

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

GREENPEACE ÜZERİNDEN ALTERNATİF ÇEVRE
ÖRGÜTLENMELERİNİN HUKUKİ VE SİYASİ
KATKISININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bora Akince

DOKTORA TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Zerrin SAVAŞAN

Konya – 2024

TEŞEKKÜR

Tezin hazırlanma aşamasında beni her daim motive eden, çalışmalarına geri bildirimlerde ve yönlendirmelerde bulunup, çalışmanın bir doktora tezi haline gelmesinde büyük emek sarf eden ve desteklerini doktora sürecinde hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Zerrin SAVAŞAN'a;

Tezin hazırlık sürecinde geri bildirimleri, önerileri ile çalışmanın bir doktora tezi olarak sonuçlanmasında değerli emekleri olan tez izleme komitesi üyeleri Doç. Dr. Hayriye SAĞIR ve Doç. Dr. Fazlı DOĞAN'a ve tez savunma jüri üyesi hocalarım Doç. Dr. Yiğit Anıl GÜZELİPEK'e ve Doç. Dr. Segah TEKİN'e;

Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora sürecinde ders aldığım ve gelişimime katkı sağlayan tüm hocalarıma;

Tanıştığımız günden bugüne kadar doktora çalışmamı tamamlamam için beni motive eden ve destekleyen Prof. Dr. Erk HACIHASANOĞLU'na;

Tezimi baştan sona okuyup dil, anlatım, noktalama işaretleri konusunda düzeltmeler yapmak için zaman ayıran ve titizlikle bana destek olan Selma MERT'e;

Doktora sürecimde beni destekleyen tüm arkadaş ve dostlarıma;

Doktora sürecinde bana iki çocuk veren, çalışmamı tamamlamam için hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, her türlü sabrı gösteren, beni sürekli olarak motive eden en büyük destekçim değerli eşim Elif KOCAAĞALAR AKİNCE'ye;

Hayatımızı güzelleştiren, anlam katan, gözlerine baktıkça motive olmama sebep olan oğlum Yağız Efe AKİNCE ve kızım Ece Su AKİNCE'ye en içten teşekkürlerimi sunarım.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı Bora Akince

Numarası 174129001002

Ana Bilim / Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler/Uluslararası İlişkiler

Programı Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒

Tez Danışmanı Doç. Dr. Zerrin Savaşan

Tezin Adı Greenpeace Üzerinden Alternatif Çevre Örgütlenmelerinin Hukuki ve Siyasi Katkısının Değerlendirilmesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı çevresel hareketler neticesinde ortaya çıkan alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına yönelik katkısının hukuki ve siyasi açıdan ölçülmesidir. Çalışmada öncelikle çevre konusunun ve alternatif örgütlenme biçimlerinin uluslararası ilişkiler teorileri ve toplumsal hareketler teorisi bağlamında değerlendirilmesi yapılmış; ardından çevre hareketinin alternatif örgütlenme biçimleri olan STK'lar, ağlar, lobiler, kamu özel sektör ortaklıkları, kulüpler, elit ittifakları ve resmi olmayan gençlik grupları tanımlanmıştır. Bu tanımlamalardan sonra alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına yönelik hukuki ve siyasi katkısını ölçmek için bir ölçme değerlendirme matrisi geliştirilmiştir. Matriste ölçüm seviyesi olarak çok fazla katkı vermektedir, katkı vermektedir, az katkı vermektedir ve katkı yoktur ölçüm seviyeleri esas alınmıştır. Bu ölçüm seviyeleri çerçevesinde Greenpeace'in çevrenin korunmasına yönelik yaptığı 1993 – 2023 yılları arasındaki çalışmalar hukuki ve siyasi katkı çerçevesinde incelenmiştir. Sonuç olarak 1993 - 2023 yılları arasında Greenpeace'in, 17 yıllık dönemde çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi açıdan çok fazla katkı sağladığı, 3 yıllık dönemde ise (1995, 2002, 2005) katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı Bora Akince

Numarası 174129001002

Ana Bilim / Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler/Uluslararası İlişkiler

Programı Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒

Tez Danışmanı Doç. Dr. Zerrin Savaşan

Tezin Adı Evaluation of the Legal and Political Contribution of Alternative Environmental Organizations through Greenpeace

ABSTRACT

The aim of this thesis is to measure the legal and political contribution of alternative organizational forms that emerged as a result of environmental movements to the environmental protection. In the thesis, firstly, the environmental field and alternative forms of organization are evaluated in the context of international relations theories and social movements theory. Then, alternative organizational forms of the environmental movement, non-governmental organizations, networks, lobbies, public private partnerships, clubs, elite alliances and informal youth groups, were defined. After these definitions, a measurement and evaluation matrix was developed to measure the legal and political contribution of alternative organizational forms to the environmental protection. In the matrix, the measurement levels are determined as "a lot of contribution", "a contribution", "a little contribution" and "no contribution". Within the framework of these measurement levels, Greenpeace's efforts to protect the environment between 1993 and 2023 were examined within the framework of legal and political contribution. As a result, it was concluded that between 1993 and 2023, Greenpeace made a great contribution to the protection of the environment in legal and political terms in the 17-year period, and made a contribution in the 3-year period (1995, 2002, 2005).

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Teorik ve Kavramsal Çerçeve	12
1.1. Liberal Teoriler	17
1.1.1. Liberal Kurumsalcılık	18
1.1.2. Rejim Teorileri.....	20
1.1.3. Çevre Yönetişimi	21
1.2. Eleştirel Teoriler: Yeşil Teori	27
1.3. Toplumsal Hareketler Teorisi	33
1.3.1. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi.....	36
1.3.2. Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi	38
1.3.3. Çevresel Hareketler.....	39
1.3.3.1 İklim Hareketi	42
1.3.4. Adalet Talepli Hareketler.....	43
1.3.4.1. Çevresel Adalet.....	43
1.3.4.2. İklim Adaleti	45

İKİNCİ BÖLÜM

ALTERNATİF ÖRGÜTLENME BİÇİMLERİ

2.1. Alternatif Örgütlenme Biçimleri.....	52
2.1.1. Sivil Toplum Kuruluşları	55
2.1.2. Ağlar	62
2.1.3. Lobiler.....	68
2.1.4. Kamu Özel Sektör Ortaklıkları	77
2.1.5. Elit İttifakları	85
2.1.6. Kulüpler	88
2.1.7. Resmi Olmayan Gençlik Grupları	92

2.2. Alternatif Örgütlenme Biçimlerinin Karşılaştırılması	95
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

3.1. Değerlendirme Matrisi Üzerinden İnceleme.....	100
--	-----

3.2. Vaka Analizi - Greenpeace	109
--------------------------------------	-----

SONUÇ	152
--------------------	------------

KAYNAKÇA.....	165
----------------------	------------

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
COP	: Taraflar Konferansı
CSD	: BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu
ESC	: Avrupa Dayanışma Programı
DRC	: Demokratik Kongo Cumhuriyeti
EFSA	: Avrupa Yiyecek Standartları Ajansı
FAO	: BM Gıda ve Tarım Örgütü
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IMO	: Birleşmiş Milletler Uluslararası Denizcilik Komisyonu
IUCN	: Uluslararası Doğayı Koruma Birliği
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SDG	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
UNCED	: BM Çevre ve Kalkınma Konferansı
UNCHE	: BM İnsani Çevre Konferansı
UNIDO	: BM Sınai Kalkınma Örgütü
UNEP	: BM Çevre Programı
UNFCC	: BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

UNDP	: BM Kalkınma Programı
UNESCAP	: BM Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu
UNECA	: BM Afrika Ekonomik Komisyonuna
UNECE	: BM Avrupa Ekonomik Komisyonuna
UNECLAC	: BM Latin Amerika Ülkeleri Ekonomik Komisyonu
UNESCWA	: BM Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonu
WWF	: Dünya Doğayı Koruma Vakfı

TABLolar LİSTESİ

Tablo – 1: Yönetişim	23
Tablo – 2 Geleneksel Örgütlenmeler ile Alternatif Örgütlenmelerin Karşılaştırılması	54
Tablo – 3 Ağ Örgütlenmelerinin Özellikleri.....	63
Tablo – 4 İç Lobicilik ve Dış Lobicilik Yöntemlerinin Kullanım Oranları.....	74
Tablo – 5 Alternatif Örgütlenme Biçimlerinin Karşılaştırılması.....	96
Tablo – 6 Alternatif Örgütlenme Biçimlerinin Çevrenin Korunmasına Hukuki ve Siyasi Katkısı Değerlendirme Matrisi.....	103
Tablo – 7 Ölçüm Araçları ve Teoriler ile İlişkisi.....	106
Tablo – 8 Greenpeace Uluslararası’nın Gelir ve Giderleri	136
Tablo – 9 Greenpeace Uluslararası’nın Kampanyalara Göre Harcamaları	137
Tablo – 10 Greenpeace’in Dünya Genelindeki Gelir ve Giderleri	139
Tablo – 11 Greenpeace’in Dünya Genelinde Kampanyalara Göre Yaptığı Harcamalar	140
Tablo – 12 Yıllara Göre Greenpeace’in Çevrenin Korunmasına Yönelik Hukuki ve Siyasi Katkısı	160

ŞEKİLLER LİSTESİ

Grafik – 1 2007 – 2023 Yılları Arasında Greenpeace Tarafından Üretilen Raporlar	151
Grafik – 2 Yıllara Göre Greenpeace’in Çevrenin Korunmasına Yönelik Hukuki ve Siyasal Katkısı	161

GİRİŞ

İklim değışikliğı, ozon tabakasının delinmesi, sera gazları gibi çevre sorunları ilk olarak 1970’li yıllarda uluslararası ilişkiler disiplininde tartışılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş’ın bitmesi ile uluslararası ilişkiler literatüründe bir çeşitlenme başlamış ve çevre konusu da bu çerçevede 1990’ların başından itibaren hem geleneksel olarak literatürde hem de özel olarak teoriler alanında daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır.

Çevre konusunun gündeme geldiğı ilk büyük toplantılardan bir tanesi 1972 yılında 114 ülkenin buluşması ile Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Çevresi Konferansı (UNCHE) ile başlamıştır. Bu konferansta tartışılan temel konu devletlerin kalkınırken çevreyi koruma konusundaki yaklaşımları olmuştur. Bu konferansta atılan en önemli adım BM Çevre Programı (UNEP)’in kurulmasıdır. Bunun yanında konferansta BM İnsani Çevre Bildirisi kabul edilmiştir. Çevre alanındaki bir diğer gelişme dünyanın bugün de en önemli gündemlerinden bir tanesi olan sürdürülebilir kalkınma kavramının 1987 yılında Brundtland Raporu ile ortaya konmasıdır. 1992 yılında Rio De Jenario’da düzenlenen Dünya Zirvesi’nde 161 devlet tarafından sürdürülebilir kalkınma alanında anlaşmaya varılmıştır. Bu zirvenin bir diğer önemli sonucu çevre konferanslarına sivil toplum kuruluşları (STK)’ların katılımının geleneksel hale gelmesidir. 1995 yılında BM üyesi devletlerin iklim değışikliğı konusundaki çalışmaları ve iklim değışikliğı ile mücadeleyi değerlendirdiğı Taraflar Konferansı (COP)’un ilk toplantısı Berlin’de yapılmıştır. 1997 yılında imzalanan Kyoto Protokolü ile çevrenin korunması için karbon emisyonlarının azaltılması için taraf devletler yükümlölük altına girmiştir. 2000 yılında BM Binyıl Zirvesi’nde çevrenin korunması ile ilgili olan Binyıl Kalkınma Hedefleri kabul edilmiştir. 2002 yılında Johannesburg’da Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi düzenlenmiş ve 1992 Rio zirvesinde alınan kararların sonuçları takip edilmiştir. 2012 yılında ise Rio De Jenario’da BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) düzenlenmiş ve bu zirvede kalkınma için bir yol haritası sunabilecek “İstediğimiz Gelecek” isimli rapor kabul edilmiştir. 2015 yılında New York’ta BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 17

amaç ve 169 alt hedef ile kabul edilmiş ve bu amaçlar çevrenin korunmasında önemli bir yer edinmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 2030 yılına kadar erişilmesi planlanan ve çevrenin korunması ile iklim krizine karşı önlem alınmasını da içermektedir. Bu çerçevede Altıncı Amaç Temiz Su ve Sanitasyon, Yedinci Amaç Erişilebilir ve Temiz Enerji, On İkinci Amaç Sorumlu Üretim ve Tüketim, On Üçüncü Amaç İklim Eylemi çevrenin korunması ve iklim krizi ile mücadele ile ilgilidir. Bu amaçların yerine getirilmesinde STK'lar, ağlar, kamu özel sektör ortaklıkları, lobiler, elit ittifakları, kulüpler ve resmi olmayan gençlik gruplarından oluşan alternatif örgütlenme biçimlerine de önemli bir rol düşmektedir.

Çevre alanındaki bir diğer gelişme ise 2015 yılında Paris'te düzenlenen COP21'de Paris Anlaşması'nın kabul edilmesi olmuştur. Anlaşma ile devletler 2020'den sonra karbon emisyonlarının azaltılması için taahhütte bulunmuşlardır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi küresel karbon emisyonunun %55'ini oluşturan 55 taraf devletin anlaşmayı onaylanmasına bağlanmıştır. Anlaşma kabulünün üzerinden bir yıl geçmeden yürürlüğe konulmuş ve küresel ölçekte en hızlı yürürlüğe konan anlaşma ünvanını kazanmıştır.

Çevre alanındaki yukarıda bahsedilen süreçlerin ortaya çıkmasındaki bir diğer husus ise bu süreçlerde alternatif örgütlenme biçimlerinin bir kolaylaştırıcı rolü oynaması aynı zamanda kamuoyu baskısı oluşturarak çevre sorunlarına dikkat çekmeleri olmuştur. Çevre sorunlarının uluslararası ilişkilerde devletler tarafından tartışılmaya başlaması ile uluslararası ilişkiler teorileri de bu alana yer vermeye başlamışlardır.

Realist Teori çevre konusuna güvenlik ekseninde yaklaşırken, Liberal Teoriler ve bu teorilerin altında incelenecek olan Liberal Kurumsalcılık, Rejim Teorileri çevre konusuna değinmişler ve konuyu yönetim çerçevesinde tartışmışlardır.

Çevre konusuna dikkat çeken bir diğer teori ise geleneksel teorilere bir alternatif sunma iddiasında olan ve eleştirel bir bakış açısına sahip olan Eleştirel Teori

olmuştur. Eleştirel Teoriler altında kendisine yer bulan Yeşil Teori çevre alanı ile ilgili bir teori olarak karşımıza çıkmış ve çevre sorunlarına teorik bir bakış açısı getirmiştir.

Liberal Kurumsalcılık, Rejim Teorileri, çevre yönetişimi ve Eleştirel Teoriler çevre alanındaki sorunları ele almakta bu sorunların çözümlerinde alternatif örgütlenme biçimlerinin önemli bir rol oynadığını da belirtmektedirler. Bu minvalde alternatif örgütlenme biçimleri çevre sorunlarının çözülmesinde kendilerine önemli bir alan bulmakta ve çevrenin korunması için çaba sarf etmektedirler. Ancak bu örgütlenme biçimleri uluslararası ilişkiler teorilerinde zaman zaman yer bulmuşsa da genel itibari ile bir tür toplumsal hareket olarak kabul edilerek, daha çok sosyoloji temelli Toplumsal Hareketler Teorisi içerisinde kendilerine yer bulmuşlardır. Çevre alanındaki toplumsal hareketlerin bir sonucu olarak Çevresel Hareketler, Çevresel Adalet, İklim Hareketi, İklim Adaleti Toplumsal Hareketler Teorileri'nin içerisinde incelenmektedir. Çevresel Hareketler neticesinde ortaya çıkan çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimleri ve bunların çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısının ölçülmesi bu minvalde önem arz etmektedir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına katkısının hukuki ve siyasi olarak ölçülmesidir.

Alternatif örgütlenme biçimleri çevrenin korunmasında uluslararası rejimler aracılığı ile önemli roller üstlenmekte, devletlere çevrenin korunması ile ilgili kurallar oluşturmaları konusunda kamuoyu oluşturarak baskı yapmakta, çevrenin korunması için kampanyalar yürütmektedirler. Bu çalışmalar incelendiğinde alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunması için yaptıkları çalışmaları hukuki ve siyasi çalışmalar olarak gruplamak mümkündür. Toplantılara katılım, davalar ve uluslararası anlaşmalardaki roller hukuki katkı olarak değerlendirilebilecekken; örgütlenme türü, faaliyetler, etki gücü, kapasite, çıktı ise siyasal katkı alında değerlendirilebilir. Bu ölçüm araçları kullanılarak geliştirilecek matris ile alternatif örgütlenme biçimlerinden bir vaka seçilerek çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı çalışma ile ölçülecektir.

Araştırma Tasarımı

Araştırma Sorusu

Bu amaç kapsamında çalışmanın ana araştırma sorusu çevresel hareketin son dönemde dönüştüğü alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı nedir? sorusudur. Ana araştırma sorusu çerçevesinde, çalışmada çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimlerinin tespit edilmesi, her birinin uluslararası ilişkiler literatürdeki tanımlamalarının yapılması, çalışmadaki tanımlarının ortaya konması, çalışmada anlatılan uluslararası ilişkiler teorileri ile ilişkilerinin incelenmesi ve bu kapsamda uluslararası ilişkiler teorileri tarafından nasıl ele alındıklarının anlatılması, çevre alanındaki örnek çalışmalardan bahsedilmesi ve son olarak bir değerlendirme matrisi aracılığı ile çevrenin korunmasına katkılarının ölçülmesinin sağlanmasıdır. Ana araştırma sorusu altında öncelikle teorik ve kavramsal çerçeve çizilecek sonrasında bu teorik ve kavramsal çerçeve ile ilişkili olarak çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimleri ortaya konacak, ardından bir değerlendirme matrisi geliştirilerek vaka incelemesi gerçekleştirilip ana araştırma sorusuna cevap aranacaktır.

Alt Araştırma Soruları

1. Ana araştırma sorusundan yola çıkılarak çevre alanındaki örgütlenme biçimleri hangi teorik ve kavramsal çerçeve altında nasıl ele alınmaktadır?

Bu sorunun amacı çalışmanın teorik çerçevesini ortaya koymaktır. Bu teorik çerçeve ortaya konulurken alternatif örgütlenme biçimlerini ve uluslararası ilişkiler disiplininde çevre konusunu ele alan teoriler incelenecek daha sonra anlatılan teoriler ile ilişkili olarak çalışmada çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimleri açıklanacaktır.

2. Çevre hareketinin son dönemde dönüştüğü alternatif örgütlenme biçimleri nelerdir?

Bu soru ile çevre alanında çalışmalar yapan alternatif örgütlenme biçimleri ortaya konacaktır. Alternatif örgütlenme biçimleri anlatılırken öncelikle uluslararası ilişkiler literatüründeki tanımları, sonrasında çalışmanın tanımı ortaya konacak,

çalışmada anlatılan teoriler ile ilişkisi incelenecek ve son olarak çevre alanındaki çalışmalarından bahsedilecektir.

3. Alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı nasıl ölçülebilir?

Çalışmanın metodolojisini ortaya koyacak olan bu soru ile çevre alanında ulusal ve uluslararası literatüre bir katkı niteliğinde olması hedeflenen yenilikçi bir ölçüm metodu ortaya konacaktır. Bu metot ortaya konulurken literatürde ölçme ile ilgili çalışmalar incelenecek, hukuki ve siyasi katkının ne olduğuna dair tanımlamalar yapılacak son olarak oluşturulan matrisin çalışmada anlatılan teoriler ile bağlantıları ortaya konacaktır.

4. Greenpeace'in çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı nedir?

Çevre alanında faaliyetler yürüten ve alternatif örgütlenme biçimlerinden bir tanesi olan Greenpeace vaka olarak faaliyet raporları üzerinden incelenecek ve geliştirilen matris çerçevesinde Greenpeace'in çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı ortaya konulacaktır.

Çevre alanındaki örgütlenme biçimlerinin hangi teorik ve kavramsal çerçeve altına nasıl ele alınmaktadır sorusuna çalışmanın birinci bölümünde yer verilecektir. Bu bölümde çevre alanını uluslararası ilişkiler teorilerinin nasıl ele aldığı, alternatif örgütlenme biçimlerinin hangi teoriler altında incelendiği ve çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimlerinin temelini oluşturan teorik tartışmalara değinilecektir.

İkinci bölümde, çevre hareketinin son dönemde dönüştüğü alternatif örgütlenme biçimleri nelerdir sorusuna yanıt arınacak ve bu çerçevede çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimlerinin tanımlamaları, çevre alanındaki faaliyetleri ile ilişkili olarak ortaya konacaktır.

Üçüncü bölümde ise öncelikle alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı nasıl ölçülebilir sorusuna cevap verilecek ve çalışmanın araştırma yöntemi olan bir ölçme değerlendirme matrisi geliştirilecek ve bu matris açıklanacaktır. Sonrasında ise bu matris çerçevesinde örnek olay incelemesi Greenpeace üzerinden yapılacak ve tezin ana araştırma sorusu olan çevre alanındaki

alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı nedir sorusuna cevap verilmiş olacaktır.

Sınırlılıklar

Araştırma sorularına cevap vermek için yapılan araştırmanın çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır. Greenpeace 1993 yılından bu yana yıllık faaliyet raporları hazırlamakta; ayrıca web sitesinde çevrenin korunmasına yönelik önemli başarılarını yayınlamaktadır. Bu çerçevede çalışmada elde edilen veriler web sitesi incelemesi ile 1993 yılından bugüne hazırlanan faaliyet raporlarının incelenmesi neticesinde ortaya çıkacaktır. Şüphesiz ki raporlarda yazarların haricinde Greenpeace Uluslararası ve Greenpeace Ofisleri tarafından çevrenin korunması ile ilgili hukuki ve siyasi faaliyetler de yürütülmektedir. Ancak çalışmada anket yapılmaması, röportaj, odak grup görüşmesi vb. yöntemlerin kullanılamaması neticesinde raporlar ve web sitesinde belirtilenlerin haricindeki verilere erişmek mümkün olmamıştır.

Yöntem

Greenpeace'in çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı ölçülürken yöntem olarak, Pink ve Lehane (2011) esas alınarak bu çalışma kapsamında özel olarak geliştirilecek ölçme ve değerlendirme matrisi kullanılacaktır. Bu matrisin çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına yönelik hukuki ve siyasi katkısını ölçen ulusal ve uluslararası literatüre özgün bir katkı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmada kullanılacak olan yöntem ile ilgili olarak çok fazla akademik çalışma bulunmamaktadır. Ulusal literatürde çevre alanındaki faaliyetlerin ölçüldüğü bir çalışma olmadığı gibi uluslararası literatürde de bu alanda çalışma sayısı çok fazla değildir. Soğuk Savaş döneminde disiplininde odağı çerçevesinde ilk ölçme çalışmaları gücün ölçülmesi çerçevesinde yapılırken; Klingberg (1941), Hart (1976), Guzzini (2009) bu alanda çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında literatürün daha da çeşitlenmesi neticesinde insan hakları bağlamında ölçme çalışmaları yapılmış bu alanda Landman (2004), Merry (2011) çeşitli çalışmalar ortaya koymuşlardır. Çalışmanın konusu olan alternatif örgütlenme biçimlerinin

çalışmalarının ölçülmesi ile ilgili ise Van de Han ve Ferry (1980), Burton vd. (2009), Pink ve Lehane (2011), Montiel ve Cebaliso (2014) tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Kullanılacak olan bu yöntem ile çevre alanında faaliyet gösteren uluslararası bir STK olan Greenpeace'in çevrenin korunmasına hukuki ve siyasal katkısının ne olduğu ölçülecektir. Hukuki katkı çerçevesinde toplantılara katılım, davalar, uluslararası anlaşmalardaki rolü; siyasal katkı çerçevesinde ise örgütlenme türü, faaliyetler, etki gücü, kapasite ve çıktılar incelenecektir.

Vaka Seçimi

Vaka olarak Greenpeace'in kullanılmasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle Greenpeace bir STK'dır. Alternatif örgütlenme biçimlerinden STK'lar uluslararası ilişkiler literatüründe en çok ele alınan örgütlenme türüdür ve uluslararası ilişkiler disiplininde kabul görmüştür. Ayrıca STK'lar ile ilgili geniş bir akademik literatür bulunmaktadır. STK'ların saha çalışmalarına erişimi mümkündür. Bunun yanında BM Antlaşması'nın 71. Maddesi ile Ekonomik ve Sosyal Konsey STK'lara danışabilmektedir. Ayrıca STK'lar BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'e akredite olma, uzmanlık örgütlerinin toplantılarına oy hakkı olmaksızın katılım hakkı getirilmiş böylece STK'ların temsil edilmelerine olanak sağlanmıştır. Çevre özelinde incelendiğinde Greenpeace vakası, BM Programları'na aktif katılımı, BM Ekonomik ve Sosyal Konsey ile BM'nin diğer örgütlerine akredite olmuş olması, uluslararası bir örgütlenme modeline sahip olması, tanınır olması, erişilebilir olması ve birden fazla ülkede yıl içerisinde birden fazla faaliyet yürütmesi kriterleri belirlenerek seçilmiştir.

Hipotezler

Çalışmada seçilen Greenpeace uluslararası bir STK'dır. Uluslararası STK'lar örgütlenme biçimi olarak farklı ülkeler ya da bölgelerde temsilcilikler açmakta bu temsilcilikler aracılığı ile alanları ile ilgili çok fazla faaliyet yürütmektedirler. Bu faaliyetler ile kamuoyu oluşturmakta, halkın dikkatini belirli konulara çekmekte, kamuoyu baskısı oluşturmakta ve çalışmalarında sonuca ulaşmaktadırlar. Ayrıca yerel ve bölgesel ofisleri aracılığı ile halkın nabzını tutmakta, gündemde olan sorunlara

hâkim olmakta ve hükümetlere baskı yaparak sorunların çözülmesine katkı sağlamaktadırlar. Çevrenin korunması özelinde de çeşitli faaliyetler yürütülerek çevresel sorunlara dikkat çekmekte, karbon emisyonlarının azaltılması için çalışmalar yapmakta, iklim değişikliği ile mücadele için çalışmalar yapmaktadırlar. Greenpeace, Dünya Doğayı Koruma Vakfı gibi STK'lar bölge ve ülke temsilcilikleri ile çalışmalarını yürütmektedirler.

Uluslararası STK'lar yerel, bölgesel ve uluslararası alanda karar vericiler ile çok sık iletişime geçmekte, alanları ile ilgili toplantılara katılım göstermekte bunun neticesinde karar alma süreçlerini etkilemektedirler. Bu çerçevede üye sayılarını, ürettikleri raporları, etki güçlerini, marka değerlerini, bütçelerini kullanan STK'lar karar vericilere ulaşmakta ve taleplerini ilk ağızdan iletmektedirler. Ayrıca kitlelerin oy tercihlerini etkileme potansiyellerini taleplerini iletirken kullanmaktadırlar. Bahsedilen örnekler gibi iç lobicilik ve dış lobicilik yöntemlerini kullanan STK'lar, bu taleplerini takip etmekte gerekli durumlarda kamuoyu baskısı oluşturarak karar vericileri baskı altına almakta ve çalışmalarında sonuca ulaşmaktadırlar. Çevre özelinde çevrenin korunması ile ilgili kararların alınması, anlaşmaların yapılması, kanunların hazırlanması, yönetmeliklerin ve yönergelerin çıkartılması, farkındalık oluşturulması için lobicilik yöntemlerini kullanarak çalışmalar yapmaktadırlar.

Uluslararası STK'ların kullandıkları bir diğer yöntem ise ulusal hukuktaki tüzel kişiliklerini kullanarak hukuki yollar aracılığı ile de faaliyetlerinde sonuca ulaşmaya çalışmaktadır. STK'lar kendi alanları ile ilgili mahkemelere taraf olmakta, görüş sunmaktadırlar. Bunun yanında hükümetlere karşı davalar açarak savunuculuk alanında çalışmalar yapmaktadırlar. Çevre alanında iklim adaleti çerçevesinde iklim davaları açmakta, çevrenin korunması için hukuki yolları kullanmaktadırlar. Ayrıca ulusal hukuk yollarını tükettikten sonra davalarını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne de taşımaktadırlar.

Uluslararası STK'ların gerek bağışlar gerek projeler vesilesi ile alanlarında kullanabilecekleri yüksek bütçeleri bulunmaktadır. Bu bütçeleri ile çok fazla kampanya, proje, faaliyet, toplantı yürüterek çalışmalarında sonuca ulaşmaktadırlar. Ayrıca bu bütçeleri ile halkla ilişkiler çalışmaları yaparak geniş kitleleri etkilemeyi

başarmaktadırlar. Çevre özelinde de yapılan kampanyalar, halkla ilişkiler çalışmaları ile çevrenin korunmasına katkı sağlamaktadırlar.

STK'lar BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ne akredite olabilmekte, BM uzmanlık örgütlerinin toplantılarına oy hakkı olmadan katılım sağlayabilmekte ve alanları ile ilgili çalışmalara katılım sağlayabilmektedirler. Böylelikle STK'lar uluslararası ilişkiler disiplininde de söz sahibi olmakta, etki güçlerini arttırmaktadırlar. Çevre alanındaki çalışmalarda COP'larda, UNEP'te, FAO gibi kurumlarda temsil edilen STK'lar, çevrenin korunması ile ilgili uluslararası kararların alınmasına katkı sağlamaktadırlar.

Uluslararası STK'lar bir marka değeri oluşturmakta ve bu marka değeri ile yaptıkları çalışmalarda dikkate alınarak sonuca ulaşmaktadırlar. Bu marka değerine sahip STK'ların yaptığı çalışmalar kamuoyunda etki oluşturmakta, destekçi bulmakta ve bunun sonucunda çalışmaları büyüyerek devam ederek sonuca ulaşmaktadır.

STK'lar ile ortaya konulan düşünceleri çevre alanına da uyarladığımızda çalışmanın temel hipotezi uluslararası bir STK'nın çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısının çok fazla olduğudur. Uluslararası STK'lar yerel ve bölgesel ofisleri, yüksek bütçeleri, insan kaynağı, marka değerleri, yürüttükleri çalışmalar, etki güçleri, ürettikleri raporlar, katıldıkları toplantılar, aktivist ve hak temelli çalışmalar çerçevesinde yürüttükleri faaliyetler ile çevrenin korunmasına katkı sağlamaktadırlar.

Çalışmanın bir diğer hipotezi çevre konusunun uluslararası ilişkiler literatüründe ele alındığı ve çevre alanındaki çalışmaların teorik tartışmalara yansıdığıdır. Ana akım uluslararası ilişkiler teorileri çevre konusuna bir araç olarak yaklaşmıştır. Çevre konusu bir alçak politika alanı olarak görülmüştür. Ancak aktör temelinde incelendiğinde STK'ları aktör olarak kabul etmesi sebebi ve uluslararası örgütlere önem vermesi itibarı ile Liberalizm; çevre alanındaki rejimleri incelemeleri, yönetişime önem vermeleri ile Liberalizm altında yer alan Liberal Kurumsalcılık, Neoliberal Kurumsalcılık, Rejim Teorileri çevre konusuna değinmişlerdir. Geleneksel teorilerin değiştiği güvenlik, kalkınma gibi konulara meydan okuma içeren ve Eleştirel Teoriler altında kendine yer bulan Yeşil Teori çevre sorunlarının daha geniş bir kapsamda ele alınmasına sebep olmuştur. Çevre konusu sadece uluslararası ilişkiler

teorilerinde değil aynı zamanda sosyoloji temelli Toplumsal Hareketler Teorisi, Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi'nde de gündeme gelmiş ve Çevresel Hareketler, İklim Hareketi, Çevresel Adalet ve İklim Adaleti sosyoloji temelli teoriler aracılığı ile açıklanmıştır.

Çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimlerinin STK'lar, ağlar, kamu özel sektör ortaklıkları, lobiler, elit ittifakları, kulüpler, resmi olmayan gençlik grupları olduğu çalışmanın bir diğer hipotezidir. Çevre alanındaki çalışmalar incelendiğinde sayılan alternatif örgütlenme biçimlerinin hem literatürde hem de saha çalışmalarında yer aldığı görölmektedir.

Çevre alanında alternatif örgütlenme biçimleri aktif olarak çalışmalar sürdürdüğu hipotezi çerçevesinde incelendiğinde; çevre alanında çeşitli rejimlerin oluşması, yönetişimin önemli olması, kural yapımının fazla olması sebepleri ile alternatif örgütlenme biçimleri çevre alanında aktif olarak çalışmalar yaptığı sonucuna ulaşılabileceği düşünülmektedir. Greenpeace, WWF gibi uluslararası STK'lar; Cenevre Çevre Ağı gibi ağlar; Model Fabrikalar gibi kamu özel sektör ortaklıkları; çeşitli lobi kuruluşları; oy kaygısı ile çevreci örgütlerin desteğini almak isteyen elit ittifakları, Almanya'da çevrenin korunması için çalışmalar yapan yeşil kulüpler, çevre alanında projeler yürüten resmi olmayan gençlik grupları çevrenin korunması için sayısız çalışma yürütmektedir.

Çevrenin korunmasının hukuki ve siyasi katkısı bir matris aracılığı ile ölçülebilir hususları tezin diğer hipotezlerini oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkiler literatüründe ölçüm çalışmaları ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Çevre özelinde incelendiğinde literatürde çevrenin korunması ile ilgili ölçüm araçları geliştirmek için Pink ve Lehane (2011) ve Akince (2021) tarafından yapılmış ve literatüre kazandırılmış çalışmalar bulunmaktadır. Bu tezde geliştirilecek olan bir matris ile alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısının ölçülebileceği düşünülmektedir.

Bu hipotezler çerçevesinde çalışmanın birinci bölümünde çevre alanının uluslararası ilişkiler teorilerindeki yeri; alternatif örgütlenme biçimlerinin uluslararası ilişkiler ve sosyoloji temelli teorilerdeki yeri ortaya konacaktır. İkinci Bölümde çevre

alanında faaliyet gösteren alternatif örgütlenme biçimlerinin hangileri olduğu, bunların kavramsal çerçeveleri ve çevre alanındaki faaliyetleri açıklanacaktır. Son bölümde ise alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısını ölçmek için bir matris geliştirilecek, sonrasında bu matris ile Greenpeace örnek vaka olarak incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Teorik ve Kavramsal Çerçeve

Bu doktora tezi çevresel hareketin son dönemde dönüştüğü alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı nedir? sorusuna cevap vermeyi amaçlamaktadır. Bu bölümde çevre örgütlenmelerinin hangi teorik çerçevede ve nasıl ele alındığı anlatılacaktır.

Çalışmanın uluslararası ilişkiler alanında olması sebebi ile öncelikle çevre çalışmaları ve alternatif örgütlenme biçimleri uluslararası ilişkiler disiplinindeki ana teorik tartışmalar çerçevesinde incelenecektir. Sonrasında tezin konusunun alternatif çevresel örgütlenme biçimleri olması sebebi ile alternatif örgütlenme biçimlerini açıklayan sosyoloji kökenli teoriler ele alınacak; son olarak yine araştırma sorusu ile bağlantılı olarak çevresel hareketler incelenecektir.

Uluslararası ilişkiler teorilerinin temelinde üç ana tartışmadan söz etmek mümkündür. Bu tartışmalar Realizm, İdealizm tartışması; Gelenekselcilik, Davranışsalcılık tartışması ve Pozitivizm Post pozitivizm tartışmasıdır. Realizm İdealizm tartışması uluslararası ilişkiler disiplinin doğmasında önemli bir rol oynarken, Gelenekselcilik Davranışsalcılık tartışması disiplinin yöntem olarak gelişimine katkı sağlamıştır. Pozitivizm, Post Pozitivizm tartışması ise devletler arası ilişkileri daha geniş bir perspektifte ele alınmasını sağlamıştır.

Realistler uluslararası ilişkiler disiplinde dört temel noktaya odaklanmaktadır. Öncelikle gücün uluslararası ilişkiler disiplindeki yerinin ne olduğunu anlatmakta ve tarihin kendisini tekrar ettiğini söylemektedirler. Devleti uluslararası ilişkilerin merkezine almaktadırlar. Devletlerin üniter ve rasyonel olduğunu belirtmektedirler (Viotti ve Kauppi, 2010, s. 42 - 43). Uluslararası sistemi anarşik olarak görmektedirler. Bu sebeple iş birliğini mümkün görmemekte ve uluslararası örgütleri, hükümet dışı (non governmental) aktörleri önemsememektedirler (Jorgensen, 2017, s.2). Hans Morgenthau gibi klasik Realistler gücün önemine vurgu yapmaktadırlar. Uluslararası ilişkilerin anarşik bir yapıda

olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca uluslararası ilişkilerin güç ve çıkar mücadelesi olduğuna değinmektedirler.

Realizm'in ortaya çıkışında Edward Hallett Carr ve Hans Morgenthau'nun Liberal Teorileri eleştirmesi yatmaktadır (Jorgensen, 2017, s.90). Realistler uluslararası ilişkiler disiplininin ortaya çıkmasına büyük katkı sağlamışlardır. Örneğin John Herz 1950'de güvenlik ikilemi kavramını ortaya koyarken, Raymond Aron 1967'de savaş sebeplerini açıklamaya çalışmıştır. Realistler analitik bir yöntem geliştirmemelerine karşın sistematik yöntemleri uluslararası politika alanındaki akademik çalışmalarına yansıtmışlardır (Jorgensen, 2017, s.92). Bunun yanında alçak politika yüksek politika ayrımı yapmakta, çevresel konular alçak politika alanlarından bir tanesi olarak görmektedirler.

İdealizm de tıpkı Realizm gibi uluslararası ilişkiler disiplininin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. 1. Dünya Savaşı sonrasında Woodrow Wilson, Alferd Zimmerman, David Mitranı gibi isimlerin barışı sağlamak amacı ile ortaya sürdüğü fikirler toptan değerlendirildiğinde ortaya çıkan teori İdealizm olarak isimlendirilmektedir. İdealizm 1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı arasındaki yani iki dünya savaşı arası dönemde uluslararası ilişkilerin barışçıl bir şekilde düzenlenip düzenlenmeyeceğini ortaya koymaya çalışmaktadır (Gözen, 2017, s. 68).

Realizm İdealizm tartışması Neorealizm-Neoliberalizm (Neo – Neo) tartışmasının da önünü açmıştır. Neorealizm'in kurucusu Kenneth Neal Waltz olarak kabul edilmektedir. 1979 yılında yayınladığı "Theory of International Politics" isimli kitabında Neorealist bakış açısını anlatmaktadır. Waltz, uluslararası politika teorisini o dönemin büyük güçlerini konu alarak yazıldığını belirtmekte ve uluslararası ilişkilerin bir kendine yardım (self – help) sistemi olduğunu anlatarak büyük güçlerin bu sistemi düzenlediğini söylemektedir (Waltz, 2015, s.92). Neorealizm başka bir deyişle Yapısal (structural) Realizm uluslararası politikada geçen olayları yapıları birim düzeyinde açıklama getirmektedir. Yapı içerisindeki birimlerin eylemlerini ve bunların çıktılarını incelemektedir (Waltz, 1988, s.617). Devletleri uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak görmektedir (Waltz, 2009, s. 91). Neorealistler uluslararası çatışma ve uluslararası anarşiyi tartışmakta ve anarşiyi uluslararası

sistemde devletleri zorlayıcı bir hukuk sisteminin olmaması şeklinde tanımlanmaktadır (Waltz, 2009, s. 153).

Neoliberaler, Neorealistler'in açıklama gücünün kendilerine göre daha düşük olduğunu belirtmektedirler. Kurumlara, kurumların rollerine ve normlara daha çok önem vermektedirler (Powell, 1994, s. 327). Keohane tarafından sorulan en önemli soru devletlerin hangi koşullar altında politik ekonomi çalışmaları yapabileceği sorusudur. Bu soruya cevap olarak Neoliberaler örgütler aracılığı ile bazı noktalarda iş birliğinin gerçekleştirilebileceğini belirtmektedirler (Keohane, 2005, s. 9).

Realizm İdealizm ve Neo-Neo tartışmasının temelinde anarşinin tanımlanması, mutlak ve göreceli kazançlar konuları yatmaktadır (Powell, 1994, s. 314). Neorealistler anarşik bir sistemde iş birliğini ön görmemektedirler. Neoliberaler ise iş birliğini mümkün kılan sebepleri araştırmışlardır. Bu tartışmada Neoliberalerin iş birliğini mümkün görmeleri ilerleyen dönemlerde Liberal Kurumsalcılık, Neoliberal Kurumsalcılık, Rejim Teorileri ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Realizm çevre konusuna bir çevresel güvenlik perspektifinde yaklaşmaktadır. Neorealizm ve Neoliberalizm ise çevre sorunlarına yeni bir teorik bakış açısında değil, önceden var olan teoriler içerisinde özümsecek bir sorun alanı olarak görmektedir (Eckersley, 2007, s. 256). Çevre konusu Realistler tarafından alçak politika alanı olarak görülmüştür. Ayrıca anarşik bir sistemde iş birliğini mümkün görmeyen Realistler ve Neorealistler uluslararası çevre alanında iş birliğini de reddetmektedirler (Mitchell, 2001, s. 667). Ulusal çıkarlara önem veren Realist Teori küresel yoksulluk sonucunda güvenlik sorunlarının yaşanabileceğini düşünmektedir. (Khan, 2016, s. 15). Çevre konusuna, STK'lar gibi alternatif örgütlenme biçimlerine Neorealizm tarafından çok fazla değinilmemiştir. Bunun yerine devletler, devletler arasındaki güç ilişkileri, savaş ve barış konuları ele alınmıştır.

Ana akım teorilerdeki bir diğer tartışma ise 1960'lı yıllarda ortaya çıkan Gelenekselcilik Davranışsalcılık tartışmasıdır. Bu tartışma Realist Teorinin ekseninde gerçekleşen yönetsel bir tartışmadır (Yalvaç, 2017, s. 46). David Singer, Morton Kaplan gibi Davranışsalcı bilim insanları uluslararası ilişkiler disiplininde bilimsel araştırma yöntemlerinin geliştirilmesi, istatistikî yöntemlerin ve kantitatif

yöntemlerin kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca Davranışsalcılar bu yöntemler ile uluslararası ilişkiler disiplininde yasalar bulmaya ve belirli düzenlilikler geliştirmeye çalışmışlardır. Hedley Bull gibi Gelenekselciler ise kavramların ve yorumların Davranışsalcılar tarafından belirtilen hususlardan daha önemli olduğunu, dünyanın karmaşık bir yapıda olduğunu ve her tarihsel olayın kendine özgü olduğunu belirtmişlerdir.

Gelenekselcilik ve Davranışsalcılık tartışmasında da alternatif örgütlenme biçimleri, STK'lar, çevre konusu yeterince gündeme gelmemiştir. Geleneksel teorik yaklaşımlar ekolojik olayları yeterince açıklamamış ve çevre alanındaki devlet davranışlarını yeterince incelememişlerdir (Pirages, 1997, s. 53).

Uluslararası ilişkiler disiplinindeki bir diğer tartışma ise Pozitivizm – Post pozitivizm tartışmasıdır. Pozitivizm sosyal dünyada doğa bilimi metotlarının ve epistemolojisinin kullanılabileceğini belirterek (Viotti ve Kauppi, 2010, s. 333) uluslararası ilişkiler disiplinine katkı sağlamaktadır. Ancak Post Pozitivistler bilimin filozofisi olan Pozitivizimin önüne geçmeyi hedefleyerek Pozitivizimi olumsuz bir hareket noktası olarak kabul etmektedirler. (Jorgensen, 2017, s.3).

20. Yüzyılın son yıllarında Post Pozitivist yaklaşımlar yükselişe geçmiştir. Bu geleneğin en önemli özelliği farklılıktır. Ludwig Wittgenstein, John L. Austin, John R. Searle gibi filozofların yaptıkları çalışmalar ile felsefe alanında da dilsel bir dönüşüm oluşmuştur. Bu dönüşüm ile Post Pozitivistler dünya siyasetinde dilin, kurumsal veya sosyal gerçeklerin rolünü incelenmişlerdir. Micheal Foucault, Jacques Derrida gibi Fransız filozoflarda bu alanda çalışmalar üretmişlerdir. Frankfurt Okulu gibi Eleştirel Teori geleneğinden yararlanan teoriler uluslararası siyaset alanında araştırmalarda yapmışlardır.

Daha önce de belirtildiği üzere Realizm İdealizm tartışmasında, Neo realizm Neo Liberalizm tartışmasında uluslararası ilişkilerde iş birliğinin mümkün olup olmadığı, uluslararası politikadaki öncelikli konular; Gelenekselcilik Davranışsalcılık tartışmasında yöntem konusu ön plana çıkmaktadır. Alçak politika yüksek politika çerçevesinde bakıldığında da uluslararası ilişkiler disiplini bu dönemde güvenlik ve devletlerarası çatışmalara odaklanmış ve çevresel konuları merkeze almamıştır. Ayrıca

Soğuk Savaş'ın oluşturduğu konjonktür, uluslararası ilişkiler disiplininin gelişmekte olması neticesinde tartışmalar belirli konular arasında gerçekleşmiş ve alternatif örgütlenme biçimlerine değinilmemiştir.

İklim değişikliği, ozon tabakasının delinmesi gibi çevresel konular 1970'li yıllardan itibaren uluslararası ilişkiler disiplininde tartışılmaya başlanmış ancak Soğuk Savaş'ın bitmesi neticesinde 1980'lerin sonlarında 1990'ların başlarında daha fazla gündeme gelebilmiştir. Çevre, doğal kaynaklar gibi konular güvenlik ekseninde incelenmiştir (Pereira, 2015, s. 195). Özellikle Liberaller tarafından çevresel sorunların uluslararası iş birliği ile çözülüp çözülemeyeceği tartışılırken; Realistler tarafından su savaşları, çevresel güvenlik gibi konular tartışılmıştır. (Steans vd., 2010, s. 210) Ana akım teoriler çevresel konulara güvenlik temelinde yaklaşılarak çevre konusu ulusal güvenliği etkilediği kadar dikkate almıştır. (Eckersly, 2007, s.248).

Çevre örgütlenme biçimleri hangi teorik ve kavramsal çerçeve altında ele alınmaktadır sorusuna dönülecek olursa, yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere ana akım teorilerde çevre konusu bir araç olarak düşünülmüştür (Savaşan, 2020, s. 131). Ancak çevre konusu ile bağlantılı olarak uluslararası örgütler, rejimler, alternatif örgütlenme biçimleri gibi konuların uluslararası ilişkiler disiplininde dikkate alınması Liberal Teoriler ve Eleştirel Teoriler çerçevesinde mümkün olmuştur.

Çevre alanındaki hareketlerin incelenmesi için sosyoloji kökenli teorilerin araştırılması da gerekmektedir. Bunun sebebi çevre hareketini açıklayan teorilerin temelini Toplumsal Hareketler Teorisine dayandırılmasıdır. Toplumsal hareketlerin sınıflandırılması sonucunda Çevresel Hareketler bilim insanları tarafından bu teori temelinde incelenmekte ve açıklanmaktadır.

Bu bölümde uluslararası ilişkiler disiplininde iş birliğini ve rejimleri açıklayan Liberal Teoriler, Rejim Teorileri incelenecek ve çevre alanındaki iş birliği Çevre Yönetişimi çerçevesinde ele alınacaktır. Sonrasında uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde ele alınan Eleştirel Teorilerden bir tanesi olan Yeşil Teori incelenecektir. Ardından toplumların örgütlenmelerini açıklayan sosyoloji temelli Toplumsal Hareketler Teorisi, Kaynak Mobilizasyonu Teorisi ve Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi incelenerek örgütlenmelerin teorik çerçevesi ortaya konacaktır. Son olarak

tezin alt araştırma sorularından bir tanesi olan çevre örgütlenme biçimlerinin hangi teorik ve kavramsal çerçeve altında nasıl ele alındığı sorusuna cevap olarak Çevresel Hareketler ve bu hareketlerden ortaya çıkan adalet temelli hareketler olan Çevresel Adalet ve İklim adaleti ile bir aktivizm çalışması olan İklim Hareketi konuları teorik çerçevede ele alınacaktır.

1.1. Liberal Teoriler

Liberal Teoriler uluslararası ilişkilerin anarşi ve savaştan ibaret olmadığını savunmaktadırlar. Yüksek politika ve alçak politika ayırımına karşı çıkmaktadırlar. Devleti üniter olarak görmezler. Devletin ve devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerde rolü olduğunu kabul etmektedirler (Viotti ve Kauppi, 2010, s. 119 - 120). Anarşinin uluslararası örgütler (institution) aracılığı ile şekillendirilebileceğini ve ekonomik bağımlılığın savaş olasılığını azalttığını belirtmektedirler (Jorgensen, 2017, s.2). Uluslararası ilişkilerin tarihsel olarak tekrar eden bir süreçten ibaret olmadığını, reformların mümkün olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Devlet toplum ilişkisine odaklanmaktadırlar. Devletin iç politikasını uygulamasını sağlayan kurumları ile uluslararası siyaset arasında ve devletlerin rejim biçimleri ile savaşlar arasında bir bağ kurmaktadırlar. Bu bağ İmmanuel Kant'ın "Ebedi Barış" kitabında cumhuriyetçi rejimler yani demokratik rejimler birbirlerine karşı daha barışçıldır savına dayanarak kurup; rejim biçimleri ile savaşlar arasında kurulan bağdan yola çıkarak temellendirmektedirler.

Liberal Teoriler uluslararası ilişkiler alanındaki kurumsallaşmanın yani uluslararası örgütler oluşturma'nın devletlerarası ilişkilere pozitif yansıdığını belirtmektedirler. Uluslararası anlaşmaların, rejimlerin, kuralların, örgütlerin, uluslararası hukukun sisteme pozitif etkisi olduğunu ve anarşinin yönetilebildiğini düşünmektedirler. (Jorgensen, 2018, s. 67). Liberal teorilerin bahsettiği örgütler ve kurumsallaşmadan kasıt alternatif örgütlenme biçimlerinin aksine BM, Dünya Ticaret Örgütü gibi devletlerin birincil aktör olduğu resmi (formal) uluslararası örgütlerdir.

Liberal Teoriler içerisinde Liberal Kurumsalcılık ve Rejim Teorileri bahsedilen resmi (formal) kurumlar aracılığı ile uluslararası ilişkilerde iş birliğini açıklamaya çalışmaktadır.

Bu tezin temel konusu olan “çevre” ise çevresel rejimler çerçevesinde Kurumsalcılar ve Rejim Teorileri tarafından ele alınmaktadır. Bu alandaki bilim insanları çevresel rejimlere odaklanmakta ve bu alanı bir teorik çerçevede incelemek yerine yeni bir siyaset alanı olarak görmektedirler (Eckersly, 2007, s. 248).

Uluslararası ilişkiler disiplinde alternatif örgütlenme biçimlerine giden sürecin temeli de Liberal Kurumsalcılık ve Rejim Teorileri alanında çalışan bilim insanları tarafından atılmıştır. Bu sebeplerden dolayı Liberal Teoriler altında Liberal Kurumsalcılık, Rejim Teorileri ve Çevresel Yönetişim konuları araştırma sorusu olan çevre örgütlenmeleri biçimlerinin hangi teorik ve kavramsal çerçeve altında ele alındığı sorusuna cevap bulmak için incelenecektir.

1.1.1. Liberal Kurumsalcılık

Robert Keohane örgütlerin devletlerin iş birliği yapmasında önemli bir etkisi olduğunu belirterek (Keohane, 2002, s. 161) Liberal araştırmacıların uluslararası örgütlere verdiği öneme vurgu yapmaktadır. Liberal bilim insanlarının üzerinde durduğu örgütleri açıklayacak olursak öncelikle 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde oluşturulan üç tür uluslararası sistemden ve bu sistemlere dayalı üç farklı kurumdan bahsetmek mümkündür. Bunlar BM Sistemi, Bretton Woods Sistemi ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) Sistemidir. Bu üç sistem aynı zamanda kurulmuştur; ancak farklı fonksiyonları bulunmaktadır. Bu sistemler içerisinde BM’e barış, kalkınma ve insan hakları misyonu yüklenirken; Bretton Woods sistemine Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) dahil edilerek, bu sistemin BM’in kalkınma görevine destek olması planlanmıştır. 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü’ne dönüşen GATT ise uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırmak ve endüstriyel gelişme için yeni pazarlar oluşturulmasını sağlamak için kurulmuştur (Finger, 2008, s. 45 – 46).

Örgüt kavramı 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde yukarıda belirtilen sistemleri tanımlamaktayken günümüzde daha geniş bir anlamda kullanılmakta ve rejimleri de tanımlamaktadır. Çünkü uluslararası ilişkiler araştırmacıları uluslararası örgütleri kurallar bütünü olarak görmektedirler. Uluslararası örgütler Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkilerde gündem oluşturma çerçevesinde incelenmektedir (Simmons ve Martin, 2002, s. 257 – 258).

Freidrich Kratochwil, John Ruggie, Robert Keohane, Ernst Haas gibi isimler uluslararası örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki önemi ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Robert Keohane ve Joseph Nye ise rejim literatürünün ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamışlar ve karşılıklı bağımlılık üzerinden bu süreci açıklamışlardır. (Simmons ve Martin, 2002, s. 259).

Uluslararası ilişkileri sadece devletler arası ilişkilerden ibaret görmeyen Liberaller içerisinden ortaya çıkan Liberal Kurumsalcılar yönetişimi örgütlerin, hukuk kurallarının ve politikaların benimsenmesini ve bunların uygulanmasını kolaylaştıran kurumlar olarak görmektedirler (Elliot, 2004, s. 94). Uluslararası örgütler uluslararası siyasetin kurucu bir bileşeni olduğunu belirtmektedirler. Kurumsalcılar çevre konusuna da araştırmışlarına dahil etmişler ve çevresel rejimleri küresel anlaşmaların yapıldığı ve her devletin kendi çevresel davranışını geliştirdiği bir alan olarak ortaya koymuşlardır (Clapp ve Dauvergne, 2011, s. 234).

Keohane ticaret, finans, çevre, güvenlik gibi küresel sorunlarda yönetişimin önem arz ettiğini belirtmektedir (Keohane, 2002a, 258). J.D. Thompson ise belirsizliğin karar alma süreçlerini zorlaştırdığını söyleyerek (Thompson vd., 2017, 134 – 135) ancak iklim değişikliği gibi tüm dünyayı ilgilendiren konularda bir uzlaşının daha kolay olduğunu belirtmektedir (Viotti ve Kauppi, 2010, s. 136). Bu uzlaşının oluşması yönetim alanındaki çalışmaları güçlendirmeye başlamıştır.

Çevre alanındaki örgütlenme biçimlerinin hangi teorik ve kavramsal çerçevede nasıl ele alındığı sorusuna dönülecek olursa, çevre alanındaki çalışmalara Neoliberal Kurumsalcılar tarafından yönetim çerçevesinde katkı sağlanmıştır (Paterson vd, 2003, s. 4). Neoliberal Kurumsalcılar çevre alanında uluslararası rejimler oluşturulması, ulus ötesi düzenlemeler yapılması gerektiğini, küresel yönetim gibi

girişimlere önem verilmesi gerektiğini belirtmektedirler (Heywood, 2014, s. 461 – 462). Küresel çevre alanındaki sorunların sınırları aştığını ve bunların uluslararası rejimler aracılığı ile çözülmesi gerektiğini belirten Neoliberal Kurumsalcılar, anarşik bir uluslararası sistemde iş birliği sorunlarını öne sürerek çevresel sorunlara araç olarak bakmışlardır (Paterson, 2013, s. 352). Çevre alanında çalışan akademisyenler ise çevreyi ve doğayı korumanın rejimler, STK'ların hareketleri olmaksızın mümkün olmadığını belirtmektedirler (Mitchell, 2001, s. 672).

1.1.2. Rejim Teorileri

Rejimler, Stephen David Krasner (2007) tarafından; uluslararası ilişkiler alanında aktörlerin birleştiği ilkeler, normlar, kurallar ve karar verme süreçleri olarak tanımlanmıştır. Ernst Haas (1980) ise rejimleri bir sorun alanını düzenlemek için devletler tarafından kabul edilen normlar, kurallar ve prosedürler olarak tanımlamaktadır. Rejim teorileri örgütleri, ulus ötesi ilişkileri ve bağımlılık çerçevesindeki ilişkileri araştırmaktadır. Rejim kavramı ulusal politikalardan esinlenerek kullanılmaktadır. Ancak uluslararası ilişkilerde bir merkezi otoritenin olmaması neticesinde devletler tarafından gönüllülük esası ile oluşturulan kurallar bulunmaktadır (Viotti ve Kauppi, 2010, s. 131). Rejimler bu anlaşmaların yapılmasını yani bu kuralların oluşturulmasını kolaylaştıran yapılardır (Krasner, 1982, s. 189).

Bu yapılardan bir tanesi ise çevresel rejimlerdir. Uluslararası çevre yönetişimi alanının bir iş birliği alanı olarak görülmesi sebebi ile çevre alanındaki normlara ve örgütlere uluslararası ilişkiler disiplini tarafından ilgi gösterilmektedir. Bu noktada bilim insanları devletler arasındaki koordinasyon ve eylemlerin önündeki engellerin nasıl aşıldığı gözlemlenmeye ve incelenmeye çalışılmaktadır (Nilsson vd., 2009, s. 341). Bunun yanında rejimler aracılığı ile uygunluğun sağlanması mekanizmaları vesilesi ile iş birliğinin arttığını belirtmektedirler (Khan, 2016 ,s. 16).

Çevresel rejimler çerçevesinde değerlendirildiğinde de Yeşil Teorisyenler bu rejimlerdeki karar alma süreçlerine odaklanmaktadır (Steans vd., 2010, s. 243). Bu karar alma süreçlerinde STK'ların, lobilerin önemi yeşil teorisyenler tarafından yadsınmamıştır. Hükümetler arası kurumların, STK'ların çevre alanında çeşitli

kısıtlamalar veya teşvikler oluşturabileceği yeşil teorisyenler tarafından belirtilmektedir. Ayrıca Soğuk Savaş'ın sona ermesi çevresel konuların tartışılması için diplomatik bir alan oluşturmuştur. (Mitchell, 2001, s.663) Böylelikle hem rejimler çerçevesinde hem de yönetim alanında STK'lar daha aktif roller oynamaya başlamışlardır.

Rejimler neticesinde oluşturulan bu kurallar ile belirli kurumlar yani uluslararası örgütler oluşmuştur. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası örgütlerin rolünün artması bu alandaki çalışmaları etkilemiştir. (Paterson, 2013, s. 353). Devletler arasında yapılan anlaşmaların ve düzenlemelerin sayısının artması, Avrupa'da bölgesel entegrasyon çalışmalarının derinleşmesi, uluslararası ilişkilerin kurumsallaştığını göstermektedir (Simmons ve Martin, 2002, s. 256). Örgütler politikaların yapıldığı doğal araçlar ve bağımsız aktörler olarak görünmektedir. (Finger, 2008, s. 34). STK'lar, ulus ötesi organizasyonlar, çok uluslu ortaklıklar, insan hakları ve çevre alanında çalışan gruplar da dünya politikasında önemli rol oynamaktadır. Özellikle küreselleşme ile ortak stratejiler ve hedefler etrafında bir araya gelen ulus ötesi ağların büyümesi küresel sivil toplum anlayışının ortaya çıkmasını da sağlamaktadır. Uluslararası politika yerine dünya politikası ve küresel politika terimini kullanarak sadece devletlerin değil devletlerin haricinde uluslararası örgütlerin, STK'ların, grupların hatta bireyleri de uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde değerlendirilmesi Rejim Teorileri ile mümkün olmuştur. (Viotti ve Kauppi, 2010, s. 118).

Rejim Teorileri devletlerin iş birliği yapabileceği bir alan olarak görülen çevre konusu altında çevresel rejimleri incelemekte ve bu rejimleri inceleyerek çevre yönetişimi konusuna atıfta bulunmaktadır.

1.1.3. Çevre Yönetişimi

Çevre konusunda devletler ve uluslararası toplum 1970'li yıllarda çevre, kalkınma, kaynaklar ve nüfus arasındaki bağlantıları tartışmaya başlamıştır. 1972'de Stockholm'de 114 ülkenin buluşması ile UNCHE toplanmıştır. Bu dönemde çevre karşısında kalkınma (development) konuları tartışılmaya başlanmış ve ortaya eğer

çevreyi korumak istiyorsak daha az kalkınmamız gerekli, eğer daha fazla kalkınma istiyorsak çevreyi yok edeceğiz ikilemi çıkmıştır (Steans vd., 2010, s. 205). Çevresel yönetişimin ilk adımları da bu konferansta atılmış, çevre ve çevre ekosisteminin sağlığı konuları konuşularak ve UNEP kurulmuştur. (Najam vd., 2006, s.9)

21. yüzyılda devlet dışı aktörler, hükümetler arası kurumlar, STK'lar, hükümetlerin bakanlıkları, çok uluslu iş birlikleri gibi aktörler uluslararası ilişkilerde rol oynamaya başlamışlardır. Rejim teorileri ile ana akım teorilere getiren eleştiriler neticesinde devlet dışı aktörlerin aktif olduğu yönetim kavramının önemi artmıştır (Newell, 2008, s. 509). Küreselleşmenin etkileri ile 1990'larda Liberal Teorilerde devlet merkezli olarak görülen uluslararası rejim düşüncesinden, sadece devletler ile sınırlı kalmayan küresel yönetim alanına bir yönelim gerçekleşmiştir (Savaşan, 2020, s. 128). Çevre alanında STK'lar ile ilgili çalışmalar da bu yönelim sonrasında yönetim alanındaki çalışmalar ile gelişmeye başlamıştır. Bunun temelinde çevre alanındaki yönetişimin iş birlikçi ve kolektif olmasının gerekliliği yatmaktadır (Elliot, 2004, s. 93).

Yönetişim küresel çevre politikalarındaki en önemli araçlardan bir tanesidir (Paterson vd., 2003, s. 1). Küresel çevre yönetişiminin hedefi çevreyi daha iyi bir hale getirmek ve sonuç olarak sürdürülebilir kalkınma hedefine öncülük etmektir. Özellikle 1990'larda çevre çalışmaları ile ilgili yapılan tartışmalar yönetime dayanmaktadır (Paterson, 2005, s. 167). Yönetişim, karar vericinin kim olduğunu, kararların nasıl alındığını, alınan kararların kimler için alındığını, hangi eylemlerin kim tarafından hangi amaçla alındığını belirleyen kurumlar, yapılar ve süreçler olarak tanımlanmaktadır (Bennett ve Satterfield, 2017, s. 2). Bennett ve Satterfield tarafından yönetişimin özellikleri ve hedefleri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo – 1: Yönetişim
(Bennett ve Satterfield, 2017)

Yönetişimin Hedefleri ve Nitelikleri	Yönetişimin Unsurları			
		Kurumlar	Yapılar	Süreçler
	Efektif	*Hukuk *Politikalar *Kurallar *Normlar	*Karar Verme Organları *Resmi Kurumlar *Informel Ağlar	*Karar Verme *Politika Oluşturma *Değerlerin Müzakere Edilmesi *Çatışma Yönetimi
	Adaletli			
	Duyarlı			
	Güçlü			
	*Yön *Koordinasyon *Kapasite *Bilgilendirme *Hesap Verilebilirlik *Verimlilik			
	*Tanıma *Katılım *Adil			
	*Öğrenen *İleriye Dönük *Uyarlanabilir *Yenilikçi *Esnek			
	*Meşru *Bağlı *İç İçer *Çok Merkezli			

Uluslararası çevre kurumlarının çoğalması, sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde 30'dan fazla BM kuruluşunun bu alanda çalışma yapması; Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi örgütlerin sürdürülebilir kalkınmayı çalışmalarının merkezine alması yönetişimin önemini göstermektedir. BM haricindeki örgütlerin, bölgesel örgütlerin sürdürülebilir kalkınmaya önem vermeleri de yönetim açısından önemlidir ve çevre alanında çok aktörlülüğe yol açmıştır (Najam vd., 2006, s. 10).

Çevresel yönetimde alternatif örgütlenme biçimlerinin rolünü görmek için çevresel yönetişiminin tarihçesini incelemek gerekmektedir. Bu alanda UNCHE'den sonra karşımıza 1987 yılında hazırlanan Brundtland Raporu çıkmaktadır. Bu rapor ile kalkınma da yeni bir model gerektiği ve bu yeni modelin sürdürülebilir kalkınmaya dayanması gerektiği belirtilmiştir. Bu alandaki bir diğer gelişme 1992 yılında Rio De Janeiro Dünya Zirvesi (Earth Summit)'dir. Bu zirve, tartışılan konulardan daha ziyade 161 devlet tarafından sürdürülebilir kalkınma alanında anlaşmaya varılması önemlidir. Ayrıca çevre alanındaki uluslararası konferanslara STK'ların katılması bu zirve ile bir gelenek haline gelmiştir. Bunun yanında bu zirvede Rio Bildirisi ile Orman İlkeleri de kabul edilmiştir. Konferans sırasında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve

BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi imzaya açılmıştır. 1994 yılında ise 1992 Rio zirvesinde gündeme alınan BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi imzaya açılmıştır.

BM çatısı altında yapılan girişimlerin yanı sıra 1997 yılında imzalanan Kyoto Protokolü'nde yönetim alanındaki örneklerden bir tanesidir. Kyoto Protokolü çevre politikasının en temel yapı taşlarından bir tanesidir (Böhringer ve Löschel, 2002, s. 1). İmzacılarının devletler olduğu bu protokol yönetim alanındaki örneklerden bir tanesidir.

2000 yılına gelindiğinde BM Binyıl Zirvesi'nde Binyıl Kalkınma Hedefleri kabul edilmiştir. Bu hedeflerin temelinde sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarına çevresel sürdürülebilirlik çerçevesinde ulusal politikalara uyarlanması bulunmaktadır.

2002 yılında düzenlenen Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde ise hükümetler arası, disiplinler arası ve sektörler arası ortaklıklar kurulması amaçlanmıştır. Böylelikle aktivistler ile ulusal hükümetlerin iş birliği geliştirilmeye çalışılmıştır. 2012 yılında gerçekleşen BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı ile sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak için bir izleme mekanizması kurulmuş ve bu konferansın çıktısı olarak Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları belirlenmiştir (Vega, 2017, s. 164 – 165). Ayrıca bu zirvede çevresel yönetimi daha etkin bir şekilde sağlamak için BM mekanizmasında nasıl bir reform yapılır sorusuna cevap aranmıştır. Bu tartışmalarda; mevcuttaki çevre anlaşmalarının farklı sorun alanlarına göre bölünmesi gerektiği, uygunluğun sağlanması mekanizmaları için yeterli yetkinin bulunmaması, çevresel yönetim alanında koordinasyon mekanizmalarının eksik olduğu vurgulanmıştır. (Paterson, 2005, s. 169). Bu zirve birlikte çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimleri gönüllülük rolünden çevre yönetiminin paydaşları haline gelmişler ve karar alma süreçlerine hem etki etmeye hem de bu süreçlerde aktif olarak yer almaya başlamışlardır (Cerit Mazlum, 2006, s. 293).

2007 yılında ilk defa BM Güvenlik Konseyi iklim değişikliği konusunu gündeme almıştır. Bunun yanında yönetim ve rejimler çerçevesinde değerlendirildiğinde G-20 zirvelerinde, Davos'ta düzenlenen Dünya Ekonomi Forumu toplantılarında çevre konuları tartışılmaya başlamıştır (Pereira, 2015, s. 194)

Son olarak 2015 Paris İklim Anlaşması çok sayıda devlet tarafından uzlaşılı halinde küresel ısınmaya karşı dünyanın sıcaklığının iki derece düşürülmesine ilişkin mutabakat ile sonuçlanmıştır. Aynı yıl BM üyesi devletler 17 sürdürülebilir kalkınma amacına 2030 yılına kadar ulaşılması hususunda mutabık kalmışlardır.

Pratik çalışmaların, saha uygulamalarının yanında çevre yönetişimi literatürde de önemli bir yer bulmaktadır. Öncelikle belirtmelidir ki yönetişim alanındaki tartışmaların en önemlilerinden bir tanesi BM sisteminin yenilerek küresel sorunlara karşı daha etkin mücadele edilmesini sağlamaktadır. Robyn Eckersley başta olmak üzere çevre alanında çalışan bilim insanları yönetişim kapsamında şehirler ve bölgesel yönetimler, STK'lar, şirketler gibi aktörlerin önemine değinmişlerdir. Çevre Yönetişiminde ulus aşırı bir bakış açısına sahiptirler. Devletin bu girişimler ile baş etmesini mümkün görmemektedirler (Paterson, 2013, s. 363). Çevre alanında uluslararası çevre kurumlarının oluşturulması, STK'ların, bilim insanlarının, lobilerin bu alandaki çalışmaları yönetişim alanında devletin yerini alması da devlet egemenliğinin şeklinin değişmesine sebep olmuştur (Steans vd., 2010, s. 218). Çevre alanı küresel seviyede ticaret alanında sonra en fazla kural yapılan alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Najam vd., 2006, s. 13).

STK'lar politika alanına son 20 yıllık dönemde dahil olmuş gibi görünseler de bu örgütlenmelerin ve özel örgütlerin çevre alanına dahil olmaları uzun bir hikâyeye dayanmaktadır. 19. Yüzyılın sonlarında ve 20. Yüzyılın başlarında STK'lar kendi yerel çalışmalarında doğa ile ilgili sorunları dile getirmişlerdir. Bu STK'lar sanayi devriminin açtığı sonuçların şehirlerde meydana getirdiği sorunların neler olduğunu ortaya koymuşlardır. 20. Yüzyılın ortalarında çevre kirliliği, nükleer kaygılar, atık yönetimi vb. konuların çevre alanına girmesi ile STK'lar bu alanda daha aktif hale gelmişlerdir. Bu örgütlenmeler taban örgütlenmeleri olarak ortaya çıkmıştır. STK'lar gelişmiş ülkelerde çevresel aktivizm alanında çalışmalar yapmışlardır. 1980'lerde ortaya çıkan üçüncü nesil STK'lar ise yerel sorunlarda katılımcı kalkınmanın yetersiz olacağını düşünerek daha geniş bir pencereden olaylara yaklaşmaya çalışmışlardır (Elliot, 2004, s. 120). Çevre alanında çalışan teorisyenler devlet dışı aktörlere, özel kurumlara, STK'lara önem vermektedirler. (Eckersley, 2007, s. 258) Ayrıca bireyler,

STK'lar, devletler ile uluslararası örgütler çevre alanındaki gündemlerin oluşturulmasında önem sahibi aktörler olduğunu belirtmektedirler (Mitchell, 2001, s. 665).

Bilim insanlarının üzerinde durdukları bir diğer konu ise STK'ların demokratik yönetim süreçlerinde önemli bir rol oynamasıdır. Dünya Bankası, BM gibi uluslararası örgütlerde STK'lar iyi bir yönetişimin sağlanmasının önemli unsurlarından bir tanesidir (Johnson ve Prakash, 2007, s. 221).

Çevre alanında çalışmalar yapan bilim insanları Gündem 21¹ gibi girişimlerin önemine dikkat çekmektedirler. Bunun yanında siyasi elitlere yerel, ulusal ve küresel boyutta lobi çalışmaları yapmanın karar alma süreçlerine etkili olduğunu belirtmektedirler (Steans vd., 2010 ,s. 223). Ayrıca ulus ötesi STK'ların devletler üzerinde etkisinin arttığını belirtmektedirler (Wapner, 1995, s. 312). Bunun yanında STK'ların; lobiler, kampanyalar, protestolar uluslararası diplomasi ve müzakere süreçlerinde, diplomatları veya müzakerecileri baskı altına almayı başardığını belirtirler. STK'ları inceleyen bilim insanları, STK'ların politikalara etki etmesi ile ilgili pek çok örneği ortaya koymaktadırlar (Johnson ve Prakash, 2007, s. 222). Örneğin Amerika'daki STK'ların Dünya Bankası projelerine yönelik olarak yaptığı baskılar neticesinde çevresel kaygıların proje onay süreçlerine eklenmesini sağlanmıştır. Ayrıca Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF), Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) gibi STK'lar biyolojik çeşitlilik alanında araştırmalar yaparak çevre alanında uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek ve çevre alanındaki konuları uluslararası sorunlar haline getirmeye çalışmışlardır (Mitchell, 2001, s. 665 - 673). STK'lar çevre alanında projeler uygulayarak, aktivist çalışmalar yaparak, karar vericileri etkileyerek, baskılar yaparak, gönüllü çalışmalar ile çevre alanında ve özellikle de yönetişim alanında söz sahibi olmaktadır.

¹ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa> (Erişim: 13 Şubat 2022).

1.2. Eleştirel Teoriler: Yeşil Teori

Post Pozitivisit çalışmalar uluslararası ilişkilerde ana akım teorilerin eleştirisini yapmaktadır. Post Pozitivizistler, Pozitivizm'den ayrılmışlar ve bu ayrılmanın sonucunda Post Pozitivizm dört aşamada gelişme göstermiştir. Öncelikle diğer teoriler eleştirilmiştir. Bu geleneği Richard Ashley başlatarak Neo Realizmin bir eleştirisini ortaya koymuştur. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Ashley'in eleştirileri Neo Realizmin daha çok sorgulanır bir hale gelmesine sebep olmuştur. Ashley'den sonra Friedrich Katochwil ve John G. Ruggie uluslararası Rejim Teorilerinin eleştirilerini ortaya koymuşlardır. Bu eleştirileri çeşitli yayınlar izlemiştir. Bunlardan en önemlisi Alexander Wendt'in İnşacılık (Constructivism) ile ilgili yayınları olmuştur. Post Pozitivistler ikinci aşamada ampirik araştırmalar yapmışlardır. Joseph Nye, Robert Keohane bu alanda çalışmalar yapan bilim insanlarıdır. Nye, Neorealizm ve Neoliberalizm'in karşılaştırmasını yapmış ve her iki teorinin bakış açısının dikkate değer derece önemli olduğunu vurgulamıştır. Robert Keohane ise uluslararası kurumları inceleyerek rasyonalizm kavramını üretmiştir. Üçüncü aşamada ise Post Pozitivistler teorileştirme ve teori uygulamayı amaçlamışlardır. Bu kapsamda yeni teoriler oluşturulmaya veya diğer disiplinlerden faydalanarak teoriler elde edilmeye çalışılmış ve geniş araştırma gündemleri oluşturulmaya çalışılmıştır. İnşacılık ve Post Yapısalcılık arasındaki sınır bölgesi araştırmalara konu olmuştur. Dördüncü aşamada ise Sosyal İnşacılık teorik ortamın önemli bir parçası olarak kabul edilmeye başlamıştır. Ayrıca Post Yapısalcılık özellikle Birleşik Krallık'ta önem kazanmıştır. Kritik güvenlik çalışmaları Post Pozitivist çalışmalarda önemli bir rol oynamıştır (Jorgensen, 2017, s. 166 - 169).

Eleştirel teoriler Pozitivizm'i eleştirmektedirler. Eleştirel Teoriler farklı amaçlara veya amaçlara hizmet eden farklı bilgi biçimlerinin veya farklı bilgi türlerinin olduklarını belirtmektedirler. Ayrıca sosyal dünyanın ve sosyal dünyadaki bilginin doğal dünya hakkındaki bilgiden farklı olduğunu söyleyerek bu farklılığın bir zorunluluk olduğunu ortaya koymaktadırlar (Steans vd., 2010, s. 236). Uluslararası ilişkiler alanındaki çalışmaların özgürleştirici olması gerektiğini vurgularlar ve alanda bir dönüşüm olması için uluslararası siyasetin eleştirel olarak incelenmesi gerektiğini

savunmaktadırlar. Bu çalışmayı yaparken sadece İdealist olarak kalmamak adına uluslararası ilişkiler disiplindeki bilim insanlarının mevcut politik düzeni açıklaması ve eleştirmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bunun yanında Eleştirel Teoriler bilgi ve çıkar arasındaki ilişkiyi sorgulamaktadırlar (Viotti ve Kauppi, 2010, s.340 – 341). Cox “teori her zaman birileri ve bazı amaçlar içindir” şeklindeki açıklaması ile bu sorgulamayı ifade etmektedir (Cox, 1981, s.128). Eleştirel Teorisyenler Realistler’in ve Liberaller’in çalışmalarını inceleyerek bu çalışmaların uluslararası statükoyu sürdürmeye yönelik çalışmalar olduğunu söylemektedirler. (Viotti ve Kauppi, 2010, s. 341).

Eleştirel Teoriler çevre alanında insan merkezli bakış, doğa merkezli bakış, gelecek nesillerin ihtiyaçları, ekolojik kaynakların dağılımı konularını da içerecek şekilde çalışmalar yapmaktadırlar (Eckersly, 2007, s. 248). Bu noktada Yeşil Teoriler’e en önemli katkılardan bir tanesi Eleştirel Teoriler’den gelmektedir (Eckersley, 1990, s. 739). Yeşil Teori Ana Akım Teoriler’in üzerinde durduğu güvenlik, kalkınma, devlet konularına bir meydan okuma içermekte ve bu sebepten dolayı Eleştirel Teoriler altında kendine yer bulmaktadır (Savaşan, 2020, s. 132).

Dünya nüfusunun 20. Yüzyılın ikinci yarısında hızlı bir şekilde artması, insan ihtiyaçlarının fazlaşması, doğanın tahrip edilmeye başlanması sonucunda çevresel hareketler ortaya çıkmıştır. Örneğin Greenpeace çevreyi korumak için 1971 yılında kurulmuştur. Çevre konusundaki ilk çalışmalar uluslararası hukuk alanında çalışan hukukçular tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar uluslararası ilişkiler alanındaki araştırmacıları bilgilendirir nitelikte olmuştur. 1970’li yıllara kadar çevre çalışmaları uluslararası ilişkiler disiplinde yeterince yer bulamamıştır (Mitchell, 2001 ,s. 661). 1960’lı yıllardan 1990’lı yıllara kadar çevre alanında yapılan etkinlikler, oluşturulan raporlar, yapılan yayınlar uluslararası ilişkiler disiplinine çok fazla etki etmemiştir. Bunun nedeni bu yıllar arasında uluslararası konjonktür de Soğuk Savaş şartlarının hâkim olmasıdır. Çevresel sorunların uluslararası ilişkiler alanında gündeme gelmesi 1990’larda Soğuk Savaş sonrası dönemde mümkün olabilmiştir. Buna rağmen insanlığın gelecek nesillere daha sağlıklı, daha yaşanabilir bir sistem

birakma düşüncesi karar vericilerde ve teorisyenlere etki etmiş böylece Yeşil Teori'nin gelişimine katkı sağlamıştır (Taqwadin, 2016, s. 3).

Yeşil Teorisyenler arasında üç temel ayrım bulunmaktadır. Bunlar çevreciler (enviromentalist) ve yeşiller (greens); antroposentrik² düşünürler ve ekosentrik³ düşünürler; biyoçevreciler ve sosyal yeşiller ayrımlarıdır.

Çevreciler ve yeşiller arasındaki ayrımı açıklamak için yeşil düşünmek (thinking green) ve yeşil düşünce (Green Thought) arasındaki ayrım açıklanmalıdır. Yeşil düşünce insan ve doğa arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır. Yeşil düşünmek alanındaki bilim insanları ise çevre alanındaki küresel ısınma gibi konuların uluslararası iş birliği ile çözüleceğini belirtmektedir (Arı ve Ak, 2019, s. 167). Bu ayırmadan yola çıkıldığında çevre konusunun uluslararası ilişkiler disiplinine girişi ve uluslararası ilişkilerde sorunsallaştırılması süreci insan merkezli antroposentrik ve eko merkezci olan ekosentrik düşünce arasında bir ayrım yapılmaktadır (Steans vd., 2010, s. 210). Yeşiller ekosentrik düşünceye daha yakın dururken, çevreciler ise antroposentrik düşünceye daha yakın durmaktadır (Arı ve Ak, 2019, s. 167).

Antroposentrik düşünürler dünyanın antroposen yani insan temelli bir çağa girdiğini belirtmektedir. Bu çağda insan eylemlerinin itici bir güç olması, Dünya'nın geniş, karmaşık ve insan egemen bir sistem haline gelmiştir. (Young, 2016, s. 192). Küreselleşme, dünya nüfusunun artması, sosyal ve ekonomik kalkınma, doğal kaynakların tükenmesi, iklim değişikliği, kentleşme ile antroposentrik düşünce önem kazanmıştır (Pereira, 2015, s. 194).

Antroposentrik düşünce yeşil teorisyenler tarafından 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında sorgulanmaya başlanmıştır (Eckersly, 2007, s. 251). Antroposentrik düşünce, ekosentrik düşünürler tarafından insan merkezci olmamanın insanın dünyanın merkezinde olması sebebi ile mümkün olmadığı için eleştirilmektedir (Eckersly, 1998, s.170).

² Antroposentrik: İnsan merkezli anlamına gelmektedir. Çevre açısından çevre sorunlarına insanlık açısından bakan bir dünya görüşünü tanımlamaktadır.

³ Ekosentrik: Doğa merkezli anlamına gelmektedir. Ekosentrik veya başka bir adı ile ekomerkezcilik toplumların ve uluslararası ilişkilerin düzenlenmesi için doğaya öncelik verme girişimlerini tanımlamaktadır.

Ekosentrik düşünceye göre çevre alanında kriz yaşanmakta ve bu krizin temelinde insanlar bulunmaktadır. Türlerin yok olması bu krize yol açmaktadır. Ekosentrik düşüncedeki yeşil teorisyenler antroposentrik anlayıştan ekosentrik bir anlayışa geçilmedikçe çevre alanındaki sorunların bitmeyeceğini ön görmektedirler (Eckersley, 1990, s. 739).

Çevre alanında yapılan bir diğer ayırım ise Clapp ve Dauvergne (2011) tarafından yapılmıştır. Bu ayırma göre çevre siyaseti ile ilgili akademisyenler biyo çevreciler ve sosyal yeşiller olarak ikiye ayırmaktadırlar. Biyo çevreciler insanların yaptıkları etkinliklerin çevreye olan toplam etkisine değinmektedirler. Bu alanda çalışanlar çevresel sorunları otoriterleştirmektedirler. “Küresel düşün, yerel hareket et” sloganından yola çıkarak çalışmalarında merkezsizleştirme vurgusu yaparlar. Sosyal yeşiller de biyo çevreciler gibi merkezsizleştirmeyi ön plana çıkarmaktadırlar. Bunun temelinde devletin reddi yer almaktadır. (Paterson, 2013, s. 356 - 367). Çevre alanında yapılan çalışmaların merkezsizleştirmeye odaklanması ve devlet dışı aktörlere odaklanması STK’ların, kamu özel ortaklıklarının çevre alanında incelenmesini de gerektirmektedir.

Yeşil Teori’nin ilgilendiği bir diğer alan ise Büyümenin Sınırları olmuştur. Meadows vd (1972)’de Büyümenin Sınırları isimli eseri ile bu alandaki argümanların gelişmesine sebep olmuştur. Büyümenin Sınırları’nın ana argümanı ekonomilerin katlanarak büyümesi ve nüfus artışı neticesinde krizlerin ortaya çıktığı ve kıt kaynaklardan dolayı katlanarak bir büyümenin olmayacağıdır. Bu noktada bilgisayar simülasyonları ile çeşitli argümanlar üreten, Meadows vd. (2004)’te çalışmalarını çeşitli simülasyonlar ile güncellemişlerdir (Savaşan, 2020, s. 134).

Yeşil Teori’nin temelinde üç özel alandaki etkinin karışımını görmek mümkündür. Bu alanlar bilimsel/teknolojik alan, felsefi/etik alan ve politika alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilimsel/teknolojik alan çevre alanındaki bir problem ile ilgili bilgi edinilmesi anlamına gelmektedir. Felsefi/etik kökenler ise insan ve doğal dünya arasındaki ilişkileri anlamaya çalışmaktadır. Felsefi/etik kökenler insan davranışının çevresel sorunlara katkıda bulunup bulunmadığını araştırmaktadır.

Politika alanı ise çevre alanında siyasal krizlerin nasıl üstesinden gelinebileceğine ilişkin reçetelere atıfta bulunmaktadır (Steans vd., 2010, s. 212).

Yukarıda bahsedilen 3 temel alandan beslenen Yeşil Teori'nin ilk dalgası Batı kapitalizmi ve Sovyet tarzı komünizmin eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu eleştirinin temelinde hem Batı kapitalizminin hem Sovyet tarzı komünizmin sanayinin yarattığı tahribatın iki farklı versiyonu olmaları yatmaktadır. (Eckersley, 2007, s. 250). Ayrıca bu eleştiriye yaparken Yeşil Teori modernleşme sürecinin ekolojik, toplumsal ve psikolojik maliyetine dikkat çekmektedir (Erçandırılı, 2017, s. 496). Çevre konularının gündeme gelmesi ile çevresel sorunlar bir güvenlik sorunu olarak görülmüş ve ilk olarak Realist literatürden esinlenerek su, petrol gibi ürünlerin savaşa yol açtığı ileri sürülerek açıklanmaya çalışılmıştır (Paterson, 2013, s. 350).

Yeşil Teori'nin ikinci dalgası 1990'lardan sonra gelişmeye başlamıştır. Bu süreçte Yeşil Teorisyenler; sürdürülebilir toplumlar konusuna eğilmişler ve uluslararası konulara, özellikle de çevresel aktivizm konularına önem vermişlerdir (Eckersley, 2007, s. 252). Yeşil Teori çevre sorunlarının dar bir bakış açısından çıkartarak daha geniş bir bakış açısı ile ele alınmasını sağlamıştır (Paterson, 2013, s. 348).

Yeşil Teori alanında çalışmalar yapan bilim insanları çevre alanında müzakereleri engelleyen toplumsal yapı ve aktörleri eleştirmişlerdir. Özellikle iklim krizi sebebi ile yapılan görüşmeler mevcut sistemin yeterli olmadığını gözler önüne sermiştir (Paterson, 2013, s. 347). Resmî kurumların ve örgütlerin yerine alternatif örgütlenmeler oluşturulması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca çevresel sorunlara yönelik yapılan çalışmalarda devlet dışı aktörleri önemseyen Yeşil Teorisyenler; geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinden farklı olarak devlet merkezli değildirler (Eckersley, 2007, s. 255). Yeşil Teoriler çevre konusuna problem çözücü bir perspektif ile yaklaşmaktadırlar (Steans vd., 2010, s. 211).

Bu bölüme kadar uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde çevre örgütlenmelerinin hangi uluslararası ilişkiler teorilerinin altında ele alındığı incelenmiştir. Realist Teoriler de çevre konusu bir araç iken; Liberal Teoriler devlet dışı aktörleri kabul etmeleri, uluslararası ilişkilerde kurumsallaşmanın öneminden

bahsetmeleri, uluslararası anlaşmalara ve uluslararası örgütlere önem vermeleri alternatif örgütlenme biçimlerinin tartışılmasının zeminini hazırlamıştır. Liberal Teoriler altında incelenen Liberal Kurumsalcılık yönetim kavramını ele almış, çevresel rejimlere odaklanmıştır. Rejim Teorileri ise çevresel rejimleri inceleyerek devletlerin çevre alanında iş birliği yapabileceğini belirtmiştir. 1990'lı yıllarda Liberal Teorilerin küresel yönetişime odaklanması neticesinde çevre yönetişimi daha detaylı olarak ele alınmıştır.

Eleştirel Teoriler uluslararası ilişkiler disiplini ve çevre konusu açısından incelendiğinde, ana akım teorilerin üzerinde durduğu güvenlik, devlet, kalkınma gibi konuları eleştiren Yeşil Teori karşımıza çıkmaktadır. Yeşil Teori uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde çevre konusunu en detaylı ele alan teoridir.

Bu çalışmanın ana araştırma sorusu olan çevresel hareketin son dönemde dönüştüğü alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı nedir sorusuna ve bu bölümün araştırma sorusu olan çevre örgütlenme biçimleri hangi teorik ve kavramsal çerçeve altında ele alınmaktadır sorusuna uluslararası ilişkiler teorilerinin haricinde sosyoloji kökenli teoriler ile de cevap aramak gerekmektedir. Bunun sebebi örgütlenmenin bir sosyolojik olgu olmasıdır. Ayrıca çevre örgütlenmelerinin ortaya çıkmasında sosyoloji temelli toplumsal hareketlerin önemli bir rolü bulunmaktadır.

Örgütlenmeyi açıklayan sosyoloji teorileri incelendiğinde karşımıza Toplumsal Hareketler Teorisi ve bu teorinin altında incelenen Kaynak Mobilizasyonu Teorisi ve Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi çıkmaktadır. Bu teorilerin sınıflandırılması çevresel hareketlerin teorik çerçevesine de ışık tutmuştur. İleriki bölümlerde Toplumsal Hareketler Teorisi, Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi açıklanacak sonrasında bu teorilerden yola çıkarak Çevresel Hareketler ve çevresel hareketlerin altında adalet temelli hareketler olan Çevresel Adalet ve İklim Adaleti ile aktivist bir hareket olan İklim Hareketi incelenecektir.

1.3. Toplumsal Hareketler Teorisi

Öncelikle belirtilmelidir ki toplumsal hareket tanımlamak kolay değildir. Çünkü bir toplumsal hareket bir siyasi parti veya bir çıkar gurubu değildir; ancak siyasi iktidara ve siyasal elitlere düzenli erişimi olan topluluklardır. Aynı zamanda toplumsal hareketler organize, geçici değil kalıcı hedefleri bulunan, bir hevesten veya trendden ibaret olmayan oluşumlardır (Christiansen, 2011, s. 15).

Her ne kadar toplumsal bir hareket tanımlamak zor olsa da genel olarak toplumsal hareketler, politik bir eylem çerçevesinde organize edilen toplu hareketler olarak tanımlanabilir. Bir toplumsal hareket siyasi değişimi etkilemeye çalışırken aynı zamanda insan ve maddi kaynakların harekete geçirildiği bir süreçtir (Jamison, 2010, s. 812). Ayrıca bir toplumsal hareket örgütlü ve resmi olmayan (informal) hareketlerdir (Christiansen, 2011, s. 15).

Toplumsal hareketin ortaya çıkış süreci bilim insanları tarafından aşamalandırılmaktadır. Bilim insanları teorisinin ilk çalışmalarında toplumsal hareketleri “sosyal mayalanma”, “popüler heyecan”, “resmileşme” ve “kurumsallaşma” şeklinde aşamalandırmıştır. Sonrasında yapılan çalışmalar neticesinde “ortaya çıkma”, “birleşme”, “bürokratikleşme” ve “reddetmek” toplumsal hareketlerin aşamaları olarak bilim insanları tarafından güncellenmiştir (Christiansen, 2011, s. 16).

Yukarıda belirtilen aşamalar ele alındığında, sosyal mayalanma aşamasında toplumsal hareketler henüz ilk aşamadır ve bir örgütlenmeden söz etmek mümkün değildir. Bu aşamada bir genel bir hoşnutsuzluk durumu söz konusudur (Della Porta ve Diani, 2006). Birleşme aşamasında toplumsal hareketler önemli bir engeli aşmaktadırlar. Bürokratikleşme aşamasında ise toplumsal hareket Della ve Dinai (2006) tarafından da belirtildiği üzere resmileşmektedir. Bu dönemde toplumsal hareketler stratejilere sahiptirler ve toplumsal hareketler stratejileri çerçevesinde farkındalık oluşturmaktadırlar.

Bilim insanları reddetme kavramının anlamca olumsuz olmasına karşın toplumsal hareketler çerçevesinde değerlendirildiğinde olumlu olacağını da ortaya

koymaktadır. Bu noktada bilim insanları “reddetmenin” beş yolu olduğunu belirtmektedirler. Bunlar; “başarı”, “organizasyonel başarısızlık”, “kooptasyon” ve “baskı”dır. Bir toplumsal hareket, yetkililer tarafından o hareketi yok etmek için baskı altına alınabilir. Bir toplumsal hareketin kooptasyon sürecini yaşaması da oldukça olasıdır. Bu durumda hareketler bir lidere çok bağımlı ise gerileyebilir. Çünkü hareketin lideri hareketin bileşenleri yerine yetkililer ile iletişim girmekte ve hareketin gerilemesine yol açmaktadır. Toplumsal hareketler başarısız olabildiği gibi zaman zaman başarılı da olabilmektedir. Özellikle yerel toplumsal hareketler ve daha küçük çaplı toplumsal hareketlerin başarı şansı daha yüksektir. Toplumsal hareketler zaman zaman organizasyonda meydana gelen genişlemeleri kaldıramazlar ve bunun sonucunda organizasyon açısından başarısız olmaktadır (Christiansen, 2011, s. 16 – 19).

Bu bölüme kadar tezin bu bölümündeki araştırma sorusu olan çevre örgütlenme biçimleri hangi teorik ve kavramsal çerçeve altında nasıl ele alınmaktadır sorusu çerçevesinde toplumsal hareketler teorisinin tanımını yaparak aşamaları açıklamıştır. Bu noktadan sonra araştırma sorusu ile bağlantılı olarak bir toplumsal hareketin nasıl ortaya çıktığı sorusuna cevap verilecektir.

Bu soruya cevap arayan toplumsal hareket teorisi aktivist bir katılıma önem vermektedir (Nickow, 2015, s. 49). İnsanların toplu bir şekilde hareket etmesi için ortak hedeflere ihtiyaçları bulunmaktadır. Bunun sebebi ortak hedeflere yönelik koordine edilen stratejileri olan insanların daha başarılı olacağına inançtır (Johnson ve Prakash, 2007, s. 226). Ayrıca bireylerin toplu bir eylem için bir çerçeve çizilmesi önem taşımakta ve güçlü bir inançlar dizisine sahip olmaları gerekmektedir. Böylece bireyler toplu eylem yolu ile sosyal değişim için bir girişimde bulunabileceklerdir. Bir toplumsal hareketin gerçekleşmesi için toplu bir kimlik yaratılmalıdır (Swaminathan ve Wade, 1999, s. 15 – 16). Bu noktadan yola çıkıldığında toplumsal hareketlerin genellikle bu tezde araştırılan temel konu olan alternatif örgütlenme biçimlerinden bir tanesi olan STK’lar ile ilişkilendirildiğini söylemek mümkündür (İsmail ve Kamat, 2018, s. 571).

Toplumsal hareketleri daha iyi anlayabilmek, daha derinlemesine inceleyebilmek ve tezin ana araştırma sorusu olan çevresel hareketin son dönemde dönüştüğü alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı nedir sorusuna ve bu bölümdeki alt soru olan çevre örgütlenme biçimleri hangi teorik ve kavramsal çerçeve altında nasıl ele alınmaktadır sorularına daha iyi cevap verebilmek için toplumsal hareketlerin tarihsel gelişimini açıklamak önem arz etmektedir. Teori zaman içerisinde alternatif örgütlenme biçimlerine giden süreci daha iyi açıklamış ve teorinin açıklama gücü yapılan araştırmalar neticesinde artmıştır.

1950'ler ve 1960'larda toplumsal hareketler alanındaki çalışmaların temelini toplu davranışlar, isyanlar, kalabalık gruplar, çeteler gibi örgütlenmelerin toplu hareket etmeleri oluşturmuştur. İlk dönemde toplumsal hareketler alanında çalışmalar yapan bilim insanları bireysel davranışların nasıl toplu harekete dönüştüklerini açıklamaya çalışmışlardır. Bu noktada bilim insanları rastgele gelişen kalabalık davranışların sosyal düzeni bozduğunu görmüşlerdir. Bu dönemde organizasyon teorisi de resmî kurumlara odaklanmıştır. Resmî kurumlar bireylerin bürokratik kurallara, rasyonel kurallara, hiyerarşilere tabi olması şeklinde açıklanmış ve bu dönemde bilim insanları rasyonel, bürokratik yapılar, resmi olmayan gruplar ve sosyal hareketler arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmışlardır. Toplumsal hareket teorisi bireysel davranışların nasıl toplu bir yapıya dönüştüğünü açıklamaya önem vermiştir (Weber ve King, 2014, s. 3).

20. yüzyılın ortalarına kadar toplu davranışlar toplumsal hareketler teorisi araştırmalarına rehberlik etmişlerdir. Toplumsal hareketlerin önemli sosyal ve kültürel kırılmaların meydana gelmesi neticesinde ortaya çıkan toplu hareketler oldukları varsayımı üzerinden toplumsal hareket teorisi açıklanmıştır. Toplu bir davranışın sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal hareketler; doğal, organize bir şekilde gerçekleşmeyen, herhangi bir yapısal özelliği olmayan ayrıca kurumsal ve örgütsel bir temelden uzak hareketler olarak görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında toplumsal hareketlerin merkezinde rasyonel olmayan ideolojiler ve duygular bulunmaktadır. Bunun sebebi ise hareketlerin kitlesel bir coşku, toplu bir heyecan, söylenti, sosyal buluşma olarak düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Hareketlerin ön görülemez

olması, duyguların karıştırılması sonucunda bu hareketler rasyonel görülmemişlerdir. Toplumsal hareketler teorisi duygular başta olmak üzere yukarıda belirtilen hususların reddedilmesi neticesinde yeniden tanımlanmıştır (Morris, 2000, s. 445).

1960’larda toplumsal hareketler küresel politikada özellikle sivil hakların, barış ve çevre aktivistlerinin yaptıkları çalışmalar neticesinde bir rol oynamaya başlamıştır. Bu hareketler şiddetten uzak ve reform odaklı hareketlerdir. Bu hareketlerin başlaması ile bir önceki dönemde tartışılan teorilerde bilim insanları tarafından reformlar yapılmaya başlanmıştır. Öncelikle bilim insanları tarafından hareket davranışına yol açtığı kabul edilen kalabalık ve huzursuzluk kavramları; örgütler ve kaynaklar ile değiştirilmiştir. Yapılan ampirik çalışmalar neticesinde Kaynak Mobilizasyonu teorisi geliştirilmiştir. Kaynak mobilizasyonu teorisinin geliştirilme sürecinde bilim insanları toplumsal hareketlerin resmi ve gayri resmi özelliklerinden faydalanmışlardır (Weber ve King, 2014, s. 5 – 6).

1.3.1. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi

Kaynak Mobilizasyonu teorisi sosyal hareketleri analiz etmek ve sosyoloji alanında toplu eylemleri; işçi ve sivil haklar için yapılan hareketleri açıklamak için kullanılmıştır (Jasper, 2010, s. 966). 1970’lerde toplumsal hareketlerin incelenmesinde yaygın bir şekilde kullanılmaya başlayan bir yaklaşım şeklinde ortaya çıkmış ve toplumsal hareketler alanındaki çalışmalarını domine etmiştir. Bu teoriye göre kaynak seviyelerinin dalgalanması ile toplumsal hareketler büyümektedir. Ayrıca eylemlerin gerçekleşmesi için kadroları içeren geniş insan kategorileri, uzmanlık veya kişilerin önceki deneyimleri, finans ve bilgi kaynakları ile meşruiyetin olması gerekmektedir (Swaminathan ve Wade, 1999, s. 5).

Kaynak Mobilizasyonu Teorisi’ne göre toplumsal hareketler siyasetin farklı bir şekilde uzantısıdır. Bunun yanında sosyal hareketler mağdur gruplar tarafından normal, rasyonel, kurumsal açıdan değerlendirilerek bir tür siyasi meydan okumadır. Bu çerçevede geleneksel siyaset ile toplumsal hareketler arasındaki sınır bulanık bir hale gelmektedir. Buna rağmen yine de bir sınırdan söz etmek mümkündür. Baskı grupları karar vericilere ulaşmakta daha avantajlı ve daha düşük bir maliyet ile erişim

şansına sahipken, toplumsal hareketler karar vericiler üzerinde etki etmek için daha yüksek maliyetler ödemek zorunda kalmaktadırlar. Bu noktadan yola çıkarak Kaynak Mobilizasyonu Teorisi katılım konularını da incelemektedir. Bireyler toplumsal bir harekete katılırken potansiyel faydaları ile maliyetleri kıyaslamaktalar ve potansiyel faydaları maliyetlerinden daha yüksek ise harekete katılım göstermektedirler (Buechler, 1993, s. 217 – 218).

1960’lardaki toplumsal hareketler 3 konseptte toplanmaktadır. Bunlar siyasi fırsatlar, kültürel çerçeveleme ve organizasyonel kaynaklardır. Bu üç ilke toplumsal hareketlerin küreselleşmesi sürecinde ele alınmakta ve bu alanda yapılan akademik çalışmaların temellerini oluşturmaktadır. Kültür yeni dönemdeki teorilerin içerisinde önemli bir rol oynamaktadır (Morris, 2000, s. 446). Kültürel çerçeveleme ile paylaşılan bir mesajın bir topluluk içerisinde yankılanması ile hareketin hedeflerine ulaşması daha mümkün bir hale gelmektedir. Bu husus Barrett ve Kurzman (2004) tarafından bir rezonansa benzetilmektedir. Organizasyonel kaynaklar ise toplumsal hareketin kaynağını belirtmektedir. Bu noktada eşitsizlikler alanında yapılan akademik çalışmalar tarafından kaynak yoksunluğunun bir direnişe yol açtığını belirtilmesine karşın, toplumsal hareketler alanında çalışmalar yapan akademisyenler insanların bir toplumsal harekete katılmak için kaynaklara ihtiyaç duyduğunu belirtmektedirler. Son olarak siyasi fırsatlar ise bir toplumsal harekete uygun bir politik ortam oluştuğunda bu hareketin daha başarılı olduğu gözlemine dayanmaktadır (Barrett ve Kurzman, 2004, s. 489 – 491). Ayrıca siyasi fırsatlar aktörlerin ne zaman ve nasıl harekete geçtiğini de araştırmıştır (Weber ve King, 2014, s. 6).

Kaynak Mobilizasyonu Teorisi 1960’lardan 1990’lara kadar toplumsal hareketleri açıklamakta kullanılmış önemli bir teoridir. Ancak 1990’larda bu teorinin açıklama gücünün yetersiz kaldığı düşünülerek Yeni Toplumsal Hareketler teorisi ortaya atılmıştır.

1.3.2. Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi

Yeni toplumsal hareketler teorisinin temelleri Kıta Avrupa'sında sosyal teori ve siyaset felsefesi geleneklerine dayanmaktadır. Bu yaklaşımın ortaya çıkmasındaki temel nokta Marksizmin toplu hareketleri analiz etmedeki yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. Marksizmin ekonomik indirgemeciliği ve politik açıdan tüm eylemlerin kapitalist üretim mantığından ortaya çıkacağını varsayması, sınıf indirmeciliği neticesinde toplumsal aktörlerin sosyal kimliklerinin ikincil planda olduğu düşüncesi eleştirilerek Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi ortaya çıkmıştır. Bu eleştiriyi yapan bilim insanları toplu eylemlerin temelinde siyaset ve ideoloji konularının olduğunu düşünerek çalışmalar yapmışlar ayrıca tanımlayıcı olarak da etnik köken, cinsiyet gibi değişkenleri incelemişlerdir. Yeni Toplumsal Hareketler sivil toplumda veya kültürel alanda gerçekleşen sosyal eylemlerin, kolektif bir eylem gerçekleştirmek için bir ana alan olduğunu belirtmekte ve etkiyi en üst düzeye çıkartma sürecini stratejiler üzerinden değil özerklik ve self determinasyon süreçleri üzerinden tanımlanmaktadır. Yeni sosyal hareket teorisyenleri genellikle kırılan olan kolektif kimlikleri inşa etmektedirler. Ayrıca grup çıkarlarını yapısal olarak belirlemek yerine bunları tanımlamaya odaklanmaktadır. Örgütsel biçimlerin başarılı olduğunu varsaymak yerine toplu eylemleri destekleyen çeşitli ağları (network) tanımaktadırlar. Klasik Marksizm ve Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'nden çeşitli noktalarda ayrılımlarına rağmen Yeni Toplumsal Hareketler'de yukarıda bahsedilen ortak bir dil görmek mümkündür (Buecheler, 1995, s. 442).

Yeni dönemdeki toplumsal hareketlerin dayandığı bir diğer nokta ise rasyonel seçim paradigmasının toplumsal hareketlere yönelik tek yaklaşım olarak sunulmasıdır. Bu çerçevede Opp (2009) tarafından diğer toplumsal hareket gelenekleri incelenmiş ve bunların mikro düzeyde bir eylem teorisi olduğunu ortaya konmuştur. Opp (2009) teorisinin rasyonel bir seçim versiyonunun bulunduğunu belirtmektedir.

Bu bölümün araştırma sorusu olan çevre örgütlenme biçimlerinin hangi teorik ve kavramsal çerçeve altında nasıl ele alındığı sorusuna tekrar dönülecek olursa bu bölümde anlatıldığı üzere alternatif örgütlenme biçimlerinin ortaya çıkmasının temelinde toplu hareketler yatmaktadır. Bu toplu hareketler ise sosyoloji temelli bir

teori olan toplumsal hareketler teorisi ile açıklanmaktadır. Toplumsal hareketler teorisi bireylerin nasıl bir araya geldiğini ve değişimi nasıl oluşturduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Bu hareketleri açıklarken alternatif örgütlenme biçimlerinden ağlara ve STK'lara vurgu yapılmaktadır. Araştırma sorusu ile bağlantılı olarak çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimlerinin açıklanabilmesi için bir toplumsal hareket türü olarak ortaya çıkan çevresel hareketlerin incelenmesi gerekmektedir. Bu bölümden sonra çevresel hareketler incelenecektir.

1.3.3. Çevresel Hareketler

İklim değişikliği alanında ortaya çıkan çevresel hareketlerin ve iklim hareketlerinin teorik dayanağı toplumsal hareketler teorisidir. Toplumsal hareketler alanında çalışmalar yapan bilim insanları öncelikle siyasi ve örgütsel hareketleri analiz ederlerken; iklim değişikliği alanında çalışmalar yapan bilim insanları ise müzakerelere, tartışmalara odaklanmakta ve sosyal hareketleri daha arka planda görmektedirler (Jamison, 2010, s. 812).

Toplumsal hareketler kronoloji, coğrafi odaklanma, stratejiler, hedefler, ekonomik kaynaklar, üyelerinin karakteristik özellikleri göz önüne alınarak sınıflandırılmaktadır (Flynn, 2011, s. 26). Bu sınıflandırmadan yola çıkıldığında toplumsal hareketlerden bir tanesi Çevresel Hareketler'dir.

Toplumsal Hareketler Teorisi çerçevesinde incelendiğinde çevresel hareketlerin bazı ortak özelliklerinden söz etmek mümkündür. Çevresel Hareketler;

- Bilinçli olarak paylaşılan bir kolektif kimliğe sahiptirler,
- Protestoyu eylem biçimlerinden bir tanesi olarak kullanırlar ve siyasi kurumların dışında hareket ederler,
- Kurumsallaşmamış etkileşim ağları ile şekillenirler ve;
- Mevcut statükoyu reddederler veya statükoya meydan okurlar (Doherty, 2002, s. 7).

Çevre alanında sorunların ortaya çıkması neticesinde bireyler bu sorunlara karşı mücadelelerini daha etkili bir şekilde yürütebilmek için örgütlenme çabasına girmişler, bir toplumsal hareket oluşturmuşlar ve çevre alanında örgütler kurmaya

başlamışlardır. Bu örgütlerin temel amacı karar vericilere ve çevreyi kirletenleri hem bugüne hem de gelecek kuşakları sorumlu olduklarını hatırlatmaktır. Buradan yola çıkan çevreci örgütler uzun bir süreçten sonra hem ulusal hem de uluslararası düzeyde karar alma süreçlerinin önemli aktörleri haline gelmişlerdir (Duymaz, 2013, s. 174).

Çevre Hareketi 1960’larda 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan ekonomik büyümenin çevre alanında oluşturduğu yan etkileri kamuoyuna açıklanması süreci ile ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yaşanan hızlı ekonomik büyüme, yeni teknolojilerin kullanımının artması ve ortaya çıkan enerji ihtiyacı kaynakların tüketilmesine, çevrenin kirlenmesine ve Dünya’daki ekolojik çeşitliliğinin azalmasına sebep olmuştur. Buradan doğan toplumsal hareketler neticesinde yeşil politikalar şekillenmeye devam etmiştir (Eckersly, 2007, s. 249 - 250).

1970’lerde insanlar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin iklim değişikliğine sebep olacağı düşüncesi Çevre Hareketleri’nde yer almaya başlamıştır. Bu Çevresel Hareketler biyokimyacılara, ekolojistlere, diğer doğa bilimcilerine ve mühendislere halkı çevre sorunları ile ilgili eğitmek üzere bir alan sağlamıştır. Bunun yanında halka yönelik yapılan bilgilendirme çalışmalarında, verilen tüm eğitimlerde karbondioksit başta olmak üzere atmosfere salınan diğer gazların dünyanın sıcaklığını arttırdığı anlatılmış ve böylece bir kamuoyu bilinci oluşturulmuştur (Jamison, 2010, 811). Politikacılarda 1970’lerde bu sorunlara eğilmeye başlamıştır. Örneğin 1970 yılında Amerikan Başkanı Nixon kongreye gönderdiği özel mesajında “Yeni Amerikan Devrimi’nden” bahsetmiş ve bu devrimin çevrenin kalitesini arttıracaklarını belirtmiştir. Ayrıca 22 Nisan 1970’te kutlanan Dünya Günü’nde (Earth Day) 20 milyon Amerikalı çevre ile ilgili gerçekleştirilen tartışmalara, protestolara ve geçit törenlerine katılmıştır (Bowman, 1976, s. 649). Sonrasında çevre alanında pek çok özel kuruluş ve kamu kuruluşu kurulmuş Temiz Su Yasası, Temiz Hava Yasası gibi pek çok yasa çıkartılmıştır (Lallanilla, 2018).

1980’lerde cinsiyet eşitliği politikaları, nükleer silahsızlanma gibi konular çevre politikalarında önemli bir rol oynamış ve Avrupa’da ilk yeşil partiler kurulmuştur. 1984 yılında Avrupa’da bu partiler parlamentolarda yer almaya başlamışlardır. Sadece siyasi partiler değil, aynı zamanda STK’lar da çevre

konularının içerisinde çok daha aktif bir şekilde yer almaya başlamışlardır (Müller-Rommel, 2002, s. 1).

1990'lara gelindiğinde sosyal hareketler alanındaki akademisyenler kurumsal değişimleri çevre merkezli (environment-centric) bir bakış açısı ile açıklamaya çalışmışlardır. Sayıları çok fazla olmamak ile bu teorisyenler ağ analizleri, kurumsal teori çerçevesinden analizler gerçekleştirmişlerdir (Weber ve King, 2014, s. 7).

Çevre hareketi gibi kimliği olan hareketlerin en önemli özelliği bir önceki bölümde de belirtildiği üzere bir toplu (collective) kimliğinin olmasıdır. Bu hareketler “biz” diyebilen insanlar tarafından geliştirilmektedir. Ayrıca bu kimlik üye olmayan kişiler ile etkileşimler, karşı hareketler ve medya tarafından belirtilen tasvirler ile ortaya çıkmaktadır. Hareketin ortaya çıkması ile “biz ve onlar” şeklinde bir ayrım yaratılmaktadır (Swaminathan ve Wade, 1999, s. 16).

Bu hareketler çerçevesinde ekolojik sorumluluk, sosyal adalet, şiddet içermeme ve demokrasinin temelleri alanlarında yeşil politikalar ortaya çıkmıştır (Taqwadin, 2016, s. 3). Çevresel hareketler son dönemde yeni bir jenerasyon yakalamıştır. Bu jenerasyon bireysel aktivistlerden ve aktivisit gruplarından oluşmaktadır. Bu hareketler küreselleşmenin iklim değişikliği boyutundaki olumsuz sonuçlarına odaklanmaktadır (Jamison, 2010, s. 817).

Bu bölümün araştırma sorusunda da belirtildiği üzere çevre örgütlenme biçimlerinin ele alındığı teorilerden bir tanesi Toplumsal Hareketler Teorisi ve bu teori ile açıklanan Çevresel Hareketler'dir. Çevre Hareketi çerçevesinde tartışılan konulardan bir tanesi de sosyal adalet olmuştur. Sosyal adalet konusunun tartışılmaya başlaması, odak noktasının çevre alanından iklim alanına kayması neticesinde İklim Hareketi ön plana çıkmıştır. Ancak İklim Hareketi'nin ortaya çıkmasının temelinde de Çevresel Adalet yatmaktadır. Sonuç olarak çevresel hareketler aktivist temelli olan bir hareket olan İklim Hareketi ile adalet temelli hareketler olan Çevresel Adalet ve İklim Adaleti olarak ikiye bölünmüştür.

1.3.3.1 İklim Hareketi

İklim Hareketi ile ilgili çalışmaların çıkış noktası da toplumsal hareketler teorisine dayanmaktadır. Toplumsal hareketlerin alanlara, coğrafyaya göre sınıflandırılması İklim Hareketi çalışmalarına katkı sağlamıştır. İklim Hareketi’nde ulus ötesi dinamikler ve ulus ötesi protestolar da önem taşımaktadır. Bu çerçevede ulus ötesi toplumsal hareketler, ulusal olanlar ile karşılaştırıldığında daha çok geçici süreli koalisyonlar çerçevesinde yürütülen kampanyalar ile ortaya çıkmaktadır. İklim alanında yapılan ulus ötesi çağrılar toplulukların dikkatini çekmekte ve toplu hareketlere sebep olmaktadır (Della Porta ve Parks, 2014, s. 20).

İklim Hareketi içerisindeki önemli tartışmalar aslında aynı olarak algılanan iki kampa odaklanmaktadır. Bunlardan birincisi daha radikal, daha eylem odakları olan Rising Tide, the Climate Camps gibi İklim Adaleti üzerine olan bir kamp iken; diğeri ise Friends of Earth, Greenpeace gibi köklü STK’lar tarafından yönetilen bir kamp olarak karşımıza çıkmaktadır (Della Porta ve Parks, 2014, s. 23).

İklim Hareketi özellikle 1980’lerden sonra ciddi bir değişime uğramıştır. Özellikle 1989 yılında kurulan İklim Eylemi Ağı (Climate Action Network) bu değişim sürecinde etkili olmuştur. Bu ağ ile STK’lar İklim Hareketi’ne yön vermeye başlamışlardır (Della Porta ve Parks, 2014, s. 19). İklim Değişikliğine Karşı Kampanya (Campaign Against Climate Change – CaCC) ve İklim Kaosunu Durdur (Stop Climate Chaos) gibi STK’lar İklim Adaleti’nde adil ve bağlayıcı adımlar atmak için 50.000’den fazla insanı harekete geçirmişlerdir (Russell, 2015, s. 223).

İklim Hareketi alanında çalışan ve daha radikal olarak gözüken “The Stop Climate Chaos” iklim değişikliği alanında çalışmalar yapan ve iklim değişikliğinin dünyadaki yoksul toplumlar üzerinde etkisini sınırlandırmak üzere çalışan Birleşik Krallık’taki en büyük topluluktur. Ayrıca Birleşik Krallık hükümetinden küresel ısınmayı engellemek için dünya sıcaklığının 2 derece düşürülmesi için pratik eylemler talep etmektedirler. Uluslararası İklim Eylemi Ağı (International Climate Action Network) aynı şekilde insandan kaynaklanan iklim değişikliğinin ekolojik açıdan daha sürdürülebilir seviyelere çekmek için hükümetleri ve bireyleri eylemsel çalışmaya teşvik etmektedir. İklim hareketi açısından incelendiğinde iki grup arasındaki temel

farklar sundukları çözüm önerileri, daha fazla sınırlama talebi ve kurumsal yaklaşımlar olarak özetlenebilir (Della Porta ve Parks, 2014, s. 24).

İklim hareketi ile ilgili çalışan STK'lar, hareketin bir vites değiştirme ihtiyacı olduğunu belirtmektedirler. Bu vites değiştirme ile daha küçük toplulukların medya üzerinden çalışmalar yapması ile protestosuz bir hareket şeklinde geliştirilecek yeni bir strateji ile yola çıkması gerektiğini kastetmektedirler (Della Porta ve Parks, 2014, s. 24). Bu kamp çalışmalarına STK'lar, lobiler gibi bu tezin temel konusu olan ve bu bölümün araştırma sorusu olan alternatif örgütlenme biçimleri üzerinden gerçekleşen hareketler ile çalışmalarına devam etmektedir. İklim hareketinin altında İklim Adaleti üzerinden çalışmalar yapan grup çalışmalarına adalet üzerinden çevre ve iklim davaları üzerinden devam etmeyi seçerek adalet talepli hareketleri ortaya çıkartmışlardır.

1.3.4. Adalet Talepli Hareketler

Çevre Hareketi çerçevesinde yaşanan ayrışma sonucunda bu hareketlerin bir bölümü aktivizm üzerinden çalışmalarına devam ederken, bir bölümü ise adalet üzerinden çalışmalarına devam etmişler ve Çevresel Adalet ile İklim Adaleti'ni ortaya çıkartmışlardır.

1.3.4.1. Çevresel Adalet

Çevresel Adalet 1970'lerde ABD'de yaşanan çevresel ırkçılık tecrübesi ile bir coğrafi tartışma olarak ortaya çıkmıştır. Çevresel Adalet literatürünün ilk dönemi çevresel maliyetlere ve ırklar ile cinsiyetlerin rolüne odaklanmaktadır. Bu literatür adaletin dağıtım şekline, çevresel maliyete ve ortaya çıkan faydaların nasıl dağıtıldığını incelemiştir. İlerleyen dönemlerde Çevresel Adalet araştırmalarının konuları da genişlemiş, zehirli atıklardan ve tehlikelerden, farklı türdeki yerel sorunlara ve küresel çevre sorunları da araştırmalarda yer almaya başlamıştır (Fisher, 2015 s. 75). Çevresel Adalet iklim değişikliğinin ve ekolojik bozulmanın daha az gelişmiş ülkelerdeki insanların üzerindeki etkisinin ne olduğu sorusuna da cevap arayan bir harekettir (Pettit, 2004, 102).

Çevresel Adalet kavramı ilk olarak Weiss (1989) tarafından kullanılmıştır. Çevresel Adalet; ırk, etnik köken ve sınıf gözetmeksizin her bir bireyin ekolojik

yıkıma maruz kalmama hakkına sahip olduğu ve çevresinin, sağlığının, istihdamının, ulaşım hakkının eşit şekilde korunması gerektiğini belirten bir harekettir. 1991 yılında yapılan Renkli İnsanlar Çevresel Liderlik Zirvesi’nde Çevresel Adalet’in 17 ilkesi belirlenmiştir. Bu evrensel ilkeler, çevre hareketinin hedefinin çevre sorunlarının ötesinde tüm renkli insanlar için ekonomik açıdan ve kültürel açıdan bir kurtuluşa erişmek olduğunu vurgulamaktadır (Roberts, 2007, s. 288).

Çevresel Adalet çevresel risklerin adaletsiz dağılımını sağlamak (Schlosber ve Colins, 2014, s. 361), çevre kullanımını anlamak ve bunlarla mücadele etmek için ortaya çıkmıştır. Bu noktada iki tür eşitsizlikten söz etmek mümkündür. Bunlardan birincisi ulus ötesi eşitsizlikler diğeri ise küresel eşitsizliklerdir. Ulus ötesi eşitsizliklere verilebilecek en güzel örnek petrol ve maden şirketlerinin Afrika, Asya ve Latin Amerika’daki faaliyetlerin yağmur ormanlarını tahrip edecek şekilde genişletmesidir. Küresel eşitsizliklere verilebilecek örnek ise dünyadaki zengin ulusların maden kaynaklarının tükenmesi neticesinde dünyanın daha fakir olan bölgelerinde madencilik faaliyetlerinin artması ve bunun sonucunda enerji kirliliğinin sorun olarak dünyayı etkilemesidir. Tüm bunların sonucunda “üçüncü dünya” da yaşayan insanların iklim değişikliği neticesinde afetlere ve sanayiden kaynaklanan çevre sorunlarına daha fazla maruz kalmaktadır (Roberts, 2007, s. 286 – 287).

Çevresel Adalet ile mevcut sistem bu sistemin içerdiği topluluklar, sosyal ilişkilerin dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. Bu yaklaşım çevre krizlerinden sonrasına değil öncesine odaklanmakta ve krizlerin neden ortaya çıktığını ele alarak dönüştürücü bir çerçeve sunmaktadır (Çetin ve Gönenç, 2022, s. 2359).

Çevresel Adalet alanında çalışan kurumlar karbon salınımı konusuna odaklanmışlardır. Ayrıca iklim değişikliği bu alanda çalışan kurumların en önemli gündemi olmuştur. Bu kurumların temel prensibi emisyon salınımını, fosil yakıtların kullanımını azaltılması, hassas toplulukların korunması ve yenilenebilir enerji kullanımının artması olmuştur. Ancak ABD’de yaşanan Katrina Kasırgası bilim insanlarının olaylara daha geniş bir geniş perspektiften bakmasını sağlamış ve Çevresel Adalet’in küresel boyutta daha çok gündeme gelmesine sebep olmuştur (Schlosber ve Collins, 2014, s. 362).

Çevre Adaleti'nin küresel boyutta gündem olmaya başlamasından sonra çevresel adaletsizlikle ilgili olarak akademik çalışmalar da yaygınlaşmaya başlamıştır (Roberts, 2007, s. 287). Çevre Adaleti adaletten öte nasıl adaletsizliğin ortaya çıktığına odaklanmıştır (Schlosberg ve Collins, 2014, s. 361). Son 35 yıllık dönemde Çevresel Adalet'in politikanın önemli bir parçası olması ile akademisyenler Çevresel Adalet'in çerçevesini belirlemişlerdir. Çevresel sorunları tanımlamışlar, mevzuatları belirlemede aktif rol almışlar, lobicilik alanında çalışmalar yapmışlardır (Purdy, 2018, s. 810).

1.3.4.2. İklim Adaleti

İklim değişikliği dünyanın karşılaştığı en büyük sorunlardan bir tanesidir. Coğrafya, sosyoekonomik durum fark etmeksizin herkesi etkilemektedir. Gıda üretimi, suya erişimi, sağlıklı yaşantımızı, nerede yaşadığımızı belirlemektedir.

1992 yılında imzalanan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (United Nations Framework Convention on Climate Change – UNFCCC) ve sözleşme taraflarınca düzenlenen yıllık toplantılar iklim değişikliği ile ilgili çalışmaların başlamasını sağlamıştır. İklim değişikliği çerçevesinde yaşanan adaletsizliklere de ilk olarak UNFCCC'de dikkat çekilmiş ve devletlerin bu eşitsizlikleri azaltması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca İklim Adaleti Rio Deklerasyonu, UNFCCC ve Kyoto Protokolü'nü etkilemiş ve sorumluluk prensibi olarak bu anlaşmalarda yerini bulmuştur. (Olawuyi, 2015, s. 105). İklim Adaleti kavramı ilk olarak Paris İklim Anlaşması'nda açıkça belirtilmiştir. Anlaşmanın önsözünde iklim değişikliğiyle mücadele için İklim Adaleti kavramının önemini belirtmektedir.

İklim Adaleti tanımlarının özünde iklim değişikliğine en az sebep olan kişilerin en kötü etkiler ile karşı karşıya kalması ile doğal adaletsizlik olduğunu belirterek adil çözümlerin bulunması gerektiğini belirtmektedir (Boom vd., 2016, s. 8). Schapper (2018)'e göre İklim Adaleti iklimsel etkiler temel insan hakları anlaşmalarının kabul edildiği ve onaylandığı dönemdeki standartlarında ötesinde iklim değişikliği ile ilgili anlaşmaya varılan hak standartlarının uymak anlamına gelmektedir.

Chauhan (2019), İklim Adaleti iklim değişikliği sorununa insan hakları temelli bir yaklaşım geliştirmek amacı ile kalkınma ve kalkınmanın maliyetini iç içe geçirmekte, iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik uyum ve azaltma tedbirlerinin savunmasız olan topluluklara karşın küresel güneyin hakları akılda tutarak geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

İklim Adaleti konusu Kasım 2000’de Lahey’de BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Altıncı Taraflar Konferansı (COP) ile aynı zamanda düzenlenen İklim Adaleti Zirvesi sonrasında temel insan hakları olarak görüşülen ve haklar ile adalet sorunu olarak gündeme gelmeye başlamıştır.

İklim değişikliğindeki adalet konusu, iklim değişikliğine karşı verilen mücadelenin önemli bir parçası olarak kuzey güney ilişkileri temelinde tartışılmaktadır (Savaşan, 2023, s. 511 - 514). Adams ve Luchsinger (2009), İklim Adaleti kavramını iklim değişikliğinin eşitlik yönlerini özetlemenin bir metodu olarak ortaya çıktığını belirtmekte ve İklim Adaleti’nin temelinde eşitlikçi kalkınma, insan hakları bulunduğunu söylemektedirler. Hall (2014) İklim Adaleti’ni insan hakları boyutu ile ele almakta ve iklim değişikliğinin insan haklarını tehdit ettiğini belirtmektedir. Olawuyi (2015) ise İklim Adaleti kavramının iklim değişikliğinin insan hayatında yaşattığı değişimlere karşılık direkt ve orantısız değişimlerine yönelik uluslararası hukuk düzenlemeleri ile yasal çözümler bulunması olarak tanımlamaktadır. Ayrıca iklim değişikliği sorunu ile mücadele için uluslararası hukukun küresel adalet bağlamında devletlere bağlayıcı yükümlülükler getirilmesinin önemini belirtmektedir. Elliott ve Cook (2016) İklim Adaleti ile ilgili önemli bir sorunun kimin hangi masrafa katlanacağı, ortaya çıkan faydalar nasıl dağıtılacağı, küresel bir dünyada hangi düzeydeki zararlardan sonra harekete geçilmesi gerektiği sorularına verilen cevaba ilişkin olarak görüşlerden yola çıkılarak iklim değişikliğine karşı adil bir politika yürütülmesini İklim Adaleti olarak tanımlamaktadır.

İklim Adaleti, insan hakları ile kalkınmayı birbirine bağlamakta ve savunmasız kişilerin haklarını koruyarak iklim değişikliğinin yüklerini, faydalarını, çözümünü eşitlikçi ve adil bir şekilde paylaştırılmaktadır. İklim Adaleti insan hakları temelinde iklim değişikliği ile sorunlara eşitlik, ayrımcılık olmadan, katılımcı, adaletli maliyet

paylaşımı ve hukuki çerçeveden ele alan bir yaklaşımdır. (United Nations, 2018). İklim Adaleti uluslararası hukukun iklim değişikliğinin yol açtığı kuraklık, sel, enerji güvenliği, su kıtlığı, gıda sorunu, yoksulluk, işsizlik gibi doğrudan etkilerini ele alan ve bu alanlarda uluslararası yasal çerçeveler sunan bir alan olarak akademisyenler tarafından nitelendirilmektedir. (Olawuyi, 2015, s. 106).

İklim değişikliği üç sebepten dolayı bir adalet sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Birinci sebep; iklim değişikliğinin neden ortaya çıktığı sorusuna verilen cevapta yatmaktadır. İklim değişikliğinin temelinde sosyal eşitsizliklere, sürdürülebilir olmayan sera gazı salınımına ve emisyonun artmasına sebep olan aşırı tüketim yatmaktadır. İklim adaletsizliği açısından bakıldığında eşitsizliğin ortaya çıkmasının en temel etkeni, daha az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere kıyasla daha az tüketim yapmaları ve daha az enerji tüketmeleri karşısında; zengin ulusların daha çok tüketim yapmaları ve doğayı daha çok tahrip etmeleridir. İkinci sebep, iklim değişikliğinin etkileri incelendiğinde bu etkilerin zenginler ve fakirler arasında bir eşitsizliğe yol açması ve eşit bir şekilde hissedilmemektedir. Bunun da ötesinde bu eşitsizlik gelecek nesiller tarafından da artarak hissedilmeye devam edecektir. Son olarak iklim değişikliğini yönetmek için tasarlanan politikalar eşit olmayan sonuçlar ortaya çıkartmıştır. İklim değişikliğine karşı emisyonların azaltılması ve iklim politikalarının belirlenmesi süreci yoksulları ve güçsüzleri dışlama eğilimine sahiptir. (Dunlap ve Brulle, 2015, s. 3).

İklim hareketinin bir düzenleme sürecinden geçmesi, diğer toplumsal hareketler ile bağ kurmaya çalışması ve iklim değişikliğinin adalet sorunu olarak görülmesi neticesinde ortaya İklim Adaleti hareketi çıkmıştır (Della Porta ve Parks, 2014, s. 27). İklim Adaleti Hareketi, iklim değişikliği konusundaki eylemlerin durdurulması ve çözümlerin yetersiz kalması neticesinde ortaya çıkmıştır. İklim Adaleti Çevresel Adalet'in bir ek hali veya onun bir uzantısı olarak değerlendirilebilmektedir. İklim Adaleti Hareketi'nin merkezinde sosyal adalet anlayışını bulunmaktadır. İklim değişikliğinin medeni haklar, ekonomik haklar, cinsiyet adaleti gibi haklar ile kaynaştırılması gerektiği üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Bunun yanında İklim Adaleti düşüncesinde iklim değişikliğinin

küresel, ulusal ve yerel düzeyde eşit olmayan bir şekilde temsil edilmediği fikri de yatmaktadır. İklim Adaleti Hareketi ilk ortaya çıktığı günden bu yana fosil yakıtların yerin altında tutulması gerektiğini savunmuştur (Kluttz ve Walter, 2018, s. 94). Bunun neticesinde İklim Adaleti karbon sonrası bir enerji sistemine geçmek ve bu sistemin ortaya çıkardığı sosyal zararı ödemek ve en savunmasız kişilerin dahi sesini ve egemenliğini korumak anlamına gelmektedir (Schollosber ve Collins, 2014, s. 367).

İklim Adaleti Hareketi'nin temeli 2007 yılında dört temel iklim eylemi ilkesini geliştiren uluslararası STK'lar ağı olan Şimdi İklim Adaleti (Climate Justice Now!) tarafından ortaya konan aşağıdaki ilkelere dayanmaktadır.

- a) Ekonomik büyümeden en fazla yararlananlar, sera gazı emisyonunun azaltılmasından ve yenilenebilir enerjinin finansmanından sorumlu olmalıdır.
- b) Doğal kaynaklar adil bir şekilde dağıtılmalıdır.
- c) Karar alma süreçlerine katılım eşit bir şekilde sağlanmalıdır.
- d) İklim değişikliğinden en çok etkilenenlere tazminat ödenmelidir (Koukouvelis, 2017, s. 754).

İklim Adaleti terimi ile iklim değişikliğine neden olan sorumluluklar konusu gündeme gelmiştir. Bu ilke BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde "ortak ama farklılaştırılmış sorumluluklar" yer bulmuştur (Fisher, 2015, s.74).

Bu temel çerçevesinde Rice (2009) tarafından ekolojik analiz gerçekleştirilmiştir. Bu analiz kuzey kalkınma modeli tarafından güney ülkelere dayatılan iklim değişikliği meselesi ve güney ülkelerinin kaynaklarının kuzey ülkeleri tarafından kullanılmasına dayanmaktadır. Rice kuzey ülkelerinin güney ülkelere göre yabancı yatırımlar, çevresel alanın adil kullanılmaması, emisyon salınımının kuzeyde daha fazla olduğu gerekçeleri ile yukarıda bahsedilen ilkeleri de desteklemektedir.

İklim Adaleti'nin Güney'deki hükümetlerin haricinde iklim değişikliği sorunu ile karşı karşıya kalan yerli toplulukları da kapsamı için STK'lar tarafından çeşitli çağrılar yapılmaktadır. İklim adaleti çevresel sorunların ulus devletler arasındaki

boyutuna değil, aynı zamanda yerel düzeylerde deki boyutuna da odaklanmaktadır (Fisher, 2015, s. 73).

İklim Adaleti konusu Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki sosyal ve ekonomik haklara da dayalı bir konu olarak görülmektedir. Bazı STK'lar ve hareketler Kuzey – Güney ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilere iklim değişikliğini bağdaştırmakta ve bunun adaletsizliğe yol açtığını belirtmektedirler (Pettit, 2004, 102). Gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler arasında iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalınması çerçevesinde bir güç dengesizliği oluşmakta ve bunun sonucunda zengin ülkelerin ortaya çıkardığı iklim sorunlarının maliyeti fakir ülkeleri de etkilemektedir (Okerke, 2010, s. 464).

İklim Adaleti ile ilgili bir diğer yaklaşım ise Toplumda İklim Adaleti'dir. Toplumda İklim Adaleti iklim değişikliğinin sonuçlarını hafifletmek ve iklim değişikliğine uyum süreçlerinin çabalarını finanse etmek için çeşitlendirilmiş bir vergilendirme planı önermektedir. Bu planda tüketim vergisi, artan oranlı vergi ve veraset vergisi bulunmaktadır. Tüketim vergisinin karbon emisyonlarının azaltılmasını ve sürdürülebilirlik için çeşitli davranışların ortaya çıkmasını teşvik edeceği düşünülmektedir. Ancak bireylerin gelir dağılımlarına göre bu verginin artan oranlı bir şekilde düzenlenmesi ve geçmişten çevreyi kirleterek oluşan servetin de veraset vergisi aracılığı ile vergilendirilmesi husus bu alanda ortaya konmaktadır (Puaschunder, 2022).

İklim Adaleti son dönemde insan hakları ile ilişkilendirilmektedir. Bunun temelinde Humphreys (2014)'ün de belirttiği üzere İklim Adaleti'nin hukuk ile başlaması yatmaktadır. Schapper (2018)'e göre insan hakları ile ilgili temel anlaşmalar kabul edildiğinde üzerinde anlaşılan hak standartlarının uygulanması gerekmektedir. Ancak insan hakları ile ilgili anlaşmalar ve insan hakları anlaşmaları tarafından oluşturulan rejimler iklim adaletsizliği meselesini ele almaya hazır değildirler. İklim adaletsizliği konusunun insan hakları ile ilgili olduğu tartışmaları da yapılmaktadır. Örneğin İnsan Hakları Konseyi'nin Güvenli İçme Suyu İnsan Hakları Özel Raportörü tarafından 2015 Paris Taraflar Konferansı (Paris Conference of the Parties) öncesinde UNFCCC'ye taraf ülkelere insan hakları konusunun iklim anlaşmalarına dahil etmesine

yönelik bir mektup göndermiştir. Ayrıca Paris Anlaşması Müzakereleri sırasında Akademik İnsan ve Çevre Çalışmaları Küresel Ağı (the academic Global Network for the Study of Human Rights and Climate Change) tarafından İnsan Hakları ve İklim Değişikliği taslağı (Draft Declaration on Human Rights and Climate Change) hazırlanmıştır. Bu taslağın ilk ilkesi insan hakları ve İklim Adaleti'nin birbirine bağlı olduğunu ve bölünmez olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında STK'lar devletleri iklim anlaşmasında insan haklarının kurumsallaşmasına ikna etmişlerdir. Böylece 2015 yılında imzalanan Paris Anlaşması'nda Çevresel Adalet konusu insan hakları çerçevesinde anlaşmaya dahil edilmiştir. Bunun yanında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından çevresel riskler ve kirlilik ile ilgili de çeşitli kararlar alınmıştır (Schapper, 2018, s. 276 - 278).

Toparlamak gerekirse, bu bölümde çevre örgütlenme biçimlerinin hangi teorik ve kavramsal çerçeve altında ele alındığı sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmanın uluslararası ilişkiler disiplini altında hazırlanması sebebi ile ilk olarak uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde bu soru incelenmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininin ana akım teorilerinin çevre konusunu bir araç olarak ele aldığı ortaya konmuştur. Her ne kadar Feminizm, İnşacılık gibi teorilerin alternatif örgütlenme biçimlerine değinmelerine rağmen bu çalışmada Liberal Teoriler'in devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünü kabul etmesi, Kurumsalcılık altında kurumsallaşmadan, uluslararası örgütlerden, uluslararası hukuktan bahsetmesi, çevresel rejimleri dikkate alması, yönetim kavramına değinmesi neticesinde Liberal Teoriler ve Liberal Teoriler'in altında Liberal Kurumsalcılık, Rejim Teorileri ve Çevre Yönetişimi incelenmiştir.

Eleştirel Teoriler'in uluslararası ilişkiler disiplininin ana akım teorilere getirdiği eleştirel bakış açısından yola çıkılarak Yeşil Teori açıklanmıştır. Bu açıklamalar yapılırken araştırma sorusu ile bağlantılı olarak uluslararası ilişkiler teorilerinin çevre alanına ve çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimlerine bakış açıları açıklanmıştır.

Alternatif örgütlenme biçimlerinin açıklanması için öncelikle örgütlenmenin açıklanması gerektiğinden sosyoloji temelli Toplumsal Hareketler Teorisi incelenmiş

ve Toplumsal Hareketler Teorisi'nin altında bu teorinin tarihsel gelişimine uygun olarak Kaynak Mobilizasyonu Teorisi ve Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi örgütlenme kavramını, hareket kavramını açıklamak amacı ile ele alınmıştır. Toplumsal hareketlerin sınıflandırılmasından yola çıkılarak Çevresel Hareketler açıklanmıştır. Çevresel Hareket alanında tartışılan konulardan bir tanesi olan sosyal adaletten yola çıkılarak Çevresel Adalet konusu; Çevresel Adalet'ten doğan İklim Hareketi ve İklim Hareketi'nin içerisindeki kamplardan doğan İklim Adaleti konuları araştırma sorusu ile bağlantılı olarak çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimlerine referans verilerek açıklanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ALTERNATİF ÖRGÜTLENME BİÇİMLERİ

2.1. Alternatif Örgütlenme Biçimleri

Çalışmanın birinci bölümünde anlatılan teorik tartışmalarda da belirtildiği üzere Liberal teoriler uluslararası örgütlere önem vermekte, politika yapım süreçlerinde iç politikaların etkili olduğunu belirtmektedir. Liberal teorilerin altında değerlendirilen Liberal Kurumsalcılık uluslararası örgütlerin devletlerarası ilişkilerde iş birliği yapmalarına olanak sağladığını belirtmekte ve yönetişimin önemine değinmektedir. Uluslararası hukukta yaşanan parçalara ayrılma, bölünme tartışmaları neticesinde rejim yapılanmaları meydana gelmiş ve hukuk yapımı resmi bir yapıdan resmi olmayan bir yapıya doğru kaymıştır. Bu kaymanın ve resmi olmayan hukuk yapımı süreçlerinin artmaya başlaması alternatif örgütlenme biçimlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Savaşan, 2018, s. 101). Bu bağlamda Rejim Teoriler'i ise Liberal Teoriler'in altında değerlendirilen bir teori olarak çevre yönetişiminin önemini vurgulamaktadır. Eleştirel teoriler altında ele alınan Yeşil Teori, çevresel aktivizm konusuna önem vermiş, merkezsizleştirme çalışmaları ile devlet dışı aktörleri çevre alanında önemli bir noktaya yerleştirmiştir. Toplumsal hareketler teorileri ise çevresel hareketleri açıklamakta, bireylerin bir harekete neden katıldıklarına ışık tutmakta; ayrıca alternatif örgütlenme biçimlerine giden süreçleri anlamamızı sağlamaktadır.

Çalışmanın araştırma sorularından bir tanesi olan çevresel hareketin son dönemde dönüştüğü alternatif örgütlenme biçimleri nelerdir sorusuna verilecek yanıtın da temeli toplumsal hareket teorileri ve bu teorilerin sınıflandırılması sonucunda ortaya çıkan çevresel hareketler ile ilgilidir. Bu bölümde çalışmanın birinci bölümünde anlatılan teoriler çerçevesinde çevresel hareketin son dönemde dönüştüğü alternatif örgütlenme biçimleri nelerdir? sorusuna cevap aranacaktır. Bu cevap aranırken öncelikle anlatılan alternatif örgütlenme biçimi ile ilgili literatür taraması yapılacak sonrasında bu çalışmada ne anlama geldiği ortaya konacak, ardından birinci bölümde anlatılan teoriler ile ilişkisi anlatılacaktır. Sonrasında alternatif örgütlenme biçimi açıklanarak, uluslararası ilişkiler disiplindeki yeri anlatılacak ve son olarak çevre

alanındaki örneklerinden bahsedilecektir. Bu bölümde ilk olarak alternatif örgütlenme biçimlerinin tanımı yapılacaktır. Alternatif örgütlenme biçimlerinin tanımlarının yapılması için öncelikle uluslararası hukukun ana aktörü olan ve geleneksel bir örgütlenme biçimi olan devletlerin örgütlenme biçimlerini incelemek gerekmektedir.

Devletler dikey bir örgütlenme modeli ile hiyerarşik bir şekilde meydana gelen örgütlenmelerdir. Ast üst ilişkisi çok nettir. Bunun yanında yapılan tüm çalışmalar yasalar, kararnameler, tüzükler ve yönetmelikler çerçevesinde icra edilmektedir. Bu hiyerarşi neticesinde ortaya bürokrasi çıkmaktadır. Devletleri genellikle halk tarafından seçilen hükümetler yönetmektedir. Devletlerin topladıkları vergiler neticesinde büyük bütçeleri vardır, halk tarafından seçilen temsilciler ile yönetilirler. Hesap verilebilirlik çerçevesinde baktığımızda devletler seçim dönemlerinde halka hesap vermekteyken, doğrudan veya birebir hesap verme mekanizmaları bulunmamaktadır. Devletlerin uluslararası hukukta kişiliği bulunmaktadır.

Devletleri tanımladıktan sonra, bu bölümünün ana konusu olan alternatif örgütlenme biçimlerini açıklamak için “alternatif” kavramının tanımlanmasının gerekmektedir. Türk Dil Kurumu alternatifi seçenek, değişik, farklı şeklinde tanımlamaktadır.⁴ Bu tanımlamadan yola çıkılarak çalışmanın konusu ve araştırma soruları ile de bağlantılı olarak alternatif kelimesi, bu araştırmada devletten farklı şeklinde tanımlanacak ve ele alınacaktır.

Devlete alternatif örgütlenmelerin en önemli özelliği dikey hiyerarşinin aksine yatay bir hiyerarşinin bulunmasıdır. Devletler ile karşılaştırıldığında alternatif örgütlenmelerin genellikle tüzükleri, kuruluş senetleri, kuruluş sözleşmeleri veya manifestoları bulunmaktadır. Bu belgeler alternatif örgütlenmelerin yönetilmelerini sağlamaktadır. Bürokrasi minimum seviyededir. Bütçe açısından incelediğimizde alternatif örgütlenmelerin gelirleri üye aidatları, bağışlar, hibe gelirleri ve sponsorluklardan meydana gelmektedir. Alternatif örgütlenme biçimlerini ise üyeler tarafından seçilen yöneticiler yönetmektedir. Zaman zaman bazı alternatif örgütlenme biçimlerinde genel müdür, genel müdür yardımcısı gibi pozisyonlar bulunsa da bu

⁴ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 02 Mayıs 2023)

kişiler yönetim kuruluna ve üyelere karşı sorumludur. Alternatif örgütlenmeler devletlere nazaran daha hesap verebilir yapılardır. Yapılan genel kurullar, düzenlenen faaliyet raporları, iç denetim raporları ile denetim sağlanmaktadır. İç denetimin yanı sıra alternatif örgütlenmeler bağlı bulundukları iç hukuk çerçevesinde de zaman zaman denetlenmektedirler. Ayrıca üyeler yönetim kurulundan birebir hesap sorabilmekte ve belirli sayıda üyenin imzası ile yönetimde değişiklikler mümkün olabilmektedir. Alternatif örgütlenmelerin uluslararası hukukta bir kişiliği bulunmamaktadır. Genellikle ulusal hukuklarda örgütlenmekte veya resmi olmayan bir örgütlenme şeklinde çalışmalarına devam etmektedirler. Geleneksel örgütlenmeler ile alternatif örgütlenmeler arasındaki farklar Tablo – 2’de belirtilmektedir.

Tablo – 2 Geleneksel Örgütlenmeler ile Alternatif Örgütlenmelerin Karşılaştırılması

(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Geleneksel Örgütlenmeler	Alternatif Örgütlenmeler
Dikey hiyerarşi bulunmaktadır.	Yatay hiyerarşi bulunmaktadır.
Çalışmalar yasalara, tüzüklere, yönetmeliklere dayanır.	Yapılan çalışmalar tüzük, manifesto, kuruluş sözleşmelerine dayanmaktadır.
Bürokrasi fazladır.	Bürokrasi minimum seviyededir.
Bireylere hesap verilebilirlik sınırlıdır.	Bireylere hesap verilebilirlik daha geniş yelpazededir.
Seçilmiş hükümetler tarafından yönetilir.	Yönetim kurulları tarafından yönetilir.
Uluslararası hukuk kişiliği vardır.	Uluslararası hukuk kişilikleri yoktur.

Geleneksel örgütlenmeler olarak çalışmada kabul edilen devletler ile alternatif örgütlenmeleri karşılaştırdıktan sonra değinilmesi gereken bir diğer husus uluslararası örgütler ile alternatif örgütlenme biçimleri arasındaki benzerlikler ve farklardır.

Alternatif örgütlenme biçimleri gibi uluslararası örgütlerde de dikey bir hiyerarşiden bahsetmek pek mümkün değildir. Ancak uluslararası örgütler devletlerin üye olduğu yapılar olmaları, bütçelerinin üye devletler tarafından sağlanıyor olması, bürokrasinin fazla olması, çalışmaların kuruluş anlaşmalarına dayanıyor olması, devletler tarafından yönetiliyor olmaları noktalarında alternatif örgütlenme biçimlerinden ayrılmaktadır.

Yukarıda anlatılan özellikler çerçevesinde çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimleri STK'lar, ağlar, kamu özel sektör ortaklıkları, lobiler, kulüpler, resmi olmayan gençlik gruplarıdır. Bu sıralama yapılırken uluslararası ilişkiler literatüründe yer alma ağırlığı dikkate alınmıştır. Çalışmanın bu bölümünde kavramsal açıdan bu örgütlenmeler çevre konusu ile bağdaştırılarak incelenecektir.

2.1.1. Sivil Toplum Kuruluşları

Liberal Teoriler ve Eleştirel Teoriler tarafından uluslararası ilişkilerin çok aktörlü bir yapı olduğu ortaya konmuştur. Bu çerçevede karar alma süreçlerinde sadece devletler değil aynı zamanda farklı kurumlar, kişiler de aktif rol oynamaktadır. Yönetişim çerçevesinde incelendiği zaman karar alma süreçlerinde aktif rol oynayan en önemli kurumlardan bir tanesi STK'lardır. Bu bölümde öncelikle STK tanımlaması yapılarak, STK'ların çevre alanındaki faaliyetlerine değinilecektir.

Craplet (1997) STK'ları bireyleri özel bir tema altında bir araya getirerek kamuoyunu yönlendiren kurumlar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca STK'ları sadece eleştiren değil aynı zamanda hükümetin faaliyetlerini tamamlayan kurumlar olarak görmektedir. Keohane (2002) ise STK'ları politika yapım süreçlerinde seslerini duyuruna ve adaletsiz davranılan bireylerin adına konuşan normatif ilkeleri bulunan kurumlar olarak tanımlamaktadır. Agg (2006) STK'ları sivil toplumun birer parçası olan uzmanlaşmış örgütler olarak tanımlamaktadır. Bendell (2017)'e göre STK'lar amaçları doğrultusunda çalışmalar yapan, ekonomik güç veya siyasi güç elde etmekten ziyade çevresel ve/veya sosyal hedefleri olan gruplardır. Slavikova vd. (2017) STK'ları ortak bir amaç çerçevesinde çalışmalar yapan veya gönüllü bireyleri ortak bir amaç çerçevesinde bir araya getiren kâr amacı gütmeyen, gönüllü ve devletten

bağımsız kurumlar olarak tanımlamaktadır. Lewis vd. (2021) ise STK'ları hükümetler tarafından kontrol edilmeyen, kâr amacı gütmeyen bağımsız vatandaş organizasyonları olduğunu söylemekte ve STK'ları tabula rasa (boş levha)'ya benzeterek farklı fikirleri bir arada tutan kurumlar olduğunu belirtmektedir (Lewis vd, 2021, s. 5).

STK tanımı bilim insanlarının yanı sıra uluslararası örgütler tarafından da ortaya konmaktadır. Bu bağlamda STK'ların tanımlamasını yapmak için bilim insanlarının tanımlarından sonra uluslararası örgütlerin STK kavramını nasıl ortaya koydukları da incelenecektir. Dünya Bankası'na göre STK'lar farklı görüşlerden insanların buluştuğu, kâr amacı gütmek yerine iş birliği ve insani yardım alanında çalışan ve hükümetlerden bağımsız kurumlardır.⁵ BM, STK'ları kar amacı gütmeyen gönüllü vatandaşlardan oluşan ve yerel, ulusal, uluslararası seviyede örgütlenmiş gruplar olarak tanımlamaktadır (Guay vd, 2004, s. 126). BM Kalkınma Programı'na (UNDP) göre STK'lar gönüllülük çerçevesinde başkaları için çalışan kurumlardır. Ayrıca demokratik kurumlar olarak üyelerinin görüşlerini temsil edip, üyelerine hesap vermektedirler⁶. Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) STK'ların kâr amacı gütmeyen kurumlar olduğunu belirterek bağışlar aracılığı ile kalkınmada aktif olan topluluklar olduğunu ortaya koymaktadır.⁷ BM Eski Genel Sekreteri Kofi Annan ise STK'ların savunuculuk veya hizmet sağlama düşüncesi ile dünyaya fayda üretmek için kurulmuş topluluklar olduğunu belirtmiştir.⁸

Bu çalışma çerçevesinde bir STK tanımı yapmadan önce yukarıda aktarılan bilgilerin yanında bu kurumların kamu kurumlarından farklarına değinilecektir. Kamu kurumları bir kanuna dayanarak kurulmakta, kamusal kaynaklar aracılığı ile fonlanmakta ve toplumun geniş bir kesimine hitap etmektedir. STK'lar ise kamu kurumlarının aksine daha özel bir alana odaklanmakta ve fonlarını yaptıkları çalışmalar veya üyelerinden elde etmektedir (Braun vd, 2021, s. 4). Kamu kurumları

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.

<http://web.worldbank.org/archive/website00530/WEB/OTHER/1DFB2471.HTM?OpenDocument> (Erişim: 13 Ekim 2022).

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1993encompletenostatpdf.pdf> (Erişim: 13 Ekim 2022).

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC\(2000\)10/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC(2000)10/en/pdf) (Erişim: 13 Ekim 2022).

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://digitallibrary.un.org/record/523950> (Erişim: 13 Ekim 2022).

ile kıyaslandığında STK'ların en önemli özelliği daha esnek, daha demokratik, daha az bürokratik bir yapıya sahip olmaları ve yereldeki ihtiyaçları çok daha geniş bir bakış açısı ile okumalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim hükümete ilişkin kurumlara bakıldığı zaman bu kurumlar kanun, yönetmelik, yönergeler ile işleyen, ast üst ilişkisinin kesin çizgiler ile ayrıldığı, değişmesi ve bir olaya tepki vermesi bürokratik yapılarından dolayı daha zor olan kurumlardır. STK'ların en temel metinleri tüzükleridir. Bunun yanında genel kurul, yönetim kurulu, denetim kurulu organları aracılığı ile faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler.

Ortaya konan tanımlardan yola çıkılarak bu çalışmada STK'lar, yatay örgütlenme modeline sahip, belirli alanlarda kamuoyu oluşturmaya çalışan, çalıştıkları alanlardaki sorunları çözmek için, ortak amaç ve hedefler doğrultusunda örgütlü faaliyetler gerçekleştiren, bireylerin ve/veya kurumların oluşturduğu devlet ile halk arasında kolaylaştırıcı rolü oynayan mekanizmalar olarak kabul edilecektir (Akince, 2021, s. 411).

STK'lar çalışmanın birinci bölümünde anlatılan teoriler çerçevesinde incelendiğinde, STK'ların Liberal Teoriler, Yeşil Teori ve Toplumsal Hareketler ile ilişkili olduğu görülmektedir. Liberal Teoriler'in devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünü kabul etmesi, kurumsallaşma içerisinde STK'ların önemli bir rol oynaması; Liberal ve Neoliberal Kurumsalcılar'ın, Rejim Teorileri'nin yönetişimi önemsemesi ve bu alanda STK'ların önemli bir rol oynaması STK'ların Liberal Teoriler ile ilişkilendirilmesini sağlamaktadır. Yeşil Reori ise merkezsizleştirme yaklaşımı ile devleti reddetmesi, çevresel aktivizmi anlatması çerçevesinde STK'lar ile ilişkilidir. STK'lar Toplumsal Hareketler'in temelinde yer almaktadır. Bireylerin örgütlenerek bir STK oluşturmalarının temelinde politika yapıcılarının belirli bir alanda yeterli ve doğru çalışmaları yapamamasına yönelik inanç yatmaktadır. Bu çerçevede bireyler bir araya gelmekte ve seslerini STK'lar aracılığı ile anlatmaya çalışmaktadır (Craplet, 1997, s. 104). Bu sebepten dolayı STK'ları toplumsal hareketlerden ayırmak mümkün değildir. Çevre Hareketi'nin önemli bir parçası olan Friends of Earth, Greenpeace, World Wide Fund for Nature gibi kurumlar çevre alanındaki önemli STK'lardır (Willems, 2011, s.25).

STK'lar nasıl ortaya çıkmış ve uluslararası ilişkilerde nasıl bir yer edinmişlerdir? 1945 yılında BM Antlaşması'nda yer verilene kadar STK kelimesi kullanılmamış, bunun yerine farklı terimler tercih edilmiştir. 1910 yılında 132 kurumdan oluşan bir grup bir araya gelmiş ve kendilerini Uluslararası Dernekler Birliği (Union of International Associations) olarak tanımlamışlardır. Milletler Cemiyeti Sekreterliği bu kurumları, özel ulusal ve uluslararası organizasyonlar olarak kabul etmiştir. 1929 yılına gelindiğinde Milletler Cemiyeti Sekreterliği ile düzenli olarak ilişki kuran ve toplantılara katılan bir grup STK statüsünde değerlendirilebilecek kurum Cenevre Özel ve Yarı Resmi Uluslararası Örgütler Federasyonu'nu oluşturmuşlardır. BM Antlaşması'nın nihai halini aldığı San Francisco konferansında Ekonomik ve Sosyal Konsey altında hükümetler arası örgütlere ve özel kurumlara yer verilmiştir (Willets, 2011, s. 6). BM Antlaşması'nın 70. Maddesinde Ekonomik ve Sosyal Konsey toplantılarına, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), UNDP gibi uzmanlık kuruluşlarının oy hakkı olmaksızın katılmaları imkânı getirilmiştir. 71. Madde ise Ekonomik ve Sosyal Konsey'in STK'lara danışabileceğini belirtmiştir. Böylece STK ifadesinin ilk defa BM'ye bir kavram olarak girmesi sağlanmıştır.⁹ STK'lar 1949 yılından itibaren uluslararası ilişkiler alanında aktif rol almaya başlamıştır. 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin (Geneva Convention)¹⁰ hazırlanmasında bir STK olarak Kızılhaç önemli roller üstlenmiştir. (Andonova, 2006, s. 1). Bu STK'ların uluslararası ilişkiler alanında ilk aktif rol aldığı süreçtir.

Uluslararası ilişkilerde aktif olarak rol olan STK'lar faaliyetlerine göre çeşitli ayrımlara tabi tutulmaktadır. Guay vd. (2004) tarafından STK'lar savunuculuk yapanlar ve operasyonel çalışmalar yapanlar olarak ikiye ayrılmıştır. Operasyonel STK'lar sağlık, insan yaşamı, eğitim alanında saha çalışmaları ile sosyal hizmetler sunarken; savunuculuk yapanlar hükümetlere, uluslararası örgütlere lobi çalışması yapmaktadırlar. Araştırmacılar tarafından yapılan bir diğer ayrım ise STK'lar yerel,

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Erişim: 13 Ekim 2022).

¹⁰ Cenevre Sözleşmeleri savaş sonrasında insanların şeref ve haysiyetlerinin korunması ile ilgilidir. Bu sözleşmelerin hazırlanmasında Kızılhaç önemli bir rol oynamıştır.

ulusal ve uluslararası olarak bir sınıflandırmaya tabi tutmaktadır. Bu çerçevede yerel STK'lar kendi yerellerindeki sorunlara odaklanmaktadır. Örneğin o şehirdeki çevre kirliliği, su sorunu gibi sorunlara odaklanırlar. Ulusal STK'lar bölgesel ve ulusal sorunlar ile ilgili çalışmalar yapmaktadırlar. Bir ülkenin çevre sorunlarına değinmekte ve bu sorunla ilgili çalışmalar yapmaktadırlar. Uluslararası STK'lar, yerel ve ulusal STK'lar ile karşılaştırıldığında daha geniş kapsamlı faaliyetler yürütmekte, küresel konulara odaklamakta, daha büyük bir bütçe ile daha fazla üyeye sahip olmaktadır. Uluslararası STK'lar kuruldukları ülkenin haricinde en az bir veya daha fazla ülkede faaliyet gösteren kurumlardır (Agg, 2006, s.3). Bunun yanında uluslararası STK'lar yerel ve bölgesel STK'lar ile iş birliğine de gitmektedirler.

STK'ları ulusal ve uluslararası faaliyetler açısından değerlendirecek olursak, 1970 yılında kurulan Natural Defences Resources Council 35 milyon dolarlık bir bütçe ile ABD'de faaliyet göstermekteyken, 1973 yılında kurulan Greenpeace 97 milyon bütçe ile tüm dünyada faaliyet göstermektedir. Natural Resources Defence Council'in ABD'de Washington D.C., San Fransisco ve Los Angeles'taki ofislerinde 200 çalışanı, 500.000'den fazla üyesi bulunurken; Greenpeace'in Amsterdam, Brüksel ve 41 yerel ofisinde 1.000 çalışanı ve 100'den fazla ülkede 2,5 milyon üyesi bulunmaktadır (Hendry, 2006, s. 59). 2014 yılında OECD verilerine göre dünyada yardım alanında faaliyet gösteren STK'ların bütçesi Avrupa Birliği'nin ve Dünya Bankası'nın bütçesini geride bırakarak 60 milyar dolara ulaşmıştır (Lewis, vd. 2021, s. 2).

Uluslararası STK'ların sayısı 1980'lerde kalkınmada iş birliği teması çerçevesinde artmaya başlamış ve bu artış 1990'larda da bu artış devam etmiştir (Agg, 2006, s. 9). STK'lar insani yardım, kalkınma, sağlık, eğitim alanında faaliyet gösterdiği gibi çevre alanında da aktif olarak faaliyet göstermektedir. STK'lar pek çok uluslararası müzakere sürecine dahil olmakta; amaç ve hedefleri doğrultusunda bu müzakere süreçlerini etkilemekte, küresel yönetişime katkı sağlamaktadırlar (Rietig, 2016, s. 270). 1968 yılında Tahran'da düzenlenen Uluslararası İnsan Hakları Konferansı'na 53 STK davet edilmişken, 1993 yılında Viyana'da düzenlenen İnsan Hakları Konferansı'nda 248 STK danışma statüsünde bulunmuştur (Clark vd., 1998, s. 9). Uluslararası konferanslarda yer alan STK'ların sayısı ve müzakerelere etkileri de

artmaktadır. Willets'e (2011) göre Greenpeace, Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), Save the Children gibi STK'lar uluslararası politikanın önemli aktörleri arasında kabul edilmektedir.

Çevrenin korunması ile ilgili yapılan uluslararası çalışmalarda bu alanda faaliyet gösteren STK'lar oluşturulan uluslararası politikaların günümüzdeki halini almasında önemli bir rol oynamışlardır. STK'lar ulusal ve uluslararası alanda çevrenin korunması için sürekli mücadele etmiş, bu çerçevede önerilerini uluslararası bilimsel konferanslara taşımış ayrıca hükümetlere lobi çalışması yaparak bu hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Çevreci örgütlerin uluslararası bir yapıda olması çevrenin korunması noktasındaki rollerini ve faaliyetlerini de güçlendirmektedir (Turgut, 1996, s. 106).

Çevre alanındaki STK'ların önemi, devlet dışı bir aktör olarak uluslararası politikadaki karar alma süreçlerindeki rolü ve bu sürece etkisi bilim insanları tarafından araştırılmaktadır (Correll ve Betsill, 2001, s. 86). Tarlock (1962, s. 63) STK'ların çevre alanındaki sorunlara çözüm bulunması, küresel çevre gündeminin belirlenmesi süreçlerinde aktif olduğunu belirtirken; Carmin (2010, s. 185) ise STK'ların karar alma ve politika yapma süreçlerinde dünyanın pek çok bölgesinde aktif bir rol oynadığını ifade etmiştir. STK'lar çevre politikalarına doğrudan etki ederek çevre konusunda politikalar geliştirmekte, yerel, bölgesel ve ulusal politikalarda da son derece önemli çalışmalarda bulunmaktadır. Örneğin; Uzak Doğu'da yaşanan tsunami felaketlerinden sonra çevre alanındaki STK'ların faaliyetleri daha etkin hale gelmiş ve Güneydoğu Asya'nın çevre yönetiminde önemli bir rol oynamaya başlamıştır (Bryant, 2001, s. 15). Çin'de 2005 yılında 2.768 olan çevre STK'sı sayısı 2012 yılında 7.881'e yükselmiştir (Fei, 2016, s. 81).

Çevrenin korunması için aktif çalışmalar yapan STK'lar bu amaç doğrultusunda araştırmalar yapmakta ve bu araştırmaların sonuçlarını hem politika yapıcılara hem de kamuoyuna açıklamaktadırlar. Bunun yanında seminerler, eğitim programları organize ederek çevre ile ilgili farkındalık oluşturmaya çalışmaktadırlar. Karar vericilere lobi yaparak, protestolar, eylemler organize ederek çevrenin korunmasına katkı sağlamaya çalışmaktadırlar (Mohd ve Sheikh, 2005, s. 40). Bazı

STK'lar ise bireyleri ve çeşitli grupları boykota davet etmekteyken, teknolojinin gelişmesi ve iletişimin kolaylaşması neticesinde "X" (eski adı tweeter) platformu başta olmak üzere sosyal medya araçlarını da aktif olarak kullanmaktadırlar (Dupire vd., 2022, s. 426). Ayrıca bireylerin karar alma süreçlerine katılım göstermesini destekleme ve politika yapım sürecindeki çıktılarına bireylerin dahil olmasını sağlamaktadırlar (Greenspan vd, 2022, s. 634). Böylelikle çevre alanındaki STK'lar politika süreçlerinde gündem belirlemekte, kamu politikaları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır (Corry ve Riesch, 2012, s. 1). Sonuç olarak çalışmanın 1. Bölümünde de belirtildiği üzere STK'lar alternatif örgütlenme biçimi olarak çevre yönetiminde önemli bir rol oynamakta ve uluslararası ilişkilerde Liberal Teoriler tarafından aktör olarak kabul edilmektedirler (Carmin, 2010, s. 185).

Yönetişim çerçevesinde STK'ların katkısı 1972 yılında Stockholm Konferansı'nda hazırlanan BM İnsan Çevresi Bildirgesi ile başlamaktadır (Clark vd., 1998, s. 9). Bu konferansa 300'den az STK katılmıştır. Buna rağmen bu bildirge hazırlanırken hükümetlerin temsilcilerinin yanında STK'lar'da çevre konularını ele alan bir ilkeler bildirgesi hazırlamışlardır. 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin Montreal Bildirgesi'nin yenilenmesinde STK'lar pek çok sunum ve bilgilendirme materyali hazırlayarak yoğun bir lobi çalışması yapmışlardır (Dawkins, 1991, s. 13). STK'ların uluslararası ilişkiler alanında daha faal olarak yer alması 1992 yılında Rio'da gerçekleşen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) ile başlamıştır. Konferansa 1.400 STK katılım göstermiş ve 18.000 STK ise STK forumlarında yer almıştır (Clark vd., 1998, s. 9). Bu konferansta STK'lar benzeri görülmemiş şekilde hazırlık tartışmalarına katılmışlar, resmi görüşmelere dahil olmuşlar ve bölgesel, ulusal planlama çalışmalarına dahil olmuşlardır. UNCED'in hazırlık sürecinde oluşturulan çalışma gruplarında STK'lar da yer almıştır. UNCED tarafından STK'lar ile ilişkileri geliştirmesi için halkla ilişkiler personelleri çalıştırılmaya başlanmıştır (Dawkins, 1991, s. 14).

Tüm bu çalışmaların yanında çevre alanındaki STK'lar çevrenin korunması ile ilgili olarak yeşil ortaklıklar kurmakta ve çevreşimcilik¹¹ çerçevesinde girişimcilik ve inovasyon alanında faaliyetler göstermektedirler. Bu çerçevede yeşil ürünlerin üretilmesi ve pazarlanması için şirketler ile ortaklıklar yapmaktadırlar. Çevreşimcilik çalışmaları STK'lar tarafından iki şekilde yönetilmektedir. Çevresel STK'lar ekolojik, bilimsel ve tecrübe paylaşımı çerçevesinde şirketler ile ortaklar kurmakta veya firmaların çevresel faaliyetlerini sürdürmeleri için destek alabilecekleri kurumlar ile bağlantı kurmalarına aracılık etmektedirler. Greenpeace ve Foron Household Applicances arasında 1992 – 1993 yıllarını kapsayan çevreye duyarlı buzdolabı geliştirme çabası bu alanın ilk örneğini oluşturmaktadır (Stafford vd., 2000, s. 122 – 123).

2.1.2. Ağlar

İlk bölümde belirtildiği üzere Liberal Teoriler'in ortaya koyduğu uluslararası örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki önemi, aktörlerin sayısının artması, yönetim kavramının disipline girmesi ve sahada aktif olarak kullanılması, sosyal hareketlerin artması sonucunda ağ örgütlenmeleri de uluslararası ilişkilerde aktif bir rol oynamaya başlamıştır.

Uluslararası yönetişimin en önemli aktörleri uluslararası örgütlerdir (Chege, 2020, s. 23). Bunun yanında ağ örgütlenmeleri uluslararası yönetişimde kolektif bir şekilde hareket eden, ortaklık yapan, etki oluşturan yapılanmalardır (Burton vd, 2009, s. 5). Bu çalışmanın ana araştırma sorusu olan alternatif çevresel örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına siyasi ve hukuki katkısı nedir çerçevesinde de incelendiğinde ağ çalışmaları, ağ konsepti uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk çalışmalarında git gide önem kazanmaktadır. Bu çalışmalarının temelinde ağların politikayı, hukuku ve ekonomiyi uluslararası boyutta ne kadar etkilediği araştırılmaktadır (Madsen ve Christensen, 2016, s. 3 – 4).

¹¹ Bu kavram yazar tarafından Türkçeye çevrilerek literatürde ilk defa bu çalışmada çevre girişimciliği anlamında, enviropreneurship kelimesinin Türkçesi olarak kullanılmıştır.

Son yıllarda ağları tanımlamak için yeni tanımlar geliştirilmiş ve ağlar aralarındaki sosyal ilişkileri bakımından özel yapılar olarak tanımlanmıştır (Arquilla, 2008, s. 481). Günümüz uluslararası ilişkilerinde birbirine bağlı ağlar önemli bir yer tutmaktadır (Corbetta, 2014, s. 637). Ağ kavramı sosyologlar ve antropologlar tarafından aynı şekilde hareket eden bireyler veya gruplar olarak tanımlanmaktadır. Risse-Kappen ağ örgütlenmelerini ulusal sınırları aşan ve en az bir aktörün devlet dışı olduğu örgütlenmeler olduğunu belirtmektedir (Betsill ve Bulkeley, 2004, s. 474). Montebuognoli (2018)'e göre ağlar genellikle devlet dışı aktörler tarafından iletişim, gönüllülük, ortak çıkar ve iyi uygulama örneklerinin paylaşılması gibi amaçlar doğrultusunda kurulmuştur. Bir ağ başta STK'lar olmak üzere çeşitli organizasyonlar, sosyal hareketler ve hükümetler arası (intergovernmental) kurumlardan oluşmaktadır. STK'lar ulus aşırı ilişkilerin en önemli ayağını oluşturmaktadırlar (Montebugnoli, 2018, s. 2). Ağ örgütlenmelerinin özellikleri Tablo – 3'de belirtilmektedir

Tablo – 3 Ağ Örgütlenmelerinin Özellikleri

(Williams, 2003, s. 1).

	Amaçlar	Yapı	Süreçler	Kaynaklar
Ağlar	Diyalog ve ortak anlayış üzerine kurulurlar Karşılıklı değişim ve birbirlerini desteklemektedirler. Bilgi paylaşırlar Destek Temellidirler.	Hiyerarşik değildir. Gevşek bir örgütlenmeye sahiplerdir. Roller gevşek örgütlenme sistemine göre tanımlanır. Topluluk hareketi üyeler arasındaki birincil bağlantıdır.	Düşük seviyeli liderlik vardır. Roller gevşek bir seviyede tanımlanmıştır. Çatışma sınırlıdır, yok denecek kadar azdır. Resmi olmayan (informal) iletişim vardır.	Değişken zaman yönetimi Minimum destek Minimum finans

Bu çalışmada ağlar belirli bir amaç çerçevesinde birden fazla kurumun bir araya geldiği, hiyerarşik olmayan, diyalogun kuvvetli olduğu, üyelerin birbirini desteklediği ve ortak projeler geliştirdiği yapılar olarak kabul edilecektir.

Bu tanımdan yola çıkıldığında ağlar; Liberal Teoriler, Yeşil Teori ve Toplumsal Hareketler Teorileri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Hatırlanacağı üzere Liberal Teoriler devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünü kabul etmekte, kurumsallaşmaya önem vermektedir. Bu çerçevede ağlar; devlet dışı bir aktör olması, kurumsallaşma sürecinde yer edinmesi açısından Liberal Teoriler ile ilişkilidir. Liberal Teoriler altında incelenen Liberal Kurumsalcılar, Neoliberal Kurumsalcılar ve Rejim Teorileri çevre alanındaki rejimlere odaklanmaktadır. Ağlar da bu rejimlerin bir parçası olması sebebi ile Kuramsalcılar ve Rejim Teorileri ile de ilgilidir. Yeşil Teori'nin merkezsizleştirme, çevre sorunlarını daha geniş bir perspektif de ele alması, çevresel aktivizm, resmî kurumlar yerine devlet dışı aktörlere odaklanması açısından düşünüldüğünde ağlar ile ilişkisini ortaya koymak mümkündür. Toplumsal Hareketler Teorileri ve Çevresel Hareketler çerçevesinde ise bu hareketleri yürüten önemli yapılar olması itibari ile ilişkilidir.

Uluslararası ilişkiler teorilerinde de bahsedilen ağlar, resmi veya resmi olmayan şekilde örgütlenebilirler. Bunun yanında ağları yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası olarak bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür. Ayrıca ağlar için çalışmalarına göre bir tür sınıflandırma yapmak da mümkündür. Ağlar; uygulama ağları, bilgi ağları, sektörel ağlar, sosyal değişim veya savunma ağları, servis teslim ağları olmak üzere bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir (Mudehwe, s. 1). Ağlar için yapılan bir diğer sınıflandırmada ise üç tür ağ örgütlenmesinden bahsetmek mümkündür bunlardan birincisi belirli araçlar ve hedefler doğrultusunda kurulan örgütler; ikincisi fikirleri ve sebepleri paylaşan ve genellikle bilim insanlarından oluşan epistemik topluluklar¹²; üçüncüsü ise öncelikli olarak aynı değerleri, prensipleri paylaşan gruplardır (Montebugnoli, 2018, s. 3).

¹² Epistemik topluluklar, ortak değerlere sahip kişilerden oluşan topluluklar olarak tanımlanabilir.

Ağların belirli bir kalitenin üzerinde çalışmalar yapması ve etkin olmaları için hesap verebilir ve efektif olmaları son derece önemli bir husustur. Hesap verilebilirliğin altında ağların üye katılımını sağlamak için doğru bir mekanizma kurmaları, üyelerin karşılıklı saygı ve güven içerisinde bulunmaları, şeffaflık olması gerekmektedir. Ağların organizasyon açısından verimliliklerini arttırmak için yaptıkları çalışmaların belirli bir standardın üzerinde olması, çalışmalarının belirli bir becerinin üzerinde olması, yönetsel anlamda liderliğin olması ve yönetimin çeşitli alanlarda efektif olması ağların başarısını arttıracaktır (Mudehwe, s. 3).

Ağ örgütlenmelerinde üyeler birbirleri ile direkt olarak iletişime geçmektedirler. Bu süreçlerde resmi örgütlenmelerde olduğu gibi bürokratlar bu süreçlere dahil olmamaktadır. Ağ örgütlenmeleri resmi pazarlık süreçlerinden ziyade daha gevşek bir yapıda hareket etmektedirler (Raustila, 2002, s. 5). Ağ örgütlenmeleri geri besleme mekanizmasını aktif olarak kullanmaktadırlar. Özellikle akademisyenler, bilim insanları, politika yapıcılar, STK'lar arasında bu yöntem ile çalışmalar yapılmakta ve bunlardan yola çıkarak yeni girişimler ağ örgütlenmeleri tarafından ortaya çıkartılmaktadır (Feldman, 2012, s. 789).

Ağ örgütlenmelerinin bir diğer özelliği ise bilgi avantajı ve özellikle belirli bir alanda uzmanlaşarak bir araya gelmeleridir. Örneğin sosyal ağlar olarak tanımlanabilen genç hostel ağları (youth hostel networks), tatil köyü ağları, çevre ağları gibi yapılanmalar bulunmaktadır (Judge, 1974, s. 171). Ağın üyeleri birbirleri ile farklı kurumlar ile devletler ile uluslararası kurum ve kuruluşlar, uluslararası örgütler ile sürekli olarak iletişim halindedirler (Alkoby, 2008, s. 377).

Uluslararası ilişkilerde ağ¹³ örgütlenmelerinin yükselişi son yıllara denk gelse de bu alandaki ilk örnek 1936 yılında uyuşturucu trafiğinin yasaklanması anlaşmasına dayanmaktadır. Bu çerçevede uyuşturucu ile mücadele için bir ağ kurulmuştur. Ağ analizleri ilk olarak 1950'li yıllarda sosyologlar tarafından küresel ilişkileri ve aktörleri anlamak amacı ile yapılmaya başlamıştır. 1960'ların sonu ve 70'lerin başında ağ örgütlenmeleri ticaret, hükümetler arası kurumlar ve diplomatik değişimleri

¹³ Uluslararası ilişkiler literatüründe kullanımı network'tür. Bu çalışmada ağ olarak Türkçe 'ye çevrilmiş hali kullanılacaktır.

tanımlamak için kullanılmıştır. 1970'lerin sonunda ise sosyologlar uluslararası alandaki eşitsizliğin nasıl giderebileceklerini tartışırken ağ örgütlenmelerini kullanmışlardır. (Burton vd., 2009, s. 7).

Küreselleşme ağ örgütlenmelerinin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır (Rohrschneider ve Dalton, 2002, s. 514). Küreselleşme ile dünya daha küçük bir yer haline gelmiş ve sınırlar daha kolay aşılabılır olmuştur. Sınırların ve özellikle de ulusal süreçlerin aşılması kolaylaşmıştır (Hamann ve Fbri, 2008, s. 481). Ağ örgütlenmelerinin yaygınlaşması kitle iletişim araçlarının gelişmesi ile daha da artmıştır (Raustila, 2002, s. 11). İletişimin kolaylaşması ve hızlanması neticesinde ağ örgütlenmelerinin sayıları da artmıştır.

Avrupa boyutunda da ağ örgütlenmeleri hızla yayılmaktadır. Avrupa'daki ağ örgütlenmelerine ulus ötesi belediyeler ağı örnek gösterilebilir (Transnational Municipal Networks). Bu ağın üç temel özelliği bulunmaktadır. Öncelikle ağ içerisinde bulunan tüm şehirler otonom bir şekilde üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptir. Ağ örgütlenmesinin yönetimi yine bu belediyelere aittir. Ayrıca ağ içerisinde alınan kararlar üyeler tarafından uygulanmaktadır (Kern ve Bulkeley, 2018, s. 309 – 310).

Ağ örgütlenmelerinde dikkat çeken bir diğer husus ise ağ örgütlenmelerinin gücüdür. Ağ örgütlenmelerinin gücünün artması ile ilgili ilk örnek için 1996 yılına gitmememiz gerekmektedir. 1996 yılında ağlar özellikle insan hakları, uluslararası suçlar ve terör konularında başarılar elde etmişlerdir. Manuel Castells ağ örgütlenmelerinin gücünü dört başlıkta toplamaktadır. Bunlardan birincisi ağ oluşturma gücüdür. Bu güç ağı planlayanların, programlayanların gücünü ifade etmektedir. İkincisi ağ gücüdür. Ağ gücü ağın programının gücünü ifade etmektedir. Üçüncüsü ağa bağlı olan güçtür. Ağa bağlı olan güç ağın içerisindeki kurumların birbirleri ile olan ilişkilerini ifade etmektedir. Dördüncüsü ise ağ gücüdür. Ağ gücü ağın üyeleri arasındaki fikirlerin, düşüncelerin arasındaki bağı ifade etmektedir. Castells yaptığı çalışmada güç uluslararası ilişkilerde tanımlandığından farklı bir şekilde tanımlasa da Lukes tarafından yapılan çalışma ile Castells tarafından ortaya konan bu kavramlar uluslararası ilişkiler ile bağdaştırılabilir. Steven Lukes'a göre güç

üç sınıfa ayrılmaktadır. Birincisi kaynaklar üzerindeki güçtür. Bilgi, uzmanlık, para gibi şeyler üzerindeki hakimiyet ve bunları kullanma yeteneği gücün bu boyutunu oluşturmaktadır. İkincisi başka aktörlerin karar almasını sınırlandırma yeteneği; üçüncü ise anlam üzerindeki güçtür. Anlam üzerindeki güç anlamı yönetme ve algı yönetimi oluşturma kabiliyetidir (Boteligier, 2013, s. 253).

Literatürde bu konuda değinilmesi gereken bir diğer kavram ise ortaklık ağlarıdır (partnership networks). Ortaklık ağları ulus aşırı kurallar ile yönetilen ve kararları yerelde uygulanan STK'lar, hükümetler ve şirketlerden oluşan bir yapıya sahiptirler. Bu örgütlenmeler çok taraflı anlaşmalar ile yönetilmektedirler. Bu anlaşmalar bir bakıma taraflar arasında gönüllü iş birliği anlaşmaları olarak nitelendirilebilir. Bu örgütlenmeler konuları ile ilgili olarak tüm paydaşlar ile iş birliği yapmaktadırlar. Ortaklık ağları zaman zaman hükümetlerin yapması gereken işleri gönüllü olarak gerçekleştirmektedirler. Ortaklık ağları özellikle katılım noktasında hükümetler ile halkın temsilcilerinin bir araya gelmesini sağlayarak önemli bir sorunun çözümüne katkı sağlamaktadırlar (Bäckstrand, 2006, s. 291 – 293). Özellikle çevre alanında halk ile karar vericileri bir araya getirerek çözümler üretilmesini kolaylaştırmaktadır. Çevre alanındaki ağlar yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası alanda çevrenin korunmasına yönelik çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Yerel ve bölgesel ağlara verilebilecek örneklerden bir tanesi 1993 yılında kurulan Kanada'da Collingwood Limanı Düzeltici Eylem planı çerçevesinde kurulmuştur. Bu ağın amacı eylem planının faaliyetlerine bir merkez sağlamaktır. Bunun yanında insanlara kişisel hayatları ve iş yaşamlarını ekolojik ve ekonomik açıdan nasıl sürdürülebileceğini anlatmaya çalışan bir ağdır. Bu ağın içerisinde sürdürülebilirliği öğrenmek isteyen bireyler ve şirketler bulunmakta olup, ağ bu kişilere yer sağlamaktadır. İrlanda'da bulunan Environmental Pillar ağı ulusal ağlara verilebilecek örneklerden bir diğeridir. Ağın 32 ulusal üyesi bulunmaktadır. Ağ İrlanda'da çevre sektörünün görüşlerini temsil etmekte, yaban hayatı koruma, çevre eğitimi ve sürdürülebilirlik alanlarında çalışmalar gerçekleştirmektedir. Cenevre Çevre Ağı (Geneva Environment Network) BM Ofisleri, yereldeki kurumlar STK'lardan oluşmaktadır. Ağın 100'den fazla ortağı bulunmaktadır. Ağın amacı sürdürülebilir kalkınma için iş birliği yapmaktır. Ağın

merkezinin Cenevre’de bulunmasının sebebi, şehrin uluslararası çevre yönetişiminin merkezi olmasından kaynaklanmaktadır.

2.1.3. Lobiler

Uluslararası ilişkilerde yönetişimin ön plana çıkması, müzakere sayısının artması ve devlet dışındaki aktörlerin karar alma süreçlerinde aktif olarak yer almaya başlaması ile lobi çalışmaları da önem kazanmıştır.

Sühlsen ve Hisschemöller (2014) lobileri özel baskı gruplarının politik karar verme süreçlerine, hükümetlere ve resmi aktörlere etki etme süreci olarak tanımlamaktadır. Chaudoin ve Urpelainen (2015), lobilerin kampanyalar organize etmek, seçmenleri harekete geçirmek gibi siyasi araçları kullanarak toplu hareketlerde bulunabilen örgütlü çıkar grupları olduğunu belirtmektedir. Klüver vd. (2015) lobiciliğin bireysel grup davranışlarının çeşitli faktörlerden etkilenmesi ve kolektif bir girişim olarak politika yapım süreçlerini etkileme olduğunu ifade etmektedir. Bruycker ve Beyers (2018) lobiciliği, lobicilik faaliyeti yapan A’nın; karar verici B’yi etkilemesi sonucunda, karar verici B’nin lobicilik faaliyeti yapan A’nın politik beklentilerine yönelik çalışmalar yapması şeklinde tanımlamaktadır. Lobiler bu çalışmada herhangi bir alanda karar vericileri kendi çıkarları doğrultusunda çeşitli yöntemler kullanarak yönlendirmeye çalışan gruplar olarak kabul edilecektir.

Lobiler ile ilgili çalışmalar uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde değerlendirildiğinde Liberal Teoriler ön plana çıkmaktadır. Bunun temelinde dış politika süreçlerinin iç politika süreçlerinden bağımsız olmadığı argümanı yatmaktadır (Shain ve Barth, 2003, s. 451). Ayrıca devlet dışı aktörler olan alternatif örgütlenmelerin uluslararası ilişkilerde yer almaya başladığını belirten Rejim Teorileri de bu alanla ilgilidir (Vormedal, 2012, s. 252). Çevre yönetişimin başlığı altında belirtildiği üzere çevre alanı uluslararası ilişkilerde en çok kural yapılan alanlardan bir tanesidir. Bu çerçevede pek çok uluslararası anlaşma imzalanmakta ve bu anlaşma süreçlerinde lobicilik faaliyetleri de çeşitli şirketler, STK’lar, ağlar tarafından uygulanmaktadır. Lobileri devlet dışı aktörler olmaları, kurumsallaşma ve uluslararası örgütler nezdinde önemli rollerinin olması, karar alma süreçlerine etki etmeleri, çevre

alanında rejimler kurulmasına katkı sağlamaları, yönetim alanında aktif rol almaları çerçevesinde Liberal Teoriler, Liberal Kurumsalcılık, Neoliberal Kurumsalcılık, Rejim Teorileri ile ilişkilendirmek mümkündür.

Uluslararası ilişkilerde karar alma süreçlerinde etkili olan lobilere Yeşil Teori ve Toplumsal Hareketler Teorileri altında da yer verilmektedir. Yeşil Teori'nin 1990'lardan sonra gelişmeye başlayan ikinci dalgasında bahsedilen çevresel aktivizm, devlet dışı kurumların çevrenin korunmasındaki rolü çerçevesinde lobiler ile Yeşil Teori'yi ilişkilendirmek mümkündür. Toplumsal Hareketler'in bir yansıması olan Çevresel Hareketler ve bu hareketlerin altındaki İklim Hareketi ile İklim Adaleti'nin kullandığı önemli bir araç olarak lobicilik çerçevesinde Toplumsal Hareketler ile lobiler arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Uluslararası ilişkiler teorilerinde yer bulan lobi faaliyetleri, özel şirketler, diasporalar ve STK'lar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu noktada sorulması gereken soru bahsedilen grupların neden lobi yaptığıdır. Mathur vd. (2013) firmaların siyasal bağlantılara ihtiyacı olduğu için lobi yaptıklarını belirtmektedirler. Faccio (2006) tarafından 47 ülkede 20.000'i aşkın firma ile yapılan çalışmada firmaların politikaya katılarak değerlerini %2 arttırdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında firmalar lobicilik faaliyetleri ile potansiyel tehditleri savuşturmaya çalışmaktadır (Mathur vd, 2013, s. 548). Firmaların lobi yapmalarının sebeplerinden bir diğeri de vergi indirimleri almak veya kanuni boşluklardan yararlanarak vergi teşvikleri almaktır (Polk ve Schmutzler, 2005, s. 916).

Lobicilik çalışması yapan bir diğer grup olan diasporalar ise etnik lobicilik çalışmaları yürütmekte ve yaşadıkları ülkeler ile ana vatanları arasındaki bağları güçlendirmek için lobi çalışmaları yapmaktadırlar (Shain ve Barth, 2003, s. 449 – 450). Akademik çalışmalar diasporaların uluslararası karar alma süreçlerine etki ettiğini göstermektedir. Diasporaların en güçlü lobi çalışması yaptıkları ülkelerin başında ABD gelmektedir çünkü ABD'deki sistem lobiciliğe son derece açık bir sistemdir. Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra ABD'deki güvenlik endişeleri azalmış ve bunun neticesinde lobi grupları politika da daha aktif rol oynamışlardır (Collet, 2010, s. 3).

Lobiler yaptıkları çalışmalarını bireyselden daha ziyade kurumsal bir yapıda gerçekleştirmektedir. Çalışmanın toplumsal hareketler bölümünde de anlatıldığı gibi bireyler çeşitli etmenler ile bir araya gelmekte, yeni bir tüzel kişilik oluşturmaktadır. Bireyler hedeflerine ulaşmak için bireysel hareketten daha ziyade toplu bir harekete katılmayı seçmekte ve bu çerçevede STK'lar oluşturarak lobi çalışmaları ile politika yapım süreçlerine etki etmeye çalışmaktadırlar. STK'ların uluslararası örgütlerde aktif rol almaya başlaması lobici rollerini de güçlendirmiştir. STK'lar karar vericiler ile bilgiler paylaşmakta, kamuoyu oluşturarak karar vericilerin fikirlerini kendi taraflarına çekmeye çalışmakta, böylece uluslararası karar alma süreçlerine etki etmeye çalışmaktadırlar (Dellmuth ve Tallberg, 2017, s. 3). Lobi yapan STK'ların üyeleri aynı politik hedefler için çalışan kişilerden oluşmaktadır. STK'lar bireylerin üyeliklerini teşvik etmek için sosyal ödüller, malzeme hediye etme gibi çeşitli yöntemleri kullanmaktadır. (Paul ve Paul, 2009, s. 2 - 11). Örneğin diasporalar lobi çalışmalarına çeşitli STK'lar üzerinden katılım gerçekleştirmekte, bu amaçla kurdukları STK'lar kendi amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları yapmaktadır. Örneğin ABD'de İsrail, Ermenistan ve Yunanistan lobileri çeşitli STK'lar aracılığı ile lobi çalışmaları gerçekleştirmektedir.

Şirketler, diasporalar ve STK'lar tarafından yapılan lobi çalışmalarında statüko, karşıtlık derecesi ve lobi koalisyonları önem arz etmektedir. Lobiler bir kararı değiştirmeye çalışırken bir grup karar verici değişimden yanayken, diğer karar vericiler statükoyu savunmaktadır. Bu durumda karşıtlık derecesi devreye girmektedir. Eğer konu ile ilgili geniş bir kamuoyu oluşmuş ve konu farklı çevrelerde tartışılıyorsa lobi çalışmaları daha zorlaşmaktayken; buna karşın konu ile çok fazla kesim ilgilenmiyorsa lobi daha kolay yapılmaktadır. Lobi çalışmaları bireysel bir eylemden daha ziyade toplu bir şekilde kural yapım süreçlerini etkilemeye çalışmaktadır. Daha büyük koalisyonlardan oluşan lobi grupları hedeflerine daha kolay ulaşmaktadır (Klüver vd, 2015, s. 451 – 452).

Lobiler yaptıkları çalışmalarda çeşitli yöntemleri kullanarak karar vericileri etkilemeye çalışmaktadır. Lobiler tarafından geliştirilen yöntemler değişik durumlara göre farklılıklar göstermektedir (Kollman, 2021, s. 34). Örneğin sendikalar gibi

STK'lar, üyelerinin fazla olması sayesinde geniş kitleleri kullanarak karar vericileri etkilemeye çalışırken; şirketler ilgililer ile doğrudan görüşmeleri tercih etmektedirler. Bir diğer yöntem olarak medyayı aktif kullanan lobiler ise gazetelere, dergilere, televizyonlara reklam vererek, futbol maçlarında pankartlar açarak, röportajlar yaparak konu hakkında halkın dikkatini çekmeye çalışmaktadırlar. Böylece karar vericilere oy veren kişilerin dikkatinin çekilmesi sağlanarak, karar vericileri lobicilerin istediği yönde çalışmalar yapmaya zorlamaktadırlar. Karar vericilerin tekrar seçilmek için oya ihtiyaçlarının olması lobilerin istediği şekilde hareket etmelerine sebep olmaktadır. (Sühlisen ve Hisschemöller, 2014, s. 320).

Lobiler karar vericilerden destek talep ederken, karar vericiye politik olarak destek verilmesini sağlamaktadırlar. Bu döngü çerçevesinde karar vericiler de lobileri desteklemektedirler. Bir başka deyişle, lobiler yaptıkları çalışmalarda karar vericilerin kendilerini desteklediğini söyleyerek karar vericiye halk nezdinde politik destek sağlarken lobilere destek veren karar vericiler de tekrar seçilmeyi garantilemeye çalışmaktadır. Bunun yanında karar vericiler zaman zaman reklam yapmak için lobilere maddi destek sağlamakta ve lobilerin kendi reklamlarını yapmalarını sağlamaktadır (Rauscher, 1995, s. 4).

Lobilerin kullandığı bir diğer yöntem ise en üst düzeydeki karar vericiler ile iletişim kurup lobi çalışmalarının sonucuna hızlı bir şekilde ulaşmaya çalışmaktadır. Ancak bunun mümkün olmadığı durumlarda karar alma süreçlerindeki komitelere, komisyonlara dahil olmaktadır. Lobilerin bir diğer yöntemi ise halkın konuya ilgisini sağlamak için halkla ilişkiler kampanyaları düzenleyerek bu alanda bir kamuoyu oluşturup karar vericilere baskı yapmaktır. Bu çerçevede doğru bilgiye ulaşmak önem arz etmektedir. Doğru bilgi ile lobiler kampanyalar yürütmekte, karar vericilere ulaşarak çalışmalarında daha başarılı olabilmektedirler.

Kendi amaçları çerçevesinde uzman olan lobiler uzmanlıkları ile teknik çözümler önererek karar vericileri yönlendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca amaçlarına ulaşmak için yoğun olarak ziyaretler düzenlemekte, doğru kişiler ile iletişim kurmaya çalışmakta, politikacıları ve kurumlarını sık sık ziyaret etmektedirler. Lobiler çalışmaları için doğru zamanı beklemeye özen göstermektedirler.

Lobiler yaptıkları çalışmalarda politikacılar ile düzenli ve kişisel iletişime önem vermektedir. Bu iletişimin etkinliği ve lobilerin başarısı ölçülürken, karar vericiler tarafından lobi çalışması görmezden gelinmekte ve bu grupların yokluğunda diğer karar alıcıların davranışlarında bir değişim olup olmamasına göre etkinliği ölçülmektedir (Paul ve Paul, 2009, s. 14). Bunun yanında lobilerin çalışmalarının başarılarını ölçmek için kullandığı bir diğer yol ise iş birliklerini izlemek ve takip etmektedirler. Lobilerin talepleri sonucunda kabul edilen kararlar, kurulan iş birlikleri lobiler tarafından takip edilmektedir. Bu iş birlikleri ulusal olabileceği gibi hükümetler arasında uluslararası iş birlikleri de olabilmektedir. Yapılan anlaşmalara uyan hükümetleri ödüllendirmek, uymayanları ise cezalandırmak için lobiler tarafından siyasi faaliyetlerde bulunmaktadır (Chaudoin ve Urpelainen, 2015, s. 412).

Çeşitli yöntemleri kullanarak kararları etkilemeye çalışan lobiler sadece ulusal politika da değil aynı zamanda uluslararası politikada da kararlara etki etmeye çalışmaktadır. Uluslararası politikada karar alma süreçleri iki şekilde meydana gelmektedir. 1.si ulusal düzeydeki politik rekabet iken 2.si ulusal hükümetlerin uluslararası arenadaki etkileşimlerine dayanmaktadır. Ulusal düzeydeki politik rekabet süreçlerinde lobiler çeşitli araçları kullanarak etkili olmaktadır. Burada lobilerin etkili olmasının sebebi bir sonraki seçimde tarafların oy kazanma düşüncesidir. Lobiler politikacılar yeniden seçilmeleri için bir vaat sunmaktadır (Conconi, 2003, s. 401). Bu durumun farkında olan hükümetler lobi gruplarının çıkarlarına karşı hassas davranmaktadırlar. Böyle durumlarda hükümetler lobilerin de etkisi ile çeşitli karar değişikliklerine gidebilmektedirler (Habla ve Winkler, 2013, s. 219 – 220).

Bu karar alma sürecinden yola çıkan uluslararası lobiler farklı ülkelerdeki ulusal lobiler ile iletişim ve iş birliği halinde çalışmalar yapmaktadır. Örneğin çevre alanındaki emisyonlar ile ilgili olarak bir karar alınması gerektiğinde bir ülkenin emisyon oranı diğer ülkeyi de etkilediğinden ulusal lobiler hükümetlerine baskı yapmakta ve uluslararası lobiler ile iş birliği halinde hükümetlerin karar alma süreçlerine etki etmektedir (Safaynikoo ve Denghani, 2021, s. 443). Bunun yanında Avrupa Birliği'nde sistemin de müsaade etmesi neticesinde ulusal lobiler. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, Avrupa Birliği Komisyonu ve Avrupa Birliği

Parlamentosu'nda ki kendi uluslarından seçilen karar vericilere lobi faaliyetleri ile etkilemeye çalışarak politika yapımında etkili olmaktadırlar (Dür ve Mateo, 2012, s. 971).

Lobilerin kullandıkları yöntemler çalışma yaptıkları ülkelere göre de değişmektedir. Örneğin ABD'deki sistem gereği lobiler daha agresif ve daha reklama dayalı yöntemler kullanırken; Avrupa Birliği'nde kararların uzlaşısı ile alınmasından dolayı daha az agresif çalışmalar yapmaktadırlar (Kanol, 2014, s. 112).

Sühlsen ve Hisschemöller (2014) en etkili lobi çalışma yöntemlerini aşağıdaki şekilde sıralamışlardır.

- Politikacılar ile düzenli ve kişisel iletişim
- Bilgiyi geliştirmek için doğru bilgiye ulaşmak
- STK'lar aracılığı ile lobi yapmak
- Yukarıdan aşağıya lobi yaparak en üst düzey karar verici ile iletişim kurmak
- Teknik düzeyde belirli komiteler ile iletişim kurmak
- Halkın dikkatini çekmek ve kamuoyu oluşturmak için halkla ilişkiler kampanyaları düzenlemek
- Uzmanlık ile teknik çözümler sunmak
- Çeşitli ziyaretler ve etkinliklerin düzenlenmesi
- Doğru kişiler ile iletişim kurmak için çalışmalar yapmak ve bu kişiler ile iletişim kurmak
- Politikacıları ve kurumlarını ziyaret etmeye davet etmek
- İletişim için doğru zamanı beklemek

Lobi yapan kişilere, gruplara, kurumlara lobici ismi verilmektedir. Lobicilik, iç lobicilik (inside lobbying) ve dış lobicilik (outside lobbying) olarak ikiye ayrılmaktadır. İç lobicilik yapılacak çalışmanın daha özelleşmesi ve kısıtlı bir kapsamda bir çalışma yapılması anlamına gelmektedir. İç lobicilik doğrudan politika yapıcıları etkileyen savunuculuk faaliyetleridir (Dellmuth ve Tallberg, 2017, s. 4). Bu faaliyetler siyasi olmakla birlikte kamuoyunda fazla bir ses oluşturmamakta ve

vatandaşlar tarafından fark edilmemektedir. İç lobicilik çerçevesinde yüz yüze toplantılar, telefon görüşmeleri, e-posta yazışmaları, komisyon ve komite toplantılarına katılım gibi pek çok faaliyet yapılmaktadır. Dış lobicilik, paydaşları genişleterek kamuoyu oluşturarak çalışmaların toplumsallaşmasını amaçlamaktadır. Dış lobicilik basın açıklamaları, konferanslar, gazeteciler ile temas etme, kampanyalar, sosyal medya çalışmaları, protesto etkinlikleri şeklinde yapılmaktadır. Bu taktikler ile karar vericilere dolaylı olarak hitap edilmektedir. Ayrıca daha geniş kitlelere ulaşılması sağlanmaktadır. Bu çalışmalar ile lobiler daha fazla kişinin desteğini alarak karar vericiler üzerinde baskı kurmaya çalışmaktadır. Dış lobiciliğe iç lobiciliğe göre son çare olarak başvurulmaktadır. Ancak dış lobicilik bazı durumlarda da etkili bir strateji olabilmektedir (Bruycker ve Beyers, 2019, s. 3 – 6).

Kollman (2021) iç lobicilik ve dış lobicilik yöntemleri ve kullanım oranları ile ilgili bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu araştırmanın sonuçları Tablo – 4’te belirtilmektedir.

Tablo – 4 İç Lobicilik ve Dış Lobicilik Yöntemlerinin Kullanım Oranları

(Kollman, 2021)

Yöntem	Genellikle Kullanılan	Arada Kullanılan	Hiç Kullanılmayan
İç Lobicilik Yöntemleri			
Karar Vericiler ile Kişisel İletişim	96	4	0
Hükümete araştırmalar sunmak	68	32	0
Komisyon üyeleri ile iletişim kurmak	67	33	0
Kampanyalara Katkı Sağlamak	54	10	36
Danışma Kurullarında Görev Almak	27	52	21

Dış Lobicilik Yöntemleri			
Basın ile konuşmak	76	22	2
Grup üyelerini harekete geçirmek	56	38	6
Mektup yazma kampanyaları organize etmek	54	36	10
Araştırmaları basına sunmak	49	49	2
Basın toplantıları düzenlemek	29	50	21
Protestolar düzenlemek	10	22	68
Politika konuları ile ilgili oylamalar yapmak	8	28	64
Politik pozisyonları ile ilgili reklamlar yapmak	6	46	48
Halkla ilişkiler firmaları ile çalışmak	4	4	92

Lobi çalışmalarının yapılması için kurumların kaynak gereksinimine ihtiyacı bulunmaktadır. Bu noktada kurumlar hibe başvuruları yapmakta ve aldıkları hibeler ile kurumların ihtiyaçlarını giderirken lobi faaliyetlerini de sürdürmektedirler (Paul ve Paul, 2009, s. 12). Bu kaynaklar çerçevesinde daha fazla kaynağa sahip olan gruplar, daha az kaynağa sahip olan gruplara göre iç lobicilik faaliyetlerini tercih etmektedir. Bunun yanında kişilere erişim imkânları da lobicilik türünü belirlemektedir. Bazı gruplar ise iç lobicilik ve dış lobicilik faaliyetlerini beraber uygulamaktadır (Dellmuth ve Tallberg, 2017, s. 12).

Çevre alanındaki lobilerin temel amacı uluslararası çevre rejimlerini geliştirmektir. Bu çerçevede lobi çalışmaları griden yeşile dönüşüm olarak yapılmaktadır (Vormedal, 2012, s. 259). Ayrıca çevre lobileri hükümetleri çevre alanında aldıkları kararlarda desteklemektedir (Conconi, 2000, s. 1). Çevre alanındaki kuralların zayıf olmasının veya uygulama konmasındaki gecikmelerin temel sebebi

politik desteğin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Pek çok politikacı ekonomi ve çevre ikilemenin arasında kalmakta ve böyle bir durumda çevreden daha ziyade ekonomiyi seçmektedir. Çevre için yapılan lobi çalışmaları olduğu kadar çevreyi tahrip edenler de lobi çalışmalarında bulunmaktadır. Çevre alanındaki kurallara iş dünyasının destek vermesi bu noktada önem arz etmektedir. 1988 yılına kadar ozon tabakasının korunması ile ilgili çalışmaları engellemek için lobi yapmışlardır. Bunun yanında Paris İklim Anlaşması'nda belirtilen karbon vergisi konulması için destek sağlamışlardır. Bunun temelinde kömüre olan talebin azalması yatsa da kendileri için yeni bir pazar oluşturmak yatmaktadır. (Grey, 2018, s. 23). Sonuç olarak hükümetler, karar alıcılar lobilerin çift taraflı etkisine maruz kalmakta ve kararlarını lobilerden etkilenererek vermektedirler. Paris Anlaşması'nda özellikle şirketlerin lobi yapması anlaşmanın imzalanmasında etkili olurken, ozon tabakasının delinmesine karşı Dupont gibi şirketlerin yaptığı lobi çalışmaları bu konuda önlem alınmasını zorlaştırmıştır.

Çevresel Hareketler'in ortaya çıkması ile ABD'de çevre alanında lobi çalışmaları aktif olarak yapılmaya başlamıştır. Bu çalışmaların ilk ortaya çıkması çalışmanın 1. Bölümünde çevre hareketi sürecinde belirtilen Ronald Reagan'ın başkanlık döneminde olmuştur. Çevresel gruplar bu dönemde yükselişe geçmiştir (Paul ve Paul, 2009, s. 8). Çevre için yapılan lobi çalışmaları ile ilgili olarak Sühlsen ve Hisschemöller çalışmalarında Almanya'daki yeşil enerji dönüşümünde enerji şirketlerinin lobicilik çalışmaları ile etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu alanda düzenli olarak politikacılar ile görüşme lobi şeklinin kullanılarak şirketler başarıya ulaşmıştır. Ayrıca başarıya ulaşmalarına STK'lar ile lobi yapmaları da destek olmuştur. Düzenli olarak politikacılar ile görüşmek büyük bütçeler isteyen bir lobicilik çalışmasıdır (Sühlsen ve Hisschemöller, 2014, s. 324). Conconi (2003) tarafından yapılan çalışmada çevre alanındaki lobilerin etkisinin hükümetler arası bir anlaşmaya bağlı olup olmamasına ve hükümetlerin bir serbest ticaret anlaşmasına bağlı olup olmadığına bağlı olduğu belirtilmiştir. Haffodui (2005) tarafından yapılan çalışmalarda çevre alanındaki lobilerin başarılı olmasının temelinde endüstri lobilerinden daha etkili olma ön şartı olduğu belirtilmektedir. Böylece çevre lobileri hükümete daha fazla destek verebildiğinden çevre lobileri başarılı olmaktadır. Bunun

yanında çevre alanındaki uluslararası anlaşmaların iç politikadan da etkilendiği belirtilerek karar alma süreçlerinde lobilerin etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

2.1.4. Kamu Özel Sektör Ortaklıkları

Uluslararası ekonomik krizlerin ortaya çıkması ve çevre alanında sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının benimsenmesi sonucunda ortaya çıkan kamu kaynaklarındaki kısıtlamalar, kamu kurumlarını özel sektörde bulunan girişimler ile sağlık, eğitim, ulaşım ve çevre konularında iş birliği yapmaya teşvik etmiştir (Love vd., 2014, s.35). Bu çerçeveden yola çıkıldığında özel girişimler ile kamu kurumlarının bir araya gelmesini kamu özel sektör ortaklıkları sağlamaktadır. (Samii vd., 2002, s. 991).

Linder (1999) kamu özel sektör ortaklıklarını kamu kurumlarının ve özel sektörün bir araya geldiği ortak yatırımlar olarak tanımlamaktadır. Andonova (2005) ise kamu özel sektör ortaklığını devlet ve devlet dışı aktörlerin bir arada gönüllü olarak belirli anlaşmalar çevresinde kurulan kurallar, uygulamalar bütünü olduğu şeklinde bir tanım ortaya koymaktadır. Dutz vd. (2006) kamu özel sektör ortaklıklarını hükümetlerin belirli bir anlaşma çerçevesinde uzun vadeli hizmetler satın aldığı bir yapı olarak tanımlamakta; kamu özel sektör ortaklıkları ile hükümetlerin riskleri minimize ettiğini belirtmektedir. Garvin ve Bosso (2008) kamu özel sektör ortaklıklarını kamu ve özel sektör arasında karşılıklı kazanca dayanan, özel sektörün yönetim ve hizmet operasyonlarını sağladığı ve finansal risk aldığı uzun süreli sözleşmeye dayanan bir yapı olarak tanımlamaktadır. Klijn ve Teisman (2010) kamu özel sektör ortaklıklarını risklerin, maliyetlerin ve faydaların kamu ve özel sektör tarafından paylaşıldığı ortak ürünler veya hizmetlerin üretildiği bir yapı olarak tanımlamaktadır. Panayides vd. (2014) kamu özel sektör ortaklıklarını kamu kurumlarının ve özel sektör kuruluşlarının ortak ürünler ve hizmetler geliştirmek için riskleri, maliyetleri ve faydaları paylaşarak değer yarattıkları bir yapı olarak tanımlamaktadır. Opara vd. (2017) Kanada Konseyi'ne atıf yapılarak kamu özel sektör ortaklıklarının, kamu ve özel sektör arasında, kaynakların, risklerin ve ödüllerin uygun şekilde tahsis edilmesi yoluyla belirlenen kamu ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayan ve ortakların uzmanlık alanlarına göre iş bölümü yaptıkları bir girişim olduğunu

belirtmektedir.¹⁴ Wang vd. (2018) ise kamu özel sektör ortaklıklarını yeni bir yönetim modeli olarak özel sektör kuruluşlarının kamu politikaları uygulaması sürecine dahil olması şeklinde tanımlamaktadır. Shahbaz vd. (2020) kamu özel sektör ortaklıklarını resmi anlaşmalar aracılığı ile kamu mallarını ve kamu hizmetlerini sağlamak için kamu ve özel sektör arasında uzun vadeli bir iş birliği kurulması olarak tanımlamaktadır. Ona göre kamu kurumları ve özel sektör birbirlerinden bir şeyler öğrenmekte, riskler ile ortaya çıkan faydaları paylaşmaktadırlar.

UNDP kamu özel sektör ortaklıklarını, hükümetler ile kâr amacı güden girişimler veya kâr amacı gütmeyen kurumların bir proje çerçevesinde bir araya gelmesi ve tek başlarına yaptıkları çalışmalardan daha iyi bir sonuç elde etmeleri olarak tanımlamaktadır. Avrupa Yatırım Bankası, 2004 yılında kamu özel sektör ortaklıklarını tanımlarken özel sektör ile kamu kurumlarının bir araya geldiği, özel sektörün uzmanlığı ile kamusal alana hizmet sunduğu bir ortaklık şekli olduğunu ortaya koymuştur.

AB Komisyonu, 2003 yılında yayınladığı Başarılı Kamu Özel Sektör Ortaklıkları Rehberi'nde özel sektörün kamu özel sektör ortaklığı içerisinde dört rolü olduğunu belirtmektedir. Özel sektör kuruluşları, kurulan ortaklığa bütçe kaynağı sağlamakta, alternatif yönetim ve uygulama becerileri getirmekte, projeye katma değer sağlamakta ve ihtiyaçların daha iyi belirlenmesini ve kaynakların optimal olarak kullanılmasını sağlamaktadır. OECD tarafından 2008 yılında hazırlanan kamu özel sektör ortaklıkları ile ilgili bir raporda kamu özel sektör ortaklıklarının, hükümet ile bir veya daha fazla özel sektör kuruluşunun bir sözleşme ile bir araya geldiği ve özel sektörün hizmet sunduğu, bu hizmeti sunarken de kâr hedefinin bulunduğu, başarının uyuma ve risk transferinin doğru yapılmasına bağlı olduğu bir model olarak tanımlanmaktadır.¹⁵

Bu tanımlamalarda çeşitli ortak yanlar bulunmaktadır. Tüm tanımlamalarda ortak olarak kullanılan riskler ve bunların yönetimi kamu özel sektör ortaklıklarının

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.pppcouncil.ca/web/P3_Knowledge_Centre/About_P3s/Definitions_Models.aspx (Erişim: 08 Kasım 2022).

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.oecd.org/berlin/40970566.pdf> (Erişim: 12 Kasım 2022).

en önemli unsurlarından bir tanesidir. 1318). Tanımlardaki bir diğer ortak nokta ise yeniliktir. Kamu kurumlarının ve özel sektörün bir araya gelmesi, yeni çözümler üretmesi, beraber çalışmaları ve ortak bir amaca ulaşmaları yenilikçi bir süreçtir. Ortaklıkların uzun süreli olması bir başka ortak noktadır. Kamu kurumları ve özel sektör kuruluşları geçiciden daha ziyade uzun vadeli kalıcı ortaklıklar kurmaktadır (Hodge ve Greve, 2017, s. 57). Tanımlamalarda belirtilen en önemli husus ise kârlılık sağlamaktır. Bu çerçevede kamu kesimi tarafından yatırımcıların bu ortaklığa dahil edilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda hükümetler, ortak olarak gördükleri yatırımcılara faaliyet süresi, satın alma, kısıtlayıcı rekabet, döviz kuru, vergi indirimi, asgari gelir gibi çeşitli garantiler vermekte böylece hükümetlerin yerli ve yabancı sermayeyi çekmeleri sağlanmakta ve sermayeye erişim kolaylaştırılmaktadır (Wang ve Liu, 2015 s. 1318).

Bu çalışmada kamu özel sektör ortaklıkları özel sektör ile kamu kurumunun bir araya geldiği, risklerin ve kârın paylaşıldığı, özel sektörün minimum maliyet maksimum kâr deneyimi ile verimliliği arttırdığı bir model olarak kabul edilecektir.

Başarılı bir kamu özel sektör ortaklığının oluşması için, açık pazar erişimi olmalı, rekabet sağlanmalı, halkın çıkarları korunmalı, kamu özel sektör ortaklığı düzenlemeleri ile devlet yardımı kuralları arasında uyum sağlanmalı, hibe katkısı düzeyi doğru belirlenmeli, en uygun kamu özel sektör ortaklığı modeli belirlenmelidir. Kurulan ortaklıklar açık pazarları olumsuz etkilememeli ve özel firmaların rekabete girmesini engellememelidir. Bu model ile ihale kanunlarına ve yasalara uygun olacak şekilde çalışmalar yapılmalı ve halkın çıkarları korunmalıdır. Kamu özel sektör ortaklığı alanındaki düzenlemeler ile gerçek ihtiyaçlar ve hibe oranları belirlenmelidir. Ayrıca hibe tam olarak ihtiyaçlar ile eşleştirilmelidir. Ortaklıklar kurulurken doğru ortaklar seçilmeli, ihtiyaç ve maliyet analizi detaylı ve doğru olarak yapılmalıdır.¹⁶

Çalışmanın tanımı ve başarılı bir kamu özel sektör ortaklığının oluşturulması için gerekenler ortaya konduktan sonra kamu özel sektör ortaklıklarının uluslararası ilişkiler teorileri ile ilişkisine değinecek olursak; kamu özel sektör ortaklıkları devlet

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/ppp_en.pdf (Erişim: 09 Kasım 2022).

dışı bir aktör olması, uluslararası ilişkilerin kurumsallaşmasında bir rol oynaması, çevresel rejimlerin içerisinde yer almaları itibarı ile Liberal Teoriler ile ilişkilidir. Liberal Kurumsalcılar'ın her devletin kendi çevresel davranışını geliştirdiği bir alan olarak gördüğü çevre alanında kamu özel sektör ortaklıkları devlet davranışı açısından önem arz etmektedir. Neoliberal Kurumsalcılar'ın bahsettiği rejimler çerçevesinde kamu özel sektör ortaklıklarını bu teori ile ilişkilendirmek mümkündür. Rejim Teorileri'nin yönetişime verdiği önem kapsamında kamu özel sektör ortaklıkları ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Yeşil Teori ise çevre sorunlarını geniş bir perspektifte ele alması, devlet dışı aktörlerin çevrenin korunmasında önemli olduğunu belirtmesi çerçevesinde kamu özel sektör ortaklıkları ile ilişkilidir.

Uluslararası ilişkiler teorilerinde de yer bulan devlet dışı bir aktör olan kamu özel sektör ortaklıkları tanımlamalarda da açıklandığı üzere iki farklı düşünen ve işleyişi birbirinden ayrı olan tarafları bir araya getirmektedir. Bu farklara rağmen bu modelin başarılı olabilmesi için sinerji, dönüşüm, bütçe genişlemesi, kapasite genişlemesi ve iyi bir yönetim önemli olan unsurlardır. Sinerji, ortakların ek fayda sağlamak için ortak bir hedefe ulaşmalarını sağlamaktadır. Özel sektör tarafı kârlılığı arttırma motivasyonuna sahipken, kamu ortağı ise sosyal hedefler için çalışmaktadır. Başarıya ulaşmak için bu iki alanda bir sinerjinin oluşturulması gerekmektedir. Dönüşüm ise ortakların operasyon kültürlerinin değişmesidir. Özel sektör kamu sektörüne bürokrasinin azalması noktasında yol göstermekte, böylece daha girişimci bir düşünce ile kararların alınmasını sağlamaktadır. Bütçe genişlemesi özellikle 3. kişilerden ortaklığa ek destek sağlanmasını ifade etmektedir. Avrupa Birliği hibeleri, merkezi hükümetten ek bütçe sağlamak gibi çalışmalar bu alana girmektedir. Kapasite genişlemesi ise büyük kalkınma projelerinde yerel yönetimlerin sınırlı kapasitesini arttırmak anlamına gelmektedir (Boxmeer ve Beckhoven, 2006, s. 3 – 4). Yönetişim ile projelerin daha iyi yönetilmesi ortaya başarılı ve kârlı sonuçların çıkması sağlanmaktadır (Zhang vd, 2014, s. 497). Tüm bunların sonucunda kamu özel sektör ortaklıkları yenilikçi bir yaklaşım ile verimliliği arttırmaktadır (Bayliss ve Waeyenberge, 2016, s. 577). Verimliliğin artması neticesinde düşük maliyet ve yüksek kâr ortaya çıkmakta ve kriz dönemlerinde bu modele ilgi artmaktadır.

Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), 2007 küresel finansal krizinde bu modelin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kullanımını teşvik etmektedir (Panayides vd., 2014, s. 111). Kamu özel sektör ortaklıklarına 2007 krizinde önemli bir talep olmuştur. Ekonomik kriz şartlarında taraflar, bu model ile ortaya çıkartılacak olan faydaların iş birliğinin maliyetlerinden daha ağır basacağına inanmaktadırlar. Finansal açıdan kârlılık, bilgi paylaşımı, marka değerini arttırmak ortaya çıkacak olan faydalarken; hazırlık sürecindeki maliyetler, organizasyon maliyetleri, ürün geliştirme maliyetleri iş birliğinin maliyetleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu ve özel sektörün bir araya gelmesi ile oluşan sinerji sonucunda bir ürün geliştirmek ve elde edilecek olan kâr iki tarafı bir araya getiren en önemli unsurdur (Klijn ve Teisman, 2010, s. 137).

Dünya Bankası ve IMF'nin yanında kamu özel sektör ortaklıkları BM tarafından da desteklenmektedir. BM Eski Genel Sekreteri Kofi Annan 1997 yılında Davos'ta gerçekleşen Dünya Ekonomik Forumu'nda özel sektörün önemine vurgu yaparak; BM sistemi ile özel sektörü bir araya getirmenin genel sekreterlik dönemindeki önceliklerinden bir tanesi olduğunu belirtmiştir.¹⁷ Bu çerçevede BM Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO) tarafından çalışmalar yapılmaktadır. UNIDO devletlerin sanayileşme sürecinde dijital ve yeşil dönüşümlerini gerçekleştirmelerini sağlayarak Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na (SDG) ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır. UNIDO'nun mottosu "İnovasyon ile İlerleme"dir. Bu çerçevede UNIDO hükümetler ile sanayinin, iş dünyasının bir arada çalışmalar yapmasını bir başka ifade ile kamu özel sektör ortaklıklarını desteklemektedir.¹⁸

UNDP tarafından da desteklenen kamu özel sektör ortaklıklarının, her iki tarafa ve dünyaya çeşitli faydaları vardır (Thomsen, 2008, s. 58). UNDP, bu modele STK'ların da katılımı önemsemektedir. STK'lar yaptıkları projelerde önemli çalışmalar gerçekleştirmekte ancak bu çalışmalar sonucunda kaliteli çıktılar oluşmamaktadır. Bunun temelinde ise bakış açılarının kâr amacı gütmeme olması yatmaktadır. (Samii vd., 2002, s. 991). Bu çerçevede Türkiye'de UNDP desteği ile

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://press.un.org/en/1997/19970131.sgsm6153.html> (Erişim: 07 Kasım 2022).

¹⁸ <https://www.unido.org/who-we-are/unido-brief> (Erişim: 07 Kasım 2022).

kamu kurumlarının, STK'ların ve özel sektörün bir araya geldiği model fabrikalar kurulmuştur. Model fabrikalar kuruldukları ilk dönemde yalın girişimciliğe odaklanmaktayken, 2023 yılından itibaren sanayinin yeşil dönüşümüne odaklanmaya başlamıştır. Örneğin; Kayseri Model Fabrika, Kayseri Sanayi Odası, Kayseri Ticaret Odası ve Abdullah Gül Üniversitesi ortaklığında kurulmuş bir anonim şirkettir. Model Fabrika'nın kuruluşuna KFW maddi destek sağlamış ve tüm süreç Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile UNDP tarafından desteklenmiştir. Kamu yatırım projesi kapsamında kurulan model fabrikalar STK'ların kamu kurumları ile bir araya geldiği ve sürdürülebilir kalkınma amaçları çerçevesinde çalışmalar yapan ayrıca yeşil dönüşümüne odaklanan kamu özel sektör ortaklıklarının bir örneğidir.

AB, BM gibi uluslararası örgütler tarafından desteklenen kamu özel sektör ortaklıklarının teşvik edilmesinde verimliliğin artırılması, kamu bütçelerindeki açığın artmasının engellenmesi, risk paylaşımı yapılması ve daha iyi bir performans gösterilmesi yatmaktadır. Böylelikle kamu hizmeti olarak verilecek hizmetlerin verimliliğinin artırılması sağlanmaktadır. Özel sektörün minimum maliyet ile istenilen yatırımları gerçekleştirme düşüncesi ve bunun sonucunda kârlılığı artırma hedefi verimliliğin artmasına katkı sağlamaktadır. Hükümetler borçlanmadan kaynaklanan risklerden dolayı kamu borçlanmasına sınırlamalar getirmektedir. Özellikle denk bütçe hedefine ulaşmak için hükümetler tarafından kamu özel sektör ortaklıkları aracılığı ile çeşitli yatırımları gerçekleştirmektedir. Bunun yanında özel sektör ile kamu kurumları arasında bu model ile riskin paylaşılması sağlanmaktadır. Bu risk paylaşımı özellikle satın alma süreçlerinde yapılmakta ve riskler tanımlanmakta, kurumlar arasında paylaştırılarak minimuma indirilmektedir (Kyei ve Chan, 2015, s. 1336). İyi performans konusunda bilim insanları tarafından tartışmalar devam etmektedir. Bu çerçevede bilim insanları performansın nasıl ölçüleceği, indikatörlerin neler olacağı konusunda objektif çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmektedir. Tüm tartışmalara rağmen Birleşik Krallık'ta 29 kamu özel sektör ortaklığının %17 bütçe tasarrufu sağlaması bu ortaklığın iyi bir performans sağladığını göstermektedir (Opara vd, 2017, s. 79 – 80).

Kamu özel sektör ortaklıkları, kamu hizmetlerinde hızlandırılmış alt yapı temini, tasarım ve inşaat sorumluluğunu özel sektöre vererek projelerin zamanında uygulanmasının sağlanması, projenin maliyetlerinin minimuma indirilmesi, risk paylaşımı ile kamu kurumlarının risklerinin azaltılması, performans teşvikleri aracılığı ile hizmet kalitesinin artırılması, hesap verilebilirliğin ve şeffaflığın artması neticesinde kamu harcamalarının daha dikkatli harcanarak yolsuzlukla mücadele edilmesi noktasında faydalar sağlamaktadır (Smith vd, 2014, s. 37).

Bu modelin uygulanması için genellikle hükümetler tarafından kamu özel sektör ortaklıkları birimleri kurulmaktadır. Bu birimler model ile ilgili olarak hükümet birimlerine bilgilendirme yapmakta sürecin işlemlerini kolaylaştırmaya çalışmakta ve hükümet birimlerine yol gösterici olmaktadır. Bu yol göstericilik sözleşmelerin hazırlanması, satın alma süreçleri ile ilgili detaylı prosedürlerin hazırlanması vb. çerçevesinde yapılmaktadır. Bu birimler genellikle bakanlıklar içinde kurulmaktaysa da bazı durumlarda kamu özel sektör ortaklığında ortak bir yatırım şirketi kurulmakta ve bu şirket tarafından süreçler yürütülmektedir. Güney Afrika, Filipinler gibi ülkeler bakanlık birimleri kurarken, Birleşik Krallık, Hindistan gibi ülkeler %51'i özel sektöre ait ortak yatırım şirketleri kurarak kamu özel sektör ortaklığı modelini yürütmektedir (Dutz vd, 2006, s. 2 – 3). Bu ortaklıklar çevre alanında aktif olarak projelerde yürütmektedir.

Çevre alt yapısının geliştirilmesinde kamu özel sektör ortaklıkları yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Alt yapı projelerinde özel sektörün minimum maliyet maksimum kâr deneyimini kullanma yaklaşımı yatmaktadır (Kyei ve Chan, 2015, s. 1335). Bu yaklaşım çerçevesinde alt yapı projelerinin maliyetini azaltmak, risklerini paylaşmak, sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmak, faydalı işler çıkartmak için kamu özel sektör ortaklıkları OECD ülkeleri başta olmak üzere tüm dünyada son 20 yılda pek çok ülke tarafından aktif olarak kullanılmaktadır (Klijn ve Teisman, 2010, s. 137). Özellikle çevrenin korunmasına yönelik alt yapı projelerinin gerçekleştirilmesi için sıklıkla kullanılmaktadır (Opara vd, 2017, s. 78). Bu model özel sektörün profesyonel, teknik ve yönetim kapasitesini kamu ile ortak olarak çevre alanında yapılan iyileştirme çalışmalarında da kullanılmaktadır. Özellikle çevre alanında

hükümetlerin yükü azalmakta, yönetim çerçevesinde verimlilik arttırmakta ve çevresel hizmetin kalitesi artmaktadır (Li vd., 2021, s.1). Bu alanda Nizkorodov (2021) tarafından yapılan California Su Kamu Özel Sektör ortaklığı incelemesi, bu ortaklık projesinin doğa dostu olduğunu, yerel su kaynaklarını çeşitlendirdiğini ve su operasyonlarının verimliliğini arttırdığını ortaya koyan bir örnektir.

Çevrenin korunması için çevreciler ve ekonomistler sürdürülebilir kalkınmanın önemini vurgulamaktadır (Akinsola vd, 2021, s. 10078). Gönüllü ve çok taraflı paydaşların bulunduğu ortaklıklar sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde de desteklenmektedir. 2002 yılında Johannesburg'da gerçekleştirilen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde sürdürülebilirlik çıktısını sağlamak için ortaklıkların teşvik edilmesi gündeme gelmiş; 2006 yılında bu kapsamda 319 ortaklık kurulmuştur (Thomsen, 2008, s. 57). Çevrenin korunması, iklim krizine karşı oluşturulan BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'da kamu özel sektör ortaklıklarına önem vermektedir. Bu amaçlar çerçevesinde Amaç 6 Temiz Su ve Sanitasyon, Amaç 7 Erişilebilir ve Temiz Enerji, Amaç 11 Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, Amaç 12 Sorumlu Üretim ve Tüketim, Amaç 13 İklim Eylemi, Amaç 14 Sudaki Yaşam çevre ve iklim krizi ile ilgili amaçlardır. Bu amaçların 17.si Amaçlar için Ortaklıklar ise amaçlara ulaşmak için yapılacak iş birliklerine değinmekte ve bu çerçevede kamu özel sektör ortaklığı modelini de refere etmektedir.

Li vd. (2019) kamu özel sektör ortaklıkları projelerinin sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada önemli bir katkısının olduğunu belirtmektedir. Özellikle Amaç 17'nin kamu, özel ve STK'lar arasındaki ortaklıkların deneyim ve kaynak oluşturmak için desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁹ Bu ortaklıkların kurulmasının temelinde küresel ısınmadan kaynaklanan iklim değişikliği sorunu yatmaktadır. Küresel ısınma neticesinde bio çeşitlilik, dünya yemek üretimi azalmakta, deniz seviyeleri yükselmektedir. İklim değişikliğinin temelinde dünyada ortaya çıkan karbondioksitin fazla olması sorunu yamaktadır. Ortaya çıkan karbondioksit gazını azaltmanın yollarından bir tanesi de yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmektedir. Bu noktada kamu özel sektör ortaklıklarının önemi ortaya çıkmaktadır. Özel sektör ve

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://turkiye.un.org/tr/sdgs/17> (Erişim: 09 Kasım 2022).

kamu kurumları bir araya gelerek yenilebilir enerji alanında çalışmalar yapmaktadır (Shahbaz vd, 2020, s. 2).

2.1.5. Elit İttifakları

Elit ittifakları (elite alliances) Tarrow (2012) tarafından seçmenler adına arabulucu olarak hareket eden etkili aktörler olarak tanımlamaktadır. Bu tezde de Tarrow'un tanımı kullanılacaktır.

Bir alternatif örgütlenme biçimi olan elit ittifaklarının uluslararası ilişkiler teorileri ile ilişkisi incelendiğinde devlet dışı bir aktör olması, çevresel rejimlerde aktif olarak yer alması, devletin geliştirdiği çevre davranışına etki etmesi, yönetim süreçlerinde yer alması itibari ile Liberal Teoriler ile; merkezsizleştirme yaklaşımı ve çevre sorunlarını daha geniş bir perspektif de ele almaları sebebi ile Yeşil Teoriler ile ilişkilendirmek mümkündür. Bunun yanında elit ittifaklarının toplumsal hareketler altında incelediğimiz Çevresel Hareketler ile ilişkisinde literatürde önemli bir tartışma bulunması sebebi bu alan daha detaylı olarak açıklanacaktır.

1960'lı yıllardaki çalışmalarda elit ittifakların sosyal hareketler içerisinde yer almadığı belirtilse de Zald (2000) tarafından yapılan çalışmalarda elit ittifakların sosyal hareketler içerisinde değerlendirilmeye başlandığı görülmekte, bu hareketler ile elit ittifakları arasındaki farkların daha saydamlaştığı belirtilmektedir. Bu çerçevede toplumsal hareketler ile elit ittifakları belirli konularda zaman zaman aynı düşünceleri paylaşmaktadırlar. Bunun yanında Caniglia (2001)'e göre çevrenin korunması gibi konularda toplumsal hareketlerin yararlanıcısı tüm vatandaşlar olmakta ve bu süreçlerde elit topluluklarda sosyal hareketlerin üyesi kabul edilmektedirler.

Elit ittifaklarının toplumsal hareketler içerisinde kabul edildiği düşüncesinden yola çıkıldığında elit ittifakları ve toplumsal hareketler değişim oluşturma ve bunun sonucunda başarıya ulaşmayı hedeflemektedirler. Değişim çerçevesinde incelendiğinde toplumsal hareketlerin kendi alanlarındaki konularda değişim oluşturmak için belirli bir gücü olsa da elit politika yapıcılarının gücü toplumsal hareketlere göre daha fazladır. Elit ittifakları bir toplumsal hareketin başarısını hem kolaylaştırmakta hem de zorlaştırmaktadırlar. Bu topluluklar bir toplumsal hareketin

düşüncelerini her zaman için paylaşmamaktadırlar. Böyle bir durumda toplumsal hareketler elitlerin tekrar seçilmesini kolaylaştırmak için elitleri kendi yanına çekerek süreçte avantaj sağlamaya çalışmaktadırlar.

Elit ittifakları bir toplumsal hareketin başarıya ulaşmasında önemli bir konuma sahiptirler (Salazar, 2020, s. 3993). Bunun temelinde karar alma süreçlerinde verdikleri oylar ile kararlara direkt etki etme gücüne sahip olmaları yatmaktadır (Olzak vd., 2016, s. 214). Literatürde Tarrow (1998), Piven ve Cloward (2012) gibi bilim insanları toplumsal hareketlerin elit ittifakları ile iletişiminin önemine vurgu yapmaktadırlar. Elit ittifaklarının destek olduğu toplumsal hareketler karar verme mekanizmalarında güçlü müttefikleri bulunduğu için daha başarılı olmaktadır (Soule ve Olzak, 2004, s. 482).

Başarılı olabilmek için toplumsal hareketlerin aktörlerinin bir diğer kullandığı yöntem elitleri kendi yanlarına çekmeye çalışmaktadırlar. Bu aktörler anlatılan Kaynak Mobilizasyonu teorisinde de belirtildiği gibi medya stratejilerini kullanarak, protestolar düzenleyerek, sosyal medyayı aktif olarak kullanarak elitleri etkilemeye çalışmaktadırlar (Caniglia, 2002, s. 155). Ayrıca toplumsal hareketlerin aktörleri başarılı olmak için elit ittifakları ile kuvvetli bir iletişim halindedirler. Elitler, elit ittifakları ve toplumsal hareketler iletişim kanallarından sosyal medyayı aktif olarak kullanmaktadırlar. Takipçi sayılarının fazla olmasından dolayı elitler çok fazla kişiye erişme şansına sahiptirler. Böylelikle önemli bir halk desteğine sahip olarak karar alma süreçlerinde ellerini güçlendirmektedirler. Ayrıca elit ittifakları zaman zaman STK'lara, ağlara sosyal medya üzerinden destek vererek karar alma süreçlerine etkilerini de desteklemektedirler (Hunt, 2019, s. 395 – 396).

Toplumsal hareketlerden STK'lar, ağlar gibi yapılar devletlerin karar alma süreçlerinin içerisinde yapıları itibari ile temsil edilememektedir. Elitler ve elit ittifakları devletlerin gelişmesinde önemli bir rol oynamakta ve STK'lar, ağlar gibi toplumsal hareketlerin bileşenleri ile karar alma mekanizmalarına etki ederek finansman, kalkınmada kullanılacak model, çevrenin korunması gibi politikaların belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar (Richey ve Ponte, 2014, s. 2). Böylece hareketin başarıya ulaşmasında iletişim ile önemli bir yol kat ederler.

Bunun yanında elitler ve elit ittifakları sadece kendi ideolojilerinden etkilenmekle kalmayıp aynı zamanda STK'lar, ağlar gibi yerel politik yapılardan da etkilenmektedirler (Keohane, 1988, s. 169). Bu etkiye yeşil dönüşüm açısından da bakıldığında elit ittifaklarının düşünceleri politik ve ekonomik ortama göre şekillenmekte ve yeşil dönüşümü destekleme veya desteklememe kararı bu ortama göre değişmekte; değişimin ve dönüşümün faydalı olduğuna inançları arttıkça yeşil dönüşümü desteklemektedirler (Scoones ve Newell, 2015, s. 7). Örneğin Birleşik Tarım İşçileri ABD'deki başarısında elitler ve elit ittifaklarının tüm süreçleri kolaylaştırmalarında önemli rol oynamışlardır (Caniglia, 2001, s. 33.)

Bu iletişimde ötesinde elit topluluklar zaman zaman dünyanın pek çok noktasında siyasetin önemli bir parçası olarak kabul edilen çevresel hareketlerin içerisinde de bulunmaktadır. Elit ittifaklarının ilişkilendirildiği en önemli konu toplumsal hareketler ve çevresel hareketlerdir. Elit topluluklar toplumsal hareketlerin ortağı olarak kabul edilmektedirler (Caniglia, 2001, s. 32). Elit ittifakları literatürde olduğu gibi bu tezde de çevre hareketi örgütlerinin ortağı ve paydaşı olarak kabul edilecektir.

Çevresel Hareketler hedeflerine ulaşmak için hükümetler, hükümet yetkilileri gibi elitler ile irtibat kurmaktadır. Örneğin WWF (World Wide Fund for Nature) gibi kurumlar çevre hukukundaki değişiklikleri yakından takip etmekte, işe alım yaparken bu alanlarda uzman kişileri istihdam etmekte ve bu uzmanların elitler ve elit ittifakları ile iletişimde olmalarını beklemektedirler. Ancak bazı toplumsal hareketler ise elitler ile iletişime geçmenin bir zaman kaybı olduğunu düşünerek lobicilik bölümünde belirtilen dış lobicilik faaliyetleri ile sonuca ulaşmaya çalışmaktadır (Caniglia, 2000, s. 40 – 41).

Bu hareketler nükleer enerji politikaları gibi politikaları değiştirmekte önemli bir rol oynarken, sivil toplumun canlanmasına da önemli bir katkı sağlamışlardır. Ayrıca bir önceki bölümde belirtilen lobi faaliyetlerine aktif rol almakta ve Dünya Bankası, IMF, Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumlarda alınacak kararların daha çevresel olmasına katkı sağlamaktadırlar. Bu kapsamda baraj finansmanları

sağlanması, çevresel ticaret kısıtlamalarının hayata geçirilmesi ile ilgili çalışmalar yapmaktadırlar (Van Der Heijden, 2006, s. 28 - 29).

Uluslararası çevre alanındaki gündemin belirlenmesinde sosyal hareketlerin ve elit ittifakların da içerisinde bulunduğu çevresel hareketlerin önemli bir etkisi bulunmaktadır (Caniglia, 2002, s. 153). Bu hareketler tarafından iki büyük çevresel rejim iklim ve biyoçeşitlilik sözleşmeleri ortaya çıkartılmıştır. Biyoçeşitlilik sözleşmesinin oluşması aşamasında katılım daha sınırlıyken, müzakere süreçlerine ve uygulama aşamasına 75 ila 100 STK katılım göstermiştir (Van Der Heijden, 2006, s. 39). Bunun yanında elit ittifakları devletlerde yaşanan yeşil dönüşümün de önemli bir parçasıdır. Yeşil dönüşümün başarıya ulaşması için elit ittifakların, iş dünyasının da içerisinde olduğu yukarıdan aşağıya ve yenilikçiler ile girişimcilerin katkıları ile tabandan yukarı şeklinde eş zamanlı olarak yapılması gerekmektedir (Scoones ve Newell, 2015).

2.1.6. Kulüpler

Bu çalışmada anlatılacak olan bir diğer alternatif örgütlenme biçimi ise kulüplerdir. Sandler ve Tschirhat (1997) kulüpleri paylaşım yaparak karşılıklı fayda sağlayan gönüllü bir grup olarak tanımlamaktadır. Mwaura vd (2018) kulüplerin gönüllü çalışmalar yapan yapılar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca çevre ile sürdürülebilirlik alanlarında tanımlamalarını genişleterek kulüpleri çevrenin korunması ve sürdürülebilirlik konusunda bilgiler veren, bu çerçevede çalışmalar yapmaya odaklanan yapılar olarak tanımlamaktadırlar. Potoski ve Prakash (2005) gönüllü programları kulüpler olarak kabul etmektedir. Bu çerçevede kulüpler üretim maliyetlerini azaltarak, üyelerin belirli özelliklere sahip olmasını sağlayarak, karşılıklı fayda temelinde ortak alanlarda çalışmalar yaparak birbirlerine yarar sağlamaktadırlar. Gönüllü programlar dünyada hızlı bir şekilde gelişmekte ve bir politika aracı olarak kullanılmaktadır. Bu programlara hükümetler, şirketler ve STK'lar tarafından destek verilmekte aynı zamanda çevresel sorunların çözümüne yönelik bir politika aracı olarak da kullanılmaktadır (Potoski ve Prakash, 2013, s. 400). Bu çalışmada kulüpler üyelerine belirli standartlar getiren, bu standartları sağlayanları üye olarak kabul eden, üyelerine bir imaj ve katma değer sağlayan gönüllü yapılar olarak kabul edilecektir.

Kulüplerin teoriler ile ilişkisi incelendiğinde Liberal Teoriler, Yeşil Teori ve Toplumsal Hareketler Teorileri ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Kulüplerin devlet dışı aktörler olması, kendi içlerinde çevrenin korunması için çalışmalar yapması, yönetim alanına zaman zaman katkı vermeleri açısından Liberal Teoriler ile; çevresel aktivizm alanında çalışmalar yapmaları Yeşil Teori ile; toplumsal bir hareket olmaları ve çevrenin korunması ile ilgili çalışmalar yapmaları çerçevesinde Toplumsal Hareketler Teorisi ile ilişkilendirmek mümkündür.

Kulüpler çalışmada anlatılan teorilerin haricinde Sandler ve Tschirat (1997) tarafından gönüllü programları ve kulüpleri anlattıkları “Kulüp Teorisi” çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu teori kurumların gönüllü kulüplere, iyi niyet çerçevesinde ve çeşitli faydalar sağlamak için üye olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında kulüplerin gönüllü kurallar oluşturmasının çevrenin korunmasına katkı sağladığı, kulüplerin bu kurallar çerçevesinde çevresel kamu malları üretilmesini teşvik ettiği ve bu kuralların iş birliğine sebep olduğunu da çalışmalarında anlatmaktadırlar.

Kulüpler tarafından geliştirilen kurallar zaman zaman bazı hükümetler tarafından kısıtlanmaya çalışılırken bazı hükümetler tarafından da desteklenmektedir. Kısıtlamanın temelinde kulüplerin getirdikleri standartların hükümetlerin standartları ile çelişmesi yatmaktadır. Böyle durumlarda hükümetler vergiler yolu ile kulüplerin büyümesini kısıtlamaya çalışmaktadır (Veld ve Kotchen, 2011, s. 311). Desteğin temelinde ise kulüplerin gönüllü çalışmalar neticesinde çevrenin korunmasına yönelik çalışmalara fayda sağlaması yatmaktadır (Papa, 2006, s. 158).

Kurallar oluşturan kulüplerin üyelerine çeşitli sorumluluklar yüklemelerine rağmen bireylerin veya kurumların kulüplere üye olmasının temelinde çeşitli sebepler yatmaktadır. Kulüplere üye olmak belirli bir maliyet oluşturmaktadır. Bu maliyetin temelinde kulüp tarafından belirlenen standartlarına erişme zorunluluğu yatmaktadır (Papa, 2008, s.156). Ancak üyeler, üye olmayanlara yönelik çeşitli avantajlar elde etmektedirler. Bunun sonucunda kulüplere katılım teşvik edilmektedir. Kulüplere üye olmanın en önemli avantajlarından bir tanesi üyelerin çeşitli standartlara erişmesinin sağlanmasıdır. Bu standartlara erişenler ile erişmeyenleri ayırabilmek için kulüpler

üyelik için belirli şartlar getirmekte bu sınırlamalarda üyelere bir artı değer ve itibar sağlamaktadırlar.

Sonuç olarak kulüpler kendi katılımcılarının uzmanlaştıkları alanlarda belirli standartlara sahip olduğunu göstermekte ve bir marka değeri oluşturmaktadırlar. Ayrıca bu marka değerini kamu yararına çalışmalar yaparak ta güçlendirmektedirler. Kulüp üyeleri de bu çerçevede kulübün olumlu marka değerinden faydalanarak ve getirdikleri standartlara uyarak avantajlar elde etmektedirler. Çevre alanındaki kulüp üyeleri çevresel standartlara uyarak pozitif bir imaj elde etmeye çalışmaktadırlar. Kulübe üye olmanın maliyeti kulüplerin olumlu marka imajı ile karşılaştırıldığında daha düşük kalmakta böylece kulüplerin üye sayısı ve güçleri artmaktadır (Potoski ve Prakash, 2005, s. 235).

Kulüpler sanayiciler, çevre gibi çeşitli alanlarda uzmanlaşmaktadır. Sanayi kulüpleri üyelerinin bir araya gelerek firmaların karlılığını arttırmaya çalışırken, çevre kulüpleri ve yeşil kulüpler çevrenin korunması alanında çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Çevre kulüplerini diğer kulüplerden ayıran en önemli özellik kulüp üyelik ödemelerinin geleneksel kulüplerin aksine temiz su, düşük karbon emisyonu gibi çevresel faydalar ile yapılmasıdır (Potoski, 2015, s. 63). Ayrıca çevre kulüpleri çevre alanında güçlü hükümet politikalarının olmadığı durumlarda, uluslararası rejimlerin oluşturulamadığı durumlarda iklim değişikliği konusunda çalışmalar ortaya koymaktadırlar (Potoski, 2015, s. 54)

Çevrenin korunmasına katkı sağlayan çevre kulüpleri yaklaşık 100 yıllık bir geçmişe sahiptirler. Lousely (1999)'a göre çevre kulüplerinin temel amacı çevresel konularda bir farkındalık uyandırmaktır. ABD'nin en önemli çevre organizasyonlarından bir tanesi olan Sierra Kulübü 1892 yılında kurulmuştur. Kulübün temel amacı hükümetler ile STK'ları bir araya getirmektir. Bunun yanında gençleri şehirlerin çevresel sorunlarına duyarlı olmaları için çalışmalar gerçekleştirmektedir. Lise ve üniversite öğrencilerine çeşitli faaliyetler ile çevresel liderler olma fırsatı sunmakta çevre alanında eğitimler organize etmektedir (Smith, 2019, s. 57).

Çevrenin korunmasına katkı sağlayan bir diğer kulüp örneği ise yeşil kulüplerdir. Anderson ve Parker (2013)'e göre yeşil kulüplerin kurulabilmesindeki ilk unsur güçlü bir sponsor programıdır. Bu sponsor programı ile başlangıç ve yürütme maliyetlerinin üstlenmesi sağlanır ve böylece yeşil kulüp hayata geçmektedir. Kulüp kurulduktan ve üye sayısı arttıktan sonra operasyondan kaynaklanan (işe alım vb.) giderlerin karşılanması gerekmektedir. Bu giderler genellikle sanayiciler, sanayiciler tarafından oluşturulan dernekler veya hükümetler arası kuruluşlar tarafından ödenmektedir. Ayrıca bir yeşil kulübün sürdürülebilir olması için Van't Veld ve Kotchen (2011) çevresel ürünlerin üretilmesi için teşvik sunmalarının önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca Potoski ve Aseem (2005) kulüp üyelerinin çevresel yükümlülüklerini yerine getirmelerinin sağlanması için izleme ve değerlendirme mekanizmalarının önemli olduğunu belirtmektedir.

Potoski (2015) yeşil kulüpleri, sertifikasyon yeşil kulüpleri ve teknoloji yeşil kulüpleri olarak ikiye ayırmaktadır. Sertifikasyon yeşil kulüpleri, üyelerinin çevre alanındaki yüksek performansını markalaşmalarında kullanmalarını sağlayacak bir sertifika sunmaktadır. Bu sertifika ile üyeler arasında iş birliği teşvik edilmektedir. Ayrıca sertifika ile güvenilir bir marka imajı yaratılmaktadır. Teknoloji yeşil kulüpleri ise çevrenin korunmasında siyasi çözümlerin başarılı olmaması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu başarısızlık neticesinde çevrenin korunması için teknoloji daha ön plana çıkmış; teknoloji kulüpleri çevrenin korunması için yapılacak araştırma geliştirme çalışmalarına mali katkı sunarak, üyeler tarafından uzman desteği sağlanarak çalışmalarına devam etmiştir. Sonuç olarak teknoloji kulüpleri üyelerine yeşil teknoloji alanında teknolojik destek veya uzmanlık sağlamaktadır.

Kulüpler özellikle Paris İklim Anlaşması sonrasında çevre alanında dikkate alınmaya başlamıştır (Hagen ve Eisenack, 2019, s. 2). Sandler ve Tschirat (1997) kulüplerin çevresel programlar ile sürdürülebilir çevre uygulamaları geliştirdiğini belirtmektedir. Bunun yanında çevre alanında çalışan kulüpler gönüllü kurallar oluşturarak çevrenin korunmasına katkı sağlamaktadırlar (Papa, 2008, s. 156). Bu çerçevede kulüpler görünür olarak ve firmalara sertifikasyon sağlayarak hem çevrenin korunmasına katkı sağlarlar hem de firmaların itibarlarını arttırmalarına destek olurlar.

Kulüpler Veld ve Kotchnen (2011)'e göre şirketlerin çevresel kamu malları almalarına destek olarak çevre standartlarını karşılamalarına destek olmaktadırlar.

2.1.7. Resmi Olmayan Gençlik Grupları

Resmi olmayan gençlik grupları uluslararası ilişkiler literatüründe çok fazla kullanılmamaktadır. Türkiye’de ilk olarak Akince (2021) tarafından yazılan kitap bölümünde kullanılmıştır. Resmi olmayan gençlik grupları Avrupa Birliği tarafından fonlanan Erasmus+ Program Rehberi ve Avrupa Dayanışma Programı Program Rehberi’nde tanımlanmaktadır. Tanımlamaya geçmeden önce her iki program hakkında da kısa bilgi vermek resmi olmayan gençlik gruplarının anlaşılmasını daha kolaylaştıracaktır.

Resmi olmayan gençlik grupları literatüre yeni girmiş bir kavram olmasına rağmen çalışmanın birinci bölümünde anlatılan teoriler ile ilişkilidir. Bu çerçevede devlet dışı bir aktör olması, çevresel rejimlerde rol alma potansiyeli, çevrenin korunması için faaliyetler yürütmesi çerçevesinde Liberal Teoriler, Liberal Kurumsalcılık ve Neoliberal Kurumsalcılık ile; çevresel aktivizm ve bu kapsamda alternatif örgütlenmelere odaklanmaları çerçevesinde Yeşil Teori ile; bireylerin belirli bir motivasyon ile bir araya gelmesi sonucunda kurulması ve aktivizm çerçevesinde faaliyetler yürütmesi çerçevesinde ise Toplumsal Hareketler Teorileri ile ilişkilidir.

Erasmus+ programı 2021 – 2027 yılları arasında Avrupa Birliği tarafından eğitim, gençlik ve spor alanında uygulanan bir programdır. Programa 2021 – 2027 yılları arasında tahsis edilen bütçe 26 milyar Euro’dan fazladır²⁰. Programın amacı hayat boyu öğrenmeyi destekleyerek bireylerin eğitim, spor ve gençlik alanında gelişmelerini sağlamak böylece sürdürülebilir büyüme, kaliteli işler, sosyal uyum, yenilik süreçlerine destek olarak Avrupa kimliğini ve aktif vatandaşlığı geliştirmektir. Programın önemli önceliklerinden bir tanesi bu tezin konusu ile de ilgili olarak çevre ve iklim değişikliği ile mücadeledir.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-a/priorities-of-the-erasmus-programme/budget> (Erişim: 03 Şubat 2023)

Çevre ve iklim değişikliği Avrupa Birliği'nin en önemli önceliklerinden bir tanesidir. Avrupa'nın yeni büyüme stratejisi olarak Avrupa Yeşil Mutabakatı Tebliği, okulların, eğitim kurumlarının ve üniversitelerin 2050 yılına kadar karbon nötr haline gelmek için yapılacak düzenlemeler çerçevesinde öğrenciler, ebeveynler ile ilişki kurulması için kilit bir role sahiptir. Bunun yanında Yeşil Dönüşüm için Avrupa Birliği Konseyi Tavsiyesi gereğince iklim krizi ve sürdürülebilirlik konularının her yaştan öğrenciye hem örgün hem de yaygın eğitimde öğretilmesi gerekmektedir. Program aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmayı desteklemektedir. Bunun yanında temelinde hareketlilik olan Erasmus+ programı sürdürülebilir ulaşımı da desteklemekte ve karbon nötrlüğü için faaliyet göstermektedir.

Resmi olmayan gençlik gruplarının faydalandığı bir diğer program ise Avrupa Dayanışma (ESC) Programıdır. Program gençlerin ve yararlanıcı kurumların dayanışma çerçevesinde gönüllülük odaklı faaliyetler organize etmesini teşvik etmektedir. Ayrıca dayanışmayı, demokrasiyi, aktif vatandaşlığı, uyumu teşvik ederek toplumsal sorunlar ile insani yardım alanında faaliyetler yürüterek sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına destek olmaktadır. Programın önceliklerini çeşitlilik, dahil etme, dijital dönüşüm, çevreyi koruma, sürdürülebilir kalkınma, iklim eylemi, demokratik hayata katılım oluşturmaktadır.

Çevre konusu ESC programında ele alınan önemli başlıklardan bir tanesidir. Program Avrupa Yeşil Mutabakatı'na katkı sağlamaya çalışmakta ayrıca çevresel sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma, çevreye karşı sorumlu davranış geliştirme alanında projelere öncelik vermektedir. Bunun yanında program çevrenin korunması, iklim hedefleri, sürdürülebilirlik gibi toplumsal sorunların çözümüne yönelik projeleri desteklemektedir. Ayrıca bireylerin çevrenin korunması ile ilgili davranışlar geliştirdiği, çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili farkındalıklarının arttığı projeler program kapsamında desteklenmektedir (ESC, 2023, s. 7).

Yukarıda bahsedilen her iki programdan da resmi olmayan gençlik grupları yararlanabilmektedir. Resmi olmayan gençlik grupları 13 – 30 yaş arasında en az 4 gençten oluşan, bir üyenin gurubun temsilcisi olabilmesi ve sorumluluk alabilmesi için en az 18 yaşında olmasının zorunlu olduğu bir yapıdır (Erasmus+, 2023, s. 148).

Resmi olmayan gençlik gruplarının ulusal hukuklarda yasal bir statüsü bulunmamaktadır. Resmi olmayan gençlik grupları Erasmus+ programı çerçevesinde yürütülen Gençlik Değişimleri, Gençlik Çalışanlarının Hareketliliği ve Avrupa'yı Keşfet Kapsayıcılık Projelerinde, Avrupa Dayanışma Programı altında yürütülen Dayanışma Projeleri'nde yürütücü ve ortak olarak yer alabilmektedirler. Yürütücü oldukları projelerde mali işlemler yapmakta ve proje faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler.

Resmi olmayan gençlik grupları kendi içlerinden seçtikleri bir yasal temsilci tarafından temsil edilmektedir. Gurubun yasal temsilcisinin adresi gurubun adresi olarak kabul edilmektedir. Eğer grup üyelerinin tamamı 18 yaşının altında ise gurubun temsilcisi olarak bir gençlik çalışanı veya koç gurubu temsil edebilmektedir. Ancak bu durum resmi olmayan gençlik gruplarının ulusal hukuklarda bir statüsünün olmadığı hususunu değiştirmemektedir.

Resmi olmayan gençlik grupları ESC programı kapsamında Dayanışma Projeleri yapabilmektedirler. Bu çerçevede çevre alanında yapılan projelere de öncelik verilmektedir. Dayanışma projeleri kâr amacı gütmeyen dayanışma aktiviteleri içeren 2 ay ile 12 arasında süren ve gençlik grupları tarafından uygulanan faaliyetlerdir. Projelerin gençler tarafından yerel topluluklarda sorumluluk alınan ve pozitif değişim oluşturması beklenmektedir. Ayrıca projenin konusunun gençlik gruplarının sorun olarak gördüğü bir konuda olması ve gruplar tarafından belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu çerçevede başvuru yapacak resmi olmayan gençlik gruplarının en az 5 kişiden oluşması gerekmektedir (ESC, 2023).

ESC programı resmi olmayan gençlik grupları adına resmî kurumların başvurmasına da olanak sağlamaktadır. Böylece bir ortaklık ortaya çıkmaktadır. Bu ortaklıkta resmi olmayan gençlik gurubu uygulayıcı pozisyonunda olurken, resmî kurumlar bütçenin yönetilmesi, projenin idari işleri konusunda resmi olmayan gençlik gurubuna destek olmaktadır.

Türkiye Ulusal Ajansına Erasmus+ Gençlik programı kapsamında resmi olmayan gençlik grupları tarafından 8259 başvuru yapılmış, bu başvuruların 1038'i kabul edilmiş 18.121.762 Euro hibe sağlanmış; ESC programına ise 418 başvuru

yapılmış 113 proje kabul edilmiş ve 739.796,00 Euro hibe sağlanmıştır. Toplamda resmi olmayan gençlik gruplarına Türkiye Ulusal Ajansı tarafından 2014 – 2020 yılları arasında 18.861.558 Euro hibe verilmiştir.²¹

2022 yılında Erasmus+ programı kapsamında resmi olmayan gençlik gruplarının çevre alanındaki 13 adet projesine 328.690 Euro; Avrupa Dayanışma programı kapsamında ise resmi olmayan gençlik gruplarının çevre alanındaki 6 adet projesine 36.000 Euro destek verilmiştir.

2.2. Alternatif Örgütlenme Biçimlerinin Karşılaştırılması

Çalışmanın bu bölümünde çevresel alternatif örgütlenme biçimleri nedir sorusuna cevap aranmış ve bu çerçevede STK'lar, ağlar, kamu özel sektör ortaklıkları, lobiler, elit ittifakları, kulüpler, resmi olmayan gençlik grupları incelenmiştir. Bu inceleme çerçevesinde alternatif örgütlenme biçimlerinin karşılaştırılması için öncelikle tanımlamalarına bakılması gerekmektedir. Çalışmanın uluslararası ilişkiler alanında olması ve Çevresel Adalet, İklim Adaleti konularındaki çalışmalara ışık tutması için uluslararası hukuk kişiliklerinin de incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca örgütlenme biçimleri ve yönetim şekilleri aralarındaki farkları ortaya koymak açısından da önemlidir. Çalışmanın ile bağlantılı olarak çevre alanındaki çalışmaları da önem arz etmektedir. Bilimsel bir çalışma yapıldığından dolayı teoriler ile ilişkilerine de değinilmesi gerekmektedir. Bu özellikler çerçevesinde yapılan

²¹ 20.02.2023 tarihli Türkiye Ulusal Ajansı'ndan gelen e-mail

Tablo – 5 Alternatif Örgütlenme Biçimlerinin Karşılaştırılması
(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Özellik / Alternatif Örgütlenme Biçimi	Sivil Toplum Kuruluşları	Ağlar	Kamu Özel Sektör Ortaklıkları	Lobiler	Elit İttifakları	Kulüpler	Resmi Olmayan Gençlik grupları
Tanımı	Yatay örgütlenme modeline sahip, belirli alanlarda kamuoyu oluşturmaya çalışan ve çalıştıkları alanlardaki sorunları çözmek için aktiviteler, etkinlikler gerçekleştiren, bireylerin ve/veya kurumların örgütlü bir şekilde çalışmalar yaptıkları, ortak bir amaç ve ortak hedefler doğrultusunda çalışmalar gerçekleştiren, devlet ile halk arasında kolaylaştırıcı rolü oynayan mekanizmalardır.	Belirli bir amaç çerçevesinde birden fazla kurumun bir araya geldiği, hiyerarşik olmayan, diyalogun kuvvetli olduğu, üyelerin birbirini desteklediği ve ortak projeler geliştirdiği yapılarıdır.	Özel sektör ile kamu kurumunun bir araya geldiği, risklerin ve karın paylaşıldığı, özel sektörün minimum maliyet maksimum kar deneyimi ile verimliliği artırdığı bir modeldir.	Herhangi bir alanda karar vericileri kendi çıkarları doğrultusunda çeşitli yöntemler kullanarak yönlendirmeye çalışan gruplar	Seçmenler adına hareket eden etkili aktörlerdir.	Belirli şartları sağlayanların üye yapıldığı, üyelerine belirli standartlar getiren, bu standartlar çerçevesinde üyelerine bir imaj ve katma değer sağlayan gönüllü yapılar olarak kabul edilecektir.	13 – 30 yaş arasında en az 4 gençten oluşan, bir üyenin gurubun temsilcisi olabilmesi ve sorumluluk alabilmesi için en az 18 yaşında olmasının zorunlu olduğu bir yapıdır
Uluslararası Hukuki Kişiliği	Bulunmamaktadır	Bulunmamaktadır	Şirket olarak örgütlendiklerinde uluslararası özel hukuktaki mahkemelere taraf olabilmektedirler.	Şirket olarak örgütlendiklerinde uluslararası özel hukuktaki mahkemelere taraf olabilmektedirler.	Bulunmamaktadır	Bulunmamaktadır	Bulunmamaktadır
Örgütlenme Biçimi	Dernek veya vakıf olarak bir ülkenin ulusal hukukundaki mevzuata göre örgütlenmektedirler.	Dernek, vakıf, federasyon, konfederasyon şeklinde bir ülkenin ulusal mevzuatına göre örgütlenebildikleri gibi üyeler tarafından hazırlanan manifesto, sözleşme gibi belgeler ile resmi (formal) bir örgütlenme olmadan da çalışmalarını sürdürebilmektedirler.	Genellikle ticaret hukukundaki şirket modellerine göre ulusal mevzuata göre örgütlenmektedirler.	Ulusal mevzuatlara göre dernek veya vakıf şeklinde örgütlenebildikleri gibi ticaret hukukuna uygun olarak şirket şeklinde de örgütlenebilmektedirler.	Gerçek kişi olarak temsil edilirler.	Gönüllü yapılar olması dolayısı ile sözleşme, manifesto gibi belgeler ile resmi bir örgütlenmeleri olmadığı gibi dernek veya vakıf şeklinde de örgütlenebilmektedirler.	Herhangi bir resmi örgütlenme değildir, minimum 4 gencin bir araya gelecek bir sözleşme ile kurduğu yapılarıdır. Aralarından seçilen gerçek kişi bir temsilci tarafından temsil edilirler.
Yönetim	Yatay hiyerarşi ile yönetilirler, genellikle başkan ve yönetim kurulu tarafından temsil edilirler.	Yatay hiyerarşi ile yönetilirler, üyeler arasında iletişim kuvvetlidir. Üyelere çeşitli statüler verilebilmektedir.	Kar amacı ön plandadır. Bu çerçevede dikey hiyerarşi ile yönetilmektedirler.	İletişim önemlidir, çıkarları çerçevesinde STK'lara ve ağlara göre daha kuvvetli bir hiyerarşi bulunmaktadır.	Bireysel çıkarlar ön plandadır, ancak herhangi bir hiyerarşiden bahsetmek mümkün değildir. Çıkarlar doğrultusunda bir araya gelip ayrılabilir.	Gönüllü yapılar olması dolayısı ile yatay hiyerarşi daha yaygındır.	Herhangi bir hiyerarşi bulunmaz, üyeler bireysel olarak temsil edilirler. Mütessesil sorumluluk ilkesi geçerlidir.
İlişkili Teoriler	Liberal Teoriler, Yeşil Teori, Toplumsal Hareketler	Liberal Teoriler, Yeşil Teori, Toplumsal Hareketler	Liberal Teoriler, Yeşil Teori	Liberal Teoriler, Yeşil Teori, Toplumsal Hareketler	Liberal Teoriler, Yeşil Teori, Toplumsal Hareketler	Liberal Teoriler, Yeşil Teori, Toplumsal Hareketler	Liberal Teoriler, Yeşil Teori, Toplumsal Hareketler
Çevre Alanı ile İlişkisi	Çevre alanında aktif olarak çalışan çok sayıda yerel, ulusal ve uluslararası STK bulunmaktadır.	Çevre alanındaki STK'ların etkilerini artırmak için kurulmuş ağlar bulunmaktadır.	Karbon salınımının çok fazla tartışılmaya başlamasından sonra çevrenin korunması için çalışmalar da artmıştır. Bunun yanında yaptıkları çalışmalar ile çevrenin korunmasına hizmet ederler.	Çevre alanında karar vericileri, hükümetleri etkilemek için çalışmalar gerçekleştirmektedirler.	Çıkarları doğrultusunda çevre alanında aktif faaliyet göstermektedirler. Lobiler, STK'lar, ağlar ile iş birliği yapmaktadır.	Çevre alanında standartlar oluşturarak üyelerine prestij sağlarlar ve çevrenin korunmasına katkı sağlarlar.	Projeler geliştirilerek çevre konusuna dikkat çekmekte ve çevre alanında çalışmalar gerçekleştirmektedirler.

Bu inceleme çerçevesinde STK'lar en eski ve literatürde en fazla çalışılan alternatif örgütlenme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. STK'ların uluslararası hukukta tüzel kişiliği bulunmamasından dolayı ulusal hukuklarda örgütlenmekte ve tüzel kişilik kazanmaktadırlar. Yönetimleri yatay hiyerarşiye dayanmaktadır. Çevre alanında aktif olarak çalışmalar gerçekleştirmektedirler.

Bu bölümde incelenen bir diğer alternatif örgütlenme biçimi olan ağlarda literatürde çalışılmaktadır. STK'ların birleşerek daha etkin olmak amacı ile çalışmalar yapması ağların önemini arttırmaktadır. Ağların da tıpkı STK'lar gibi uluslararası hukukta kişiliği bulunmamakta ve örgütlenmelerini bir ülke seçerek o ülkenin ulusal hukukuna göre yaparak tüzel kişilik kazanmaktadırlar. Ağlarda çevre alanında aktif çalışmalar yürütmektedirler.

Kamu özel sektör ortaklıkları ağlar ve STK'lardan daha farklı bir yapılanmaya sahiptirler. Bu modelde bir kamu kurumu özel sektör kuruluşu ile bir araya gelerek yeni bir şirket oluşturmakta ve kar maksimizasyonu çerçevesinde çalışmalar yapmaktadırlar. Ortaya çıkan yapının bir şirket olmasından dolayı uluslararası özel hukuk çerçevesinde mahkemelere taraf olabilmektedirler. Ticaret hukuku çerçevesinde örgütlenmektedirler. Kâr amacı güden bir örgütlenme olmaları sebebi ile görev tanımları çok nettir ve hiyerarşik bir yapılanma bulunmaktadır. Çevre alanında karbon salınımının azaltılması kapsamında aktif çalışmalar yapmakta ve çevrenin korunmasını sağlayacak önlemler almaktadırlar.

Lobiler kamuoyunu veya karar vericileri etkilemek için çalışmalar yapan gruplar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede incelendiğinde lobicilik bir yöntemdir. Şirket, dernek veya vakıf olarak örgütlenen lobilerin de sadece şirket olarak örgütlendiklerinde uluslararası davalara taraf olma hakları bulunmaktadır. Ana amaçları bireyleri, kurumları, hükümetleri etkilemek olduğu için aralarında belirli ve net bir görev dağılımı bulunmaktadır. Çevre alanında son derece aktif faaliyetler yürütmektedirler.

Elit ittifakları seçmenleri adına harekete eden seçilmiş kişilerden oluşan topluluklardır. Gerçek kişiler oldukları için uluslararası kişilikleri bulunmamaktadır. Bireysel çıkarlar ön plandadır ve aralarında bir hiyerarşi bulunmamaktadır. Çevrenin

korunması ile ilgili önemli çalışmalar yapmakta, özellikle politika yapım süreçlerinde aktif olarak yer almaktadırlar.

Kulüpler belirli şartları sağlayanların üye yapıldığı ve üyelerine bir imaj kazandıran yapılardır. Üyeleri belirli standartları sağladıklarını gösterirler. Manifesto, sözleşme gibi belgeler ile kurulabildikleri gibi tüzel kişilik kazanmak adına şirket, dernek veya vakıf olarak da örgütlenebilmektedirler. Uluslararası hukuk kişiliği bulunmayan kulüplerde yatay hiyerarşi bulunur; ancak getirilen standartlara ve kurallara uyulması önem arz etmektedir. Çevre alanında aktif çalışmalar gerçekleştirmektedirler.

Resmi olmayan gençlik grupları gerçek kişilerin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Uluslararası hukuk kişiliği bulunmayan gençlik grupları aralarından seçtikleri gerçek kişi tarafından temsil edilmektedir. Adi sözleşme ile kurulurlar ve aralarında bir hiyerarşi bulunmaz. Çevre alanında projeler yürütmekte ve bu projeler aracılığı ile çevrenin korunmasına katkı sağlamaktadırlar.

Çalışmanın birinci bölümünde anlatılan teorik çerçeve bağlamında incelendiğinde Savaşan (2020) tarafından belirtildiği üzere çevre konusu ana akım teorilerde bir araç olarak görülmüştür. Bu çerçevede alternatif örgütlenme biçimlerinin bu teoriler ile ilişkilendirilmesi mümkün değilken; Liberal Teoriler, Eleştirel Teoriler ve Toplumsal Hareketler Teorisi ile alternatif örgütlenme biçimlerinin ilişkilendirilmesi mümkündür. Liberal Teoriler devleti ve devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünü kabul etmesi; Liberal Kurumsalcılık'ın uluslararası hukuka, anlaşmalara ve uluslararası örgütlere önem vermesi, yönetim çerçevesinde uluslararası örgütleri açıklamaları; rejim teorilerinin küreselleşme ile ağlara ve STK'lara yer vermeye başlaması ile alternatif örgütlenme biçimleri bu teorilerde yer bulmuştur.

Eleştirel teoriler altında incelenen Yeşil Teori'de ise ana akım teorilerin konularına eleştiri getirmesi, uluslararası iş birliğine önem vermesi, ikinci dalgası ile birlikte çevresel aktivizm konularının öne çıkması neticesinde devlet dışı aktörlere değinmesi, merkezsizleştirme ile devlet dışı aktörlere önem vermesi neticesinde alternatif örgütlenme biçimleri yeşil teori ile de ilişkilendirilebilir.

Sosyoloji temelli olan Toplumsal Hareketler Teorisi ise resmi olmayan hareketlere önem vermesi, insanların tıpkı alternatif örgütlenme biçimlerindeki gibi toplu bir şekilde hareket etmesini sağlaması; Kaynak Mobilizasyonu Teorisi çerçevesinde hareketlerin nasıl büyüdüğünü açıklaması; Yeni Toplumsal Hareketler Teori'sinin de örgütsel eylemleri açıklaması bakımından alternatif örgütlenme biçimleri ile ilişkilidir. Çalışmanın konusu ile bağlantılı olarak Çevresel Hareketler, İklim Hareketi, İklim Adaleti de alternatif örgütlenme biçimleri ile doğrudan ilişkili teorilerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

3.1. Değerlendirme Matrisi Üzerinden İnceleme

Uluslararası ilişkiler disiplininde ölçme (measurement) alanında az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar ilk dönemde geleneksel teoriler çerçevesinde değerlendirilmiş ve gücün ölçülmesi için yapılmıştır. Klingberg (1941) tarafından egemen devletler arasındaki ilişkilerin ölçülmesi, Hart (1976), Guzzini (2009) gibi bilim insanları tarafından ise uluslararası ilişkilerde gücün ölçülmesi konusunda çalışmalar ortaya koymuştur. Literatürün soğuk savaş sonrası dönemde daha zenginleşmesi ve uluslararası ilişkiler disiplininde farklı konuların tartışılmaya başlaması ile insan hakları alanında da ölçme çalışmaları gündeme gelmiştir. Landman (2004), Merry (2011) tarafından literatüre insan hakları uygulamalarının ölçülmesi çerçevesinde katkı sağlanmıştır.

Gücün ve insan hakları çalışmalarının ölçülmesinin yanında alternatif örgütlenme biçimleri ile ilgili de ölçme çalışmaları bulunmaktadır. Ağların yaptıkları çalışmaların, STK'lar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerinin ölçülmesi, iş birliklerinin değerlendirilmesi çerçevesinde literatürde çeşitli çalışmalar yer almaktadır.

Burton vd. (2009) ağların analiz edilmesi için yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşımda devletlerin bağlantıları arasındaki ilişkilerden yola çıkılarak bir analiz yapılmaktadır. Bu çerçevede devletlerin birbirleri ile ilişkileri uluslararası örgütler üzerinden ortaya konmakta ve bir değerlendirme yapılarak aktörler arası ilişkilerin ölçümü yapılmaktadır. Ölçme alanındaki bir diğer çalışma ise Pink ve Lehane (2011) tarafından geliştirilen ağ değerlendirmesi matrisidir. Bu çalışmada ağların çalışma kabiliyetleri ortaya konmuş, bu çalışma kabiliyetlerinden yola çıkılarak ağların faaliyetlerine göre olgunluk kapasiteleri tespit edilmiş, son olarak üyeler, finans, yönetim, destek ve çıktılar çerçevesinde ağların performansları ölçülerek başarıları ortaya konmuştur. Montiel ve Ceballos (2014) tarafından yapılan çalışmada kurumsal sosyal sorumluluk, çevre stratejileri ile çevrenin korunmasına yönelik performanslar

kurumsal sürdürülebilirliği ortaya koymak için ölçülmüştür. Bu çerçevede ekonomik, sosyal ve çevre alanındaki faaliyetler ölçüm aracı olarak kullanılmıştır. Bu alandaki çalışmalar uluslararası ilişkiler literatüründe son dönemde daha fazla görülmeye başlamış ve bu husus çevre alanındaki literatürü de etkilemiştir.

Çevre alanındaki literatürü iki kuşak halinde inceleyen Zürn (1998); 1980’lerde ortaya çıkmaya başlayan 1. kuşağın, uluslararası çevre politikasını güvenlik, ekonomi, dış politika ve uluslararası örgütler ile bağlantılı bir şekilde küresel politikada yer bulmasını sağlamaya yönelik çalışmalardan oluştuğunu; 2. kuşağın ise küresel kurum ve kuruluşlar ile rejimlerin incelendiği, ulus aşırı hareketlerin yer aldığı, bilimin önemini ortaya koyan çalışmalardan oluştuğunu belirtmektedir. Ayrıca Savaşan (2021) çevre alanındaki literatürün son yıllarda ekolojik etkiler, yönetim, uluslararası çevre hukuku çerçevesinde şekillendiğini ortaya koymuştur.

Bu çalışmada ölçme alanındaki literatür, Zürn (1998) tarafından belirtilen 2. Kuşak çalışmalar, Savaşan (2021)’in belirttiği ekolojik etkiler, yönetim ve çevre hukuku alanındaki akademik yayınlar çerçevesinde ve Pink ile Lehane (2011) tarafından geliştirilen ölçüm matris ışığında yeni bir matris geliştirilecektir. Bu matris alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısının ölçülmesi için kullanılacak ve seçilen vaka çerçevesinde çevresel hareketin son dönemde dönüştüğü alternatif örgütlenme biçimlerinden STK’ların çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı nedir? sorusuna cevap aranacaktır.

Bu soruya cevap ararken oluşturulacak olan matriste öncelikle katkının hangi derecede olduğunu tespit etmek gerekmektedir. Alternatif örgütlenme biçimleri çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi olarak hiç katkı vermedikleri gibi, az katkı verebilirler, katkı verebilirler veya çok katkı verebilirler. Buradan yola çıkıldığında ölçüm seviyelerimiz katkı yoktur, az katkı vermektedir, katkı vermektedir, çok fazla katkı vermektedir şeklinde belirlenmiştir.

Seviye belirlendikten sonra araştırma sorusunda da belirtildiği üzere katkının hukuki katkı ve siyasal katkı olarak ikiye ayrılması gerekmektedir. Hukuki katkının ölçüm araçlarının belirlenmesi için uluslararası hukuk yapım süreçlerini çalışmanın konusu ile bağlantılı olarak çevre alanında incelemek uygun olacaktır. Çevre alanında

hukuk yapım süreçlerinin ilk aşaması hiç kuşkusuz ki yapılan toplantılardır. Bu sebepten dolayı toplantılara katılım ve bu toplantılarda STK'ların aktif olma durumları hukuki açıdan çevrenin korunmasına katkı sağlama seviyelerini gösterecektir. Bu toplantılar sonucunda ortaya uluslararası anlaşmalar çıkmaktadır. Bu anlaşmalarda STK'ların aldıkları rol, görüşlerinin ne derece dikkate alındığı da hukuki çerçevede çevrenin korunmasına sağladıkları katkının seviyesinin ölçülmesinin bir diğer aracıdır. İklim adaleti çerçevesinde incelediğimizde davalar çevrenin korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede STK'ların çevre alanındaki davalarda ne derece aktif rol aldıkları da bir diğer ölçüm aracı olarak kullanılacaktır.

Çalışmanın araştırma sorusunun ikinci boyutu ise siyasi katkıdır. Bir STK'nın çevrenin korunmasına siyasal katkısı olabilmesi için öncelikle güçlü bir örgütlenmeye sahip olması ve etki gücünün olması gerekmektedir. Bunun temelinde siyasi kararlara etki edebilmek için yapılacak çalışmaların iyi bir ekip tarafından desteklenmesi ve örgütlenme tarafından çok yönlü bir şekilde uygulanması yatmaktadır. Ayrıca çevre alanında faaliyetler düzenlemeli, çevre alanında çalışan diğer alternatif örgütlenme biçimleri ile iyi ilişkileri bulunması gerekmektedir. Faaliyetler ile sorunlara dikkat çekmesi, diğer alternatif örgütlenme biçimleri ile etkiyi büyütmesi gerekmektedir. Bunun yanında yapılan çalışmalar ile kaliteli çıktılar, yayınlar, raporlar üreterek fikirlerini, düşüncelerini ve çözüm önerilerini kamuoyu ile paylaşması siyasal açıdan katkısını arttıracığından bu hususlarda siyasal katkının ölçüm araçları olarak kullanılacaktır.

Bu bölüm içerisinde anlatılan ölçüm araçları çerçevesinde Tablo – 6'da gösterilen değerlendirme matrisi kullanılarak alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı nedir sorusuna cevap aranacaktır.

Tablo – 6 Alternatif Örgütlenme Biçimlerinin Çevrenin Korunmasına Hukuki ve Siyasi Katkısı Değerlendirme Matrisi

(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

HUKUKİ KATKI				SİYASAL KATKI				
Seviye/Ölçüm Aracı	Toplantılara Katılım	Davalar	Uluslararası Anlaşmalardaki Rolü	Örgütlenme Türü	Faaliyetler	Etki Gücü	Kapasite	Çıktı
Çok Fazla Katkı Vermektedir	Çevre alanında önemli kabul edilen uluslararası toplantılara, konferanslara, zirvelere düzenli olarak katılmakta ve toplantılarda aktif rol almaktadır (konuşmalar yapma, görüş verme, lobicilik vb.).	Çevre alanında davalar açmakta ayrıca yerel, bölgesel veya uluslararası davalara taraf olmaya çalışmakta, taraf olamasa bile davalarda aktif rol almaktadır.	Çevre alanındaki uluslararası anlaşmaların hazırlanmasında aktif rol almakta ve görüşleri uluslararası anlaşmalarda yer bulmaktadır.	Uluslararası bir örgütlenmeye sahiptir, farklı ülkelerde temsilcilikleri bulunmaktadır.	Çevre alanında her yıl uluslararası etkinlikler düzenlemektedir. Diğer alternatif örgütlenme biçimleri ile çalışmalar yapılmaktadır.	Lobicilik faaliyetlerini aktif olarak kullanmakta ve kararlara etki etmektedir.	Sponsorları ve düzenli gelirleri bulunmaktadır.	Faaliyet alanında yüksek standartlı yabancı dilde yayınlar yapılır.
Katkı Vermektedir	Çevre alanında önemli kabul edilen uluslararası toplantılara katılım sağlamak ve toplantılarda sınırlı bir rol almaktadır (sadece konuşmacı, sadece görüş gibi)	Çevre alanındaki yerel, ulusal veya uluslararası davalara taraf olmakta ve kamuoyu baskısı oluşturmaya çalışmaktadır.	Çevre alanındaki uluslararası anlaşmaların hazırlanmasında aktif rol almakta ancak görüşleri anlaşmalara yansımamaktadır.	Bölgesel veya ulusal bir örgütlenmeye sahiptir, belirli bir bölgede aktif faaliyet göstermektedir. Ağlar aracılığı ile uluslararası faaliyet göstermektedir.	Çevre alanında her yıl bölgesel etkinlikler düzenlemektedir. Diğer alternatif örgütlenme biçimleri ile ortak alanlar belirlenerek kapasite geliştirme çalışmaları yapılır ancak koordinasyon yeterli seviyede değildir.	Lobicilik faaliyetleri yapmakta ancak faaliyetlerden aldığı sonuçları takip etmemektedir.	Gelirleri bulunmakta ancak bunlar tutarsızlık göstermektedir. Üye aidatları gibi sürdürülebilir olmayan gelirleri vardır.	Faaliyetler çerçevesinde görünürlük sağlamak için yayınlar yapılır.
Az Katkı Vermektedir	Çevre alanında önemli kabul edilen uluslararası toplantılara katılım sağlamamaktadır.	Çevre alanındaki yerel, ulusal ve uluslararası davaları sadece takip etmekte ve bunları raporlamaktadır.	Çevre alanındaki uluslararası anlaşmaların hazırlanacağı konferanslara katılım göstermektedir. Ancak aktif bir rolü bulunmamaktadır.	Ulusal veya yerel bir örgütlenmeye sahiptir. Ancak bazı ulusal, uluslararası toplantılara katılım göstermektedir.	Etkinli sayısı azdır, yerel ve ulusal seviyededir. proje kapasitesi düşüktür, az sayıda proje yapılır, birkaç kişinin inisiyatifi ile porje gerçekleştirilir.	Lobicilik faaliyetleri düzenli ve sistematik değildir	Gelirleri çok düşüktür, sadece sürdürülebilir olmayan dönemlik proje fonları ile çalışmalar yapılmaktadır.	Düzensiz faaliyetler yapılır. Düzensiz bir şekilde yayınlar yapılır, raporlar hazırlanır.
Katkı Yoktur	Hiçbir katkıda bulunmamıştır.	Hiçbir katkıda bulunmamıştır.	Hiçbir katkıda bulunmamıştır.	Hiçbir katkıda bulunmamıştır.	Hiçbir katkıda bulunmamıştır.	Hiçbir katkıda bulunmamıştır.	Hiçbir katkıda bulunmamıştır.	Hiçbir katkıda bulunmamıştır.
HUKUKİ KATKI				SİYASAL KATKI				
	Toplantılara Katılım	Davalar	Uluslararası Anlaşmalardaki Rolü	Örgütlenme Türü	Faaliyetler	Etki Gücü	Destek	Çıktı
Çok Fazla Katkı Vermektedir	3	3	3	3	3	3	3	3
Katkı Vermektedir	2	2	2	2	2	2	2	2
Az Katkı Vermektedir	1	1	1	1	1	1	1	1
Katkı Yoktur	0	0	0	0	0	0	0	0

Oluşturulan matrisin teoriler ile ilişkisini incelediğimizde öncelikle belirtmemiz gereken husus Paterson (2014) tarafından da belirtilen çevre politikaları ile ilgili literatürün Liberalizm, Kurumsalcılık ve Eleştirel Teori'den etkilenecek farklı bakış açıları ile oluştuğu hususudur.

Liberal Teori'de 1990'larda küreselleşmenin de etkisi ile devlet merkezci uluslararası rejimlerden, sadece devletlerarası iş birliği sorunları ile kısıtlı olmayan, daha geniş bir küresel yönetişime bir geçiş olmuştur. Çevre alanındaki bu yeni literatür çeşitli aktörler ile çok merkezli bir yapıya dikkat çekmektedir (Savaşan, 2021, s. 128 – 129). Bu çeşitli aktörlerden bir tanesi hiç kuşkusuz STK'lardır. Bu çerçevede matrisin STK'ları değerlendiriyor olması Liberal Teoriler'in çok merkezli ve çok aktörlü bakış açısı ile uyumludur.

Yeşil Teori hem batının kapitalizmine hem de Sovyet komünizmine karşı olarak çevrenin kirlenmesine, düzeninin bozulmasına, çevrenin sömürerek sanayileşmeye karşı olarak alternatif bir yol göstermekte ve bu çerçevede Eleştirel Teori ile bağdaştırılmaktadır (Savaşan, 2021, s. 132). Paterson (2005) Yeşil Teori'nin özelliklerini ekomerkezcilik, büyümenin sınırları ve gücün ademi merkeziyetçiliği olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede özellikle ademi merkeziyetçilik devlet dışı aktörlerin önemini ortaya koymakta ve matriste STK'ların uluslararası alanda çevrenin korunmasını ölçmesi ile bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Betsill (2014) ise çevre alanındaki yönetişimin öneminden bahsetmiş; ayrıca bu alandaki çalışmaların teorik, metodolojik ve tarihsel olarak ele alınması, küresel çevre politikasını etkileyen aktörlerin (kurumlar, kuruluşlar, yapılar vb.) ele alan kanıtlar içeren temel argümanlar ortaya konulması ve küresel çevre politikasının sonuçlarının sürdürülebilirlik, adalet, etkililik ve şeffaflık çerçevesinde değerlendirilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Matrisin bir ölçüm aracı olması, ortaya kanıtlar koyması, küresel çevre politikalarını Betsill (2014) tarafından ortaya konan araçlar ile ölçmesi de matrisin yönetişim ile bağlantısını ortaya koymaktadır.

Jamion (2010) tarafından da belirtildiği üzere iklim değişikliğinin sonucunda ortaya çıkan çevresel hareketler ve iklim hareketlerin teorik dayanağı toplumsal hareketler teorileridir.

Sonuç olarak geliştirilen matris Liberal Teoriler ve altında incelenen Liberal Kurumsalcılar, Rejim Teorileri; Eleştirel Teori altında incelenen Yeşil Teori ve Toplumsal Hareketler Teorileri altında incelediğimiz Çevresel Hareketler, İklim Hareketi ve İklim Adaleti ile ilişkilidir. İklim Hareketi Della Porta ve Parks (2014) tarafından da belirtildiği üzere ulus ötesi çağrılar yapılmakta ve toplu hareketler ortaya çıkmaktadır. Bu toplu hareketler alternatif örgütlenme biçimleri tarafından organize edilmektedir. İklim Adaleti ise gerek Paris İklim Anlaşması'nda belirtildiği üzere, gerekse Hall (2014), Olawuyi (2015) tarafından ortaya konduğu üzere iklim davaları ve insan hakları ile ilgilidir. Ayrıca yapılan teorik tartışmalar neticesinde uluslararası toplumda ve devletlerde oluşan genel kanı çevrenin bir insan hakkı olarak düzenlenmesi ve korunması yönünde olmuştur. Çevre hakkı ilk kez BM tarafından Stockholm'de düzenlenen İnsan ve Çevresi Konferansı'nda ortaya atılmış ve 1972 Stockholm Deklarasyonu'nda bu husus düzenlenmiştir. Deklarasyonda insanların refah içerisinde bir çevrede yaşaması temel hak olarak görüşmüş ve insanlara çevreyi korumak ve geliştirmek için sorumluluk yüklenmiştir. Bu kritere Çernobil Nükleer Santrali'nin patlaması sonucunda oluşan felaketten sonra sağlıklı yaşam kriteri de eklenmiştir. 14 Aralık 1990'da BM Genel Kurulu tarafından da insanların sağlıklı bir çevrede yaşaması gerektiği kabul edilmiştir (Duymaz, 2013, s. 180). Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından çevrenin korunması Greenpeace İngiltere davasında²² Bu çerçevede incelediğimizde matrisin hukuki katkı boyutu, özellikle de İklim Adaleti boyutu insan hakları davaları üzerinden bir değerlendirme sunmaktadır.

Çalışma kapsamında geliştirilen ölçüm matrisinin 1. Bölüm açıklanan uluslararası ilişkiler ve sosyoloji temelli teoriler ile ilişkileri Tablo – 7'de gösterilmektedir.

²² Dava McDonalds aleyhine olan broşürlerin dağıtılması neticesinde İngiliz mahkemelerinin Greenpeace'i para cezasına çarptırması; ancak AİHM'in bu kararı bozması ile ilgilidir.

Tablo – 7 Ölçüm Araçları ve Teoriler ile İlişkisi

(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Teoriler / Ölçüm Aracı	Toplantılara Katılım	Davalar	Uluslararası Anlaşmalardaki Rolü	Örgütlenme Türü	Faaliyetler	Etki Gücü	Destek	Çıktı
Liberal Teoriler								
Liberal Kurumsalcılar								
Rejim Teorileri								
Yeşil Teori								
Toplumsal Hareketler Teorisi								
Çevresel Hareketler								
İklim Hareketi								
İklim Adaleti								

Yukarıdaki tabloda teoriler ile ilişkisi konulan ölçüm araçları seçilen bir vakada kullanılacak ve çalışma sonuca ulaştırılacaktır. Bu vaka çalışmanın araştırma sorusu ile bağlantılı olarak alternatif örgütlenme biçimleri içerisinde seçilecektir. Öncelikle cevap vermemiz gereken soru hangi alternatif örgütlenme biçiminin neden seçildiğidir. Bu çerçevede ikinci bölümde ele alınan STK'lar, ağlar, kamu özel sektör ortaklıkları, lobiler, elit ittifakları, kulüpler ve resmi olmayan gençlik grupları incelenmiş ve açıklanmıştır. Çalışmada incelenecek olan alternatif örgütlenme biçiminin çevreye hukuki ve siyasi katkısını ölçüm sağlayacak verilerini elde edebilmemiz için ilgili alanda;

- Akademik literatürün geniş olması,
- Uluslararası ilişkiler disiplininde kabul görmesi,
- Saha çalışmalarının bulunması,
- Yaptıkları çalışmalara erişimin mümkün olması,
- Uluslararası ilişkilerde temsil edilmesi temel ölçütler olarak alınmıştır.

Ölçüm sağlayacak verilerin elde edilebilmesi için alternatif örgütlenme biçimlerini incelediğimizde STK'lar, ağlar ve lobiler ile ilgili çok sayıda çalışma bulunurken; kamu özel sektör ortaklıkları, lobiler, elit ittifakları, kulüpler ve resmi olmayan gençlik grupları alanında literatür çok zengin değildir. STK'lar ve nispeten ağlar, kısmen lobiler uluslararası ilişkiler disiplininde kabul görmüşken elit ittifakları, kulüpler ve resmi olmayan gençlik grupları disiplinde bir ağırlığa sahip değildir.

İncelenen tüm alternatif örgütlenme biçimlerinin saha çalışmaları bulunmaktadır. Ancak saha çalışmalarına erişim noktasında tüm alternatif örgütlenme biçimlerinin yaptıkları faaliyetlere erişmek mümkün olmamaktadır. Resmi olmayan gençlik grupları projeler yapmakta ancak projelerini sadece fon aldıkları kuruma raporlamaktadırlar. Kulüpler çalışmalarını genellikle üyeleri ile paylaşmaktadırlar. Kamu özel sektör ortaklıkları tarafından yapılan çalışmalar kâr amacı güttüğü için kamuoyuna çalışmaları açıklamak gibi bir gayeleri bulunmamaktadır. Lobiler ve elit ittifakları yöntemlerinin açığa çıkmaması için zaman zaman çalışmalarını gizli tutmaktadırlar. STK'lar ve ağlar özellikle web siteleri aracılığı ile bilgilendirmeler yapmaktadırlar. Temsiliyet çerçevesinde incelendiğinde ise STK'lar BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ne akredite olabilmekteyken, ağlar farklı STK'lardan meydana gelseler de yasal temelde tüzel kişiliğe sahip bir STK olarak ancak temsil edilebilmektedirler. Bunun yanında ikinci bölümde belirtildiği üzere lobiler, STK veya şirket olarak örgütlenebilmektedir; ancak genellikle lobicilik STK'lar tarafından da kullanılan bir yöntemdir. Lobiler tüzel kişiliğe sahip olsalar da BM nezdinde STK vasfında olduklarında temsil edilebilmektedirler. Kamu özel sektör ortaklıkları kar temelli kuruluşlar olarak yerel çalışmalar yaparken, kulüpler ve elit ittifakları da yerel ve ulusal bazlı çalışmalar yapmaktadırlar.

Bu verilerden yola çıkıldığında bu çalışmada temel olarak alternatif örgütlenme biçimlerinden çevre alanında çalışan STK'ların vaka olarak incelenmesine karar verilmiştir. STK'ların arasından ise,

- BM Programları'na aktif katılan,
- BM Ekonomik Sosyal ve Konseyi'nde danışma statüsüne sahip olan veya akredite olan,
- BM'in diğer örgütlerine akredite olan,
- Uluslararası bir örgütlenme modeline sahip olan,
- Tanınır,
- Erişilebilir,
- Birden fazla ülkede yıl içerisinde birden fazla faaliyet yürütmüş bir STK belirlenecektir.

Uluslararası hukukta STK'ların kişiliği bulunmamakta ve uluslararası ilişkilerde nihai kararlar devletler tarafından verilmektedir. Devletlerin temsil edildiği en önemli uluslararası örgütlerden bir tanesi BM'dir. BM Anlaşması'nın 71. Maddesi Ekonomik ve Sosyal Konsey'in STK'lara danışmasına olanak sağlamaktadır. STK'lara Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından akredite olma imkânı verilmektedir. Bir STK'nın akredite olması hiç kuşkusuz ki çevrenin korunmasına katkı sağlayacaktır. Seçilecek olan STK'nın çalışmanın konusu ile bağlantılı olarak incelenmesi için uluslararası bir örgütlenme modeline sahip olması gerekmektedir. Ayrıca STK'nın dünyaca bilinir olması da çalışmanın daha ilgi çekici olmasını sağlayacaktır. Ölçümün değerlendirme matrisi çerçevesinde tam ve doğru yapılabilmesi için erişilebilir bir STK olması yani tüm çalışmalarının web sitesi, dergiler, raporlar vb. araçlar ile yayınlanması gerekmektedir. Son olarak çalışmada doğru sonuçlara ulaşabilmek için çevre alanında aktif faaliyetler göstermesi ve belirli bir bütçeye sahip olması gerekmektedir.

Belirlenen özellikler çerçevesinde incelendiğinde bu çalışmada Doğal Hayatı Korum Vakfı'nın (World Wild Foundation – WWF) veya Greenpeace'in çalışmada vaka olarak seçilebileceği düşünülmüştür; zira, iki STK karşılaştırıldığında her ikisi de uluslararası bir örgütlenme modeline sahiptir, tanınmıştır, erişilebilirdir, birden fazla ülkede yıl içerisinde faaliyetler göstermektedir. WWF 1996 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ne akredite olmuş ve danışma statüsüne sahipken Greenpeace 1998 yılından bugüne her iki statüye de sahiptir. İkisi arasındaki en temel fark WWF'in sadece BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'na (Commission on Sustainable Development – CSD) akredite olmasına karşın²³; Greenpeace, UNEP, BM Uluslararası Denizcilik Organizasyonuna (IMO), BM Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonuna (Economic and Social Commission for Asia and the Pacific – UNESCAP), BM Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonuna (Economic and Social Commission for Western Asia – UNESCWA), BM Afrika Ekonomik Komisyonuna (Economic Commission for Africa – UNECA), BM Avrupa Ekonomik Komisyonuna

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz.

<https://esango.un.org/civilsociety/consultativeStatusSummary.do?profileCode=1285> (Erişim: 29 Mayıs 2023)

(Economic Comission for Europe - UNECE), BM Gıda ve Tarım Örgütüne (FAO), BM Latin Amerika Ülkeleri Ekonomik Komisyonuna (Economic Comission for Latin America and the Carribean – UNECLAC) akredite olmasıdır²⁴. Bu temel fark devletlerin temsil edildiği ana örgütlerden bir tanesi olan BM’de bir STK olarak Greenpeace’e aktif bir katılım şansı verdiğinden dolayı Greenpeace vaka olarak bu çalışmada incelenmesine karar verilmiştir

3.2. Vaka Analizi - Greenpeace

Vaka analizine başlamadan önce uluslararası ilişkilerde alternatif örgütlenmelerin aktör olarak kabul edilip edilmediğine değinilecek ve bir aktör tanımı yapılacaktır. Aktör, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “herhangi bir olayda etkisi veya katkısı olan kimse”²⁵ olarak tanımlanmaktadır. Aktörün uluslararası ilişkiler disiplinindeki tanımı da Türk Dil Kurumu’nun tanımı ile birçok noktada bağdaşmaktadır. Evan ve Newnham (1988) tarafından hazırlanan “The Penguin Dictionary of International Relations” isimli çalışmada aktör; uluslararası ilişkilerde tanımlanabilir bir rol oynayan herhangi bir varlık olarak kabul edilmiştir. Daban (2017) aktörü bağımsız karar alabilme özelliklerine sahip, otonom bir şekilde hareket edebilen, kendisinin haricindeki aktörleri diplomasi aracılığı ile etkileyebilme kabiliyetine sahip yapılar olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalardan yola çıkıldığında geliştirilen matris çerçevesinde bir aktör tanımı yapılacak olursa aktör örgütlenmesini tamamlamış, başka bir aktörü etkileme potansiyeline sahip, düzenli olarak alanında faaliyetler yürüten, hukuki olarak temsil edilebilen yapılardır.

Literatürde STK’ların uluslararası ilişkilerin bir aktörü olarak kabul edildiği görülmektedir. Mawlawi (1993) diplomaside STK’ların bir aktör olarak kabul edildiğini belirtirken; Arts (2000) rejim teorileri çerçevesinde devlet dışı aktörlere değinerek STK’ların aktör olduğunu belirtmektedir. Hudson (2005) devlet dışı aktörlerin de uluslararası ilişkilerdeki varlığını kabul ederken; Planck (2009)

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz.

<https://esango.un.org/civilsociety/consultativeStatusSummary.do?profileCode=1527>

(Erişim: 29 Mayıs 2023)

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 12 Haziran 2023)

uluslararası sistemin BM Şartı aracılığı ile devlet dışı aktörlerin katılımına izin verdiğini belirterek STK'ları bir aktör olarak kabul etmektedir.

Aktör kavramı uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde incelendiğinde, ana akım teoriler aktörü devlet olarak tanımlamışlardır. Liberal Teoriler, Eleştirel Teoriler, Toplumsal Hareketler Teorileri devlet dışı aktörlerin de uluslararası ilişkilerde önemli olduğunu belirtmektedirler. Bu çerçevede Liberal Teoriler devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerde rolünün olduğunu kabul ederek, kurumsallaşmanın öneminden bahseder ve devlet dışı aktörlere yer vermektedirler. Liberal Kurumsalcılar ve Neoliberal Kurumsalcılar ise rejimlere değinerek çevre alanında yönetişimin önemine vurgu yaparlar ve alternatif örgütlenme biçimi olan STK'ların önemli olduğunu vurgularlar. Rejim Teorileri ise ana akım teorileri eleştirerek devlet dışı aktörlerin aktif olduğu yönetişime büyük bir önem verirler. Özellikle 1990'larda devlet merkezli rejimlerden alternatif örgütlenme biçimlerini de kapsayan küresel yönetişim düşüncesine bir yöneliş ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede Liberal Teoriler alternatif örgütlenme biçimlerini bir aktör olarak kabul etmişlerdir.

Uluslararası ilişkilerde çevre konusuna yeni bir bakış getiren Yeşil Teori geleneksel teorilere eleştirel bir yaklaşım getirmesi sebebi ile Eleştirel Teoriler altında incelenmiştir. Bu kapsamda devletin uluslararası ilişkilerin temel aktörü olmasına da eleştiri getirmiş ve merkezsizleştirme yaklaşımı ile devlet dışı aktörlere yani alternatif örgütlenme biçimlerine önem vererek onları bir aktör olarak kabul etmiştir.

Çevresel hareketleri de açıklayan sosyoloji temelli Toplumsal Hareketler Teorisi, Kaynak Mobilizasyonu Teorisi ve Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi toplum içerisinde yaşanan değişimleri ve dönüşümleri incelemekte ve bu incelemeyi yaparken alternatif örgütlenme biçimlerini ön plana koymaktadır. Toplumsal hareketlerin sınıflandırılması sonucu ortaya çıkan çevresel hareketler ise çevresel değişim ve çevrenin korunması temelinde alternatif örgütlenme biçimlerini incelemektedirler.

Alternatif örgütlenme biçimleri uluslararası ilişkiler teorilerinde yer bulmuşsa da çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimlerine de teorik tartışmalarda değinilmiştir. Liberal Teoriler çevresel rejimlere odaklanırken, Liberal Kurumsalcılar ve Neoliberal Kurumsalcılar çevre alanını yönetişim çerçevesinde incelerler. Rejim

Teorileri çevresel rejimlere ve yönetişime odaklanmakta ve uluslararası çevre kurumlarının oluşturulması gerektiğini, alternatif örgütlenme biçimlerinin bu kurumlarda önemli bir rol alması gerektiğini savunurlar. Yeşil Teori çevre konusunun daha geniş bir perspektifte ele alınmasında önemli bir rol oynamış ve çevre sorunlarında devlet dışı aktörlerin yer almasını önemli görmüştür. Toplumsal Hareketler Teorileri ise Çevresel Hareketler, Çevresel Adalet, İklim Hareketi ve İklim Adaleti çerçevesinde çevre konusuna yaklaşmıştır.

Bu teorik çerçevelerden yola çıkıldığında Greenpeace hiç kuşkusuz ki teorik çerçevede belirtilen katkıları sağlamaktadır. Greenpeace'in örgütlenmesini tamamlamış olması, diğer aktörleri etkilemesi ve etkileme potansiyeline sahip olması, düzenli olarak faaliyetler yürütmesi ve hukuki kişiliği ile temsil kabiliyeti bulunması sebebi hiç kuşkusuz aktör olarak kabul edilmelidir.

Greenpeace 1979 yılında Hollanda yasalarına göre kurulmuş ve Amsterdam Ticaret Odası tarafından tescil edilerek vakıf şeklinde örgütlenmiş tam ismi “Stiching Greenpeace Council” olan kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. Bu çerçevede vakfın bir mütevelli heyeti bulunmaktadır. Bu mütevelli heyetinin amacı uzun vadeli olarak Greenpeace ağının küresel çapta etkinliğinin artırılmasıdır. Mütevelli heyeti tarafından Greenpeace International'ın yönetimine 6 üye seçmektedir. Yönetim kurulu Greenpeace International'a icra direktörünün atamasını gerçekleştirir ve icra direktörü yönetim kuruluna karşı sorumludur. Kurul ise politikaları belirlemekten ve icra direktörünü denetlemekten sorumludur. Böylelikle karşılıklı bir denetim mekanizması kurulmuştur. İcra direktörünün temel görevi Greenpeace Uluslararası'nın (International) günlük yönetiminin sağlanmasıdır. Greenpeace Uluslararası yönetim kurulunun temel görevi kuruluşu yönetmek ve uluslararası standartlar çerçevesinde kurumun yönetişimi ve mali açıdan yönetimini sağlamaktır.²⁶ Greenpeace'in 26 farklı ulusal ve bölgesel organizasyonu bulunmaktadır. Her bir organizasyonun kendi yöneticisi ve yönetim kurulu bulunmaktadır. Greenpeace

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz.

<https://www.greenpeace.org/static/planet4-international-stateless/2022/06/9888a8ad-greenpeace-international-annual-report-2021.pdf> (Erişim: 12 Haziran 2023)

Uluslararası'nın bu organizasyonlar üzerinde herhangi bir kontrolü bulunmamakta ancak küresel bir Greenpeace ağının koordinasyonunu kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Bu kolaylaştırma görevi kapsamında küresel Greenpeace standart ve politikalarının geliştirilmesi önemli bir yer tutmaktadır.

Yukarıda anlatılanlar çerçevesinde Greenpeace mütevelli heyeti, yönetim kurulu, icra direktörü bulunması, 26 farklı ülkede örgütlenmesi ile bağımsız bir karar alabildiği ve otonom bir şekilde hareket ettiği görülmektedir. Ayrıca Greenpeace tarafından 1993 yılından itibaren düzenli olarak faaliyet raporları üretilmiş ve yapılan çalışmalar anlatılmıştır. Bu çalışmalarda çevrenin korunmasına yönelik faaliyetler belirtilmiş ve kendisinin haricindeki aktörleri etkilediği açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu çerçevede incelendiğinde hiç şüphesiz ki Greenpeace uluslararası ilişkiler disiplinde bir aktör olarak kabul edilmelidir.

Greenpeace'in aktör olarak kabul edildiğini ortaya koyduktan sonra çalışma içerisinde geliştirilen matris ile çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı ölçülecektir. Bu çerçevede öncelikle hukuki katkının ölçümü sonrasında da siyasi katkının ölçümü yapılacaktır.

Matrisin birinci baktığı konu toplantılara katılım ve bununla bağlantılı olarak uluslararası anlaşmalardaki rolün incelenmesidir.

Greenpeace'in de katkıları ile 1993 yılında imzalanan Basel Anlaşması ile toksik atıkların İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) ülkelerinden OECD üyesi olmayan ülkelere geçişini yasaklamış; ayrıca Londra Boşaltma Sözleşmesi (The London Dumping Convention) ile radyoaktif ve endüstriyel atıkların denize boşaltılması yasaklanmıştır (Greenpeace, 1993).

1994 yılında Antarka'da Balina Koruma alanı oluşturulması Fransa tarafından önerilmiş ve Greenpeace tarafından da desteklenerek Uluslararası Balina Komisyonu tarafından onaylanmıştır. Ayrıca OEVD üyesi olmayan ülkelere zehirli atık ticaretini ortaya çıkaran Greenpeace eylemleri neticesinde bu ticareti yasaklayan Basel Sözleşmesi müzakere edilmeye başlanmıştır (Greenpeace, 1994).

1996 yılında Kapsamlı Nükleer Deneme Yasağı Anlaşması'nın (The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty) ABD, Rusya, Çin, Fransa ve Birleşik Krallık tarafından kabul edilmesinde Greenpeace kampanyaları önemli bir rol oynamıştır (Greenpeace, 1996).

1997 yılında Kyoto toplantısında sera gazlarının azaltılması konusunda mutabakata varılmasında aynı yıl içerisinde imzalanan Londra Anlaşması ile denizlere atık dökmenin yasaklanmasının kabul edilmesinde; ayrıca AB'nin OECD üyesi olmayan ülkelere Barcelona Anlaşması ile atık ihracını yasaklamasına katkı sağlanmış, Kyoto Protokolü'nün devletler tarafından uygulanması için pek çok faaliyet yürütmüş. Haziran 1997'de Greenpeace International Genel Müdürü Thilo Bode BM Genel Kurulu özel kuruluna hitap etmiş ve mevsimlerin değiştiğinden, denizlerdeki yaşamın azaldığından, karbon emisyonlarının arttığından bahsetmiştir (Greenpeace, 1997).

1998 yılında Lisbon'da düzenlenen EXPO sırasında Greenpeace tarafından denizlerin kirlenmesine ilişkin yapılan çalışmalar ve görüşler Kuzey Doğu Atlantik'in korunması için çalışmalar yapan çeşitli AB üyesi ülkelerden oluşan OSPAR²⁷ Bakanlar konseyine iletilmiş ve konsey tarafından denizlere petrol atıkları, radyo aktif atıklar ve toksik atıkların denizlere dökülmesi yasaklanmış; nükleer kulüp üyesi ülkelerin Londra'daki buluşmasından önce Greenpeace, Hindistan ve Pakistan'ı Kapsayıcı Nükleer Testlerin Engellenmesi (Comprehensive Nuclear Test Ban) anlaşmasını imzalamaya davet etmiş ve bu çerçevede diplomatik faaliyetler yürütmüştür (Greenpeace, 1998).

1999 yılında Greenpeace Dünya Ticaret Örgütü'nün bakanlar konferansına katılmış ve burada tedbir ilkesinin (precautionary principle)²⁸ ülkelerce tanınmasını önermiştir. Bu çerçevede ticaretin liberalleştirilmesine karşın çevrenin korunması için

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. ospar.org/about/how (Erişim: 11 Haziran 2023)

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.

[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA\(2015\)573876](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA(2015)573876) (Erişim: 11 Haziran 2023)

bu öneriyi gerçekleştirmiştir. Bu önerinin ardından UNEP, OSPAR gibi kurumlar tedbir ilkesinin korunmasını kabul etmişlerdir (Greenpeace, 1999).

2000 yılında Montreal Kanada’da genetiği değiştirilmiş ürünlerin (GDO)’ların uluslararası ticaretinin kontrol edilmesini sağlayan Biyogüvenlik protokolü Greenpeace tarafından 1995 yılından beri yürütülen kampanyanın da etkisi ile kabul edilmiştir (Greenpeace, 2000).

2001 yılında Greenpeace BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli’nde küresel iklim değişikliğinin temelinde petrol, kömür ve gaz kullanımının temel etmen olduğu belirtilmiştir (Greenpeace, 2001).

2004 yılında IMO Greenpeace’in Baltık Denizi’nde tehlikeli deniz taşımacılığının korunması yönündeki çalışmalarına ve çağrılarına yanıt vererek bu bölgeyi “Hassas Deniz Bölgesi” (Particularly Sensitive Sea Area) olarak belirlemiştir (Greenpeace, 2004).

2006 yılında Nairobi’de gerçekleştirilen dünya enerji bakanları toplantısında bakanlar sera gazı emisyonlarının yarıdan fazla düşürülmesi konusunda anlaşmışlardır, bu noktada Greenpeace tarafından önemli bir çaba sarf edilmiştir. Uluslararası Balina Avcılığı Komisyonu tarafından Alaska’da düzenlenen toplantıda Greenpeace’in lobi çalışmaları neticesinde Japonya’nın ticari balina avcılığına yönelik tutumunun daha fazla ülke tarafından desteklenmediği görülmüştür. BM tarafından alınan açık denizlerde dip trol avcılığının düzenlenmesi ile ilgili karardan sonra Güney Pasifik Okyanusu’nun korunmasında önemli bir aşama kaydedilmiştir. Anlaşmanın imzalanmasında Greenpeace’in çabaları etkili olmuştur.

2007 yılında Derin Deniz Dip Trolü’nü yasaklamak için devletler Greenpeace’in 4 yıldır yürüttüğü kampanya neticesinde Şili’de toplanarak Eylül 2007’den itibaren bölgede dip trolünü yasaklamışlardır (Greenpeace, 2007).

2008 yılında BM İklim Konferansı’nda Brezilya Greenpeace gibi örgütler başta olmak üzere uluslararası STK’lar tarafından yapılan baskılar neticesinde ormansızlaşmada %70 oranında azalmaya gideceğini açıklamıştır. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin açık denizlerde Deniz Koruma Alanlarının ilan edilmesine yönelik

kriterleri kabul edilmesinde Greenpeace'in önemli bir rolü olmuştur (Greenpeace, 2008).

2010 yılında Greenpeace tarafından Japonya'da Nagoya Protokolü'nün hazırlanmasına katkı sağlanmış ve bu çerçevede biyoçeşitlilik kaybını önlemek için çalışmalar yapılmıştır (Greenpeace, 2010).

2011 yılında COP17²⁹, görüşmelerinde AB üyelerini ABD'nin engelleme taktiklerini göz ardı etmeye ve ABD olmadan yeni bir iklim anlaşmasının imzalanmasını teşvik etmeye çalışmıştır. 2012 yılında Doha'da düzenlenen iklim müzakerelerine Greenpeace katılım göstermiş ve hükümetlerin daha yeşil bir dünyaya destek vermesini sağlamak için çalışmalar gerçekleştirmiş; Rio+20 zirvesi³⁰ kapsamında diğer STK'lar ile aktif bir iş birliğine girmiştir (Greenpeace, 2011).

2013 yılında emisyonları azaltmak için bir BM planı olan REDD+³¹ (Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation in Developing Countries) konusunda küresel bir anlaşmanın imzalanması için çalışmalar yapmıştır (Greenpeace, 2013).

2015 yılında BM üyesi devletler Greenpeace'in uzun yıllardan bu yana yürüttüğü kampanyalarında etkisi ile Açık Denizlerdeki Deniz Yaşamının Korunması'na yönelik uluslararası anlaşma imzalanmış, OSPAR kutupların korunması için Belçika'da anlaşmaya varmıştır (Greenpeace, 2015).

2019 yılında COP25 konferansında Sibirya'da çıkan orman yangınlarının iklim değişikliği sebebi ile oluştuğu Greenpeace'in de katkıları ile gündeme taşınmış; ayrıca aynı konferansta Greenpeace tarafından sanayileşmiş et endüstrisinin iklim değişikliğine etkisi hakkında önemli brifingler verilmiştir (Greenpeace, 2019).

2022 yılında UNEP bünyesinde bulunan BM Çevre Meclisi (Assembly) tarafından plastiğin kullanımını azaltmak amacı ile küresel plastik anlaşması için

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz <https://unfccc.int/event/cop-17> (Erişim: 20 Haziran 2023)

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz chrome extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.surdurulebilirlikalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/07/Rio_20_S%C3%BCreci_Hakkinda.pdf (Erişim: 20 Haziran 2023)

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz <https://redd.unfccc.int/> (Erişim: 21 Haziran 2023)

müzakereler başlatılacağına duyurulması üzerine Greenpeace bu müzakereler öncesinde ve bu müzakereler sırasında ulusal delegasyonlar ile irtibata geçerek bu anlaşmanın yapılması için çalışmalar gerçekleştirip bu anlaşmaya 1 milyondan fazla destekçi sağlamıştır. Bu anlaşmanın en önemli özelliği Paris İklim Anlaşması sonrasında imzalanan en önemli uluslararası çok taraflı çevre anlaşması olmasıdır, ayrıca aynı yıl içerisinde Avrupa Birliği'nin küresel orman tahribatı üzerindeki etkisini sınırlandıracak bir yasa çıkartılmasını sağlamıştır. Bu yasa soya, hurma yağı, sığır, odun, kauçuk, kakao ve kahve gibi ürünler ile lastik ahşap mobilyaların üretiminde ormanların tahrip edilmemesini sağlamaktadır (Greenpeace, 2022).

2023 yılında BM'de Küresel Okyanus Anlaşması Greenpeace'in de katkıları ile kabul edilmiştir (Greenpeace, 2023).

Greenpeace'in toplantılara katılımı ve uluslararası anlaşmalardaki rolü incelendikten sonra hukuki katkı çerçevesinde inceleyeceğimiz bir diğer husus İklim Adaleti çerçevesinde davalardır.

Greenpeace'in İklim Adaletini ilk kez 1998 yıl faaliyet raporunda dikkate aldığı görülmüş ve İklim Adaleti çerçevesinde yapılan çalışmalara özel bir yer ayrılmıştır. 1998 yılında Japonya'da Shintech firmasının vinil üretimine karşı yerel halkın kazandığı mahkeme ile üretim durdurulmuş ve Greenpeace bu süreçte yerel halk ile yakın çalışmıştır (Greenpeace, 1998). 1999 yılında Greenpeace tarafından hazırlanan 2.000 sayfalık iddialara dayanan davada; Birleşik Krallık tarafından kuzey kutbunda verilen keşif ruhsatlarında yaban hayatı korumadığına hükmetmiştir (Greenpeace, 1999).

2003 yılında başlayan ve 2005 yılında tamamlanan davada Greenpeace, Esso şirketi tarafından şirketin çevreye kirletmesi ile ilgili kullandığı "E\$\$o" logolu kampanyasından dolayı mahkemeye verilmiş ancak Greenpeace bu mahkemeyi Fransa'da kazanmıştır (Greenpeace, 2003). 2006 yılında Tayland'da GDO'lu ürünlerin ticarileşmesini önlemek için Greenpeace tarafından açılan lehte sonuçlanmıştır (Greenpeace, 2006). 2007 yılında Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi hükümetin nükleer enerjiyi yeniden canlandırma planlarını reddetmiştir (Greenpeace, 2007). 2008 yılında Birleşik Krallık'ın yeni kömür kullanımı planlarını önlemek için

Greenpeace tarafından iklim bilimcisi ve NASA’da görev yapan James Hansen mahkemeye gelmiş ve davada jüri üyeleri iklimi kömür yakmaktan korumak için doğrudan eyleme geçme kararını desteklemiştir (Greenpeace, 2008). 2009 yılında Greenpeace, Uluslararası Af Örgütü, çeşitli kurumlar, 3.000’den fazla avukat balina avcılığına yönelik yaptığı protestolar sebebi ile tutuklanan ve Tokyo İkili olarak tanınan³² Junichi Sato ve Toru Suzuki ile ilgili olarak Tokyo Temyiz mahkemesine kanıtların ifşa edilmesi için dilekçe yazmış; ancak bu temyiz başvurusu reddedilmiştir. 2010’da yapılacak yargılama öncesinde Greenpeace’in girişimleri ile BM Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu Tokyo İkili’nin kamu yararına olan bir skandalı ifşa etmelerinden dolayı insan haklarının Japon hükümeti tarafından ihlal edildiğini tespit etmiştir. Yargılama sonucunda Tokyo İkili üç yıl ceza almış ve cezaları ertelenmiştir (Greenpeace, 2009).

2011 yılında Danimarka’da yargılanan iklim aktivistleri için Greenpeace barışçıl protesto hakkını savunmuş ve davada aktivistler lehine karar çıkmıştır (Greenpeace, 2011).

2012 yılında İtalya’da enerji şirketi Enel’in kömür kullanımı ile ilgili Greenpeace tarafından yapılan kampanyaların mahkemeye taşınması mahkemece reddedilmiştir (Greenpeace, 2012).

2013 yılında AB çapında arıları öldürdüğü için Greenpeace’in lobicilik çalışmalarının da etkisi ile yasaklanan pestisitlerin kaldırılması Syngenta ve Bayer tarafından mahkemeye taşınmıştır (Greenpeace, 2013).

2014 yılında Kanada’da Ontario’da yeni nükleer reaktörler inşa etmesine yönelik federal kararlar bozulmuştur. Türkiye’de Akkuyu’da yapılacak olan nükleer santrale çevre lisansı verilmesine karşı Greenpeace tarafından dava açılmıştır. Greenpeace Hindistan ve Greenpeace Uluslararası tarafından açılan davada Hindistan Yüksek Mahkemesi 214 kömür bloğunun ruhsatlarını iptal etmiştir (Greenpeace, 2014).

³² Ayrıntılı bilgi için bkz. https://en.wikipedia.org/wiki/Tokyo_Two (Erişim: 21 Haziran 2023)

2015 yılında Filipinler’de İnsan Hakları Komisyonu fosil yakıt şirketlerini iklim değişikliğinden sorumlu tutmak için Greenpeace Güneydoğu Asya ve 14 kuruluş tarafından sunulan dilekçe ile soruşturma başlatmış; ayrıca genetiğini değiştirmiş ürünlerin geliştirilmesini yasaklamıştır (Greenpeace, 2015).

2016 yılında Doğa ve Gençlik örgütü ile Greenpeace tarafından Kuzey Kutbu’nda yeni petrol sondajına izin vererek kendi anayasasını çiğnediği için Norveç hükümetine dava açılmıştır (Greenpeace, 2016). 2017 yılında reddedilen davaya karşı temyiz başvurusu yapılmıştır.

2017 yılında Greenpeace tarafından İklim Adaleti ve sorumluluk kampanyası başlatılmıştır. Bu çerçevede fosil yakıt şirketlerinin iklim değişikliğine sebep olmalarının sonuçlarını görmelerini sağlamak için çalışmalar başlatmıştır. Bu çerçevede Greenpeace Güneydoğu Asya tarafından iklim değişikliği alanında soruşturmalar başlatılması talep edilmiştir. Ayrıca İsviçre’deki 1000 yaşlı kadın Greenpeace İsviçre’nin desteği ile hükümetlerinin Paris İklim Anlaşması taahhütlerine yerine getirmesini talep etmiştir; ayrıca Greenpeace Kanada tarafından Kuzey Kutbu’nda yapılan sismik patlamalara karşı açılan davaya destek olunmuştur. Ayrıca Greenpeace’in de destekleri ile Kanada’da yaşayan Clyde Nehri sakinleri bölgelerindeki petrol arama faaliyetlerinin durdurulması için açtıkları mahkemeyi kazanmışlardır (Greenpeace, 2017).

2018 yılında Greenpeace Rusya Menhxyora Ulusal Parkı’nı inşaat ve ticari alana çevirme girişimleri sebebi ile Yüksek Mahkeme’ye açtığı davaları kazanmış, Belçika’da Flaman hükümetine yönelik hükümetin hava temizliği ile yeterince mücadele etmediği ile ilgili açılan dava Greenpeace lehine sonuçlanmıştır. Bunun yanında Greenpeace tarafından Bir Halk Rehberi isimli rapor ile hükümetlere iklim krizi kapsamında açılacak davalara ilişkin vatandaşlara bir yol haritası sunulmuştur (Greenpeace, 2018).

2019 yılında Filipinler İnsan Hakları Komisyonu tarafından fosil yakıt şirketlerinin iklim değişikliğine etkileri sebebi ile sorumlu tutulabilecekleri kararında Greenpeace’in önemli bir etkisi olmuştur; bunun yanında iklim davalarının artması

neticesinde 2019 yılında Greenpeace uzmanları tarafından komisyonlara çeşitli kanıtlar sunulmuştur (Greenpeace, 2019).

2020 yılında Greenpeace Güney Doğu Asya Endonezya Yüksek Mahkemesi'nde Tarım ve Mekansal Planlama Bakanlığı aleyhine açılan davayı kazanarak, bakanlığın Papua ve Batı Papua'daki Palmiye Yağı plantasyonlarının mülkiyet verilerinin yaygınlaşmasını yasal olarak bağlayıcı hale getirmesini sağlamıştır. Ayrıca Greenpeace İspanya düşük emisyon bölgesinin kaldırılmasını engellemeye yönelik davayı kazanmıştır (Greenpeace, 2020).

2021 yılında Yeni Zelanda Aotearoa'da Greenpeace Trans-Tasaman isimli maden şirketi ile mücadele etmiştir. Şirket gelecek 35 yılda deniz tabanında 50 milyon tonluk kazı yapmak isterken Yeni Zelanda yargıtayı (supreme court) şirketin çalışmalarını onaylamamıştır. Belçika'da ise Greenpeace Flemenk hükümetinin nitrojen dioksit kullanımında Avrupa standartlarını aştığı gerekçesi ile Brüksel temyiz mahkemesi tarafından yarım milyon avrodan fazla ceza ödemesine hükmedilmiştir. Fransa'da ise Paris İdare Mahkemesi Greenpeace Fransa'nın da müdahil olduğu davada Fransız hükümetini iklim krizi ile yeterince mücadele etmediği için hatalı bulmuş ve hükümetin ek önlemler alması yönünde karar vermiştir. Greenpeace Hollanda, Friends of Earth, Action Aid ve 17.379 bireysel davacı tarafından açılan mahkemede Shell iklim değişikliğine yaptığı olumsuz katkılardan sorumlu tutularak karbon emisyonlarını azaltılması yolunda karar verilmiştir. Demokrotik Kongo Cumhuriyeti'nde Fransız Perenco şirketinin petrol çıkarma faaliyetlerinde 167 farklı kirlilik olayı ile ilişkilendirilmesinin ardından Fransız mahkemeleri olaya el atmış ve şirketi savunmaya davet etmiştir, bu süreçte Greenpeace tarafından Kongo Havzası'ndaki yağmur ormanlarında yaşanan kirliliği belgelemektedir. Senegal'de ise Greenpeace Çayar kasabasında çevreyi kirleten balık unu fabrikasını kapatmak için yasal işlemler başlatmıştır. Mahkemeye içme suyunda yasal olarak kabul edilen seviyenin 30 katı selenyum ve toksik maddeler ile ilgili kanıtlar sunulmuş ve fabrika mahkemeyi kaybetmiştir. Böylece Çayar belediyesi atık suların göllere ve çevresine dökülmesini yasaklamıştır. Hollanda Lahey mahkemesi Shell'in iklime zarar verdiğine hükmetmiştir. BM İnsan Hakları Komitesi Avusturalya hükümetini Torres Strait

adasında yaşıyan sekiz kişinin iklim değışikliğinin etkinliğinden yeterince korunmayarak bir insan hakları ihlalinin yaşıandığını tespit etmiştir. Bu çerçevede bir ulus devlete karşı alınan ilk kararda Greenpeace'in de çalışmaları olumlu etki etmiştir (Greenpeace, 2021).

2022 yılında Greenpeace tarafından başlatılan hareket neticesinde Filipinler İnsan Hakları Komisyonu iklim değışikliğine sebep olan şirketlere yönelik yasal zemin bulmuştur. Özellikle çimento ve fosil yakıt şirketlerinin ticari faaliyetlerinin iklim değışikliğine ve insan hakları ihallelerine yol açtığı belirtilmiştir (Greenpeace, 2022).

2023 yılında Greenpeace, Resolute Forest Product şirketinin; Greenpeace Amerika, Greenpeace Uluslararası ve Greenpeace çalışanlarına yönelik açtığı 100 milyon dolarlık davayı kazanmıştır. Ayrıca BM Genel Kurulu'nda oy birliği ile kabul edilen karar ile Uluslararası Adalet Divanı'nın iklim politikalarının insan hakları üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurması ve uluslararası anlaşmalar kapsamında yenilikçi ve iddialı adımlar atılması sağlanmıştır (Greenpeace, 2023a).

Greenpeace incelenen dönemde toplantılara katılım sağlamış, uluslararası anlaşmaların ortaya çıkmasında rol oynamış ve çeşitli iklim davalarına gerek taraf gerek destekçi olarak katılım sağlayarak çevrenin korunması için hukuk alanında çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmaların yanında incelenecek olan bir diğer husus Greenpeace'in örgütlenme türü, faaliyetleri, etki gücü, kapasitesi ve çıktıları çerçevesinde çevrenin korunmasına siyasal katkısıdır.

Matrisin siyasal katkı çerçevesindeki ilk ayağı örgütlenme türüdür. Bölümün başında da belirtildiği üzere Greenpeace Belçika yasalarına göre kurulmuş bir kurumdur ve 26 farklı bölge veya ülkede ofisleri bulunmaktadır. Bu çerçevede incelendiğinde Greenpeace uluslararası bir örgütlenmeye sahiptir.

Siyasal katkı çerçevesinde ölçülecek bir diğer konu ise faaliyetler etki gücü ve kapasitedir. Faaliyetler, etki gücü ve kapasite birbirini etkileyen ve tamamlayan etmenler olduğu için birlikte incelenecektir. Greenpeace'in ofisleri tarafından çevrenin korunmasına yönelik pek çok faaliyet organize edilmektedir. Ofis tarafından yürütülen

faaliyetler 1993 yılından bu yana raporlanmakta ve Greenpeace'in web sitesinde yayınlanmaktadır.

1993 yılında Greenpeace tarafından Birleşik Krallık'taki nükleer yeniden işleme tesisleri protesto edilmiş, soğutma sistemlerinde ozon dostu gazlar kullanılması için kampanyalar düzenlenmiştir (Greenpeace, 1993).

1994 yılında Greenpeace tarafından OECD üyesi olmayan ülkelere yapılan zehirli atık ticareti açığa çıkarılmıştır (Greenpeace, 1994).

1995 yılında Greenpeace, Fransa'nın nükleer testlerinin engellenmesi için kampanyalar yürütmüş ve 167'den fazla hükümetin bu testlere karşı olduğunu beyan etmesinde etkili olmuş, Shell firmasının Brent Spar isimli petrol depolama tesisinin kapanmasını sağlamış, Rusya'da tarihi ormanların Dünya Doğal Miras Listesi'ne eklenerek korunması sürecinde kampanyalar yürütmüş, Çin'de soğutma teknolojilerinde yeşil teknolojilerin kullanılmasına katkı sağlamıştır (Greenpeace, 1995).

1996 yılında petrol'ü durdur, güneşe geç (stop oil – go solar) isimli kampanya ile sürdürülebilir enerji programı için çalışmalar yapılmış, bunun yanında Greenpeace tarafından Rusya, Birleşik Krallık, İspanya ve ABD'de çevrenin korunması ile ilgili çeşitli kampanyalar organize edilmiştir (Greenpeace, 1996).

1997 yılında Greenpeace tarafından çocuklara kimyasal açıdan zararlarından dolayı PVC'den üretilen oyuncakların raflardan kaldırılması için çalışmalar başlatılmış ve İspanya, İtalya, Yunanistan ve Filipinler'de bu tür oyuncaklar raflardan kaldırılmıştır; ayrıca Avusturya, Danimarka, İspanya ise AB'yi bu konuda hareket etmeye çağırmıştır (Greenpeace, 1997).

1998 yılında BM tarafından ilan edilen Okyanusların korunması programı ile Greenpeace tarafından bu alanda uluslararası faaliyetler organize edilmiştir. Ayrıca Shell tarafından Greenpeace'in yoğun kampanyalarına sebep olan Brent Spar deniz tesisinin geri dönüşüm için karaya çıkarılması kabul edilmiştir (Greenpeace, 1998).

1999 yılında Japonya'ya Uluslararası Deniz Mahkemesi yasaları çerçevesinde deneysel balıkçılığı durdurma emri verilmiştir. Greenpeace'in katkıları ile dokuz ülke

çocuklara yönelik oyuncaklarda zararlı PVC'lerin kullanımını yasaklamıştır (Greenpeace, 1999).

2000 yılında Greenpeace raporlarında kampanyalar ve çalışmalar okyanuslar, antik ormanlar, iklim, kimyasallar, nükleer enerji, genetik mühendisliği olarak sınıflandırmaya tabi tutulmuş ve kurum tarafından tüm çalışmalar bu çerçevede yürütülmüştür. Greenpeace tarafından başlatılan testler ile Avrupalı perakendecilerin ve çok uluslu şirketlerin yan kuruluşlarının GDO'lu ürünleri kullanmasını önlemek için ürünleri test etmeye başlamış ve test sonuçlarını yayınlamıştır. Güney ve Atlantik Okyanusunda yasa dışı balıkçılık ile mücadele etmek için lobicilik çalışmaları yapmıştır (Greenpeace, 2000).

2001 yılında Greenpeace tarafından yürütülen kampanya ile dünyadaki en büyük 100 şirketin genel müdürlerine ABD'nin Kyoto Protokolü'nü reddetmesinde katkıları olduğu için mektup yazılmıştır. Bunun yanında BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nde küresel iklim değişikliğinin temelinde petrol, kömür ve gaz kullanımının temel etmen olduğu belirtilmiştir (Greenpeace, 2001).

2002 yılında Greenpeace aktivistleri tüm kıtalardan 54 ülkede çevre kuruluşları ile iş birliği halinde atık yakma fırınlarını protesto etmişlerdir. 2002 yılında Greenpeace Kyoto Protokolü'nün onaylanması için önemli çalışmalar yapmış ve AB'nin ardından Japonya'da protokolü onaylamıştır. Protokolün yürürlüğe girmesi için 55 ülkenin onayı gerektiği için Greenpeace lobi çalışmalarına devam etmiştir (Greenpeace, 2002).³³

2003 yılında dünya çapında 30 milyon insan Irak savaşına karşı protesto İngiltere'de protesto gösteresi düzenlemiştir. Greenpeace siber aktivistleri tarafından düzenlenen ve Greenpeace tarafından geliştirilen "Greenfreeze" teknolojisinin kullanmasını amaçlayan kampanya ile Coca Cola'dan sonra Mcdonald's tarafından Danimarka'da çevreye zarar veren kimyasalları kullanmayan ilk restoran açılmıştır. Greenpeace'in yoğun lobi faaliyetleri sonucunda yasa dışı ağaç kesimleri sebebi ile BM Liberya'ya yaptırım uygulamaya başlamıştır. Unilever güney Hindistan'da yol

³³ Protokol 2005 yılında yürürlüğe girmiştir.

açtığı zehirli civa pisliğini temizlemeyi kabul etmiştir. Amazon'un yerli halklarından bir tanesi olan Deniler ağaç kesimlerine karşı Greenpeace'in de desteği ile 18 yıldır yürüttükleri kampanyanın başarıya ulaşmasını sağlamışlardır. Güvenli olmayan petrol tankerlerine karşı dünya çapında nakliye düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir (Greenpeace, 2003).

2004 yılında Greenpeace dünyadaki tehlikeli kimyasalların ortadan kaldırılmasını hedefleyen Stockholm sözleşmesinin kabul edilmesi için yoğun bir lobi çalışması gerçekleştirmiş, aynı yıl içerisinde BM Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) Greenpeace'in Baltık Denizi'nde tehlikeli deniz taşımacılığının korunması yönündeki çalışmalarına ve çağrılarına yanıt vererek bu bölgeyi "Hassas Deniz Bölgesi (Particularly Sensitive Sea Area) olarak belirlemiştir. Böylelikle petrol tankerleri başta olmak üzere gemiler üzerindeki kısıtlamaların artması sonucunda kazaların azalması ve petrol sızıntılarının azalması sağlanması hedeflenmiştir (Greenpeace, 2004).

2005 yılında Xerox firması Avrupa'nın en çok ağaç kesen firmalarından bir tanesi olan SotraEnso'dan kereste hamuru almayı reddetmiştir. Sony Ericsson, LG, Motorola gibi telekomünikasyon şirketleri ile sağlık ve vücut bakım şirketleri L'Occitane, Levitacosc ve Alqvimia zehirli kimyasalları ürünlerinden kaldıracağını duyurmuştur. Arjantin'in başkenti Buenos Aires şehri Greenpeace'in kampanyasının ardından sıfır atık politikası izlemeyi kabul etmiştir. İsviçre'de GDO'lu ürünlerin Alpler'de yetiştirilip yetiştirilmemesi ile ilgili referandum hayır ile sonuçlanmıştır (Greenpeace, 2005).

2006 yılında Greenpeace Asya Kalkınma Bankası'na yaptığı lobi çalışmasından sonra banka tarafından temiz enerji yatırımları için 1 milyar dolarlık kaynak ayrılmıştır. Ayrıca Nairobi'de gerçekleştirilen dünya enerji bakanları toplantısında bakanlar sera gazı emisyonlarının yarıdan fazla düşürülmesi konusunda anlaşmışlardır, bu noktada Greenpeace tarafından önemli bir çaba sarf edilmiştir. Avrupa Yenilenebilir Enerji Konseyi ile Alman Havacılık Merkezi ve Greenpeace tarafından küresel enerji devrimi çerçevesinde 2050 yılına kadar yenilenebilir enerjinin kullanılmasını sağlamak için bir plan geliştirilmiştir. Çevrenin korunmasına

yönelik hazırlanan İyileşmeye Yönelik Yol Haritası ile 2050 yılına kadar kabon salınımının %50 oranında azaltılması için yapılması gerekenler bir plan dahilinde anlatılmıştır. Greenpeace'in çalışmaları neticesinde Avrupa'daki devlet başkanları 2020 yılına kadar yenilebilir enerji kullanımını %20 oranında arttırmayı taahhüt etmişlerdir. Uluslararası Balina Avcılığı Komisyonu tarafından Alaska'da düzenlenen toplantıda Greenpeace'in lobi çalışmaları neticesinde Japonya'nın ticari balina avcılığına yönelik tutumunun daha fazla ülke tarafından desteklenmediği görülmüştür. BM tarafından alınan açık denizlerde dip trol avcılığının düzenlenmesi ile ilgili karardan sonra Güney Pasifik Okyanusu'nun korunmasında önemli bir aşama kaydedilmiştir. Anlaşmanın imzalanmasında Greenpeace'in çabaları etkili olmuştur (Greenpeace, 2006).

2007 yılında Greenpeace tarafından Avrupa Yenilenebilir Enerji Konseyi ile birlikte Enerji (D)evrimi: Sürdürülebilir Bir Dünya İçin Enerji Görünümü" raporu hazırlanmış ve yayınlanmıştır. Ayrıca bilim birimi Hindistan'da düzenlenen su altı kontaminasyonu toplantısına, AB'nin İspanya'da gerçekleştirilen deniz koruma alanları ile ilgili toplantısına, Hollanda'da gerçekleştirilen elektronik sektörde kullanılan bromlu alev geciktiriciler ile ilgili konferansa katılım göstermişlerdir. Bunun yanında Apple, ürün yelpazesindeki en tehlikeli kimyasalları aşamalı olarak kaldıracağını belirtmiştir. Arjantin'de Greenpeace ve diğer çevreci grupların da katkıları ile 1,5 milyondan fazla imza toplanarak Arjantin Orman Kanunu çıkartılmasına destek olunmuş ve ilk federal orman kurulmuştur. Dünya Bankası ormanların yok edilmesine yönelik finansmanı kesmiştir. İrlanda'da enerji israfına sebep olan akkor ampülleri yasaklanmıştır (Greenpeace, 2007).

2008 yılında BM İklim Konferansı'nda Brezilya Greenpeace gibi örgütler başta olmak üzere uluslararası STK'lar tarafından yapılan baskılar neticesinde ormansızlaşmada %70 oranında azalmaya gideceğini açıklanmış; ayrıca Dünya Bankası tarafından Demokratik Kongo Cumhuriyeti ilişkileri çerçevesinde tomruk imtiyazlarına yönelik incelemelerde yasa dışı imtiyazların üretimden çıkarılmasına ilişkin çalışmalar sonuç vermiş ve yeni ağaç kesmelerin önlenmesi için bir moratoryum imzalanmıştır. Aynı yıl içerisinde Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin

açık denizlerde Deniz Koruma Alanlarının ilan edilmesine yönelik kriterleri kabul edilmesinde Greenpeace'in önemli bir rolü olmuştur (Greenpeace, 2008).

2009 yılında Greenpeace tarafından Amazon'u katletmek isimli bir rapor yayınlanmıştır. Raporda gıda, spor, moda markalarının farkında olmadan Amazon'daki yağmur ormanlarının ormansızlaşmasına sebep olduğu ortaya konmuştur. Bunun yanında Greenpeace, genetiği değiştirilmiş pirinçlerin piyasaya sürülmesini sağlayacak olan mevzuata karşı imza kampanyası düzenlenmiş ve bu çerçevede dilekçe İspanya, İsveç'te çiftçiler tarafından AB Sağlık Komiseri'ne sunulmuş ve Greenpeace yerel halkın sesinin karar vericilere iletilmesini sağlamıştır. Aynı yıl içerisindeki bir diğer kampanya ise Yeşil Elmam kampanyasıdır. Bu kampanyanın bir sonucu olarak Greenpeace Apple'ın ürünlerinden PVC lastiğini çıkarmasını sağlamış ve bu örneği kullanarak HP'yi de baskı altında tutmuş, HP'nin piyasaya çevreci bilgisayar sunan ikinci çevreci şirket olmasını sağlamışlardır. Greenpeace dünyadaki okyanusların %40'ının korunması için çalışmalar yürütürken dünya hükümetleri bu anlaşma ile sadece %10'unu korumayı kabul etmişlerdir. Aynı yıl ormanları korumak için Nestle protesto edilmiştir. Enerji devrimi alanında da çalışmalar yapan Greenpeace uluslararası medya da Çin'de yaşanan petrol sızıntısının yer etmesini sağlamıştır. Kimyasal atıkların azaltılması (Toxic Free) kapsamında ise bilgisayar firmalarına lobi ve baskı çalışmaları devam etmiştir. Bu dönemde özellikle Güney Kore menşeli firmalar olan Dell, Samsung gibi firmalara ürünlerindeki toksik maddeleri azalttıkları görülmüştür. 2009 yılında bilim insanları kutuplarda yaşayan yerel halk, STK'lar ve yetkililer ile ağ kurma çalışmaları yürütmüştür (Greenpeace, 2009).

2010 yılında Greenpeace tarafından Japonya'da Nagoya Protokolü'nün hazırlanmasına katkı sağlanmış ve bu çerçevede biyoçeşitlilik kaybını önlemek için çalışmalar yapılmış; ayrıca tarımdaki genetik mühendisliğine karşı Avaaz firması ile iş birliği yapmış ve 27 Avrupa ülkesinde 1 milyondan fazla imza toplayarak AB Sağlık Komiserine genetik mühendisliğinin durdurulması için baskı yapmıştır. Bu durum AB'nin ilk vatandaş girişimidir (Greenpeace, 2010).

2011 yılına gelindiğinde Greenpeace iklim ve orman çerçevesinde sera gazı emisyonlarının 2015'ten sonra düşürülmesi, okyanusların korunması çerçevesinde küresel deniz çeşitliliğinin aşırı kullanımının azaltılması, sürdürülebilir tarım çerçevesinde GDO'lu ürünlerin çevreye yayılmasının azaltılmasını durdurmak, toksik maddeler çerçevesinde ise kimyasalların su kaynaklarına salınımını azaltmak için çalışmalar yürütmüştür. Ayrıca Greenpeace tarafından Facebook ile yapılan müzakereler neticesinde şirket veri merkezlerini temiz, yenilenebilir enerjiyle çalıştırma hedefini duyurmuştur. Bu kampanyaya dünyadan 700.000 kişi katılmıştır. Böylece facebook Greenpeace aracılığı ile dünyaya yenilebilir enerjiye yatırım yapılması konusunda mesaj vermiştir. İklim kampanyası çerçevesinde AB ülkelerindeki Greenpeace ofisleri tarafından koordine edilen proje kapsamında AB hükümetlerinin sera gazı emisyonlarını 2020 yılına kadar 1990'lardaki seviyeye göre %30 oranında azaltmaya odaklanmıştır. Bu kampanya özellikle AB'nin arabalardaki emisyonları azaltmasını hedeflemektedir. Kuzey Kutbu'na yönelik yürütülen kampanya ise kutup bölgesinde petrol sondajı ve yıkıcı balıkçılık endüstrilerine yasak getirmeyi amaçlamaktadır. Ormanların korunması için Greenpeace tarafından orman ağı projesi başlatılmış ve bu çerçevede orman çalışmalarında dünya çapındaki ofislerini etkin kullanmayı amaçlamıştır. Okyanusları koruma çerçevesinde Yeni Zelandalı önemli bir ton balığı üreticisi olan Foodstuffs balıkçılık yöntemlerinde daha sorumlu bir avlanmayı kabul etmiştir. GDO'lu ürünlere karşı Çin hükümeti GDO'lu pirinçlerin ticarileştirilmesini askıya aldığını belirtmiştir. Rusya'da Kuzey Kutbu Yerli Halkları Konferansı'nı düzenlemiştir (Greenpeace, 2011).

2012'de Enerji ile ilgili yapılan çalışmalar kapsamında Greenpeace Avustralya tarafından yapılan çalışmalar neticesinde kömür projesi için kamu fonlarından aktarılacak olan 100 milyon Avustralya doları bloke edilmiştir. Ayrıca Çek Cumhuriyeti'nde kamulaştırma alanı madencilik sektörünün dışında tutulmuştur. Yıl boyunca Greenpeace Kuzey Kutbu'nda petrol çıkarmanın ne kadar tehlikeli olduğunu göstermek üzere "Kutupları Kurtarın" (Save the Arctic) kampanyasını başlatmış ve bu kampanyaya bir milyondan fazla insan destek vermiştir. Aynı yıl içerisinde Greenpeace tarafından detoks modası isimli bir kampanya başlatılmıştır. Bu kampanya kapsamında moda markalarının, tedarik zincirlerinin ürünlerindeki çevreci olmayan

tehlikeli maddelerin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede 500 bin kişi uluslararası firmaların toksik ayak izlerinin sorumluluğunu üstlenmeye davet etmiştir. Bu çağrıya H&M, Mango, Benetton gibi markalar kulak vermiştir. Açık denizlerin korunması kapsamında yapılan çalışmalar neticesinde Brezilya, Avusturalya başta olmak üzere pek çok Avrupalı lider ile Pasifik adaları liderleri aktif bir BM Biyolojik Çeşitlilik anlaşması çağrısında bulunmuştur. İsveç'te Kuzey Kutbu'nun üst düzey temsilcilerinin bir araya geleceği iki adet konferans yapmış ve kutupların korunması için bildiri yayınlamıştır. Bunun yanında 2012'de Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC)'nde STK'lar ile ormanları korumak için bir imza kampanyası yapılmış sonucunda DRC çevre bakanlığı yasa dışı izinleri iptal etme taahhüdünde bulunmuştur. Ayrıca Rio+20 zirvesi öncesinde Brezilya'da ormanların yok edilmesini önlemek için bir çalıştay düzenlenmiştir (Greenpeace, 2012).

2013 yılında Greenpeace Enerji alanında AB kömür tüketiminin yenilenebilir enerji politikaları ile %10 düşmesine destek olmuştur. Greenpeace aktivistleri dünya kömür zirvesinde Polonya'da protesto gösterisi yapmıştır. Ayrıca Çin devletine ait bir kömür şirketi olan ve dünyadaki en büyük kömür şirketi olan Shenhua'ya karşı yapılan lobicilik çalışmaları sonucunda Greenpeace'in doğanın korunması ile ilgili talepleri kabul edilmiştir. 2013 yılı içerisinde Kutupları Kurtarın kampanyasına beş milyon destekçi katılım göstermiştir. Bunun yanında Gazprom'un kuzey kutbundaki petrol platformuna yönelik protestolarda aktivistlerin 2 ay süre ile cezaevinde tutulmasından sonra iki milyondan fazla insan Rus büyükelçiliğine e-posta göndermiş ve çeşitli ülkelerde protesto gösterileri yapılmış ayrıca Almanya başbakanı Angela Merkel, Brezilya Devlet Başkanı Dilma Roussef, eski ABD Dış İşleri Bakanı Hillary Clinton kutup petrolünün tehlikelerinin vurgulanmasına destek olmuşlardır. AB'nin ortak balıkçılık politikasının oluşturulmasına katkı sağlanmıştır. Ekolojik tarım çerçevesinde arı arkadaşım kampanyası başlatılmış ve bu çerçevede İngiltere, Avusturya ve Almanya gibi ülkeler başta olmak üzere arı öldürücü pestisit AB çapında yasaklanması sağlanmıştır. Ekolojik tarım ve arıların korunması ile ilgili kampanya 380.000 imza almıştır. 2014 yılında enerji çerçevesinde Güney Afrika'da devlete ait olan elektrik şirketi Eskom'un emisyon muafiyeti başvurusuna Greenpeace Afrika tarafından itiraz edilmiş ve bu başvuruyu reddeden yerel bir belediye

Greenpeace Afrika'nın katkılarına atıfta bulunmuştur. Yapılan çalışmalar ile Çin'in kömür tüketimi düşmeye başlamıştır. Detoks kampanyası kapsamında Greenpeace tarafından yapılan araştırma çocuk giyimi alanında faaliyet gösteren büyük giyim markalarının tehlikeli kimyasallar kullandığını ortaya koymuş, Doğu Asya'da yapılan faaliyetler Çin'de pirincin kadmiyum kirliliğine maruz kaldığını göstermiş ve Çin hükümeti tarafından kapatma başta olmak üzere firmalara çeşitli cezalar verilmiştir. Greenpeace AB birimi tarafından yapılan çalışmalar ile Avrupa Birliği Komisyonu ve Konseyi zararlı kimyasalların kullanılmasını azaltmak için yol haritası oluşturmaya katkı sağlamıştır. Amazon Soya Moratoryumu Brezilya hükümeti, nihai soya tüketicileri (McDonald's vb.) STK'lar ile yapılan müzakereler neticesinde bir yıl daha uzatılmıştır. Ayrıca düşük etli balıkçılık çerçevesinde bir ağ oluşturulmuştur (Greenpeace, 2013).

2014 yılı içerisinde Greenpeace tarafından yaşam için gıda isimli bir çalışma başlatılmıştır. Bu çalışma kapsamında arı popülasyonundaki düşüşün önlenmesi hedeflenmiştir. Greenpeace, Brüksel'de Avrupa Parlamentosu üyeleri ve perakendeciler başta olmak üzere 100'den fazla katılımcının katıldığı pestisitlere alternatif ürünlerin kullanması ile ilgili konferansa sponsor olmuştur. Ormanların korunması çerçevesinde Brezilya Soya Moratoryumu 2016 yılına kadar uzatılmıştır. Ayrıca Greenpeace Akdeniz tarafından yapılan çalışmalar İsrail'de Amazon'dan gelen odunların kabul edilmemesine sebep olmuştur. Yerel ve uluslararası müttefikler ile yürütülen kampanyalar neticesinde DRC'de ağaç kesmeye ilişkin moratoryumun kaldırılması önlenmiştir. BM Greenpeace ve diğer kurumların çalışmalarının bir sonucu olarak ulusal yetki alanı dışında kalan alanlarda biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlamak için BM Deniz Hukuku Sözleşmesi kapsamında yasal olarak bağlatıcı bir uluslararası araç geliştirmeyi kabul etmiştir. Kuzey Kutbu'nun korunmasına yönelik olarak ise uluslararası zirve toplantısı yapılması için BM nezdinde girişimlere başlanmış ve dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon ile bir toplantı yapılarak bu zirve güvence altına alınmıştır. Brüksel'de Avrupa Parlamentosu üyeleri, perakendeciler başta olmak üzere 100'den fazla katılımcının katılımcıyı arı popülasyonunu korumak için bir araya getirilmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca Greenpeace Japonya, pestisitlerin gıda üretimi üzerindeki etkisi konusunda kamusal

diyalog oluşturmak için organik çiftçiler, bilim adamları, arıcılar ve tüketicilerle ittifaklar kurmuştur. Avrupa'da düşük etli balıkçılık örgütünün kurulması Greenpeace'in de destekleri ile kurulmuştur (Greenpeace, 2014).

2015 yılında Paris İklim Anlaşması'nın imzalanması neticesinde İklim Hareketi için önemli bir yıl olmuştur. Greenpeace Yunanistan yenilenebilir enerji mevzuatının oluşturulmasına destek olmuştur, Fransa'da Greenpeace enerji değişim kanunun kabul edilmesinde katkı sağlamış ve kanun ile nükleer elektriğin 2050 yılına kadar %76'dan %50'e düşürülmesi hedeflenmiştir. Greenpeace'in gıda kampanyası ekolojik tarıma dayalı küresel gıda hareketini desteklemek için 19 AB üyesinin ulusal GDO'lu ekim yasaklarını sürmesine katkıda bulunmak için çalışmalarda bulunmuştur. Asya'da çiftçilerin ekolojik tarıma geçmesini sağlamak amacı ile Filipinler'de pilot proje başlatılmıştır. Bu proje kapsamında çiftçiler meteoroloji istasyonlarına bağlanıp aşırı hava olayları öncesi tarlalarını korumaya almışlar, proje kapsamında tohum bankaları kurulmuştur. Greenpeace Brezilya tarafından ormanların korunması için 1,4 milyon imza ile Brezilya parlamentosuna ormansızlaştırma yasa önerisi sunulmuştur. Greenpeace Güneydoğu Asya tarafından yürütülen kampanya ile ASEAN'daki siyasi çalışmalar ve açık denizlerde biyolojik çeşitliliği korumak için hazırlanacak olan BM anlaşmasına ilişkin tartışmaların başlamasına destek olunmuştur. Tayland'da Krabi kömür projesine karşı Kömür Ağı'ndan Save Andaman isimli kurum ile çalışmalar yapmıştır. Türkiye'de Soma'daki Yırca yerel halkı ile Türkiye'de zeytin ağaçlarının kömür madeni yapılmak amacı ile kesilmesini önlemiştir. Bunun yanında Güney Kore Busan'da iki ek reaktör inşa edilmesini önlemek için yerel STK'lar ile ortak çalışmalar yapmıştır. Ayrıca BM'nin açık denizlerdeki yaşamı korumak için yeni bir anlaşma geliştirme taahhüdünün oluşmasında Greenpeace ABD diğer STK'lar ile yakından çalışmıştır (Greenpeace, 2015).

2016 yılında Greenpeace Doğu Asya tarafından Çin'de yürütülen iki yıllık bir soruşturma sonucunda Dünya Mirası içerisinde yer alan Sichuan Panda Koruma alanında yasa dışı ağaç kesimi yapıldığı ortaya çıkmış ve hükümet tarafından ağaçları kesenlerin yararlandıkları boşluklar kapatılmıştır. Detoks kampanyası kimyasal güvenlik sorunlarını ortaya koymak için devam etmiştir. İklim ve enerji çerçevesinde,

Çin’de 104 adet kömürlü termik santral askıya alınmış; ayrıca Japon başbakanı Naoto Kan yenilebilir enerjiye dönülmesi gerektiğini belirtmiştir. Avrupa Birliği Komisyonu Uluslararası Kanser Araştırmaları Ajansı tarafından olası kanserojen olarak sınıflandırılan herbisit glifosatı on yıl daha ruhsatlandırmayı reddetmiştir. Ayrıca Norveç’te Doğa ve Gençlik Örgütü ile Kuzey Kutbundaki yeni sondajlara karşı dava açmıştır (Greenpeace, 2016).

2017 yılında Gore-Tex ürünleri üreten The North Face ve Mammut gibi firmalar bu ürünlerdeki PFC’leri ortadan kaldırmayı taahhüt etmişlerdir. Mars ve Nestle evcil hayvan mamalarına yönelik küresel baskıların ardından yasa dışı yakalanmış deniz ürünlerinden arınmış mamalar üreteceklerini duyurmuşlardır. Thai Birliği’ne (Thai Union) yapılan 2 yıllık lobi çalışmalarının ve 700.000 kişinin katıldığı kampanyanın ardından birlik ton balığı üretiminde daha sürdürülebilir ve sosyal açıdan daha sorumlu üretim yapacağını açıklamıştır. Trans Kanada doğu enerji katran kumları boru hatlarını Greenpeace Kanada ve müttefiklerinin kampanyaları neticesinde iptal etmiştir (Greenpeace, 2017).

2018 yılında Greenpeace tarafından başlatılan Dünya çapında 1,7 milyondan fazla kişi tarafından desteklenen bir küresel kampanya ile Antartika’da karides balıkçılığı yapan firmaların %85’inin bölgenin korunmasını destekleme taahhüdünde bulunmasını sağlamış, büyük ölçekli deniz koruma alanları oluşturmak için yürütülen bilimsel ve politik süreçlerde yerel topluluklar ve Greenpeace tarafından yürütülen çalışmalar neticesinde Yeni Zelanda hükümeti sıfır karbon emisyonu için açık denizlerdeki petrol ve gaz aramalarını yasaklamıştır. Böylece 4 milyon metrekarelik bir Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) fosil yakıt aramasına kapanmıştır. Greenpeace, Friends of the Earth, Avrupa Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Federasyonu, tüketici örgütleri, belediyeler ve güneş enerjisi endüstrisinden oluşan bazı şirketler AB hukukunda vatandaşların enerji üretme, satma ve depolama haklarının oluşmasına katkı sağlamıştır. Greenpeace Kanada tarafından düzenlenen kampanyalar ile farklı STK’ların da katılımı ile çevrenin korunması için çeşitli çalıştaylar düzenlenmiştir. Ayrıca Greenpeace tarafından ağ çalışmaları başlatılmıştır (Greenpeace, 2018).

2019 yılında Macaristan'ın başkenti Budapeşte, Greenpeace tarafından Orta ve Doğu Avrupa'da yıllarca yürütülen kampanyaların ardından iklim acil durumu ilan eden ve küresel ısınmayı sınırlamak için somut önlemler alan ilk başkent olmuştur. Greenpeace İsviçre tarafından yapılan lobi çalışmalarının ardından Credit Suisse bankası proje finansmanı için çevre ile ilgili uluslararası anlaşmalara uymalarını gerektiren finans yönergelerini uygulamaya koymuştur. Endüstriyel et üretiminin iklim değişikliğinin en önemli sonuçlarından bir tanesi olarak gören Greenpeace örgütleri tarafından yapılan çalışmalar sonucunda Tokyo, Londra, Los Angeles, Milano, Paris ve Toronto gibi büyük şehirler tarafından Gıda Beyannamesi imzalanmış ve bu beyanname ile kamu tesislerinde et tüketiminin önemli derecede azalacağı taahhüt edilmiştir. 2019 yılında milyonlarca öğrenci iklim krizini ele almak için eylem talep etmişler ve greve gitmişlerdir. Bu grevlerde okul sistemlerinin öğrencileri iklim değişikliğinin getireceği belirsizliklere hazırlamak için yeterli donanımına sahip olmadığına dair endişelerini dile getirmişlerdir. Greenpeace Sokak Sınıfları projesi ile çeşitli oturumlar yaparak öğrenciler ile bu konu hakkında görüş alışverişinde bulunmasını sağlamıştır. Greenpeace İspanya, yerel ortaklar ile çalışmalar yaparak Kanarya Adaları'nda kurulacak olan gaz şebekesi genişletme alt yapısının Dünya Bankası tarafından finanse edilmesini engellemiştir. Greenpeace tarafından 2019 yılında Yeşil Tel (Greenwire) isimli proje ile kurulan çevrimiçi portal ile ulusal ve bölgesel kuruluşların destekçileri ile daha derin bir ilişki kurmasını sağlamak için tasarlanmıştır. Portal ile gruplara katılmak, etkinlikleri bulmak ve bunlara katılmak, değişim için aktif rol almak sağlanmaktadır. Controlshift veya Greenpacex projesi kurumların kendi imza kampanyalarını oluşturmalarına destek olmaktadır. Bu iki proje ile Greenpeace tarafından farklı kurumlar ile iş birliği geliştirmek hedeflenmiştir (Greenpeace, 2019).

2020 yılında Avrupa Parlamentosu, ormansızlaşma, ekosistem tahribatı veya insan hakları ihlalleriyle bağlantılı olmadıklarından emin olmak için Avrupa pazarlarında satılan her türlü orman ve ekosistem riski taşıyan emtianın (örneğin et, soya ve palm yağı) zorunlu tutulmasını gerektiren yeni mevzuatın hazırlanması yönünde bir çağrıyla kabul etmiştir. Ayrıca Greenpeace ABD fosilsiz, adil ve hakkaniyetli bir ekonomik yapılanma için yeni bir vizyonun haritasını çıkarmaya

çalışarak bir kampanya oluşturmuş ve bu çerçevede dört milyondan fazla kişiye ulaşmıştır. Greenpeace dünya çapında genç iklim hareketleri ile çalışmalar gerçekleştirmiştir. Örneğin aktivist ve genç bir bilim insanı olan Shaama Sandooyea tarafından gerçekleştirilen Fridays for Future sualtı iklim grevine destek olmuştur. Kamerun'da Greenpeace Afrika, yerel topluluklar, bilim insanları ve STK'lar ile yürütülen kampanyalar sonucunda Kamerun Hükümeti Ebo Ormanı'ndaki ağaç kesme planları askıya alınmıştır. 2020 yılında Greenpeace müttefik sayısını arttırmayı ve ilişkilerini derinleştirmeyi kilit bir hedef olarak koymuş ve bu çerçevede Filipinler'de yerel gruplar, işçiler ve balıkçılardan oluşan bir koalisyon oluşturmuştur (Greenpeace, 2020).

2021 yılında, Hollanda'da yürütülen lobi faaliyetleri neticesinde küçük şişeler ve ürünler için depozito planı hazırlanmıştır. 7-Eleven şirketi Tayvan'da tek kullanımlık plastiklerin kullanımdan kalkacağını duyurmuştur. Goretex ayakkabıları üreten Gore Fabrics firması PFC içermeyen ürünler üretmek için yeni bir mebran geliştirdiğini duyurmuştur. Avusturya Viyana'daki lobau otoyolu projesini Tuna Taşkın Ovası Milli Parkı'na zarar vereceği gerekçesi ile iptal etmiştir (Greenpeace, 2021).

2022 yılında Japonya'nın tekrar balina avcılığına başlama yönündeki çalışmalarının Uluslararası Balina Avcılığı Komisyonu (International Whaling Commission) tarafından önlenmesinde Greenpeace'in önemli bir etkisi olmuştur. Greenpeace'in çabaları ile Dünya Bankası tarafından başlatılan Kalkınma için Tarım Bilimi ve Teknolojisinin Uluslararası Değerlendirilmesi (International Assessment of Agricultural Science and Technology for Development) bilim ve teknolojinin uygunluğunu, kalitesini ve etkinliğinin değerlendirilmesi girişimi kurulmuştur. Greenpeace'in yoğun lobi çalışmaları ile Palau biogüvenlik için genetiği değiştirilmiş tohumları ve yiyecekleri yasaklamıştır. Ayrıca Greenpeace raporları iklim değişikliği dolayısı ile buzulların nasıl eridiğini ortaya koymuştur. AB ve Japonya Kyoto protokolünü imzalamıştır. Aotearoa, Avustralya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Hollanda, Norveç, Filipinler, Rusya ve Senegal'de faaliyetler organize edilmiştir. Aotearoa'da denizleri kirleten deniz madenciliğine karşı yapılan çalışmalar

neticesinde hükümet tarafından önlem alınmasını sağlanmış, Avusturalya’da AGL isimli bir şirketin kömürün ömrünü uzatmak için yaptığı çalışmalar yapılan faaliyetler ile durdurulmuş ve AGL’nin CEO’su ve dört yönetim kurulu üyesi istifa etmiş ayrıca kömürle çalışan elektrik santrallerinin erken kapanmasını şirket kabul etmiştir. Greenpeace Doğu Asya’da yaptığı faaliyetler ile Hyundai ve Kia’nın içten yanmalı motorları kullanım bitiş tarihlerini 2040’tan 2035’e çekmelerini sağlamışlardır. Ayrıca bu firmalar Çin, Güney Kore ve ABD’de 2040’ta içten yanmalı motorları kullanmayı bırakacaklarını belirtmişler ve karbon nötr olma süreçlerini 2050 yerine 2045’te tamamlayacaklarını duyurmuşlardır. Hyundai motor geliştirme departmanını kapatıp yerine bir pil geliştirme merkezi kurmuştur. Norveç’te Greenpeace dilekçe, reklamlar, medyanın aktif kullanımı gibi lobicilik araçları ile Norveç’in en büyük petrol şirketlerinden Equinor’un petrol sahalarının gelişmesini engellemiştir. Rusya’da Ukrayna savaşı sonrasında bu ülkeye yaptırımlar neticesinde ortaya çıkan doğa rezervlerini kullanma hareketine karşı Greenpeace Rusya tarafından yapılan lobi çalışmaları ile doğa rezervlerinin kullanılması durdurulmuştur. Güney Afrika Cape Town’da fosil yakıt sektörünün şefleri ve petrol müdürleri için verilen gala yemeği Greenpeace Afrika tarafından protesto edilmiş ve bu protestoda “fosil yakıtlar öldürür”, “gelecek yenilenebilir” mottoları kullanılmıştır. Birleşik Krallık’ta yürütülen kampanyalar neticesinde deniz koruma alanlarında dip trol avcılığına karşı bir koruma sağlanmıştır. Bu kampanya kapsamında Greenpeace tarafından kumsalın çevresine koruyucu bir kaya halkası atılmış, konuşmalar yapılmış ve hükümetin talepleri dikkate alması sağlanmıştır. ABD’de yapılan çalışmalar ile dünyanın en çok ambalaj kullanan firmalarından bir tanesi olan Coca – Cola 2030 yılına kadar ambalajların %25’ini yeniden kullanılabilir hale getirme taahhüdünde bulunmuştur. Greenpeace ABD tek kullanımlık plastiğin etkilerini, çevreye olan zararlarını anlatarak ve dört yıl üst üste dünyanın en kötü plastik kirleticilerinden olan Coca Cola’ya lobi çalışması yaparak bu alanda başarıya ulaşmıştır. 2022 yılında çevre alanında farklı kurumlar ile de çalışmalar yapan Greenpeace, Arjantin’de “Altanticazo” hareketi ile iş birliği yaparak Arjantin Denizi’nde sismik araştırma yapmanın anayasaya aykırı ilan edilmesini sağlamak için dava açmış ve insanların “Atlanticazo” bayrağı altında protestolar yapmasını sağlamıştır. Greenpeace Kolombiya insan hakları koruyucuları için tehlikeli

olarak kabul edilen ve 2022 yılının ilk 6 ayında 250 saldırıya sahne olan ülkede “Escazu Anlaşması”nın yürürlüğe konmasına destek olarak çevre savunucularının korunmasına destek olmuştur. Hollanda’da ise Greenpeace Hollanda, yerel halk, çevresel örgütler ile çalışarak Amsterdam Schipol havalimanındaki uçuş sayısının azaltılmasını sağlayarak çevrenin korunmasına katkı sağlamıştır. Bu çerçevede 60.000 uçuş azaltılmıştır. Greenpeace Uluslararası Adalet Divanı’nın ulus devletlerin iklim krizinden şimdiki ve gelecek nesillerin insan haklarını korumak için görevleri olması gerektiğine yönelik yürütülen kampanyada yer almıştır. 2022 yılında Greenpeace Bilim Birimi Türkiye’de Avrupa Birliği ve İngiltere’den ithal edilen plastik atıkların yasa dışı yollar ile atıldığı ve yakıldığı kirlilik sahalarını araştırmış ve çeşitli kimyasal, toksik maddelerin yüksek seviyelerde olması sonucunda Türkiye’de yasal düzenlemelerin yapılmasına yol açmıştır. Greenpeace bilim biriminin destek olduğu Irak’ın güneyindeki köylerde gaz yakılmasının etkilerinin araştırılması “Global Investigate Journalist Network” tarafından 2022 yılında Arap dünyasındaki en iyi araştırmacı hikayelerden bir tanesi olarak kabul edilmiştir. Bilim birimi tarafından deniz jeo mühendisliği alanında yapılan çalışmalar ile bu alanda küresel bir anlaşmaya varılması sağlanmıştır (Greenpeace, 2022).

2023 yılında Greenpeace ABD tarafından petrol ve gaz endüstrisinin çevreyi daha fazla tahrip etmesine olanak sağlayacak yasa tasarısı lobicilik yöntemleri ile engellenmiştir. Greenpeace tarafından çevrenin korunması için denizlerde de çok fazla faaliyet yürütülmektedir. Bu çerçevede covid-19 pandemisi döneminde sekteye uğrayan deniz çalışmaları 2022 yılında aktif olarak tekrar çalışmaya başlamıştır. Bu çerçevede Greenpeace gemileri tarafından Adriyatik Denizi’ndeki gaz kulelerindeki sızıntılar, Cannes Lions reklam festivalinde fosil yakıt reklamlarının yasaklanması için çalışmalar yapmıştır. Ayrıca Antarktika’da yeni bir penguen kolonisi ortaya çıkartmış, Akdeniz’deki sismik testler dolayısı ile risk altında bulunan balina ve yunusları korumak için Greenpeace Yunanistan ve Greenpeace Fransa tarafından çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Gemiler “Okyanusları Korumak”, “Fosilsiz Yaşam” gibi 15 adet kampanyayı desteklemiştir. Greenpeace tarafından bu faaliyetler yapılırken STK’nın ürettiği karbon ayak izinde de %40 oranında bir azalma görülmüştür (Greenpeace, 2023).

2023 yılında Almanya'nın nükleerden aşamalı olarak vazgeçmesi halkın bu noktadaki zaferini ortaya koymuştur. Hyundai inşaat ekipmanları Amazon'daki yasa dışı madenciliğin durdurulması için çalışmalar başlatmıştır (Greenpeace, 2023b).

Greenpeace tarafından 1993 – 2023 yılları arasında gerçekleşen faaliyetlerde ciddi bir bütçe kullanılmıştır. Matrisin bir diğer ölçüm aracı olan kapasite harcanan bütçe doğrultusunda değerlendirilecektir.

Greenpeace Uluslararası 1993 – 1998 yılları arasında 197.676.000 dolar gelir elde etmiştir. Bu gelirin 6.861.000 dolarını okyanuslar kampanyasında, 5.397.000 dolarını ormanlar kampanyasında, 1.235.000 dolarını GDO'lu ürünlere yönelik kampanyasında, 13.899.000 dolarını kimyasallar kampanyasında, 9.079.000 dolarını iklim kampanyasında, 16.117.000 dolarını nükleere karşı yürütülen çalışmalarda, 12.858.000 dolarını medya ve iletişim alanında, 29.897.000 dolarını denizlerde gemileri ile yürüttüğü operasyonlarda, 9.708.000 dolarını bioçeşitlilik alanında, 2.693.000 dolarını politika ve ekonomi çalışmalarında, 1.137.000 dolarını bilimde, 19.159.000 dolarını diğer kampanyalarda kullanmıştır. 1993 – 1998 yılları arasında Greenpeace Uluslararası tarafından 128.130.000 dolar harcanmıştır. 1999 – 2022 yılları arasında ise Greenpeace Uluslararası 1.511.441.000 avro gelir elde etmiştir. Bu geliri ise 55.381.000 avrosunu okyanuslar, 77.022.000 avrosunu ormanlar, 17.687.000 avrosunu GDO'lu ürünler, 19.649.000 avrosunu kimyasallar, 110.290.000 avrosunu iklim, 13.636.000 avrosunu nükleer, 3.221.000 avrosunu barış ve silahsızlanma, 6.320.000 avrosunu sürdürülebilir tarım, 10.635.000 avrosunu kutuplar, 4.594.000 avrosunu detoks, 8.935.000 avrosunu yaşam için gıda, , 3.042.000 avrosunu petrol, 2.347.000 avrosunu iyi yaşam, 4.804.000 bioçeşitlilik kampanyasında; 13.543.000 avrosunu ise diğer kampanyalarda kullanmıştır. Bunun yanında 123.808.000 avrosunu medya ve iletişim alanında, 264.134.000 avrosunu deniz operasyonlarında, 13.000 avrosunu kamuoyunu bilgilendirmede harcamıştır. 1993 – 2023 yılları arasında incelenen faaliyet raporlarına göre Greenpeace Uluslararası'nın gelir ve giderleri Tablo – 8'de; harcamaların kampanyalara göre dağılımı ise Tablo – 9'da gösterilmiştir.

Tablo – 8 Greenpeace Uluslararası'nın Gelir ve Giderleri

(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Yıllar	Hibe Geliri	Diğer Hibe Geliri	Bağışlar	Telif Hakları	Faiz Geliri	Diğer Gelirler	Toplam Gelir	Bağış Toplama Harcamaları	Net Gelir	Toplam Gider
1993	\$32.549.000	\$517.000	\$90.000	\$85.000	\$1.107.000		\$34.348.000		\$34.348.000	\$35.012.000
1994	\$31.115.000	\$175.000	\$205.000	\$31.000	\$632.000		\$32.158.000		\$32.158.000	\$33.752.000
1995	\$34.798.000				\$496.000	\$1.188.000	\$36.482.000		\$36.482.000	\$37.739.000
1996	\$30.019.000	\$264.000			\$333.000		\$30.616.000		\$30.616.000	\$32.802.000
1997	\$31.640.000	\$177.000			\$329.000		\$32.146.000		\$32.146.000	\$30.545.000
1998	\$31.337.000	\$225.000			\$364.000		\$31.926.000		\$31.926.000	\$28.822.000
TOPLAM (USD)	\$191.458.000	\$1.358.000	\$295.000	\$116.000	\$3.261.000	\$1.188.000	\$197.676.000	\$0	\$197.676.000	\$198.672.000
1999	25.342.000 €	4.472.000 €		459.000 €	410.000 €		30.683.000 €	1.553.000 €	29.130.000 €	26.042.000 €
2000	30.471.000 €	3.398.000 €		74.000 €	560.000 €		34.503.000 €	1.376.000 €	33.127.000 €	34.824.000 €
2001	35.259.000 €	3.140.000 €		206.000 €	664.000 €		39.269.000 €	1.301.000 €	37.968.000 €	42.850.000 €
2002	36.221.000 €	572.000 €		67.000 €	364.000 €		37.224.000 €	970.000 €	36.254.000 €	35.736.000 €
2003	35.233.000 €	404.000 €		86.000 €	292.000 €		36.015.000 €	952.000 €	35.063.000 €	36.015.000 €
2004	37.188.000 €	2.418.000 €		41.000 €	286.000 €		39.933.000 €	952.000 €	38.981.000 €	38.981.000 €
2005	39.071.000 €	6.151.000 €		88.000 €	375.000 €		45.685.000 €		45.685.000 €	41.635.000 €
2006	40.569.000 €	1.447.000 €		32.000 €	569.000 €	23.000 €	42.640.000 €		42.640.000 €	41.693.000 €
2007	47.611.000 €	1.506.000 €		18.000 €	693.000 €	77.000 €	49.905.000 €		49.905.000 €	44.186.000 €
2008	46.130.000 €	3.080.000 €		40.000 €	884.000 €	526.000 €	50.660.000 €		50.660.000 €	48.422.000 €
2009	54.947.000 €	743.000 €		27.000 €	546.000 €	0 €	56.263.000 €	2.831.000 €	53.432.000 €	53.132.000 €
2010	58.982.000 €	1.497.000 €			515.000 €	33.000 €	61.027.000 €	2.465.000 €	58.562.000 €	49.078.000 €
2011	59.709.000 €	1.255.000 €			181.000 €	47.000 €	61.192.000 €	2.160.000 €	59.032.000 €	60.208.000 €
2012	69.017.000 €	1.217.000 €			522.000 €	18.000 €	70.774.000 €	2.521.000 €	68.253.000 €	69.248.000 €
2013	69.985.000 €	2.386.000 €			568.000 €	11.000 €	72.950.000 €	4.120.000 €	68.830.000 €	75.630.000 €
2014	70.649.000 €	2.232.000 €			567.000 €	9.000 €	73.457.000 €	5.265.000 €	68.192.000 €	69.003.000 €
2015	82.166.000 €	2.271.000 €			453.000 €	8.000 €	84.898.000 €	5.434.000 €	79.464.000 €	72.656.000 €
2016	77.469.000 €				1.939.000 €		79.408.000 €		79.408.000 €	79.145.000 €
2017	81.258.000 €				1.302.000 €		82.560.000 €		82.560.000 €	80.792.000 €
2018	80.006.000 €					3.934.000 €	83.940.000 €		83.940.000 €	80.839.000 €
2019	84.152.000 €					6.091.000 €	90.243.000 €		90.243.000 €	87.406.000 €
2020	85.331.000 €					5.398.000 €	90.729.000 €		90.729.000 €	77.411.000 €
2021	89.107.000 €					4.641.000 €	93.748.000 €		93.748.000 €	82.554.000 €
2022	102.408.000 €					1.327.000 €	103.735.000 €		103.735.000 €	100.171.000 €
Toplam (EUR)	1.438.281.000 €	38.189.000 €		1.138.000 €	11.690.000 €	22.143.000 €	1.511.441.000 €	31.900.000 €	1.479.541.000 €	1.427.657.000 €

Tablo – 9 Greenpeace Uluslararası’nın Kampanyalara Göre Harcamaları

(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Yıllar	Okyanuslar	Ormanlar	GDO’lu Ürünler	Kimyasallar	İklim*	Nükleer	Medya ve İletişim	Deniz Operasyonları	Kamuoyu Bilgilendirme	Barış ve Silahsızlanma	Sürdürülebilir Tarım	Kutuplar**	Detoks	Yaşam için Gıda	Diğer Kampanyalar	İyi Yaşam	Petrol	Bioçeşitlilik	Politika ve Ekonomi	Bilim	Toplam
1993	\$2.264.000	\$846.000		\$1.413.000		\$1.204.000	\$1.871.000	\$4.360.000							\$7.756.000				\$1.154.000	\$561.000	\$21.429.000,00
1994	\$2.450.000	\$1.096.000		\$2.014.000		\$1.434.000	\$1.154.000	\$4.441.000							\$7.862.000				\$1.539.000	\$576.000	\$22.566.000,00
1995				\$4.354.000	\$1.496.000	\$6.593.000	\$3.817.000	\$3.541.000							\$3.541.000			\$3.377.000			\$26.719.000,00
1996				\$2.059.000	\$1.688.000	\$3.316.000	\$2.745.000	\$5.636.000										\$3.714.000			\$19.158.000,00
1997	\$860.000	\$1.551.000	\$448.000	\$2.379.000	\$3.792.000	\$2.035.000	\$1.451.000	\$6.131.000										\$2.617.000			\$21.264.000,00
1998	\$1.287.000	\$1.904.000	\$787.000	\$1.680.000	\$2.103.000	\$1.535.000	\$1.820.000	\$5.878.000													\$16.994.000,00
TOPLAM (USD)	\$6.861.000	\$5.397.000	\$1.235.000	\$13.899.000	\$9.079.000	\$16.117.000	\$12.858.000	\$29.987.000	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$0	\$19.159.000	\$0	\$0	\$9.708.000	\$2.693.000	\$1.137.000	\$128.130.000
1999	1.584.000 €	2.834.000 €	741.000 €	1.541.000 €	2.298.000 €	1.939.000 €	1.964.000 €	5.554.000 €													18.455.000 €
2000	1.864.000 €	4.746.000 €	1.209.000 €	1.938.000 €	2.549.000 €	2.203.000 €	2.494.000 €	8.220.000 €													25.223.000 €
2001	1.985.000 €	4.336.000 €	1.490.000 €	1.494.000 €	1.964.000 €	3.827.000 €	2.963.000 €	14.709.000 €													32.768.000 €
2002	1.982.000 €	4.185.000 €	1.522.000 €	1.731.000 €	2.752.000 €	2.343.000 €	3.113.000 €	8.494.000 €													26.122.000 €
2003	1.748.000 €	4.759.000 €	1.564.000 €	1.536.000 €	2.408.000 €	1.570.000 €	3.008.000 €	8.700.000 €													25.293.000 €
2004	2.037.000 €	3.700.000 €	2.200.000 €	1.134.000 €	2.484.000 €	1.754.000 €	2.524.000 €	8.496.000 €													24.329.000 €
2005	3.310.000 €	2.586.000 €	1.822.000 €	1.559.000 €	4.329.000 €		3.121.000 €	9.864.000 €	13.000 €	651.000 €											27.255.000 €
2006	3.991.000 €	3.322.000 €	1.726.000 €	1.452.000 €	3.994.000 €		3.488.000 €	8.357.000 €		907.000 €											27.237.000 €
2007	4.681.000 €	3.354.000 €	2.194.000 €	498.000 €	4.297.000 €		3.383.000 €	8.457.000 €		732.000 €											27.596.000 €
2008	3.850.000 €	3.216.000 €	1.446.000 €	762.000 €	7.112.000 €		3.212.000 €	9.295.000 €		142.000 €											29.035.000 €
2009	3.004.000 €	3.876.000 €	1.773.000 €	689.000 €	11.389.000 €		4.571.000 €	8.638.000 €		46.000 €											33.986.000 €
2010	2.635.000 €	3.783.000 €		982.000 €	7.050.000 €		5.209.000 €	9.008.000 €		743.000 €	1.775.000 €										31.185.000 €
2011	3.193.000 €	5.319.000 €		1.037.000 €	8.617.000 €		4.581.000 €	9.757.000 €			1.611.000 €										34.115.000 €
2012	3.407.000 €	4.142.000 €		1.189.000 €	8.477.000 €		4.433.000 €	11.825.000 €			1.457.000 €										34.930.000 €
2013	2.407.000 €	4.226.000 €		1.211.000 €	10.730.000 €		4.587.000 €	11.711.000 €			1.477.000 €										36.349.000 €
2014	2.066.000 €	3.825.000 €		896.000 €	4.818.000 €		49.610.000 €	11.872.000 €				3.159.000 €									76.246.000 €
2015	2.529.000 €	3.343.000 €			4.270.000 €		3.297.000 €	12.176.000 €				3.565.000 €	896.000 €	1.744.000 €							31.820.000 €
2016	1.158.000 €	2.503.000 €			2.382.000 €		2.321.000 €	10.853.000 €				1.593.000 €	969.000 €	1.446.000 €	370.000 €						23.595.000 €
2017	1.347.000 €	2.149.000 €			2.732.000 €		2.504.000 €	12.734.000 €				2.318.000 €	1.245.000 €	1.493.000 €							26.522.000 €
2018	1.406.000 €	1.883.000 €			2.485.000 €		2.573.000 €	13.316.000 €					1.484.000 €	1.454.000 €							24.601.000 €
2019	1.929.000 €	1.709.000 €			2.753.000 €		2.526.000 €	14.916.000 €						1.178.000 €		1.215.000 €	1.650.000 €				27.876.000 €
2020	1.620.000 €	1.822.000 €			2.579.000 €		2.606.000 €	13.509.000 €						1.080.000 €		1.132.000 €	1.392.000 €				25.740.000 €
2021	1.648.000 €	1.404.000 €			2.648.000 €		2.746.000 €	17.437.000 €													25.883.000 €
2022					5.173.000 €		2.974.000 €	16.236.000 €							13.083.000 €			4.804.000 €			42.270.000 €
Toplam (EUR)	55.381.000 €	77.022.000 €	17.687.000 €	19.649.000 €	110.290.000 €	13.636.000 €	123.808.000 €	264.134.000 €	13.000 €	3.221.000 €	6.320.000 €	10.635.000 €	4.594.000 €	8.395.000 €	13.453.000 €	2.347.000 €	3.042.000 €	4.804.000 €	0 €	0 €	738.431.000 €

Greenpeace tarafından yayınlanan raporlarda 1994 – 2015 yılları arasında kuruluşun dünya genelinde elde ettiği gelirler ve bu gelirleri hangi kampanyalarda kullandığı da açıklanmıştır. Bu çerçevede 1994 – 1998 yılları arasında Greenpeace dünya genelinde 681.003.000 dolar; 1999 – 2015 yılları arasında 3.557.872.000 avro gelir gelir elde etmiştir. 1994 – 1998 yılları arasında elde edilen gelirlerin 14.496.000 doları okyanuslar, 8.836.000 doları ormanlar, 4.356.000 doları GDO’lu ürünler, 57.297.000 doları kimyasallar, 54.963.000 doları iklim, 50.289.000 doları nükleer, 43.331.000 doları bioçeşitlilik kampanyasına, 32.142.000 doları diğer kampanyalara harcanmıştır. 39.734.000 doları deniz operasyonlarında, 53.460.000 doları kamuoyu bilgilendirmelerinde kullanılmıştır. 1999 – 2015 yılları arasında ise 136.707.000 avrosu okyanuslar, 176.451.000 avrosu ormanlar, 69.391.000 avrosu GDO’lu ürünler, 79.802.000 avrosu kimyasallar, 332.832.000 avrosu iklim, 44.821.000 avrosu nükleer, 9.981.000 avrosu barış ve silahsızlanma, 19.028.000 avrosu sürdürülebilir tarım, 16.956.000 avrosu kutuplar, 8.300.000 detoks, 14.611.000 yaşam için gıda kampanyasına, 25.583.000 avrosu diğer kampanyalara harcanmıştır. 316.437.000 avro medya ve iletişim, 162.052.000 kamuoyu bilgilendirmesi, 32.751.000 avrosu politika, bilim ve iş alanında, 352.991.000 avrosu ise deniz operasyonlarında kullanılmıştır. 1993 – 2022 yılları arasında incelenen raporlardan alınan verilerden yola çıkılarak Greenpeace’in dünya genelindeki gelir ve giderleri Tablo – 10’da; harcamaların kampanyalara göre dağılımı ise Tablo – 11’de gösterilmiştir.

Tablo – 10 Greenpeace’in Dünya Genelindeki Gelir ve Giderleri

(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Yıllar	Hibeler ve Bağışlar	Telif Hakları	Faiz Geliri	Diğer Gelirler	Toplam Gelir	Bağış Toplama Harcamaları	Net Gelir	Toplam Gider
1993					Veri Bulunmamaktadır.			
1994	\$128.682.000		\$3.452.000	\$5.224.000	\$137.358.000			\$139.332.000
1995	\$138.318.000		\$4.256.000	\$10.231.000	\$152.805.000			\$153.794.000
1996	\$134.826.000	\$1.345.000	\$3.724.000		\$139.895.000			\$145.300.000
1997	\$120.816.000	\$1.626.000	\$3.206.000		\$125.648.000			\$128.024.000
1998	\$121.095.000	\$1.107.000	\$3.095.000		\$125.297.000			\$117.951.000
Toplam (USD)	\$643.737.000	\$4.078.000	\$17.733.000	\$15.455.000	\$681.003.000	\$0	\$0	\$684.401.000
1999	121.644.000 €	1.999.000 €	2.380.000 €		126.023.000 €		126.023.000 €	118.874.000 €
2000	139.184.000 €	1.280.000 €	3.182.000 €		143.646.000 €	40.553.000 €	103.093.000 €	100.287.000 €
2001	153.169.000 €	1.291.000 €	3.270.000 €		157.730.000 €	45.361.000 €	112.369.000 €	112.332.000 €
2002	161.304.000 €	1.402.000 €	2.643.000 €		165.349.000 €	47.877.000 €	117.472.000 €	111.028.000 €
2003	159.470.000 €	1.672.000 €	2.297.000 €		163.439.000 €	42.947.000 €	120.492.000 €	111.082.000 €
2004	158.527.000 €	1.212.000 €	2.304.000 €		162.043.000 €	43.005.000 €	119.038.000 €	111.128.000 €
2005	169.555.000 €	-34.000 €	3.943.000 €		173.464.000 €	44.054.000 €	129.410.000 €	119.667.000 €
2006	171.367.000 €	768.000 €	4.863.000 €	23.000 €	177.021.000 €	49.205.000 €	127.816.000 €	122.848.000 €
2007	204.982.000 €	194.000 €	4.641.000 €	2.499.000 €	212.316.000 €	55.648.000 €	156.668.000 €	131.031.000 €
2008	196.620.000 €	-474.000 €	4.583.000 €	1.834.000 €	202.563.000 €	60.332.000 €	142.231.000 €	141.498.000 €
2009	195.876.000 €	150.000 €	1.744.000 €	2.087.000 €	199.857.000 €	63.149.000 €	136.708.000 €	138.456.000 €
2010	226.277.000 €	97.000 €	1.472.000 €	2.711.000 €	230.557.000 €	68.837.000 €	161.720.000 €	139.493.000 €
2011	236.862.000 €	167.000 €	1.999.000 €	2.421.000 €	241.449.000 €	77.267.000 €	164.182.000 €	159.867.000 €
2012	264.940.000 €	978.000 €	2.113.000 €	2.250.000 €	270.281.000 €	90.874.000 €	179.407.000 €	178.143.000 €
2013	282.455.000 €			5.905.000 €	288.360.000 €	98.800.000 €	189.560.000 €	193.932.000 €
2014	292.319.000 €			4.307.000 €	296.626.000 €	107.033.000 €	189.593.000 €	185.514.000 €
2015	341.508.000 €			4.640.000 €	346.148.000 €	116.599.000 €	229.549.000 €	204.580.000 €
Toplam (EUR)	3.476.059.000 €	10.702.000 €	41.434.000 €	28.677.000 €	3.556.872.000 €	1.051.541.000 €	2.505.331.000 €	2.379.760.000 €
2016								
2017								
2018								
2019								
2020								
2021								
2022								

Verilere Erişilememiştir.

Tablo – 11 Greenpeace’in Dünya Geneline Kampanyalara Göre Yaptığı Harcamalar

(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Yıllar	Okyanuslar	Ormanlar	GDO’lu Ürünler	Kimyasallar	İklim*	Nükleer	Medya ve İletişim	Deniz Operasyonları	Kamuoyu Bilgilendirme	Barış ve Silahsızlanma	Sürdürülebilir Tarım	Politika, Bilim ve İş	Diğer Kampanyalar	Kutuplar**	Detoks	Yaşam için Gıda	Bioçeşitlilik	Toplam
1993																		
1994				\$12.422.000	\$12.464.000	\$10.919.000	\$7.842.000						\$18.511.000				\$13.014.000	\$75.172.000
1995				\$12.508.000	\$8.164.000	\$13.543.000	\$11.305.000	\$8.021.000	\$12.348.000				\$13.631.000				\$8.335.000	\$87.855.000
1996				\$10.263.000	\$9.348.000	\$9.877.000	\$16.438.000	\$10.777.000	\$14.548.000								\$11.302.000	\$82.553.000
1997	\$6.611.000	\$3.304.000	\$1.007.000	\$13.796.000	\$13.668.000	\$8.477.000	\$11.125.000	\$10.412.000	\$15.732.000								\$10.680.000	\$94.812.000
1998	\$7.885.000	\$5.532.000	\$3.349.000	\$8.938.000	\$11.319.000	\$7.473.000	\$9.957.000	\$10.164.000	\$10.832.000									\$75.449.000
Toplam (USD)	\$14.496.000	\$8.836.000	\$4.356.000	\$57.927.000	\$54.963.000	\$50.289.000	\$56.667.000	\$39.374.000	\$53.460.000	\$0	\$0	\$0	\$32.142.000	\$0	\$0	\$0	\$43.331.000	\$415.841.000
1999	8.257.000 €	5.604.000 €	3.841.000 €	8.263.000 €	8.758.000 €	7.983.000 €	12.770.000 €	10.043.000 €	6.621.000 €									72.140.000 €
2000	5.346.000 €	9.040.000 €	7.138.000 €	9.019.000 €	10.587.000 €	6.536.000 €	12.797.000 €	13.605.000 €	5.844.000 €									79.912.000 €
2001	4.833.000 €	9.294.000 €	7.412.000 €	7.068.000 €	10.073.000 €	11.120.000 €	12.690.000 €	22.136.000 €	7.641.000 €									92.267.000 €
2002	4.427.000 €	10.540.000 €	7.137.000 €	7.459.000 €	10.761.000 €	8.737.000 €	14.346.000 €	19.032.000 €	7.869.000 €									90.308.000 €
2003	4.616.000 €	10.602.000 €	7.662.000 €	6.343.000 €	8.892.000 €	5.853.000 €	13.526.000 €	18.896.000 €	9.490.000 €			432.000 €						85.880.000 €
2004	5.841.000 €	10.908.000 €	8.081.000 €	5.092.000 €	8.754.000 €	4.592.000 €	13.023.000 €	19.985.000 €	8.563.000 €			1.691.000 €						84.839.000 €
2005	7.915.000 €	9.050.000 €	7.521.000 €	4.989.000 €	15.363.000 €		14.197.000 €	19.985.000 €	10.224.000 €	3.168.000 €		1.506.000 €						92.412.000 €
2006	9.694.000 €	10.327.000 €	6.145.000 €	4.697.000 €	15.865.000 €		16.135.000 €	20.386.000 €	9.263.000 €			1.447.000 €	528.000 €					92.512.000 €
2007	9.819.000 €	9.709.000 €	5.260.000 €	2.794.000 €	19.364.000 €		17.469.000 €	20.429.000 €	9.035.000 €	2.638.000,00 €		1.554.000 €	929.000 €					96.517.000 €
2008	9.479.000 €	9.024.000 €	4.457.000 €	2.855.000 €	22.962.000 €		17.829.000 €	21.603.000 €	9.474.000 €	1.507.000,00 €		1.736.000,00 €	1.225.000,00 €					99.190.000 €
2009	7.365.000 €	9.340.000 €	4.737.000 €	3.237.000 €	27.506.000 €		18.870.000 €	22.046.000 €	11.434.000 €	178.000,00 €		2.045.000,00 €	2.234.000,00 €					104.713.000 €
2010	7.277.000 €	9.798.000 €		3.781.000 €	25.027.000 €		21.183.000 €	23.880.000 €	11.893.000 €	2.390.000,00 €	4.944.000 €	1.946.000 €	1.461.000 €					110.173.000 €
2011	9.567.000 €	12.293.000 €		3.458.000 €	28.747.000 €		22.400.000 €		11.338.000 €		4.405.000 €	2.089.000 €	2.587.000 €					87.803.000 €
2012	11.743.000 €	13.394.000 €		4.272.000 €	31.040.000 €		24.784.000 €	29.821.000 €	10.295.000 €		5.035.000 €	3.733.000 €	3.464.000 €					125.349.000 €
2013	9.598.000 €	12.001.000 €		3.230.000 €	35.731.000 €		24.542.000 €	30.385.000 €	9.903.000 €		4.644.000 €	4.049.000 €	5.334.000 €					115.792.000 €
2014	9.848.000 €	12.832.000 €		3.245.000 €	28.059.000 €		28.631.000 €	31.450.000 €	9.107.000 €			5.005.000 €	2.632.000 €	8.217.000 €	3.245.000 €	6.665.000 €		123.172.000 €
2015	11.082.000 €	10.895.000 €			25.343.000 €		31.245.000 €	29.309.000 €	14.058.000 €			5.518.000 €	5.189.000 €	8.739.000 €	5.055.000 €	7.946.000 €		121.932.000 €
Toplam (EUR)	136.707.000 €	174.651.000 €	69.391.000 €	79.802.000 €	332.832.000 €	44.821.000 €	316.437.000 €	352.991.000 €	162.052.000 €	9.881.000 €	19.028.000 €	32.751.000 €	25.583.000 €	16.956.000 €	8.300.000 €	14.611.000 €	0 €	1.674.911.000 €
2016																		
2017																		
2018																		
2019																		
2020																		
2021																		
2022																		

Verilere erişilememiştir.

Bu bölüme kadar Greenpeace tarafından 1993 yılından bugüne yürütülen faaliyetler, etki gücü ve kapasite ortaya konmuştur. Bundan sonra matrisin siyasal etki alanındaki son ölçme aracı olan çıktı açıklanacaktır.

Greenpeace 1993 yılından bugüne yıllık raporlar yayınlanmaktadır. Bu raporların içerisinde kurumun faaliyetleri, yaptığı çalışmalar, yürütülen kampanyalar, sponsorluklar, bütçeler, yönetim ile ilgili bilgiler, firmanın karbon ayak izi bilgileri İngilizce olarak yer almaktadır. Bunun yanında Greenpeace tarafından çevrenin korunması ile ilgili özel raporlarda yayınlanmakta; Greenpeace bilim insanları ile yakından çalışmaktadır. Bu çerçevede Greenpeace tarafından 2007 yılında İngiltere’de Exeter Üniversitesi’nde yer alan uluslararası bir bilim birimi kurulmuştur. Birimin temel amacı Greenpeace kampanyalarına bilimsel tavsiye ve analitik destek sağlamaktır. Bu birim tarafından da çeşitli raporlar üretilmektedir (Greenpeace 2007).

2007 yılında Okyanuslar Tehlikede raporu ile denizlerdeki canlıların yüzleştiği tehlikelere dikkat çekilmiştir. Bunun yanında Greenpeace Akdeniz raporu ile Lübnan’daki deniz çevresinin İsrail savaşından sonraki durumu ortaya konmuştur. Birim tarafından dünyanın çeşitli bölgelerinde okyanusların korunması için çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Ayrıca çevre korunması ile ilgili çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu çerçevede Avrupa Yiyecek Standartları Ajansı (EFSA)’ya genetiği değiştirilmiş patates mahsulleri ile ilgili, AB Araştırma Genel Direktörlüğüne nano teknoloji ile ilgili çeşitli tavsiyelerde bulunmuşlardır (Greenpeace, 2007).

Greenpeace Uluslararası Bilim Birimi tarafından 2008 yılında su ürünleri endüstrisinin toplumsal etkileri ile ilgili, denizlerin, göllerin ve akarsuların tarımsa atıklardan, atmosferik emisyonlardan nasıl etkilendiği ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bunun yanında Arka Bahçemizde Değil (Not in Our Backyard)³⁴ raporu yayınlanmış ve rapor milyonlarca ton bilinmeyen elektronik atığın açığa çıktığını ortaya koymuş ve Greenpeace tarafından uluslararası elektronik şirketlerine baskı yapılarak elektronikte yeşil kampanyasının başlatılmasına sebep olmuştur.

³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/usa/research/toxic-tech-not-in-our-backyard/>

2009 yılında Kalkınma için Tarımsal Bilgi, Bilim ve Teknolojinin Uluslararası Değerlendirmesi alanında Tarım Dönüm Noktasında isimli bir rapor yayınlanmış ve bu raporda artan gıda fiyatları, açlık, sosyal eşitsizlikler, çevresel felaketleri ele almak için önlemler alınmasını önermişler; Greenpeace'in okyanuslar kampanyasının bilimsel temelini desteklemek için balıkçılık, su ürünleri yetiştiriciliği, kimyasal kirlilik ve iklim değişikliğinden kaynaklanan sera gazlarının artmasından kaynaklanan sonuçları içeren kitap bölümleri yayınlanmışlardır. Bunun yanında zehirli kimyasalların elektronik ürünlerde oluşturduğu problemleri ortaya koyan Yeşil Elektroniğe Geçiş³⁵ isimli rapor yayınlanmıştır.

2010 yılında bromlu ve klorlu maddeler içeren elektronik ürünlerin insan sağlığına zararları ve çevreye etkilerini içeren Toksik Dönüşüm Brifingi (Toxic Transformers Briefing)³⁶ isimli, bulut depolamanın çevreye olan etkilerini gösteren Yeşil Yap (Make IT Green)³⁷ yayınlanmıştır.

2011 yılında hazırlanan Bizi Kim Tutuyor? (Who's Holding us Back?) raporu iklim değişikliği emisyonlarından en çok sorumlu olan ve bu emisyonlardan kar elde eden şirketleri ortaya koymuştur. Rapor kapsamında uluslararası müzakerelerin arttırılması sağlanmıştır. Ayrıca Kirli Çamaşırhane (Dirty Laundry) raporu ile Çin'de bulunan Pearl ve Yangtze nehirlerine zehirli su akıtıldığı ortaya konmuştur. Verileriniz Ne Kadar Kirli (How Dirty is Your Data)³⁸ isimli rapor Apple, Facebook, Google, HP, IBM, Microsoft, Twitter ve Yahoo gibi kurumların enerji ve karbon ayak izi konusunda daha şeffaf olmaları gerektiğini açıklamıştır. Gizli Sonuçlar (Hidden Consequences)³⁹ raporu endüstriyel kirliliğin dünyadaki su kaynaklarını nasıl tehdit ettiğini açıklamıştır.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6886/switching-on-to-green-electronics/>

³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7152/toxic-transformers-briefing/>

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7099/make-it-green-cloud-computing-and-its-contribution-to-climate-change/>

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7196/how-dirty-is-your-data/>

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6807/hidden-consequences/>

2012 yılında Kömür ve Nükleer Enejiye karşı hazırlanan Enerji Devrimi raporu tekrar günemde getirilmiştir. Ayrıca 2011 yılında yaşanan Fukushima Nükleer Santrali felaketi ile ilgili olarak Fukushima'dan dersler isimli rapor yayınlanmıştır. Greenpeace tarafından kuzey kutbunda yapılan sondajların ticari uygulanabilirliği, herhangi bir sızıntı karşısında yaşanacak olan felaketleri içeren “Soğukta Dışarıda” (Out in the Cold) isimli bir rapor yayınlanmıştır. Bunun yanında Bulutunuz Ne Kadar Temiz (How Clean is Your Cloud?)⁴⁰ raporu çevrimiçi dünyada ne kadar enerji harcadığı ve küresel gaz emisyonlarının ne kadarının bilişim sektöründen geldiğini ortaya koymakta, İklim Değişikliğinin Kutuplardaki Vahşi Yaşama Etkisi (Climate Change Impacts on Arctic Wildlife)⁴¹ isimli rapor kutuplardaki erimelerin vahşi yaşama ne derece zarar verdiğini ortaya koymuş, Zehirli Konular: Büyük Moda Dikişi (Toxic Threads: The Big Fashion Stitch Up) isimli rapor Armani, Levi's ve Zara'nın da içinde bulunduğu 20 küresel moda markasının zararlı kimyasalları kullandığı ve su kirliliğine sebep olduğunu ortaya koymuştur.

2013 yılında zehirli hava kirleticileri ile ilgili “Sessiz Öldürücü” (Silent Killers) raporu, düşük etli balıkçılık sektöründe AB balıkçılığının kapasitesi ile ilgili bir vaka çalışmasını içeren Birleşik Krallık'taki balıkçılık lobi grubunun etkisi raporu, ekolojik hayvancılığın önemini anlatan ekolojik hayvancılık raporu⁴², arıların tarım ve hayvancılıktaki önemini anlatan Arılar Azalıyor (Bees in Decline)⁴³ raporu, Endonezya'daki tekstil fabrikalarının yol açtığı kirlilik ile ilgili Zehirli Konular: Cennet Kirliliği (Toxic Threads: Polluting Paradise) raporu; dünyaadaki okyanusların karşı karşıya kaldığı tehditleri anlatan Okyanuslar Denge (Oceans in the Balance)⁴⁴ raporu, GDO'lu pirinçler ile ilgili Altın İllüzyonu (Golden Illusion)⁴⁵ raporu, dünyadaki

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6986/how-clean-is-your-cloud/>

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7366/climate-change-impacts-on-arctic-wildlife/>

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7332/ecological-livestock/>

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6839/bees-in-decline/>

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6864/oceans-in-the-balance/>

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7136/golden-illusion/>

yaşamın önemli bir parçası olan derin denizlerin temiz tutulmasına dikkat çekmek için Derin Deniz Tabanı Madenciliği (Deep Seabed Mining)⁴⁶ raporu hazırlanmıştır.

2014 yılında Detoks kampanyası kapsamında tekstil ve deri ürünlerinde üretim sırasında tehlikeli kimyasallar bulunduğunu tespit eden araştırma raporları yayınlamıştır. Uluslararası Pirinç Kongresi'nde bilim adamları tarafından sıcak karşılanan ve akıllı yetiştirme metodu olan biyo teknolojik yöntemleri içeren bir rapor hazırlamıştır. Bunun yanında 2014 Dünya Kupası'nda kullanılan ürünlerin içerdiği kimyasallar ile ilgili Spor Kıyafetleri Markalarına Kırmızı Kart (A Red Card for Sportswear Brands)⁴⁷, arıların küresel yiyecek sektöründeki önemini anlatan Arı Planı Pestisitler Olmadan Yaşamak (Plan Bee – Living Without Pesticides) raporu, arılardan alınan polenlerdeki pestitst konstrasyonlarını raporlayan Arının Yüğü (The Bee's Burden)⁴⁸ raporu, Apple, Facebook, Google, Yahoo, Microsoft, eBay, IBM, Amazon, Twitter gibi firmaların temiz enerji kullanıp kullanmadıklarının incelendiği Sizin Çevirimiçi Dünyanız #TemizTıkayın veya Kirli ? (Your Online World #ClickClean or Dirty?)⁴⁹ Raporu, çocuk giysilerindeki kimyasalları anlatan Modaya Uygun Bir Yalan Hakkında Küçük Bir Hikaye (A Little Story about a Fashionable Lie)⁵⁰ raporunu, kutuplardaki buzulların erimesi ile ilgili Kutup Koruma Alanı (Arctic Sanctuary)⁵¹ raporunu, elektronik cihaz üreticilerinin yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmasının önemini anlatan Yeşil Araçlar: Geleceği Tasarlamak (Green Gadgets: Designing the Future)⁵² raporunu, genetik mühendisliğine karşı biyoteknoloji yöntemlerinin kullanılarak tarım yapılmasını öneren Akıllı Yetiştirme (Smart Breeding)⁵³ raporunu yayınlamıştır.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7456/deep-seabed-mining/>

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7233/a-red-card-for-sportswear-brands/>

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6805/the-bees-burden/>

⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6917/your-online-world-clickclean-or-dirty/>

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6830/a-little-story-about-a-fashionable-lie/>

⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6905/arctic-sanctuary/>

⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7503/green-gadgets-designing-the-future/>

⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7075/smart-breeding/>

2015 yılında balıkçılık endüstrisi ile ilgili Küresel Ton Balığı Endüstrisinde İnsan Hakları İstismarı Raporunu, Greenpeace'in de katkıları ile kurulan Kuzey Kutbu Konseyi'nin faaliyetlerini içeren Kuzey Kutbu Konseyi Uygulaması ve Vaadi Raporunu, çevrimiçi dünyadaki karbon ayak izimizi gösteren Yeşil Tıklamak (Clicking Clean)⁵⁴ raporunu, pestisitlerin sağlığını etkisini içeren Pestisitler ve Bizim Sağlığımız (Pesticides and Our Health)⁵⁵ raporunu, modern bilim ve inovasyonu harmanlayan ve önemli bir tarım metodu olan Ekolojik Tarım (Ecological Farming)⁵⁶ raporunu, genetiği değiştirilmiş tarım ürünlerinin sonuçlarını içeren Yirmi Yıllık Başarısızlık (Twenty Years of Failure)⁵⁷ raporunu, dağcılıkta kullanılan ayakkabıların PFC kimyasalı bıraktığını içeren Karda Ayak İzi (Footprints in the Snow)⁵⁸ isimli raporu yayınlamıştır.

2016 yılında dış mekan giysilerinin analiz edildiği ve içerisinde insan sağlığına ve çevreye zararlı kimyasalların bulunduğunu gösteren İz Bırakmak (Leaving Traces)⁵⁹ raporunu, Norveç kutuplarında endüstriyel balıkçılığın açtığı zararları gösteren Buraya Kadar Daha Fazlası Yok (This Far, No Further)⁶⁰ raporunu, Avrupa ve Doğu Asya'da dış mekan malzemeleri satan firmaların iç mekan havalarında tehlikeli kimyasallar olduğunu gösteren Düz Görüşte Gizli (Hidden in Plain Sight)⁶¹ raporunu, tehlikeli bir kimyasal olan PFC'lerin üretimi sırasında yüzey suyu, içme suyu ve yer altı sularına verdiği zararı anlatan PFC Kirliliği (PFC Pollution Hotspots)⁶² raporunu yayınlamıştır.

⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6936/clicking-clean-2015/>

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7113/pesticides-and-our-health/>

⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7009/ecological-farming-the-seven-principles-of-a-food-system-that-has-people-at-its-heart/>

⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6966/twenty-years-of-failure/>

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6943/footprints-in-the-snow/>

⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7221/leaving-traces/>

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7031/this-far-no-further/>

⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6907/hidden-in-plain-sight/>

⁶² Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7561/pfc-pollution-hotspots/>

2017 yılında daha öncede yayınlamış olduğu Yeşil Tıklamak (Clicking Green) raporunu güncelleyerek tekrar yayınlamış, böcek ilaçlarının çevre alanındaki risklerine dikkat çeken Neonikotinoid Pestisitlerin Çevresel Riskleri⁶³ Raporunu, PFC kimyasalının dış mekan giysilerinin endüstrisindeki kullanım durumunu içeren Dış Mekan Giysisi Sektöründe PFC Devrimi⁶⁴ raporunu, tüketicilerin çok fazla ve ihtiyaçları olmayan şeyleri aldıklarını ve bunun çevreye etkisini gösteren Aşırı Akşamdan Kalma Sonrası (After the Binge, the Hangover) raporunu,⁶⁵ Kanada da yer alan Büyük Kuzey Ormanı'nın korunmasına yönelik Özgür Konuşmayı Netleştirmek (Clearcutting Free Speech)⁶⁶ raporunu, Detoks kampanyası kapsamında üretim zincirlerinin kullandıkları zararlı kimyasalları içeren Moda Yol Ayrımında (Fashion at the Crossroads)⁶⁷ raporunu, biyoçeşitliliğin önemini, doğal yaşam alanlarının tahribatının azaltılmasını önlemek için Kuzeyi Silmek (Wiping Away the Boreal)⁶⁸ raporunu yayınlamıştır.

2018 yılında daha sağlıklı bir yaşam ve gezegen için et ve süt ürünlerinin azaltılması için Az ama Öz (Less is More)⁶⁹ raporunu, Kril avcılarının Antartika'daki faaliyet alanlarını genişletmesi ile ilgili Kril Lisansı (Licence to Krill)⁷⁰ raporunu, dünyadaki ormanların tarım için yok edilmesini durdurup bu yok oluşu tersine çevirmeyi sağlamak için düşük karbonlu ekonomiye geçişte kullanılacak en iyi yol olduğunu belirten Gerçek Anı (Moment of Truth)⁷¹ raporunu, Brezilya'daki ağaç kesimi ile ilgili zayıf bir ruhsatlandırma rejimi olduğunu belirten Hayali Ağaçlar

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7300/the-environmental-risks-of-neonicotinoid-pesticides/>

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7150/pfc-revolution-in-outdoor-sector/>

⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6884/after-the-binge-the-hangover/>

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7294/clearcutting-free-speech/>

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6969/fashion-at-the-crossroads/>

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/7374/wiping-away-the-boreal/>

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/15093/less-is-more/>

⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/15255/licence-to-krill-antarctic-krill-report/>

⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/15395/moment-of-truth/>

Gerçek Yıkım (Imaginary Trees, Real Destruction)⁷² raporunu, Antartika’da ki mikro plastikleri denizaltı dalışları ve deniz tabanından numune alarak ortaya koyan Antartika’da ki Mikroplastikler (Microplastics in the Antarctic)⁷³ raporunu, dünyanın en büyük palmiye yağı tüccarı olan Wilmar International’ın orman tahribatı ile bağlantılı olduğunu ortaya koyan Sahtekar Tüccar (Rogue Trader)⁷⁴ raporunu, küresel giyim markalarının ve tedarikçilerinin ürünlerini tehlikeli kimyasallardan arındırma çalışmaları kapsamında gerçekleştirdikleri ilerlemeleri ve bu alandaki zorlukları içeren Hedef Sıfır (Destination Zero)⁷⁵ raporunu, dünyanın en büyük markalarının Endonezya’daki yağmur ormanlarının yok edilmesi ile bağlantılı olduklarını gösteren Nihai Geri Sayım (The Final Countdown)⁷⁶ Raporunu, kömür kullanımının azaltılmasının mümkün olduğunu bunun için kömürden agresif bir şekilde vazgeçilerek aynı agresiflik ile yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim sağlanması gerektiğini belirten 1,5°C’ye Kömürden Çıkış Yolu (A Coal Phase-Out Pathway for 1.5°C)⁷⁷ raporunu, küresel şirketlerin plastik ambalajların ve atıklarının çevreye etkisini ele almak için ne kadar çaba gösterdiğini ortaya koyan Kolaylık Krizi (A Crisis of Convenience)⁷⁸ raporunu, hükümetlerin iklim konusunda yeterince eylem yapmaması durumunda mahkeme açarken izlenecek yol haritasını gösteren Bir Halk Rehberi (A People’s Guide)⁷⁹ raporunu yayınlamıştır.

2019 yılında York Üniversitesi, Oxford Üniversitesi ve Greenpeace bilim ekibi tarafından 30x30 Okyanusların Korunması için Bir Taslak (30 x 30: A Blueprint for

⁷² Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/15432/imaginary-trees-real-destruction/>

⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/15432/imaginary-trees-real-destruction/>

⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/17241/rogue-trader-indonesia-deforestation-wilmar-gama/>

⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/17612/destination-zero/>

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/18455/the-final-countdown-forests-indonesia-palm-oil/>

⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.

https://www.greenpeace.org/international/publication/18866/a_coal_phase_out_pathway/

⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/19007/a-crisis-of-convenience-the-corporations-behind-the-plastics-pollution-pandemic/>

⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/19818/holding-your-government-accountable-for-climate-change-a-peoples-guide/>

Ocean Protection)⁸⁰ raporunu, şirketlerin karbon emisyonunu düşürmelerini sağlamak için Yokoluşa Geri Sayım (Countdown to Extinction)⁸¹ raporunu, Batı Afrika'daki gıda güvenliğini tehdit eden balık unu ve balık yağı endüstrisinin durumunu ortaya koyan Balık İsrafi (A Waste of Fish)⁸² raporunu, sağlıklı okyanuslar oluşturulması için gerekli olan köpekbalığı avcılığının azaltılmasının sağlanmasına yönelik Köpekbalıkları Saldırı Altında (Sharks Under Attack)⁸³ raporunu, derin deniz madenciliğinin okyanusları tehdit etmesini anlatan Derin Suda (In Deep Water)⁸⁴ raporunu, aşırı avlanmanın, yıkıcı balıkçılık uygulamalarının azaltılması ile devletlerin deniz ekosistemini etkili bir şekilde korumasını sağlamak için Vahşi Batı Atlantik (The Wild West Atlantic)⁸⁵ raporunu, okyanuslarda terk edilen balık ağlarının okyanuslarının kirlenmesini sağladığını açıklayan Hayalet Donanımı (Ghost Gear)⁸⁶ raporunu, Brezilya'daki ormanların endüstriyel tarım neticesinde yok olmasını anlatan Ateş Altında (Under Fire)⁸⁷ raporunu, iklim krizi ve okyanusların korunmasının önemine dikkat çeken Sıcak Suda (In Hot Water)⁸⁸ raporunu yayınlamıştır.

2020 yılında kaplumbağaların neden korunması gerektiği anlatılan Kaplumbağalar Tehdit Altında (Turtles Under Threat)⁸⁹ raprounu, denizlerde eşya aktarma (transshipment) sürecinin okyanusları tahrip ettiği ve düzenlenmemiş balıkçılığı kolaylaştırmasına yönelik Şüpheli İş (Fisshy Business)⁹⁰ raporunu, JBS isimli Amerika merkezli gıda şirketinin Amazon'u kirletmesi ile ilgili JBS Amazon'u

⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/21604/30x30-a-blueprint-for-ocean-protection/>

⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/22247/countdown-extinction-report-deforestation-commodities-soya-palm-oil/>

⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/22489/waste-of-fish-report-west-africa/>

⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/22700/sharks-under-attack/>

⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/22578/deep-sea-mining-in-deep-water/>

⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/25452/the-wild-west-atlantic/>

⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/25438/ghost-gear/>

⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/27456/report-under-fire/>

⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/27261/in-hot-water/>

⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/28181/turtles-under-threat/>

⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/28803/fishy-business/>

Nasıl Katlediyor (How JBS is still slaughtering the Amazon)⁹¹ raporunu, hükümetlerin derin deniz madenciliği yapılmasına izin vermeleri durumunda bundan kimin ne kadar yararlanacağını ve kimlerin risk altında kalacağını açıklayan Derin Sorun (Deep Trouble)⁹² raporunu yayınlamıştır.

2021 yılında JBS'nin 2020 yılındaki Brezilya'nın Pantanal bölgesinde çıkan orman yangınından sonra çiftçilerden satın alınan sığırların kesildiğini ortaya koyan Pantanal Kıyması Yapımı raporunu, sertifikasyon ile bazı firmaların ormanları yok etmesinin önüne geçilemediğini açıklayan İmha: Sertifikalı (Desturcition: Certified)⁹³ raporunu, Endonezya'da palmye yağı için ormanların tahrip edilmesini önlemek için Temizleme Lisansı (Licence to Clear)⁹⁴ raporunu, Hint Okyunu'sundaki aşırı balık avcılığını önlemeye yönelik Yüksek Menfaatler (High Stakes)⁹⁵ raporunu, moda tedarik zincirlerinin detoks kampanyası ile iklime zararlarının azaldığını; ancak düzenlemeler olmadan çevreye verilen zararın devam ettiğini açıklayan Öz Düzenleme: Bir Moda Masalı (Self Regulation: a fashion fairstyle)⁹⁶ raporunu yayınlamıştır.

2022 yılında kalamar balıkçılığının genişlemesi ve çevreye etkilerini inceleyen Gündemde Kalamarlar (Squids in the Spotlight)⁹⁷ raporunu, Afrika'daki kıyafet atıklarına karşı savaşılan girişimleri inceleyen Zehirli Hediyeler (Poisoned Gifts)⁹⁸ raporunu, köpekbalığı avcılığının Atlantik'deki durumunu ve köpekbalığı nüfusundaki

⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/44522/how-jbs-is-still-slaughtering-amazon/>

⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/45835/deep-sea-mining-exploitation/>

⁹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/46812/destruction-certified/>

⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/47071/licence-to-clear/>

⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/47071/licence-to-clear/>

⁹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/50922/self-regulation-fashion-supply-chain-fairytale/>

⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/52473/squids-in-the-spotlight/>

⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/53355/poisoned-gifts-report-fast-fashion-textile-waste-disguised-as-second-hand-clothes-exported-to-east-africa/>

düşüşü anlatan Köpekbalıklarına Bağımlıyım (Hooked on Sharks)⁹⁹ raporunu yayınlamıştır.

2023 yılında dünyada milyonlarca kişinin açlıktan ölerken 20 tarım şirketinin kar etmek için güçlerini nasıl kullandığını gösteren Gıda Adaletsizliği (Food Injustice)¹⁰⁰ 2020 – 2022 raporunu, şirketlerin sürdürülebilirlik durumlarının tespit edilmesini sağlamak ve şikayet mekanizmalarını ortaya koymak için Gölgeleğin Üzerinde Parlayan Işık (Shining Light on the Shadows)¹⁰¹ raporunu, yasa dışı altın madenciliği için kullanılan ağır makinelerin yerli halklara zararını anlatan Ekskavatörleri Durdurun (Stop the Excavators)¹⁰² raporunu, kağıt hamuru tedarik zincirinin ormansızlaşmaya nasıl yol açtığını gösteren Borneo'nun Kağıt Haline Getirilmesi (Pulping Borneo)¹⁰³ raporunu, Rusya Ukrayna savaşı sonucunda ortaya çıkan enerji krizi ve çevreye yansımalarını inceleyen Savaşın Kim Kazanır? (Who Profits from War)¹⁰⁴ raporunu, bilim ekibi tarafından hazırlanan ve 2030'a kadar okyanusların korunması için acil olarak neler yapılması gerektiğini anlatan 30 x 30 Küresel Okyanus Anlaşmasından Denziden Korumaya (30x30: From Global Ocean Treaty to Protection at Sea)¹⁰⁵ raporunu hazırlamıştır.

Greenpeace bilim biriminin de katkıları ile 2007 – 2023 döneminde üretilen raporların sayısı Grafik – 1'de gösterilmiştir.

⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/54705/hooked-on-sharks-report/>

¹⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/58702/shining-light-on-the-shadows/>

¹⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/58702/shining-light-on-the-shadows/>

¹⁰² Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/59155/stop-the-excavators/>

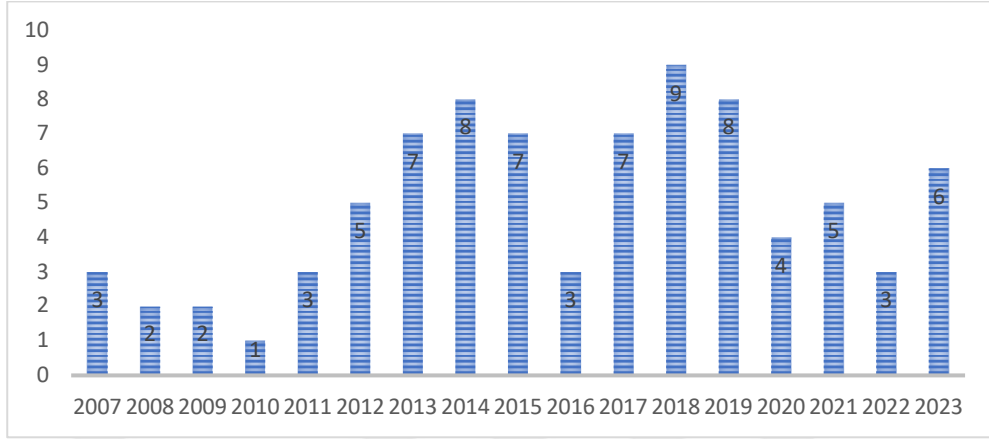
¹⁰³ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/59879/pulping-borneo/>

¹⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/59432/who-profits-from-war/>

¹⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.greenpeace.org/international/publication/62121/30x30-from-global-ocean-treaty-to-protection-at-sea/>

Grafik – 1 2007 – 2023 Yılları Arasında Greenpeace Tarafından Üretilen Raporlar

(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Greenpeace tarafından 1993 yılından 2007 yılına kadar İngilizce dilinde yıllık faaliyet raporları üretilmiştir. 2007 yılında Greenpeace bilim biriminin kurulmasından sonra 2023 yılına kadar çevrenin korunması ile ilgili 83 adet İngilizce rapor üretilerek çevre sorunlarına dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

SONUÇ

Bu doktora tezinin temel amacı alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına yönelik hukuki ve siyasi katkısının ölçülmesini sağlamaktır. Bu çerçevede çevre alanındaki örgütlenme biçimlerinin yer aldığı teorik ve kavramsal çerçeve ortaya konmuş sonrasında uluslararası ilişkiler teorilerinin çevre konusunu ve alternatif örgütlenme biçimlerini nasıl ele aldığı incelenmiştir. Ardından alternatif örgütlenme biçimlerinin teorik çerçevesi olan toplumsal hareketler teorileri incelenmiş ve bu teorilerin çevre alanındaki toplumsal hareketleri ve alternatif örgütlenme biçimlerini nasıl ele aldığı ortaya konmuştur. Sonrasında çevre hareketinin son dönemde dönüştüğü alternatif örgütlenme biçimleri nelerdir sorusu çerçevesinde alternatif örgütlenme biçimleri olan STK'lar, ağlar, lobiler, kamu özel sektör ortaklıkları, elit ittifakları, kulüpler resmi olmayan gençlik grupları açıklanmıştır. Son olarak alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı ölçülebilir mi sorusuna cevap olarak geliştirilen “Alternatif Örgütlenme Biçimlerinin Çevrenin Korunmasına Hukuki ve Siyasi Katkısı Değerlendirme Matrisi” bir ölçüm aracı olarak kullanılmıştır. Böylelikle, tez ile uluslararası ilişkiler literatürüne yeni bir ölçme değerlendirme aracı kazandırılarak, alternatif örgütlenme biçimlerinin çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısının ölçülmesinde yenilikçi bir yöntem kullanılmıştır. Son olarak çalışmanın temel araştırma sorusu olan çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı nedir? sorusuna vaka analizi üzerinden bir cevap bulmak için Greenpeace örneği incelenmiştir.

Çalışmada öncelikle devlet dışı aktörleri kabul eden uluslararası ilişkiler disiplinindeki Liberal Teoriler, Liberal Kurumsalcılık, Rejim Teorileri, Eleştirel Teoriler altında Yeşil Teori incelenmiştir. Her ne kadar uluslararası ilişkiler disiplininde devlet dışı aktörleri kabul eden farklı teoriler de olsa alternatif örgütlenme biçimleri ve çevre alanı ile en bağlantılı teoriler seçilmiştir. Bu incelemenin yanında alternatif örgütlenme biçimlerinin nasıl oluştuğunu ve teorik temelini anlatmak için sosyoloji temelli Toplumsal Hareketler Teorisi, Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi incelenmiş, sonrasında Toplumsal Hareketler Teorisi'nin sınıflandırılması çerçevesinde Çevresel Hareketler, İklim Hareketi, İklim

Adaleti ve İklim Hareketi anlatılarak alternatif örgütlenme biçimlerinin teorik çerçevesi ortaya konulmuştur.

Liberal Teoriler devleti ve devlet dışındaki aktörlerin uluslararası ilişkilerde rolünü olduğunu kabul etmektedirler. Kurumsallaşmadan bahsederek uluslararası örgütlere, uluslararası hukuka önem verirler ve kurumsallaşmanın uluslararası sisteme pozitif bir etkisi olduğunu belirtmektedirler. Çevre özelinde incelendiğinde Liberal Teoriler, çevresel rejimlere odaklanmakta ve bu alanı teorik çerçevede incelemek yerine yeni bir siyaset alanı olarak ifade etmektedirler. Liberal Kurumsalcılar yönetim çerçevesinde hukuk kurallarını önemserler ve uluslararası örgütleri bu kuralların uygulanmasını kolaylaştırıcı olarak görürler. Kurumsalcılar çevre alanındaki rejimleri incelemekte ve bu rejimlerde her devletin kendi çevresel davranışını oluşturduğunu belirtmektedirler. Neoliberal Kurumsalcılar ise yönetim çerçevesinde çevre çalışmalarını incelemekte ve uluslararası rejimler aracılığı ile çevrenin korunmasına STK'lar tarafından katkı sağlandığını belirtmektedirler. Rejim Teorileri küreselleşme ile ulus ötesi ağların ortaya çıktığını ve sivil toplum anlayışının ortaya çıktığını belirtmektedir. Devlet dışı aktörlerin öneminin yönetim ile arttığını belirten Rejim Teorileri ile Liberal Teori'de ki devlet merkezli anlayıştan sadece devletler ile sınırlı kalmayan küresel yönetim alanına bir kayma gerçekleşmiştir. Rejim Teorileri çevresel rejimleri inceleyerek bu alanda bir iş birliği imkânı olduğunu belirtmektedirler. Özellikle alternatif örgütlenme biçimlerinden STK'ların, ağların ve lobilerin devletin yerini alması da devlet egemenliğinin şeklinde bir değişime sebep olduğunu belirtmektedir.

Eleştirel Teoriler'in altında incelenen Yeşil Teori geleneksel teorilerin üzerinde durduğu güvenlik, kalkınma ve devlet konularına bir meydan okuyarak çevre alanındaki sorunların daha geniş bir perspektiften incelenmesine sebep olmuştur. Çevre sorunlarının resmi kurumlar yerine alternatif örgütlenmeler tarafından çözülmesi gerektiğini belirtmekte ve merkezsizleştirme yaklaşımı ile devlet dışı aktörlere önem vermektedir.

Uluslararası ilişkiler teorilerinin haricinde alternatif örgütlenme biçimleri sosyoloji temelli Toplumsal Hareketler Teorileri, Kaynak Mobilizasyonu Teorisi ve

Yeni Toplumsal Hareketler Teorileri ile de açıklanmaktadır. Toplumsal Hareketler Teorisi, toplumsal hareketlerin resmi olmadığını, insanların toplu hedeflere ulaşmak için ortak hedeflere ihtiyacı olduğunu belirtmekte ve alternatif örgütlenme biçimleri ile bu noktalarda eşleştirilmektedir. Toplumsal Hareketler Teorisi'nde yapılan ampirik çalışmalar sonucunda Kaynak Mobilizasyonu Teorisi ortaya çıkmıştır. Bu teori kaynak seviyeleri dalgalandıkça toplumsal hareketlerin büyüdüğünü anlatmaktadır. Toplumsal hareketlere bireylerin nasıl katıldığını inceleyen Kaynak Mobilizasyonu Teorisi eylemlerin gerçekleşmesi için geniş insan topluluklarının bulunması, kişilerin ilgili alanda uzman olması, finansman kaynağı ve meşruiyet gerekliliğine değinmektedir. 1990'larda Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'nin yerini alan Toplumsal Hareketler Teorisi toplu hareketleri açıklamak için yeni bir bakış açısı ortaya koyarak sosyal kimliklerin önemini vurgulamaktadır.

Toplumsal Hareketler'in sınıflandırılması neticesinde aktivist olan çevresel hareketler ve iklim hareketi ile adalet temelli olan çevresel adalet ve iklim adaleti ortaya çıkmıştır. Çevresel Hareketler; kolektif bir kimliğe sahip, protestoyu bir eylem biçimi olarak kullanan, statükoya meydan okuyan, aktivist hareketlerdir. İklim Hareketi ise odağın çevreden iklime kayması ile ortaya çıkmıştır. Özellikle 1980'lerden sonra STK'lar bu harekete yön vermeye başlamışlardır. Adalet temelli hareketlerden Çevresel Adalet ise sosyal adaletsizlikleri vurgulamış ulusal ve ulus ötesi eşitsizliklere odaklanmakta ve aktivist çalışmalar üzerinden faaliyetlerine devam etmekteyken; İklim Adaleti insan hakları hukuku ve iklim davaları üzerinden çalışmalarına devam etmektedir.

Çalışmada incelenen Greenpeace bir yönetim organının bulunması, otonom karar alabilmesi, tüzel kişiliğinin bulunması, etki gücünün bulunabilmesi sebebi ile uluslararası ilişkilerde bir aktör olarak kabul edilmektedir. Liberal Teoriler'de bahsedilen devlet dışı bir aktör olarak uluslararası anlaşmalara etki etmekte, çevresel rejimlerde yer almaktadır. Liberal Kurumsalcılar'ın bahsettiği hukuk kurallarının ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca Neoliberal Kurumsalcılar tarafından dile getirilen çevrenin korunmasında STK'ların önemli bir rol oynadığı görüşünü de yaptığı çalışmalar ile desteklemektedirler. Rejim Teorileri'nin bahsettiği

çevre alanındaki kural yapım süreçleri ve devlet dışı aktörlerin bu süreçlerde önemli rol oynadığı ile ilgili literatür de Greenpeace tarafından yapılan çalışmalar ile doğrulanmaktadır. 1993, 1994, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2004, 2006, 2007, 2008, 2010, 2012, 2013, 2022, 2023 yıllarında çevre alanında önemli toplantılara katılım sağlamış ve uluslararası anlaşmaların, çevresel rejimlerin ortaya çıkmasında rol oynamıştır.

Eleştirel Teoriler altında incelenen Yeşil Teori'nin belirttiği alternatif örgütlenme biçimlerinden bir tanesi olan Greenpeace; Yeşil Teori tarafından ortaya konan devlet dışı aktörlerin çevrenin korunmasında ne kadar önemli olduğunu gösterir nitelikte çalışmalar yapmıştır. Amazonların korunması, kimyasal ürünlerin çocuk oyuncaklarından çıkartılması, teknolojik ürünlerin çevre dostu üretilmesi ve üreticilerin karbon nötr için çalışmalar yapması, çevreyi kirleten petrol üreticilerine karşı çalışmalar yürütülmesi gibi çalışmalar ile Greenpeace çevrenin korunmasına 1993 – 2023 yılları arasında çok fazla katkı sağlamıştır.

Toplumsal Hareketler Teorisi altında incelediğinde ise Greenpeace hem insanları hem de maddi kaynakları harekete geçirmektedir. Ayrıca örgütlü ve resmi olmayan bir harekettir. Toplumsal Hareketler Teorisi'nde de belirtildiği üzere Greenpeace'in çevrenin korunması için ortak hedefleri bulunmakta ve bu çerçevede stratejiler geliştirmektedir. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'nde belirtilen hareketin uzman kişilerden oluşması, geniş kitleleri sürüklemesi, meşruiyetinin olması hususları Greenpeace'de görülmektedir ve kaynak seviyelerinin dalgalanması ile toplumsal hareketin büyüdüğü sonucuna bu çalışmada ulaşılamamıştır. Greenpeace 1993 – 2023 yılları arasında hem kampanyalar hem bütçeler hem de faaliyetler açısından inişli çıkışlı bir grafik çizmiştir. Bunun temelinde inceleme yapılırken araştırmanın kısıtlılıkları olabileceği gibi çevre alanında başka STK'ların da çevrenin korunması aktif için aktif çalışmasının bulunabileceği düşünülmektedir.

Çevresel Hareketler temelinde incelendiğinde ise bilinçli, kolektif, protestoyu kullanan, kurumsallaşmaya önem veren ve şubeleri olan Greenpeace çevre alanında mevcut statükoyu redderek değişimi istemektedir. İklim hareketinde aktivist bir STK olan Greenpeace iklim adaleti konusuna da 1998 yılından itibaren önem vermiştir.

Uluslararası ilişkiler teorileri ve sosyoloji temelli Toplumsal Hareketler Teorileri çerçevesinde açıklanan Greenpeace merkezi Amsterdam'da bulunan bir STK'dır. Çalışmada analiz için bir STK'nın seçilmesinin temelinde uluslararası ilişkiler alanında akademik literatürün geniş olması, disiplinde kabul görmesi, saha çalışmalarının bulunması, bunları erişimin mümkün olması ve uluslararası ilişkilerde temsil edilmesi hususlarının ölçüt olarak belirlenmesi bulunmaktadır. Greenpeace'in çevre alanındaki en bilinen STK'lardan bir tanesi olması, raporlarına ve çalışmalarına erişimin mümkün olması, BM'nin birden fazla alt örgütüne akredite olması, BM programlarına aktif bir şekilde katılım sağlaması, yıl içerisinde birden fazla uluslararası faaliyet yürütmesi, uluslararası örgütlenme modeline sahip olması Greenpeace'in örnek vaka olarak seçilmesine yol açmıştır.

Çalışmanın son bölümünde seçilen vakanın çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı çalışmada geliştirilen matris ile ölçülmüştür. Matris çevrenin korunmasında alternatif örgütlenme biçimlerinin hukuki ve siyasi katkısını şeffaf bir şekilde ölçebilecek bir ölçme değerlendirme aracıdır. Matris ile tezde tanımlamaları yapılan ve çevre hareketindeki alternatif örgütlenme biçimleri olan ağların, kamu özel sektör ortaklıklarının, lobilerin, elit ittifaklarının, kulüplerin ve resmi olmayan gençlik gruplarının çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısı ölçülerek yeni yayınlar üretilmeye devam edilmesinde yarar bulunmaktadır.

Geliştirilen matris hukuki ve siyasal katkıyı çeşitli araçlar ile ölçmektedir. Hukuki katkı toplantılara katılım, davalar, uluslararası anlaşmalardaki rolü araçları ile ölçülürken; siyasal katkı örgütlenme türü, faaliyetler, etki gücü, kapasite, çıktı araçları ile ölçülmektedir.

Greenpeace'in 1993 yılından itibaren raporlar yayınlayan Greenpeace'in faaliyetleri bu tarihten itibaren çalışma kapsamında incelenmiştir. Bu inceleme çerçevesinde öncelikle Greenpeace'in çevrenin korunmasına hukuki katkısı; sonrasında ise siyasal katkısı açıklanmıştır.

Greenpeace 1993 yılında Basel Anlaşması ve Londra Boşaltma Sözleşmesi'nin imzalanmasına; 1994 yılında Antartika'da Balina Koruma Alanı oluşturulmasına; 1996 yılında Nükleer Deneme Yasağı Anlaşması'nın imzalanmasına; 1997 yılında

Kyoto Protokolü'nün ve Barcelona Anlaşması'nın imzalanmasına destek olmuştur. 1997 yılında Greenpeace International Genel Müdür BM Genel Kurulu'na hitap ederek çevresel sorunlara dikkat çekmiştir. 1998 yılında EXPO'da yer almış ve OSPAR Bakanlar Konseyi'nin çevrenin korunmasına yönelik kararlarında etkili olmuştur. 1999 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün Bakanlar Konferansı'na katılım göstermiş ve çevre alanında tedbir ilkesinin uygulanmasını sağlamıştır. 2000 yılında Kanada'da GDO'lu ürünlere karşı biyogüvenlik protokolünün kabul edilmesini sağlamış; 2001 yılında BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nde iklim değişikliğinin nedenleri ortaya koymuştur. 2004 yılında IMO'nun Baltık denizini hassas deniz bölgesi belirlemesine katkı sağlamıştır. 2006 yılında dünya enerji bakanları toplantısı, uluslararası balina avcılığı komisyonu, BM tarafından dip trol avcılığının önlenmesini sağlamıştır. 2007 yılında Derin Deniz Dip Trolü'nün yasaklanmasını sağlamış, 2008 yılında BM İklim Konferansı'na katılım göstermiş ve biyolojik çeşitlilik sözleşmesinde açık denizlerde deniz koruma alanlarının ilan edilmesinde rol oynamıştır. 2010 yılında Nagoya Protokolü'nün hazırlanmasına katkı sağlamıştır. 2011 yılında COP 17 konferansında aktif bir rol oynamıştır. 2012'de Doha'daki iklim müzakerelerine katılım göstermiştir. 2013 yılında REDD+ alanında küresel bir anlaşmanın imzalanması için çalışmalar yürütmüştür. 2019 yılında COP25 konferansında aktif rol oynamış çeşitli brifingler vermiştir. 2022 yılında UNEP bünyesindeki toplantılarda aktif rol almış ve plastiğin kullanımının azaltılması için imzalanan anlaşmada rol oynamıştır. 2023 yılında BM Küresel Okyanus Anlaşması Greenpeace'in katkıları ile kabul edilmiştir.

Greenpeace 1993 yılından bu yana üretilen faaliyet raporlarından ulaşabildiği kadarı ile belirli dönemlerde toplantılara aktif katılım göstermiş ve çevre alanındaki uluslararası anlaşmalarda önemli bir rol oynamıştır. Genel itibari ile incelendiğinde Greenpeace'in çevre alanında toplantılara katılım ve uluslararası anlaşmaların imzalanmasına çok fazla katkı verdiği görülmektedir.

Matrisin hukuki katkı alanındaki bir diğer ölçüm aracı davalardır. Greenpeace İklim Adaleti kavramını ilk kez 1998 yılında kullanmıştır. 1999, 2003, 2006, 2007, 2008, 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022,

2023 yıllarında çeşitli iklim davalarında aktif olarak rol almıştır. Bu davalarda aldığı aktif roller İklim Adaleti kavramına dikkat çekilmesine, iklim değişikliğinin hukuk çerçevesinde değerlendirmesinde, bir insan hakkı olarak görülmesinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle 2007 yılından sonra Greenpeace'in bu alanda daha aktif olduğu görülmekte ve davalar çerçevesinde çevrenin korunmasına aktif katkı sağladığı görülmektedir.

Matrisin siyasal katkı kısmında, siyasal katkı örgütlenme türü, faaliyetler, etki gücü, kapasite ve çıktı çerçevesinde ele alınmıştır.

Örgütlenme türü açısından incelediğimizde, Greenpeace 1979 yılında Hollanda yasalarına göre kurulmuş bir vakıftır. Greenpeace örgütlenmesi Greenpeace Uluslararası ve 26 farklı bölgede bulunan temsilciliklerden oluşmaktadır. Bu çerçevede Greenpeace uluslararası bir örgütlenmeye sahiptir ve farklı ülkelerde temsilcilikleri bulunmaktadır.

Siyasal katkının diğer ayakları olan faaliyetler, etki gücü ve kapasite birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu için çalışmada birlikte incelenmiştir. Greenpeace 1993 – 2023 yılları arasında çevre alanında her yıl uluslararası faaliyetler düzenlemiş, lobiciliği çok etkin bir araç kullanmıştır. Bu faaliyetlerin yapılabilmesi için ciddi bir bütçeye ihtiyaç bulunmaktadır. Greenpeace Uluslararası'nın 1993 – 1998 yılları arasındaki geliri 197.676.000 Dolar iken gideri 198.672.000 Dolardır. 1999 – 2023 yılları arasındaki toplam geliri ise 1.479.541,000 Avro, toplam gideri ise 1.427.657.000 Avro'dur. Kampanyalara 1993 – 1998 128.130.000 Dolar harcanmış; 1999 – 2023 yılları arasında ise toplam 738.431.000 Avro harcanmıştır. Greenpeace bölge ofisleri 1993- 1998 yılları arasında 681.003.000 Dolar gelir elde etmiş; 684.401.000 Dolar harcama yapmış; 1999 – 2015 yılları arasında ise 2.505.331.000 Avro gelir elde etmiş, 2.279.760.000 Avro harcama yapmıştır. Greenpeace ofisleri tarafından yürütülen kampanyalara 1993 – 1998 arası dönemde 415.841.000 Dolar; 1999 – 2015 yılları arasında ise 1.679.911.000 Avro harcama yapılmıştır. Bu çerçevede incelendiğinde her yıl için kullanılan milyonlarca dolarlık bütçeler, farklı alternatif örgütlenme biçimleri ile organize edilen çeşitli faaliyetler Greenpeace'in

kapasitesinin güçlü olduğunu ve çevrenin korunmasına çok fazla katkı verdiğini göstermektedir.

Siyasal katkının son ayağı olan çıktı çerçevesinde bakıldığında, Greenpeace tarafından 1993 yılından bu yana yapılan çalışmalar İngilizce dilinde raporlanmaktadır. Bu raporlarda kurumun yaptığı çalışmalar, kurumla ilgili her türlü bilgi yer almaktadır. Ayrıca Greenpeace 2007 yılından bu yana Exeter Üniversitesi'nde kurduğu bilim birimi aracılığı ile çevrenin korunması ile ilgili raporlar üretmektedir. Sonuç olarak Greenpeace çevrenin korunması ile ilgili alanında yüksek standartlı yayınlar yapmaktadır.

Greenpeace'in yıllara göre çevrenin korunmasına yönelik hukuki ve siyasi katkısı Tablo – 12'de ve Grafik – 2'de gösterilmektedir.

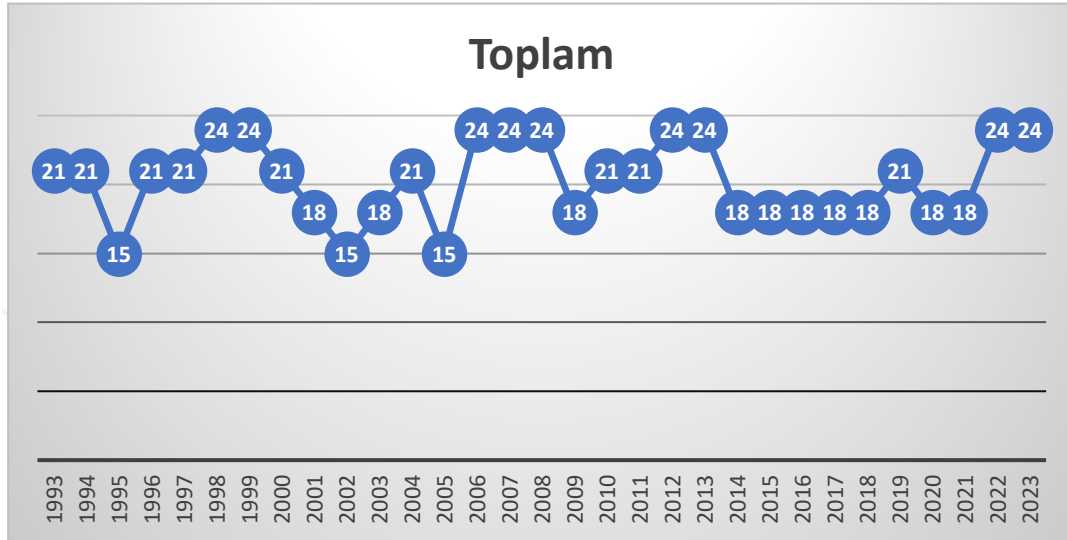
Tablo – 12 Yıllara Göre Greenpeace’in Çevrenin Korunmasına Yönelik Hukuki ve Siyasi Katkısı

(Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur)

YIL	Toplantılara Katılım	Davalar	Uluslararası Anlaşmalardaki Rolü	Örgütlenme Türü	Faaliyetler	Etki Gücü	Kapasite	Çıktı	Toplam	Sonuç
1993	3	0	3	3	3	3	3	3	21	Çok Fazla Katkı Vermektedir
1994	3	0	3	3	3	3	3	3	21	Çok Fazla Katkı Vermektedir
1995	0	0	0	3	3	3	3	3	15	Katkı Vermektedir
1996	3	0	3	3	3	3	3	3	21	Çok Fazla Katkı Vermektedir
1997	3	0	3	3	3	3	3	3	21	Çok Fazla Katkı Vermektedir
1998	3	3	3	3	3	3	3	3	24	Çok Fazla Katkı Vermektedir
1999	3	3	3	3	3	3	3	3	24	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2000	3	0	3	3	3	3	3	3	21	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2001	3	0	0	3	3	3	3	3	18	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2002	0	0	0	3	3	3	3	3	15	Katkı Vermektedir
2003	0	3	0	3	3	3	3	3	18	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2004	3	0	3	3	3	3	3	3	21	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2005	0	0	0	3	3	3	3	3	15	Katkı Vermektedir
2006	3	3	3	3	3	3	3	3	24	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2007	3	3	3	3	3	3	3	3	24	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2008	3	3	3	3	3	3	3	3	24	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2009	0	3	0	3	3	3	3	3	18	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2010	3	0	3	3	3	3	3	3	21	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2011	3	3	0	3	3	3	3	3	21	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2012	3	3	3	3	3	3	3	3	24	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2013	3	3	3	3	3	3	3	3	24	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2014	0	3	0	3	3	3	3	3	18	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2015	0	3	0	3	3	3	3	3	18	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2016	0	3	0	3	3	3	3	3	18	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2017	0	3	0	3	3	3	3	3	18	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2018	0	3	0	3	3	3	3	3	18	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2019	3	3	0	3	3	3	3	3	21	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2020	0	3	0	3	3	3	3	3	18	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2021	0	3	0	3	3	3	3	3	18	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2022	3	3	3	3	3	3	3	3	24	Çok Fazla Katkı Vermektedir
2023	3	3	3	3	3	3	3	3	24	Çok Fazla Katkı Vermektedir

Grafik – 2 Yıllara Göre Greenpeace’in Çevrenin Korunmasına Yönelik Hukuki ve Siyasal Katkısı

(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Grafikte belirli dönemlerde düşüşler belirli dönemlerde yükselişler göze çarpmaktadır. 1998, 1999, 2005, 2006, 2007, 2011, 2012, 2022, 2023 yıllarında Greenpeace yapılan incelemeden alabileceği en yüksek puanı almıştır. 1995 yılında bir düşüş gözlemlense de bu düşüş 1996 yılından itibaren yükseliş ile devam etmiştir. 1999 yılından sonra 2002 yılına kadar Greenpeace'in performansında bir düşüş gözlemlenirken 2002 yılından 2004 yılına kadar yeni bir yükseliş başlamış; ancak 2005 yılında bir düşüş yaşandıktan sonra hızlı bir yükseliş gösterilmiştir. 2006 – 2008 arası maksimum katkı verilirken; 2009 yılında yaşanan düşüşten sonra Greenpeace tarafından yeni bir yükseliş eğilimi göstermiş ve 2012 ile 2013 yıllarında yine en yüksek seviyede puan alınmıştır. 2013 – 2021 arasında sadece 2019 yılında ufak bir yükseliş gösterilse de Greenpeace'in çevrenin korunmasına siyasi ve hukuki katkısı belirli bir seviyede ilerlemiştir. 2022 ve 2023 yıllarında Greenpeace çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi açıdan geliştirilen matris çerçevesinde alınabilecek en yüksek puanı olarak katkı sağlamıştır.

Greenpeace'in 1998 yılına kadar İklim Adaleti çerçevesinde bir çalışma yapmaması bu yıla kadar aldığı puanlar üzerinde bir düşüşe sebep olmuştur. 1995

yılındaki düşüşün temel sebebi hukuki katkı çerçevesinde çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde yapılan inceleme neticesinde hiçbir hukuki katkının olmamasıdır. 1999 sonrası görülen düşüşün temelinde ise yine genelde hukuki katkı alanında özelde davalar ve uluslararası anlaşmalardaki roller alanında ise faaliyetler bulunmamasıdır. Buna paralel olarak 2000 – 2005 arası dönemde hukuki katkı alanında yeterince faaliyet yürütülmemesi matrsten alınan puanın düşmesine sebep olmuştur. Önceki sonuçlar ile paralel olarak 2005 yılında yaşanan düşüşün sebebi de uluslararası toplantılara katılım ve davalar çerçevesinde faaliyetlerin bulunmamasıdır. 2006, 2007 ve 2008’de sağlanan tam katkıdan sonra 2009’daki düşüşün sebebi de hukuki katkı çerçevesindeki uluslararası anlaşmalarda alınan rol ve toplantılara katılım alanında çalışma bulunmamasıdır. 2014 – 2021 yılları arasında ise tıpkı 2009 yılındaki gibi toplantılara katılım ve uluslararası anlaşmalar çerçevesindeki çalışmaların bulunmamasıdır.

Yapılan incelemede Greenpeace’in siyasal açıdan yaptığı faaliyetlerden 1993 – 2023 yılları arasında düzenli olarak tam puan aldığı; ancak hukuki katkı alanındaki çalışmalarında yapılan araştırmanın sınırlılıkları dahilindeki incelemeler sonucunda düşüşler yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak grafikten de anlaşılacağı üzere Greenpeace’in, 1995, 2002, 2005 yıllarında hukuki ve siyasal katkı alanında yürüttüğü çalışmalardan 8 – 16 puan arasında alarak katkı verdiği; diğer yıllarda 16 – 24 puan arasında alarak çevrenin korunmasına çok fazla katkı verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan çalışma çeşitli sınırlılıklar ile gerçekleştirilmiştir. Geliştirilen matris çerçevesinde incelenen veriler 1993 yılından bugüne kadar incelenen Greenpeace’in faaliyet raporların ve Greenpeace tarafından internet üzerinden yayınlanan zaman çizelgesi incelenerek oluşturulmuştur. Greenpeace çevrenin korunması ile ilgili çalışan dünyadaki en tanınmış uluslararası STK’lardan bir tanesidir ve hiç şüphesiz ki raporlarında, zaman çizelgesinde yer almayan hukuki ve siyasal alanda başka faaliyetlerde gerçekleştirmektedir. Greenpace Uluslararası ve Greenpeace Ofislerinin bütçeleri, uzmanlaşmış personelleri başta olmak üzere imkanları düşünüldüğünde çalışmada anket, röportaj, odak grup çalışması vb. yöntemlerin kullanılması

durumunda farklı sonuçların ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Ancak sınırlılıklar çerçevesinde bu sonuçlara ulaşılabilmektedir.

Sınırlılıklar çerçevesinde incelenen Greenpeace örneği hipotezler ile karşılaştırıldığında; uluslararası bir STK olan Greenpeace'in 26 farklı ulusal ve bölgesel ofisi bulunmaktadır. Bu çerçevede Greenpeace tarafından okyanuslar, ormanlar, GDO'lu ürünler, iklim, nükleer, kutuplar, detoks alanlarında kampanyalar yürütülmüştür. 1993 – 2023 yılları arasında matris çerçevesinde yapılan incelemede Greenpeace'in siyasi katkıda altında faaliyetlerden tam puan aldığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede uluslararası bir STK olan Greenpeace temsilcilikleri aracılığı ile tezin hipotezi ile uyumlu olarak çok fazla faaliyet yürütmüştür.

Çalışmadaki bir diğer hipotez ise uluslararası STK'ların yerel, bölgesel ve uluslararası alanda karar vericiler ile çok sık iletişime geçtiği, toplantılara katılım gösterdiği bunun neticesinde ise karar alma süreçlerine etki ettiğidir. Greenpeace 1993 – 2023 yılları arasında yapılan değerlendirmede etki gücü çerçevesinde her yıl tam puan almıştır. Bu noktada Greenpeace'in yürüttüğü uluslararası kampanyalar ile karar vericilere etki etmesi önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca Greenpeace 1993, 1994, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2004, 2006, 2007, 2008, 2010, 2012, 2013, 2022, 2023 yıllarında hem uluslararası toplantılara katılım göstermiş hem de çevre alanında uluslararası anlaşmaların ortaya çıkmasında bir rol oynamıştır. Bu noktada uluslararası STK'ların çevre alanında toplantılara katılım gösterdiği ve karar alma süreçlerini etkilediği sonucuna hipotez ile uyumlu olarak ulaşılmıştır.

Uluslararası STK'ların ulusal hukuktaki tüzel kişiliklerini kullanarak hukuki yollar aracılığı ile faaliyetlerine ulaştığı hipotezi Greenpeace örneğinde de görülmektedir. Greenpeace iklim adaleti kavramını ilk olarak 1998 yılında kullanmaya başlamıştır. 1998, 1999, 2003, 2006, 2007, 2008, 2009 ve 2011'den 2023 yılına kadar davalar üzerinden çevrenin korunması alanında çalışmalar yapmıştır. Bu çerçevede gerek ulusal mahkemelerde gerekse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde davalara taraf olmuştur.

Uluslararası STK'ların bağışlar, projeler yolu ile yüksek bütçelere ulaşmakta olduğu hipotezi Greenpeace örneğinde incelendiğinde Greenpeace Uluslararası'nın

1993 – 1998 yılları arasında 198.672.000 Dolar; 1999 – 2022 yılları arasında ise 1.427.657.000 Avro gelir elde etmiştir. Bu gelirler hibe gelirleri, bağışlar, telif hakları, faiz gelirleri, diğer gelirlerden oluşmaktadır. Bu gelirler ise 1993 – 2022 yılları arasında yürütülen kampanyalarda kullanılmıştır. Greenpeace'in bölge ofisleri ise 1993 – 1998 yılları arasında 684.401.000 Dolar; 1999 – 2015 yılları arasında ise 2.379.760.000 Avro gelir elde etmişlerdir. Araştırmanın kısıtlılıkları çerçevesinde 2016 – 2022 yılları arasındaki verilere erişilememiştir. Bölge ofisleri de bu bütçeyi dünya genelinde kampanyalara harcamışlardır. Özellikle medya ve iletişime bölge ofisleri 1993 – 1998 yılları arasında 56.667.000 Dolar; 1999 – 2015 yılları arasında ise 316.437.000 Avro harcarken; Greenpeace Uluslararası medya ve iletişime 1993 – 1998 yılları arasında 12.858.000 Dolar; 1999 – 2022 yılları arasında ise 123.808.000 Avro harcamışlardır. Bu harcamalar Greenpeace'in marka değerinin artmasına, çalışmalarının kamuoyunda görünür olmasına sebep olmuştur. Ayrıca bu bütçeler ile yürütülen kampanyalarında yıllık olarak başarıya ulaşmışlar ve bu başarılarını gerek web sitelerinde gerekse faaliyet raporlarında belirtmişlerdir.

Bir diğer hipotez olan BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'e akredite olan STK'ların çevrenin korunmasına katkısı olduğu hususu Greenpeace örneğinde incelendiğinde çalışmada Greenpeace'in UNEP, IMO, UNESCAP, UNESCWA, UNECA, UNECE, FAO, UNELAC'a akredite olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu akreditasyonlar çerçevesinde Greenpeace'in UNEP, IMO, FAO başta olmak üzere akredite olduğu BM organlarında aktif bir rol aldığını ve çeşitli anlaşmaların, kuralların ortaya çıkmasında rol aldığı faaliyet raporlarında görülmüştür.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular temel hipotez olan uluslararası bir STK'nın çevrenin korunmasına hukuki ve siyasi katkısının çok fazla olduğu ile uyumlu olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca tezin diğer hipotezleri olan çevre konusunun uluslararası ilişkiler teorilerinde yer aldığı, çevre alanında alternatif örgütlenme biçimlerinin aktif olarak çalışmalar sürdürdüğü, çevre alanındaki alternatif örgütlenme biçimlerinin STK'lar, ağlar, kamu özel sektör ortaklıkları, lobiler, elit ittifakları, kulüpler, resmi olmayan gençlik grupları olduğu ve çevrenin korunmasının hukuki ve siyasi katkısı bir matris aracılığı ile ölçülebilir olduğu ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- Adams, B., Luchsinger, G. (2009). Climate Justice for a Changing Planet: A Primer For Policy Makers And Ngos.
- Agg, C. (2006). Trends in Government Support for Non-Governmental Organizations. Golden Age” of the NGO Behind Us. *Civil Society and Social Movements Programme*, 23, 1-32.
- Akince B. (2021), Türkiye’de Çevre Alanında Çalışan STK’lar Karşılaştırmalı Bir Analiz. Zerrin Savaşan, Hakan Ünay (Edited by). *Türk Çevre Hukuku ve Politikaları* (pp. 407-433). Seçkin Yayınları.
- Akinsola, G. D., Awosusi, A. A., Kirikkaleli, D., Umarbeyli, S., Adeshola, I., & Adebayo, T. S. (2022). Ecological Footprint, Public-Private Partnership Investment in Energy, and Financial Development in Brazil: A Gradual Shift Causality Approach. *Environmental Science and Pollution Research*, 29(7), 10077-10090.
- Alkoby A. (2008). Global Networks and International Environmental Lawmaking: A Discourse Approach. *Chicago Journal of International Law*, 8(2), 377-408.
- Anderson, T. L., Parker, D. P. (2013). Transaction Costs And Environmental Markets: The role of Entrepreneurs. *Review of Environmental Economics and Policy Advance*. 1-17.
- Andonova L.B. (2006). Globalization, Agency, and Institutional Innovation: The Rise of Public-Private Partnerships in Global Governance. *Goldfarb Center Working Paper*, 2006(4).
- Arı T. Gökpınar F. (2019). Green Theory in International Relations. Tayyari Arı, Elif Toprak (Edited by.). *Theories of International Relations II* (pp. 163-178). Anadolu University Press.
- Arquilla J. (2008). Of Networks and Nations. *Brown Journal of World Affairs*, 14, 199-209.

- Arts, B. (2000). Regimes, Non-State Actors and The State System: A “Structurational” Regime Model. *European Journal of International Relations*, 6(4), 513-542.
- Bäckstrand K. (2006). Multi-Stakeholder Partnerships for Sustainable Development: Rethinking Legitimacy, Accountability and Effectiveness, *European Environment*, 16(5), 291-293.
- Barrett, D., Kurzman, C. (2004). Globalizing Social Movement Theory: The Case Of Eugenics. *Theory and Society*, 33(5), 487-527.
- Bayliss, K., Van Waeyenberge, E. (2018). Unpacking The Public Private Partnership Revival. *The Journal of Development Studies*, 54(4), 577-593.
- Bendell, J. (2017). *Terms for Endearment: Business, NGOs and Sustainable Development*. Routledge.
- Bennett, N. J., Satterfield, T. (2018). Environmental Governance: A Practical Framework To Guide Design, Evaluation, And Analysis. *Conservation Letters*, 11(6), 1-13.
- Betsill M.M., Hochstetler K. & Stevis D. (2014). *Advances in International Environmental Politics*, Palgrave Macmillan.
- Boom, K., Richards, J. A., & Leonard, S. (2016). *Climate Justice: The International Momentum Towards Climate Litigation*. Heinrich-Boell-Foundation.
- Bouteligier S. (2018). Inequality in New Global Governance Arrangements: The North–South Divide in Transnational Municipal Networks. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 26(3), 251-267.
- Bowman J. S. (1976). The Environmental Movement: An Assessment of Ecological Politics, *Boston College Environmental Affairs Law Review*, 5(4). 649-667.
- Boxmeer, B. V., Beckhoven, E. V. (2005). Public–Private Partnership in Urban Regeneration: A Comparison of Dutch And Spanish Ppps. *European Journal of Housing Policy*, 5(1), 1-16.
- Böhringer, C., Löschel, A. (2002). Assessing The Costs of Compliance: The Kyoto Protocol. *European Environment*, 12(1), 1-16.

- Bryant, R. L. (2001). Explaining State-Environmental NGO Relations in The Philippines and Indonesia. *Singapore Journal of Tropical Geography*, 22(1), 15-37.
- Buechler, S. M. (1993). Beyond Resource Mobilization? Emerging Trends in Social Movement Theory. *The Sociological Quarterly*, 34(2), 217-235.
- Buechler, S. M. (1995). New Social Movement Theories. *Sociological Quarterly*, 36(3), 441-464.
- Caniglia, B. S. (2001). *Do Elite Alliances Matter? Structural Power in The Environmental TSMO Network*. University of Notre Dame ProQuest Dissertations Publishing.
- Caniglia, B. S. (2002). Elite Alliances and Transnational Environmental Movement Organizations. *Globalization and Resistance: Transnational Dimensions of Social Movements*, 153-172.
- Carmin, J. (2010). NGO Capacity and Environmental Governance in Central and Eastern Europe. *Acta Politica*, 45(1), 183-202.
- Cerit Mazlum, S. (2006). Dış politika sorunu olarak çevre: Rio'dan Johannesburg'a Türkiye'de Çevre Dış Politikası ve STK'lar. S. Cerit Mazlum and E. Dogan (Edited by.), *Sivil Toplum ve Dış Politika: Yeni Sorunlar, Yeni Aktörler* (pp. 291-324), Bağlam Yayınları.
- Chaudoin, S., Urpelainen, J. (2015). When is Good News About Pro-Co-Operation Lobbies Good News About Co-Operation?. *British Journal of Political Science*, 45(2), 411-433.
- Chauhan, R. (2019). Climate Change: An Issue of Equity, Justice and Human Rights. *ILI Law Review*, 2, 13-31.
- Christiansen, J. (2011). Four Stages of Social Movements. The Editors of Salem Press (Edited by.) *Theories of Social Movements* (s.s. 26-36), Salem Press.
- Clapp, J., Dauvergne, P. (2011). *Paths to A Green World: The Political Economy Of The Global Environment*. MIT Press.

- Clark, A. M., Friedman, E. J., & Hochstetler, K. (1998). The Sovereign Limits of Global Civil Society: A Comparison of NGO Participation in UN World Conferences On The Environment, Human Rights, and Women. *World politics*, 51(1), 1-35.
- Collet, C. (2010). Ethnic Lobbies, American Foreign Policy and The Electoral Connection: The Case of Vietnamese Americans and US-Vietnam Relations in Congress. *In delivery at the Annual Meeting of the American Political Science Association*, 2-5.
- Conconi, P. (2000). Can Green Lobbies Replace A World Environmental Organisation?. *Nota di Lavoro*, 56, 1-19.
- Conconi, P. (2003). Green Lobbies and Transboundary Pollution in Large Open Economies. *Journal of International Economics*, 59(2), 399-422.
- Corell, E., Betsill, M. M. (2001). A Comparative Look at NGO Influence in International Environmental Negotiations: Desertification and Climate Change. *Global Environmental Politics*, 1(4), 86-107.
- Corry, O., & Riesch, H. (2012). Beyond 'For Or Against'. The Social Dynamics of Carbon Capture And Storage: Understanding CCS Representations. *Governance and Innovation*, 91-108.
- Cox, R. W. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium*, 10(2), 126-155.
- Craplet, M. (1997). The Role of Non-Governmental Organizations. *Addiction*, 92(1), 103-108.
- Çetin, E. , Gönenç, D. (2022). Environmental Justice as an Alternative to Resilience: India as an Example. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 21(4), 2354-2370.
- Daban, C. (2017). Uluslararası İlişkilerde Siyasal Aktörler, Bürokrasi ve Jeopolitik Bağlamında Diplomasi: Türkiye Cumhuriyeti Örneği. *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2(2), 22-50.

- Dawkins, K. (1991). *Sharing Rights And Responsibilities For The Environment: Assessing Potential Roles for Non-Governmental Organizations in International Decisionmaking*, Doktora Tezi, Massachusetts Institute of Technology Şehircilik ve Planlama Bölümü, Massachusetts.
- De Bruycker, I., Beyers, J. (2019). Lobbying Strategies and Success: Inside and Outside Lobbying in European Union Legislative Politics. *European Political Science Review*, 11(1), 57-74.
- Della Porta D., Diani M. (2006). *Social Movements An Introduction (Second Edition)*. Blackwell Publishing.
- Della Porta D., Parks L. (2014). Framing Processes in the Climate Movement From Climate Change To Climate Justice. Matthias Dietz ve Heiko Garrelts (Edited by.). *Routledge Handbook of The Climate Change Movement* (pp. 19 – 30). Routledge Taylor & Francis Group.
- Dellmuth, L. M., & Tallberg, J. (2017). Advocacy Strategies in Global Governance: Inside Versus Outside Lobbying. *Political Studies*, 65(3), 705-723.
- Doherty Brian (2002). *Ideas and Actions in the Green Movement*. Routledge Taylor & Francis Group.
- Dunlap, R. E., Brulle, R. J. (2015). *Climate Change and Society: Sociological perspectives*. Oxford University Press.
- Dupire, M., Filbien, J. Y., & M'Zali, B. (2022). Non-Governmental Organization (NGO) Tweets: Do Shareholders Care?. *Business & Society*, 61(2), 419-456.
- Dutz, M., Harris, C., Dhingra, I., & Shugart, C. (2006). Public-Private Partnership Units: What are They, and What Do They Do?. *Worldbank.org*, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/815321468328179143/pdf/375750VP031101PUBLIC1.pdf> (Erişim: 05 Eylül 2023).
- Duymaz, S. Y. (2013). Çevre Örgütlerinin Çevresel Yönetime Katılma Sürecinde Dayandığı Haklar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 107, 173-198.

- Dür, A., Mateo, G. (2012). Who Lobbies The European Union? National Interest Groups in A Multilevel Polity. *Journal Of European Public Policy*, 19(7), 969-987.
- Edahiro, J. (2009). A Brief History of the Environmental Movement in Japan (Part I). *Japan for Sustainability Newsletter*, https://www.japanfs.org/en/news/archives/news_id029180.html (Erişim: 05 Haziran 2022).
- Eckersley, R. (1990). Habermas and Green Political Thought. *Theory and Society*, 19(6), 739-776.
- Eckersley, R. (1998). Beyond Human Racism. *Environmental Values*, 7(2), 165-182.
- Eckersley, R. (2007). Green Theory. *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, 247-265.
- European Investment Bank (2004), *The Eib's Role Public-Private Partnerships (PPPs)*, Lüksemburg: European Investment Bank.
- Elliott, D., Cook, L. F. (2016). *Climate Justice and The Use Of Human Rights Law in Reducing Greenhouse Gas Emissions*. Quaker United Nations Office.
- Elliott, L. (2004). *The Global Politics of The Environment*. Macmillan International Higher Education.
- Erasmus+ Program Guide. (2023). <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/erasmus-programme-guide> (Erişim: 2 Haziran 2023).
- Erçandarlı Y. (2017). Yeşil Teori (Der: Ramazan Gözen), Uluslararası İlişkiler Teorileri. İstanbul: İletişim Yayınları. 31 – 67.
- European Solidarity Corps Program Guide. (2023). https://youth.europa.eu/solidarity/organisations/calls-for-proposals_en (Erişim: 2 Haziran 2023).
- Evans, G., Newnham, J. (1988). *The Penguin Dictionary of International Relations*. Penguin.

- Faccio, M. (2006). Politically Connected Firms. *American Economic Review*, 96(1), 369-386.
- Fei, S. (2016). Environmental Non-Government Organizations in China Since The 1970s. *International Review of Environmental History*, 81-101.
- Feldman D. L., (2012). The Future of Environmental Networks - Governance and Civil Society in A Global Context, *Futures*, 44(9), 787-796. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2012.07.007>. (Erişim: 21 Ekim 2018).
- Müller-Rommel F. (2002) The Lifespan and the Political Performance of Green Parties in Western Europe, *Environmental Politics*, 11(1), 1-16.
- Finger M. (2008). Which Governance For Sustainable Development? An Organizational And Institutional Perspective. *The Crisis Of Global Environmental Governance*, 34-57.
- Fisher, S. (2015). The Emerging Geographies of Climate Justice. *The Geographical Journal*, 181(1), 73-82.
- Flynn S. I. (2011). Types of Social Movements. The Editors of Salem Press (Edited by.) *Theories of Social Movements* (pp. 26 – 36), Salem Press.
- Garvin, M. J., Bosso, D. (2008). Assessing The Effectiveness of Infrastructure Public—Private Partnership Programs And Projects. *Public Works Management & Policy*, 13(2), 162-178.
- Gözen R. (2017). İdealizm. Ramazan Gözen (Edited by.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (pp. 67 – 121), İletişim Yayınları.
- Greenpeace. (1994). 1994 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International. <https://www.greenpeace.org/international/publication/19759/annual-report-1994/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (1995). 1995 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International. <https://www.greenpeace.org/international/publication/19757/annual-report-1995/> (Erişim 24 Temmuz 2023).

- Greenpeace. (1996). 1996 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19755/annual-report-1996/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (1997). 1997 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19752/annual-report-1997/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (1998). 1998 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19749/annual-report-1998/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (1999). 1999 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19747/annual-report-1999/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2001). 2001 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19745/annual-report-2001/> (Erişim 24 Temmuz 2023)
- Greenpeace. (2002). 2002 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19743/annual-report-2002/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2003). 2003 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19741/annual-report-2003/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2004). 2004 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19739/annual-report-2004/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2005). 2005 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19723/annual-report-2005/> (Erişim 24 Temmuz 2023).

- Greenpeace. (2006). 2006 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19720/annual-report-2006/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2007). 2007 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19717/annual-report-2007/> (Erişim 24 Temmuz 2023)
- Greenpeace. (2008). 2008 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19714/annual-report-2008/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2009). 2009 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19711/annual-report-2009/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2010). 2010 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19699/annual-report-2010/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2011). 2011 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19695/annual-report-2011/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2012). 2012 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19683/annual-report-2012/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2013). 2013 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19679/annual-report-2013/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2014). 2014 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19676/annual-report-2014/> (Erişim 24 Temmuz 2023).

- Greenpeace. (2015). 2015 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19664/annual-report-2015/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2016). 2016 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19643/annual-report-2016/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2017). 2017 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/22860/annual-report-2017/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2018). 2018 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/22847/annual-report-2018/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2019). 2019 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/43852/annual-report-2019/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2020). 2020 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/48487/annual-report-2020/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2021). 2021 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/54302/annual-report-2021/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2022). 2022 Annual Report. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/58927/annual-report-2022/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2016). International Combined Financial Statements 2016. Amsterdam: Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/19643/annual-report-2016/> (Erişim 24 Temmuz 2023).

- Greenpeace. (2017). International Combined Financial Statements 2017. Amsterdam:
Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/22860/annual-report-2017/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2018). International Combined Financial Statements 2018. Amsterdam:
Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/22847/annual-report-2018/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2019). International Combined Financial Statements 2019. Amsterdam:
Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/43852/annual-report-2019/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace (2020). International Combined Financial Statements 2020. Amsterdam:
Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/48487/annual-report-2020/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2021). International Combined Financial Statements 2021, Amsterdam:
Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/54302/annual-report-2021/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2022). International Combined Financial Statements 2022. Amsterdam:
Greenpeace International.
<https://www.greenpeace.org/international/publication/58927/annual-report-2022/> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Greenpeace. (2023). <https://www.greenpeace.org/international/story/58596/how-people-power-helped-protect-oceans/> (Erişim: 3 Ağustos 2023).
- Greenpeace. (2023a). <https://www.greenpeace.org/international/press-release/59416/greenpeace-defeats-slapp-lawsuit-free-speech-victory/> (Erişim 16 Ağustos 2023).

- Greenpeace. (2023b). <https://www.greenpeace.org/international/story/59521/victory-after-greenpeace-report-hyundai-construction-equipment-commits-to-help-stopping-illegal-mining-in-the-amazon/> (Erişim 3 Eylül 2023).
- Greenspan, I., Cohen-Blankshtain, G., & Geva, Y. (2022). NGO Roles and Anticipated Outcomes in Environmental Participatory Processes: A Typology. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 51(3), 633-657.
- Grey, F. (2018). Corporate Lobbying For Environmental Protection. *Journal of Environmental Economics and Management* 90, 23-40.
- Guay, T., Doh, J. P., & Sinclair, G. (2004). Non-Governmental Organizations, Shareholder Activism, and Socially Responsible Investments: Ethical, Strategic, and Governance Implications. *Journal of Business Ethics*, 52(1), 125-139.
- Guzzini, S. (2009). On The Measure of Power and The Power of Measure in International Relations (Rapor No: 2009: 28). Copenhagen: Danish Institute for International Studies.
- Haas, E. B. (1980). Technological Self-Reliance for Latin America: The OAS Contribution. *International Organization*, 34(4), 541-570.
- Habla, W., Winkler, R. (2013). Political Influence on Non-Cooperative International Climate Policy. *Journal of Environmental Economics and Management*, 66(2), 219-234.
- Haffoudhi, H. (2005). Political-Support Lobbies Responses To International Environmental Agreements. *Cahiers de la Maison des Sciences Economiques*, 1-18.
- Hafner-Burton, M. Emilie , Miles Kahler, & Alexander H. Montgomery (2009). Network Analysis for International Relations. *International Organization*, 63(3), 559-592.

- Hagen, A., Eisenack, K. (2019). Climate Clubs Versus Single Coalitions: The Ambition Of International Environmental Agreements. *Climate Change Economics*, 10(3), 1-19.
- Hall, M. J. (2014). Advancing Climate Justice and The Right To Health Through Procedural Rights. *Health and Human Rights Journal*, 16(1), 8-18.
- Hamann A., Fabri H. R. (2008), Transnational Networks and Constitutionalism. *International Journal of Constitutional Law*, 6(3), 481-508.
- Hart, J. (1976). Three Approaches To The Measurement of Power in International Relations. *International Organization*, 30(2), 289-305.
- Hendry, J. R. (2006). Taking Aim At Business: What Factors Lead Environmental Non-Governmental Organizations To Target Particular Firms?. *Business & Society*, 45(1), 47-86.
- Heywood, A. (2014). *Global Politics*. Macmillan International Higher Education.
- Hodge, G. A., & Greve, C. (2017). On Public–Private Partnership Performance: A Contemporary Review. *Public Works Management & Policy*, 22(1), 55-78.
- Hudson, V. M. (2005). Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and The Ground Of International Relations. *Foreign Policy Analysis* 1(1), 1-30.
- Humphreys, S. (2014). Climate Justice: The Claim of The Past. *Journal Of Human Rights And The Environment*, 5, 134-148.
- Hunt, K. (2019). Twitter, Social Movements, and Claiming Allies in Abortion Debates. *Journal of Information Technology & Politics*, 16(4), 394-410.
- Ismail, F., Kamat, S. (2018). NGOs, Social Movements and The Neoliberal State: Incorporation, Reinvention, Critique. *Critical Sociology*, 44(4-5), 569-577.
- Itzhaki-Braun, Y., Feldman, G., Frankenburg, R., Karassik, D., & Schreiber, K. (2022). Governmental and Non-Governmental Community Practice—What’s The Difference?. *The British Journal of Social Work*, 52(2), 1021-1037.

- Jack, T.N., Paterson M., Reus-Smit C. & True J. (2013). Uluslararası İlişkiler Teorileri. Muhammed Ağcan ve Ali Aslan (Çev.). Küre Yayınları.
- Jamison, A. (2010). Climate Change Knowledge and Social Movement Theory. Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 1(6), 811-823.
- Johnson, E., Prakash, A. (2007). NGO Research Program: A Collective Action Perspective. Policy Sciences, 40(3), 221-240.
- Jorgensen, K. E. (2017). International Relations Theory: A New Introduction. Macmillan International Higher Education.
- Judge A (1974). Networking: The Need for A New Concept. International Associations, 26, 171 – 173.,
- Juliah N C. (2020), Regional and International Institutions and Organizations of Governance, Journal International of Business Management, 2(1), 22-29.
- Kamieniecki, S. (1993). Environmental Politics in The International Arena: Movements, Parties, Organizations, And Policy. Suny Press.
- Kanol, D. (2015). Comparative Lobbying Research: Advances, Shortcomings and Recommendations. Journal of Public Affairs, 15(1), 110-115.
- Keohane, R. O. (1986). Theory of World Politics: Structural Realism And Beyond. Neorealism and its Critics, 158, 190-197.
- Keohane, R. O. (1988). Alliances, Threats, and The Uses Of Neorealism. International Security, 13(1), 169-176.
- Keohane, R. O. (2002). Commentary On The Democratic Accountability of Non-Governmental Organizations. Chicago Journal International Law, 3(2), 477-479.
- Keohane, R. O. (2002). From Interdependence and Institutions to Globalization and Governance. International Relations Theory, 160-169.
- Keohane, R. O. (2002a). Power and Governance in A Partially Globalized World. Psychology Press.

- Keohane, R. O. (2005). *After Hegemony*. Princeton University Press.
- Kern K., Harriet B. (2018), *Cities, Europeanization and Multi-Level Governance: Governing Climate Change Through Transnational Municipal Networks*, *Journal of Common Market Studies*, 47(2), 309-332.
- Khan M.R. (2016). *Climate Change, Adaptation And International Relations Theory*. (Editör: Gustavo Sosa – Nunez ve Ed Atkins (Edited by), *Enviroment, Climate Change and International Relations* (pp. 14 – 29). Bristol: E-International Relations Publishing.
- Klijn, E. H., & Teisman, G. R. (2003). *Institutional and Strategic Barriers To Public-Private Partnership: An Analysis of Dutch Cases*. *Public money and Management*, 23(3), 137-146.
- Klingberg, F. L. (1941). *Studies in Measurement of The Relations Among Sovereign States*. *Psychometrika*, 6(6), 335-352.
- Klüver, H., Braun, C., & Beyers, J. (2015). *Legislative Lobbying in Context: Towards A Conceptual Framework Of Interest Group Lobbying in the European Union*. *Journal of European Public Policy*, 22(4), 447-461.
- Kollman, K. (2021). *Outside lobbying*. In *Outside Lobbying*. Princeton University Press.
- Koukouvelis, K. (2017). *Climate Change Social Movements and Cosmopolitanism*. *Globalizations*, 14(5), 746-761.
- Krasner S. D (1982). *Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*. *International Organization*, 36(2), 185-205.
- Lallanilla, M. (2018). *The History of the Green Movement The Green Movement Has Been Going on for Centuries*. Thought Co.
- Landman, T. (2004). *Measuring Human Rights: Principle, Practice, and Policy*. *Human Rights Quarterly*, 26(4), 906-931.
- Lewis, D., Kanji, N., & Themudo, N. S. (2021). *Non-Governmental Organizations and Development*. Routledge.

- Li, H., Wang, F., Zhang, C., Wang, L., An, X., & Dong, G. (2021). Sustainable Supplier Selection For Water Environment Treatment Public-Private Partnership Projects. *Journal of Cleaner Production*, 324, 1-18.
- Li, H., Xia, Q., Wen, S., Wang, L., & Lv, L. (2019). Identifying Factors Affecting The Sustainability of Water Environment Treatment Public-Private Partnership Projects. *Advances in civil Engineering*, 2019, 1-16.
- Linder, S. H. (1999). Coming To Terms With the Public-Private Partnership: A Grammar of Multiple Meanings. *American Behavioral Scientist*, 43(1), 35-51.
- Liu, J., Love, P. E., Smith, J., Regan, M., & Palaneeswaran, E. (2015). Review of Performance Measurement: Implications For Public–Private Partnerships. *Built Environment Project and Asset Management*, 5(1), 35-51.
- Lousley, C. (1999). Politicizing The Environment Club: Environmental Discourses and The Culture Of Schooling. *Environmental Education Research*, 5(3), 293-304.
- Lund-Thomsen, P. (2009). Assessing The Impact of Public–Private Partnerships In The Global South: The Case Of The Kasur Tanneries Pollution Control Project. *Journal of Business Ethics*, 90(1), 57-78.
- Madsen M., Christensen M. J. (2016). Global Actors: Networks, Elites, Institutions. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*
- Mathur, I., Singh, M., Thompson, F., & Nejadmalayeri, A. (2013). Corporate Governance and Lobbying Strategies. *Journal of Business Research*, 66(4), 547-553.
- Mawlawi, F. (1993). New Conflicts, New Challenges: The Evolving Role For Non-Governmental Actors. *Journal of International Affairs*, 46(2), 391-413.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., & Randers, J. (1992). *Beyond The Limits: Confronting Global Collapse Envisioning A Sustainable Future*. Chelsea Green Publishing Company.

- Meadows, D., & Randers, J. (2004). *The Limits To Growth: The 30-Year Update*. Routledge.
- Merry, S. E. (2011). Measuring The World: Indicators, Human Rights, and Global Governance. *Current Anthropology*, 52(S3), 83-95.
- Michele M. B. ve Harriet B. (2004). Transnational Networks and Global Environmental Governance: The Cities for Climate Protection Program. *International Studies Quarterly*, 48(2), 471-493.
- Mitchell, R. B. (2001). Regime Design Matters: International Oil Pollution and Treaty Compliance. Beth A. Simmons ve Richard H. Steinberg (Edited by), *International Law and International Relations*, (pp. 653-684), Cambridge University Press.
- Mohd R ve Sheikh A.B.A. (2005). Why Join an Environmental NGO? A Case Study of the Malaysian Nature Society, *Pertanika Journal of Social Science & Humanities*, 13(1), 39-46.
- Montebugnoli M. D. F. (2018), *Changing World and the Growing Importance of the Transnational Advocacy Network on Global Governance*.
- Montiel, I., & Delgado-Ceballos, J. (2014). Defining and Measuring Corporate Sustainability: Are We There Yet?. *Organization & Environment*, 27(2), 113-139.
- Morris, A. (2000). Reflections On Social Movement Theory: Criticisms and Proposals. *Contemporary Sociology*, 29(3), 445-454.
- Mudehwe J., *Lessons And Recommendations For Effective Running of Ngo Networks*.
- Mwaura, G. M., Fitzgerald, L. M., & De Souza, P. (2018). Environmental and Sustainability Clubs. *Encyclopedia of Sustainability in Higher Education*, 1-9.
- Najam, A., Papa, M., & Taiyab, N. (2006). *Global Environmental Governance: A Reform Agenda*. International Institute for Sustainable Development

- Newell, Peter (2008) *The Political Economy of Global Environmental Governance*. *Review of International Studies*, 34(3), 507-529.
- Nickow, A. (2015). Growing in Value: NGOs, Social Movements and The Cultivation of Developmental Value Chains in Uttarakhand, India. *Global Networks*, 15(1), 45-64.
- Nilsson, M., Pallemarts, M., & Von Homeyer, I. (2009). International Regimes and Environmental Policy Integration: Introducing The Special Issue. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 9(4), 337-350.
- Nizkorodov, E. (2021). Evaluating Risk Allocation and Project Impacts of Sustainability-Oriented Water Public–Private Partnerships In Southern California: A Comparative Case Analysis. *World Development*, 140, 1-16.
- Okereke, C. (2010). Climate Justice and The International Regime. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 1(3), 462-474.
- Olawuyi, D. S. (2015). Advancing Climate Justice in International Law: An Evaluation of The United Nations Human Rights-Based Approach. *Florida A&M University Law Review*, 11(1), 103 – 125.
- Olzak, S., Soule, S. A., Coddou, M., & Muñoz, J. (2016). Friends or Foes? How Social Movement Allies Affect The Passage of Legislation in The US Congress. *Mobilization: An International Quarterly*, 21(2), 213-230.
- Opara, M., Elloumi, F., Okafor, O., & Warsame, H. (2017). Effects of the Institutional Environment On Public-Private Partnership (P3) Projects: Evidence From Canada. *In Accounting Forum*, 41(2), 77-95.
- Opp. K. L. (2009). *Theories of Political Prtotes and Social Movements A Multidisciplinary Introduction, Critique, and Synthesis*. Routledge Taylor & Francis Group
- Osei-Kyei, R., & Chan, A. P. (2015). Review of Studies on the Critical Success Factors for Public–Private Partnership (PPP) Projects From 1990 To 2013. *International Journal Of Project Management*, 33(6), 1335-1346.

- Panayides, P. M., Parola, F., & Lam, J. S. L. (2015). The Effect of Institutional Factors On Public–Private Partnership Success in Ports. *Transportation Research Part A: Policy And Practice*, 71, 110-127.
- Papa, M. (2008). The Voluntary Environmentalists: Green Clubs, ISO 14001, And Voluntary Environmental Regulations. *Global Environmental Politics*, 8(2), 156-158.
- Paterson M. (2005). *Global Environmental Governance*. Alex J. Bellamy (Edited by), International Society and its Critics (pp. 163 - 178). Oxford University Press.
- Paterson M. (2013). Yeşil Siyaset. Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak (Edited by.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (pp.347-378), Küre Yayınları.
- Paterson, M. (2014). Theoretical Perspectives on International Environmental Politics, M.M. Betsill, K. Hochstetler, D. Stevis (Edited by), *Advances in International Environmental Politics*, (pp. 45- 77), Palgrave Macmillan.
- Paterson, M., Humphreys, D., & Pettiford, L. (2003). Conceptualizing Global Environmental Governance: From Interstate Regimes to Counter-Hegemonic Struggles. *Global Environmental Politics*, 3(2), 1-10.
- Paul, D. M., & Paul, R. A. (2009). *Ethnic Lobbies and US Foreign Policy*. Lynne Rienner Publishers.
- Pereira, J. C. (2015). Environmental Issues and International Relations, A New Global (Dis) Order-The Role Of International Relations in Promoting a Concerted International System. *Revista Brasileira de Política Internacional*, 58, 191-209.
- Pettit, J. (2004). Climate Justice: A New Social Movement for Atmospheric Rights. *IDS Bulletin*, 35(3), 102-106.
- Pink, G., Lehane, J. (2011). Environmental Enforcement Networks: Development Of A Network Evaluation Matrix. In 9th International Conference on Environmental Compliance and Enforcement, <https://www.researchgate.net/publication/228256810> (Erişim: 1 Şubat 2021).

- Pink, G., Lehane, J. (2015). Evaluating And Assessing Environmental Enforcement Networks: Through Use of The Network Evaluation Matrix. Micheal Faure, Peter De Smedt, An Stas (Edited by.), Environmental Enforcement Networks: Concepts, Implementation And Effectiveness (pp. 105-130). Edward Elgar Publishing Limited
- Pirages, D. (1997). Ecological Theory and International Relations. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 5(1), 53-63.
- Piven, F. F., Cloward, R. (2012). *Poor People's Movements: Why They Succeed, How They Fail*. Vintage.
- Planck Max (2009). Encyclopedia of Public International Law. www.mpepil.com, (Erişim: 6 Nisan 2022).
- Polk, A., Schmutzler, A. (2005). Lobbying Against Environmental Regulation vs. Lobbying For Loopholes. *European Journal of Political Economy*, 21(4), 915-931.
- Potoski, M. (2015). Green Clubs in Building Block Climate Change Regimes. *Climatic Change*, 144, 53-63.
- Potoski, M., Prakash, A. (2005). Covenants with Weak Swords: ISO 14001 And Facilities' Environmental Performance. *Journal of Policy Analysis and Management*, 24(4), 745-769.
- Potoski, M., Prakash, A. (2005). Green Clubs and Voluntary Governance: ISO 14001 And Firms' Regulatory Compliance. *American Journal of Political Science*, 49(2), 235-248.
- Potoski, M., Prakash, A. (2013). Green Clubs: Collective Action and Voluntary Environmental Programs. *Annual Review of Political Science*, 16, 399-419.
- Powell, R. (1994). Anarchy in International Relations Theory: The Neorealist-Neoliberal Debate. *International Organization*, 48(2), 313-344.
- Puaschunder, J. M. (2020), Mapping Climate Justice. *Governance & Climate Justice: Global South & Developing Nations*, 23-38.

- Purdy, J. (2018). The Long Environmental Justice Movement. *Ecology Law Quarterly*, 44(4), 809-864.
- Rauscher, M. (1995). Protectionists, Environmentalists, and The Formation of Environmental Policy in An Open Economy, <http://hdl.handle.net/10419/101467> (Erişim: 13 Nisan 2022).
- Raustiala K., The Architecture of International Cooperation: Transgovernmental Networks and The Future of International Law. *Virginia Journal of International Law*, 43, 1-108.
- Renato C. (2013), International Relations are About Relations! The power of Networks in the Study of International Politics, *International Studies Review*, 15(4), 637-640.
- Rice, J. (2009). North—South Relations and the Ecological Debt: Asserting a Counter-Hegemonic Discourse. *Critical Sociology*, 35(2), 225-252.
- Richey, L. A., Ponte, S. (2014). New Actors and Alliances in Development. *Third World Quarterly*, 35(1), 1-21.
- Rietig, K. (2016). The Power of Strategy: Environmental NGO Influence in International Climate Negotiations. *Global Governance*, 22(2), 269-288.
- Robert R., Russell J. D. (2002). A Global Network? Transnational Cooperation Among Environmental Groups, *Journal of Politics*, 64(2), 510-533.
- Roberts, J. T. (2007). Globalizing Environmental Justice. Ronald Sandler, Pahedra C. Pezzullo (Edited by.), *Environmental Justice and Environmentalism The Social Justice Challenge to the Environmental Movement* (pp. 285 – 307). The MIT Press.
- Russell, B. (2015). Beyond Activism/Academia: Militant Research and The Radical Climate and Climate Justice Movement (s). *Area*, 47(3), 222-229.
- Safaynikoo, P., Dehghani, M. H. (2021). Impact Of International Lobby Groups On International Environmental Agreements. *Environmental Economics and Policy Studies*, 23(2), 441-466.

- Samii, R., Van Wassenhove, L. N., & Bhattacharya, S. (2002). An Innovative Public–Private Partnership: New Approach To Development. *World Development*, 30(6), 991-1008.
- Sandler, T., Tschirhart, J. (1997). Club Theory: Thirty Years Later. *Public choice*, 93, 335-355.
- Sandler, T., & Tschirhart, J. T. (1980). The Economic Theory of Clubs: An Evaluative Survey. *Journal of Economic Literature*, 18(4), 1481-1521.
- Savaşan Z. (2020). Teorik Yaklaşımlar Temelinde Küresel Çevre Hukuku&Politikaları. M. Cüneyt Özşahin (Edited by.), *Uluslararası İlişkilerden Küresel Siyasete Teori ve Pratik Üzerine Kritikler* (pp. 119 -144), Orion Kitapevi.
- Savaşan Z. (2021), Giriş. Zerrin Savaşan., Hakan Ünay (Edited by.), *Uluslararası Çevre Hukuku ve Politikaları Düünden Bugüne ve Geleceğe* (pp. 1-15), Yetkin Yayınları, Ankara.
- Schapper, A. (2018). Climate Justice and Human Rights. *International Relations*, 32(3), 275-295.
- Schlosberg, D., Collins, L. B. (2014). From Environmental to Climate Justice: Climate Change and The Discourse of Environmental Justice. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 5(3), 359-374.
- Schlosberg, D., Collins, L. B. (2014). From Environmental To Climate Justice: Climate Change and The Discourse of Environmental Justice. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 5(3), 359-374.
- Scoones, I., Leach, M., & Newell, P. (2015). *The Politics of Green Transformations*, Taylor & Francis.
- Shahbaz, M., Raghutla, C., Song, M., Zameer, H., & Jiao, Z. (2020). Public-Private Partnerships Investment in Energy As New Determinant of CO2 Emissions: The Role Of Technological Innovations in China. *Energy Economics*, 86, 1-12.

- Shain, Y., & Barth, A. (2003). Diasporas and International Relations Theory. *International Organization*, 57(3), 449-479.
- Silveira, S. J. (2000). The American Environmental Movement: Surviving Through Diversity. *Boston College Environmental Affairs Law Review*, 28(2), 497-532.
- Simmons, B. A., Martin L. (2002). International Organizations and Institutions. Carlsnaes, W., Risse, T., & Simmons, B. A (Edited by.). *Handbook of International Relations* (pp. 256-281), Sage Publications.
- Slavíková, L., Syrbe, R. U., Slavík, J., & Berens, A. (2017). Local Environmental NGO Roles in Biodiversity Governance: A Czech-German Comparison. *GeoScape*, 11(1), 1-15.
- Smith, W. (2019). The Role of Environment Clubs in Promoting Ecocentrism in Secondary Schools: Student Identity And Relationship to the Earth. *The Journal of Environmental Education*, 50(1), 52-71.
- Soule, S. A., Olzak, S. (2004). When Do Movements Matter? The Politics of Contingency and The Equal Rights Amendment. *American Sociological Review*, 69(4), 473-497.
- Stafford, E. R., Polonsky, M. J., & Hartman, C. L. (2000). Environmental NGO–Business Collaboration and Strategic Bridging: A Case Analysis of The Greenpeace–Forn Alliance. *Business Strategy and the Environment*, 9(2), 122-135.
- Steans, J., Pettiford, L., Diez, T., & El-Anis, I. (2013). *An Introduction To International Relations Theory: Perspectives And Themes*, Routledge.
- Stillings, Z. L. (2013). Human Rights and The New Reality of Climate Change: Adaptation's Limitations In Achieving Climate Justice. *Michigan Journal of International Law*, 35(3), 637 -671.
- Sühlsen, K., Hisschemöller, M. (2014). Lobbying The ‘Energiewende’. Assessing The Effectiveness of Strategies To Promote The Renewable Energy Business in Germany. *Energy Policy*, 69, 316-325.

- Swaminathan, A., Wade, J. B. (1999), Social Movement Theory and The Evolution of New Organizational Forms. In Academy of Management Proceedings, 199(16), 11-16.
- Tal, A., Zeshout L. S., Oshi F.L. & Greenspan I., Akov S., (2011). Israel's Environmental Movement: Trends, Needs and Potential, The JMG Foundation.
- Taqwadin, D. A. (2016). Green International Relations Theory. Academia. https://www.academia.edu/5521881/Green_International_Relations_Theory, (Erişim: 4 Şubat 2021).
- Tarlock, A. D. (1992). The Role of Non-Governmental Organizations in The Development of International Environmental Law. Chicago Kent Law Review, 68 (1), 61-76.
- Tarrow, S. (1988). National Politics and Collective Action: Recent Theory and Research in Western Europe And The United States. Annual Review of Sociology, 14(1), 421-440.
- Tarrow, S. (2012). Strangers at the Gates: Movements and States in Contentious Politics. Cambridge.
- Thompson, J. D., Zald, M. N., & Scott, W. R. (2017). Organizations in Action: Social Science Bases of Administrative Theory. Routledge.
- Triviño-Salazar, J. C. (2020). Who is Your Ally? Political Parties As Elite Allies of Immigrant Associations Locally. Journal of Ethnic and Migration Studies, 46(19), 3992-4009.
- Turgut, N. (1996). Çevre Hukukunda Çevreci Örgütlere Tanınan Olanaklar. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 45(1), 104-130.
- United Nations. (2018). Human Rights and Climate Change, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/FactSheetClimateChange.pdf>, (Erişim: 13 Kasım 2023).
- Van de Ven, A. H., & Ferry, D. L. (1980). Measuring and assessing organizations.

- Van der Heijden, H. A. (2006). Globalization, Environmental Movements, and International Political Opportunity Structures. *Organization & Environment*, 19(1), 28-45.
- Van't Veld, K., Kotchen, M. J. (2011). Green Clubs. *Journal of Environmental Economics and Management*, 62(3), 309-322.
- Vega R. P. (2017). The Environment. Stephen McGlichey (Edited by.). *International Relations* (pp 163-171), E-International Relations Publishing.
- Viotti P. R. and Kauppi M. V. (2010) *International Relations Theory*, Pearson Education Inc.
- Vormedal, I. (2012). States and Markets in Global Environmental Governance: The Role of Tipping Points in International Regime Formation. *European Journal of International Relations*, 18(2), 251-275.
- Waltz K. N (1988). The Origins of War in Neorealist Theory. *Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), 615-628.
- Waltz K. N. (2009). İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz. Enver Bozkurt, Selim Kanat, Serhan Yalçın (Çev.) Asil Yayınları.
- Waltz K. N. (2015). Uluslararası Politika Teorisi. Osman S. Niatlı, Çınar Özen (Çev.), Phoenix Yayınları.
- Wang, H., Xiong, W., Wu, G., & Zhu, D. (2018). Public–Private Partnership in Public Administration Discipline: A Literature Review. *Public Management Review*, 20(2), 293-316.
- Wang, Y., Liu, J. (2015). Evaluation of The Excess Revenue Sharing Ratio in PPP Projects Using Principal–Agent Models. *International Journal of Project Management*, 33(6), 1317-1324.
- Wapner, P. (1995). Politics Beyond The State Environmental Activism and World Civic Politics. *World Politics*, 47(3), 311-340.

- Weber, K., & King, B. (2014). Social Movement Theory And Organization Studies. Oxford Handbook of Sociology, Social Theory and Organization Studies, 487 - 509.
- Weiss E.B (1989). In Fairness to Future Generations: International Law, Common Patrimony and Intergenerational Equity. Transnational Publishers;
- Willetts, P. (2011). Non-Governmental Organizations in World Politics: The Construction of Global Governance. Routledge.
- Williams B. (2003). A Review of Collaborative Relationships Between Government Agencies and Community Organisations, Networks, 1-12
- Yalvaç F. (2017). Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar. Ramazan Gözen (Edited by.). Uluslararası İlişkiler Teorileri (pp. 31-67), İletişim Yayınları.
- Zaharchenko, T. (1990). The Environmental Movement and Ecological Law in The Soviet Union: The Process Of Transformation. Ecology Law Quarterly, 17, 455 - 490.
- Zald, M. (2000). Ideologically Structured Action: An Enlarged Agenda for Social Movement Research. Mobilization: An International Quarterly, 5(1), 1-16.
- Zürn, M. (1998). Rise of International Environmental Politics: A Review of Current Research. World Politics, 50(4), 617-649.
- Zhang, S., Gao, Y., Feng, Z., & Sun, W. (2015). PPP Application in Infrastructure Development in China: Institutional Analysis And Implications. International Journal of Project Management, 33(3), 497-509.

URL KAYNAKLAR

- https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/ppp_en.pdf (Erişim: 09 Kasım 2022).
- <https://www.greenpeace.org/international/publication/> (Erişim: 31 Temmuz 2023).
- <https://tiki-toki.com/timeline/entry/594418/Greenpeace/> (Erişim: 31 Temmuz 2023).

<https://www.greenpeace.org/international/> (Erişim: 09 Ağustos 2023)

